23

ZEEDIG ONDERSOEK

Van het Boek,

Door den Autheur,

BALTHASAR BEKKER.

Genaamt de

BETOVERDE WEERELD.

In het welke dat tweede Boek, van vooren tot achteren, door alle de Capittelen en Paragraaphen, ordentelijk werd wederlegt.

Door

EVERARDUS Van der HOOGHT,

Predikant tot NIEUWENDAM.

Welke achter dit Werk gevoegt heeft; Drie-der-ley REGISTERS; te weeten I. Van Bekkers valsche Citatien. II. Een van de Texten/ ende III. Een van de Verhandelde saaken/ de welke of in dit Boek/ of/ in de SEVEN BRIEVEN, zijn verhandelt

Met des

AUTHEURS ANTWOORT

Op de Brieven van *B. Bekker.*

t'AMSTERDAM,
By DIRK BOETEMAN, Boekdrukker op de Cingel/ by het Latynsche School.

Uytgegeven / met kennisse van het Eerw. CLASSIS van EDAM, Na voorgaande Approbatie van de E. E. Heeren PROFESSOREN, ende alzoo / volgens den 55 Artikel van onse Kerken-Ordre / gelijk ook achtervolgens de intentie van de SYNODUS van Noord-Holland.

De Autheur en erkent geen Exemplaaren voor de zijne / als alleen de geene / die met zijn eygen hand zijn onderteekent.

v. vander Hooght

OPDRAGT,

Aan de

Hoog-Edele, Groot-Achtbare Heeren,

Mr. HUBERTUS ROSEBOOM,

Heere van 's *Grevels-recht*, Præsident in den Hoogen-raade van Holland, &c.

ende

Mr. CORNELIS TERESTEYN Van HALEWYN.

Ordinaris Gedeputeerde, ter Vergadering van haare Hoog-Moogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden; Curator van de illustre Universiteyt tot Leyden. Te vooren Eerste-Raad in den Ed. Hoove van Holland, &c.

Respective Heeren Commissarisen op de Christelijke Synoden van Suyd- ende- Noord-Holland.

Hoog-Eedele Heeren, Mijne Heeren!

HEt is de wille van Haar Edele Groot-Moogende, de Heeren Staaten van Holland ende West-Vriesland, ende van haaren getrouwen Stad-houder den Doorlughtigen WILLIAM, Koning van Groot-Brittannien, om aan U. U. *Hoog-Edelheden* op te dragen, de aansienelijke Bediening, van, op de Respective Synodens van Zuyd- ende Noord-Holland, te repræsenteeren de Authoriteyt van mijne Heeren, de Staten van Holland en West-Vriesland, ende van haren Stad-houder, onse wettige Souvrainen.

O P D R A G T.

Het Talent, het geene de God des Hemels in U U *Hoog-Edn.* , boven een ander, gelegt heeft, maakt U U H. Edn. te gelijk ontſacchelijk, ende niet min, door liefde, verbonden aan de herten van alle Kerkelijke, die de Rechtſinnige Waarheyd, en Zions wel-ſtant aan het herte legt. Veel te gering is mijne penne, als datſe bequaam zy, om het minſte Loovertje aan den Krans van U U *Hoog-Edns.* glorie toe te voegen.

Hier ſtuyt dan mijne penne. Want Mijn oogmerk is alleen, om (onder het geſag van U U *Hoog-Edn.*) onſe gemeene Kerke te ſtichten en te ſterken, tegen deſe nieuwe verleyding. Welkers gelijke in geen groote halve eeuwe het Chriſtendom ontroert heeft. En het en waare, dat de plaatſe van deſes mans bediening aanſienelijker geweeſt ware, als ſijne Gaven, het Goddelijk boek hadde geleden minder verdraeying, en de Kerke geen minder ontroering. Ende dat alles juyſt in den tijd van U U *Hoog-Edns.* ontſacchelijke bediening.

Ik, een ſubject van de ſelfde Landſtreeke, geplaatſt aan den oever van d'Amſtelandſche ſtroomen, had dit jaar juyſt de handen Ruym, en wierd (ik weet naulijks door wat Ingeven) opgewekt en aangeport, om dit verſchil na vermoogen te ſtuyten, en, om iets te ontwerpen tot ſtichting mijner broederen. Geeft dan HOOG-EDELE HEEREN! my, met eén, verlof, dat ik U U *Hoog-Ed* in den naame van mijnen Meeſter JESUS ſegene; en (onder het ontſach van U U Hoog-Edn.) in het licht brenge dit ZEDIG ONDERSOEK op de betooverde Wereld van den dwalenden *Bekker*: op dat ik daar na vrymoedig werde, om my te noemen,

Hoog-Edele Heeren, mijne Heeren!

U U Hoog-Edns. onderdanigſte
Dienaar in Chriſto,

EVERARDUS Van der HOOGHT.

Te Nieuwendam, in Waterland
deſen 28. July 1692.

VOOR-

VOOR-REEDEN.

Christelijke Leeser!

GElijk de * Waarheyd is Eenvoudig, en den Waarachtigen in alles, altijt even dierbaar; † Zoo baart de geseggelijkheyd veeltijts vrienden, en de Waarheyd te spreeken dikwils haat. Het zijn gewis boose tijden, als 'er de waarheyd ontbreekt, en als de geene, die van het boose wijkken, zich zelven tot een roof stellen. In lange jaaren en zag men daar van geen klaarder verbeelding, als in het droevig Voorval, waar onder Christi Kudde nu, in het tweede jaar van *Bekkers* dwaling, zeer droevig zuchtet. Gods woord lijd nu geweld; De Vreede word verbrooken; De Swakke werden ge-ergert; de stichting word verbannen; de haters doen haaren mond op; en niet minder, als de Hemel is nu in veeler Menschen herte. Men leese maar al dien boosen handel en dat snood bedrijf, 't geen menschen van dien Aanhang, zoo (zonder omzien na Gods eere, of zorg voor Zions Opbouw,) vol bitterheyd, doen drukken.

Ende, het en ware de Liefde tot de Waarheyd, door alle swarigheeden door-brak. Men mochte zich te recht verwonderen, dat 'er noch iemand gevonden wierde, de welke in deese zoo boose dagen, zijn tong of pen voor de waarheyd roerde. Doch die zich eerst aan Gode, ende daar na aan zijn Kerke heeft toe-gewijd, die ziet hooger, als hier beneeden; Een eenige ziele te bewaren uyt het verderf, is by hem meerder voordeel, als ooit een wereldsch mensch, na zijn verstand, gezien heeft. Christus schatte een eenige ziele hooger dan de Wereld. Matth. 16: 26. Ende de geene, die eenen [afgedwaalden] *Sondaar van de dwalinge zijnes wegs bekeert, zal een ziele van den dood behouden, ende zal menigte der zonden bedekken.* Jac. 5: 20. Zonder desen toe-leg, en had ik nooit begonnen, om van dit verkeert gevoelen iets het alderminste te schrijven.

Het is nu ses Jaaren, dat ik mijn zelven besteed hebbe, om (onder het gemak van mijnen Ordinairen Dienst) iets toe-te-brengen tot de Algemeene stichting van Gods Kerke. Doch, op dat ik allen twist zoude

* Ἁπλοῦς ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ἔφυ. Euripid.

† *Veritas Odium parit.* Terentius Andr. 1 1.

vermijden, soo hebbe ik tot hier toe uyt-gekoosen, sulke Stoffen, de welke geen verschil onderworpen waren. Mijne getuygen in desen, zijn de *publijcqne* Schriften, de welke ik, tot verstand van beyde de *Talen* des *Ouden ende Nieuwen Testaments*, reeds hebbe *doen* drukken, ende dewelke ook (reeds geschreven) t'zijner tijd konnen werden uytgegeven. Getuyge daar van sijn mijne VOOR-RECHTEN VAN HET WARE CHRISTENDOM, De welke op de pers waren, als het geschreeuw, over het verfoeyde Boek, de BETOVERDE WERELD, quam tot andere ende ook tot mijne ooren.

Daar waren menschen in de Stad, de welke, door haren verkeerden yver voor die schadelijke stellingen, Ingang zochten op de plaatse, mijner opsicht aan-bevoolen. En het was mijn plicht tegen desen Kanker te voorsien. Ik las dan het Boek eens ter leen over, ende ik konde, doe, tegen de Mijne zeggen; dat'er in dat gantsche Boek niets te vinden was het geene dienst konde doen tot Bekeering, en tot den geestelijken op-bouw van de Ziele.

Echter hoorde ik dikwils klagen, dat'er zich in het eerst niemand op deed, om dit Boek te wederleggen, Men seyde dikwils tegen my, dat het van mijn plicht was, om daar tegen na vermoogen te waken; soo om dat *D. Bekker* zich sterk maakte door de Taalen, over de welke ik reeds hadde geschreeven, als, om dat ik was vry van allen wereldschen omslag. Ik had door Vrouw of Kind nooit aftrekking mijner studiën. Ik zocht doch mijn Vermaak om (*al werkende*) te rusten op mijn Kamer. Boven dit, woondde ik in het gesichte van die Stad, daar de Brand was, en ik resorteerde doch onder het *Synodus* van *Noordholland*; het welke in desen is de Competente Richter. Op desen voet, begon ik (om het schrijven tegen *dit Boek*) te denken. Maar ik vond my (behalven d'andere Besigheden mijner Bediening) *wat belemmert met het drukken van mijne* VOORRECHTEN. Het wierd dan al in September, eer dat ik een Exemplaar van 't Boek ontbood; en, met opset, door las. In het doorsoeken van het selve, vond ik veele Verdraeyingen, en Falsiteyten, zoo tegen de regelen van de Grond-tale, als tegen de klare woorden van den H. Geest. Dit te verswijgen was deel te houden in het Verraaden van de Leere, die ik (door oplegginge der handen, ende door mijne Belofte aan den Heere) schuldig was te verdeedigen.

Nooit was'er ook tusschen hem ende my geweest het minst misnoegen. Licht kon ik denken, dat mijn pen, (als onpartijdig,) occasie

geven

geven mocht van hier of daar noch dienst te doen. Echter zag ik wel hoe moeyelijk het was, om hem maar eens te raken. De Affronten aan sijn Weerde ende Eerweerdige Collegen, en sijne Bejegeningen ontrent de Broederen Ouderlingen, wist ik dat waren zeer bitter; ende wie hem hier of daar tegen quam, die kost beproeven, dat men te doen had met een *Noli me tangere.* Hoop en had ik niet van hem te versetten, daar reeds, zoo veel overtuygende redenen, door Mannen van aansien, als krachteloos, waren verworpen. En zijn scherpe *Penne*, met opset gesneden, om sijne Broederts te verachten, had licht iemand afgeschrikt. Maar als Jesus te predikken is, dan gaat men (beter) niet te raden met vleesch ofte met Bloed. Een getrouw Dienaar van den Heyland ziet hier niet achter-om. Onse *Gesontheyd*, *Staat*, *Aansien*, *Eere*, enz. komt alleen aan den Heyland toe. Ons zelf te soeken is Gods recht te krenken. Genoeg heeft hy, die maar Gods Heyl geniet. Der getrouwen loon komt op het eynde. En zonder smaad geen Kroon hier na. Hier en was geen twist tusschen mensch en mensch. Maar hier is EEN Man tegen de geheele Kerke, die dan tegen hem schrijft, die heeft aan zijne zyde de Kerke van 1700. Jaren, het scheeld dan veel, of men de verwarring zoekt, of dat men den Wargeest af-keert. Aldus gemoedigt, quam mijn penne aan het werk. Was 'er dan geen *B. Bekker* te winnen, daar waren andere te versterken. Hy wind genoeg, in overlast, die maar het zijne kan bedekken en behouden; en God te dienen is Regeeren

Daar is een Predikant de welke, onder een bedekten naam, (In *Seven geapprobeerde Brieven*,) de Autoriteyt der Oversetting reeds heeft verdedigt, ende veel voornaame dingen alreeds heeft afgedaan. Ik vond goed om de saaken van hem verhandelt, maar op haar plaatsen aan te wijsen, ende om mijn Ondersoek alzoo te schikken, dat het zelve (met de Brieven t'zaam gebonden) een geheele wederlegging opmaakte. Waarom dan ook de Drie REGISTERS, zoo wel op de Brieven, als op dit werk, nu zijn betrokken. Ik en hebbe, wegens de Ordre van *D. Bekker*, niet willen seggen: Want mijn Toe-leg is maar, om te stichten en te leyden; ende daarom woude ik liever zijne ordre vinden, als een andere maken. Ik en sift niet op de *Titels* boven de Capittelen. Want, die alsso blijven staan op Omstandigheden, die beletten maar den Aandagt, op het noodigste. Ik volge dan *D. Bekker* van Capittel op Capittel, ende van *Paragraaph* op *Paragraaph*. Of ik den tweeden ofte den Derden-druk hebbe, kan ik niet net seggen. Want doe de *Roomsch-gesinde* Landen (tot smaad van onse Religie) de exemplaaren met geheele pakken trokken, wierd de tweede druk, zonder veel verandering, ten eerste wederom herdrukt; waarom 'er tusschen de tweede ende derde Druk niet veel verschil is. Mijn oogmerk is, om kort te gaan, en om te mijden alle occasie van rechtveerdige calange, als of ik hadde valsche Extracten op-gestelt. Hierom en vind gy in mijn werk geen geheele of halve pagien van *D. Bekkers* woorden. Want het Boek van *D. Bekker* is daar; Men moest dan maar weeten, wat dat 'er, tegen sijne stellingen, was te seggen. Hierom zijn mijne Capittelen, even gelijk de zijne; alleen betrekke ik de *Opdraoht* ende de *Voorreeeden* onder mijn eerste *Hoofd-stuk* (of *Capittel.*) Ende, nademaal *D. B.* (na den tijd van den derden *Druk*) achter het *sesde*

Hoofd-stuk heeft willen in-voegen een nieuw *Sevende Capittel*; soo moeten de geene, die den Vierden-druk gebruyken, weeten: dat ik hebbe twee *Sevende* Capittelen, de welke ik onderscheyde, door VII. (A.) ende VII. (B.) Zoo dat mijn Cap. VII. (B) is, in den Vierden druk, het VIII. *Hoofdstuk*. En zoo zal men vervolgens bevinden, dat ik ook hebbe XXXVI. Capittelen.

Aan de kant staan, tot een ieders gerijf, de *Paragraaphen* van den *Eersten*, *Tweeden* (of *Derden*) en *Vierden Druk*; op dat een ieder, de selve ten eersten zoude konnen vergelijken met mijn antwoord op sijne Redenen. Want die vergelijking groot licht zal toe-brengen, tot verstand van veele mijner *Paragraphen*; de welke (zonder die vergelijking, om dat ik getracht hebbe kort te gaan;) somtijts zouden zijn van minder klaarheyd; om te bevatten het rechte oogmerk mijner redenering.

Ook hebbe ik in mijn Schrift getracht liever te antwoorden op het oogwit van *D. Bekkers* Redenen, als op zijne eygene woorden zelf. Of ik nu zijn oogmerk altijt zal hebben getroffen ofte niet, dat zal de Christelijke Leeser zelf bevinden. Ik kan ondertusschen zeggen, dat ik daar in gehandelt hebbe met de meeste Trouwe, de welke men van iemand in de Wereld kan en mag wachten. Al de Wereld weet; hoe liefdeloos, dat D. B. spreekt van alle de geene, die met hem te doen hebben. Hoe hy verdraeyt Gods woord ende alle de woorden, Schriften, en Aanmerkingen, de welke, uyt sijne klare redeneringen, gemaakt worden, uyt-krijt, voor quade trouwe; ende, al ziet men, uyt alle zijne woorden, ende uyt den gantschen t'zamenhang der saaken, wat dat hy zeggen wil, zoo weet hy zig geduurig dan dus ende dan zoo te draeyen, om maar het volk te verbijsteren, ende sijne Onderrichters (ware het mogelijk) op te offeren aan den haat van de Wereld. De Proefjens hier van siet men in dit mijn werk, ende in mijn Antwoord op zijne Brieven. Andere staaltjens daar van vind men in de Brieven van hem, die op den name van *Philaleethees*, onder de Predikanten, de eerste in het schrijven is. Ik versoeke dan, dat de Christelijke Leeser zijne Verdraeying niet en geloove, maar altijt mijn Werk vergelijke met sijne woorden: Ende daar by gedenke, dat mijn werk is geapprobeert van de E. E. Heeren PROFESSOOREN; de welke daar van (onder andere) seggen: *Vidimus, Probamus, Commendamus*. Dat is: *Wy hebben* dit *gesien*, *voor goed gekeurt*, ende *prijsen het aan*. Waar mede ik den Leser toe-wensche de Versterking in het Geloove, ende in het Verbond met den Heyland. *Amen*.

Nieuwendam desen 28. *July*. Amen.

ZEE-

ZEEDIG ONDERSOEK,

Van het Boek

Door den Autheur

D. BALTHASAR BEKKER. S.T.D.

Genaamt de

BETOVERDE WEERELD.

HET I. CAPITTEL.

Aanmerkingen op des selfs Opdragt, Voorreden, Oogmerk, en I. Capittel van het II. Boek.

§. 1. WAt opschudding het Boek van Do. Bekker, genaamt de Betoverde Weereld, by Vriend ende Vyand van de Gereformeerde Kerke ende daar buyten, heeft veroorsaakt, is al te kennelijk, als dat men daar van iets behoeft te onderrichten. Ende het en ware, dat een al te voorbarige yver, voor de schadelijke stellingen, daar in begreepen, ook hadde gewrocht op de plaatse mijner Opzicht aan bevoolen, ik en hadde nooyt dit Boek gekocht, en veel weyniger gedacht om dat te wederleggen. Het was daarom al laat ende in September 1691. als ik eerst een exemplaar van dit Boek voor my ontbood, met aandagt doorsag, ende my gereed vond, om daar tegen (na vermogen) te waaken.

§. 2. Zedert die tijd zijn veele dingen, in dit Boek begreepen, geworden van een geheel andere natuure; ende de hardste Loopers voor de stof, daar inne begreepen, zijn, door het tusschen-koomen van sommige schriften, (en niet minder, door de Vigilantie der Heeren en Broederen, die dese saaken was aan bevoolen) in haaren voortgang byzondere besadigt en verhindert. Het geene dan ons in veele dingen kan aanbrengen veel gemak in 't schrijven, en U E. geen minder vrugt in 't leesen.

§. 3. Wy zullen daarom maar kortelijk spreeken van het noodigst', dat

tegen

tegen dit Boek / tot voorstand van Gods Eere / tot bewaring van de suyverheyd in de Leere / en tot verdediging van onse Oversetters / boven iets anders / nog blijft te betrachten. De zaken tusschen Philosoophen en Philosoopen noch in Verschil / zullen wy / soo veel mogelijk is / zoeken te vergelijken / ende ondertusschen noyt schroomen te toonen / dat wy de stellingen onser μακαριστῶν Meesters wel voor de beste / ende de bequaamste / tot Wederlegging van het gedachte Boek / hebben willen volgen. Ende indien wy eenigsins konden denken / dat dit ons Schrift iets zoude toe-brengen tot voorstand van den Satan en zijn Rijke; Wy leiden liever aanstonds de penne neder / en dachten op sulke stoffen en saken / die meerder als de dese het Vervloekte Schepsel konden schaaden. Maar alsoo wy daar toe / by dese tijd / geen beter middel en kenden / soo nemen wy dit werk op ons / om (in Gods name) te bestrijden de sterkte van zijn Rijke / op dat JEHOVA mag heerschen in 't herte van zijne Kinderen.

§. 4. Met sulk een opzet het werk beginnende / zoo en is het my niet noodig veel te seggen van de OPDRAGT en VOOR-REDEN, dewelke Do. Bekker voor dit Boek heeft willen schrijven. Dunkt het iemand / dat daar in te veel staat tot eygen-lof en luister. Ik denke dan / dat de sulke niet veel andere Opdrachten en Voor-redens / soo van D. Bekker als van Andere heeft geleezen. Ik zie wel / dat de eene het voorstel van 't geene dat tot lof dient / wat meerder weet te vergrooten / als wel licht een ander: maar ik en wil aan D. Bekker niet betwisten het geene men in een ander niet en pleegt te berispen. En de minste veynsery is hier de beste. Het en staat ook my niet in de weg / dat de naam van sijne Hoogh-Ed. de Heer Tamminga in de Voorreden ** of 4°. druk * 3. tot getuyge van D. Bekkers roem / nevens de schare der Nicodemiten / werd opgehaalt. Maar ik verwondere my / dat 'er onder de gunstelingen van D. Bekker menschen gevonden worden / die het als een ondraaglijk quaad uitschreeuwen / als een ander / die tegens D. Bekker schrijft / het getuygenisse van Heeren / die recht van approbatie hebben / in eene Periode stelt tegen den laster van menschen / die niet weten / noch watse seggen noch watse bevestigen. Ten minsten past een getuigenis van een Taalkundig Professor beter tot Approbatie van een saake / die van den onkundigen betwist word / als het seggen van Heeren / die nooit tot Approbatie dienst doen. Ende of men dese Approbatie set tegen het Titel-blad / of in het begin van eenig Schrift / daar men den Lasteraar sal ontdekken; dat is / ten opsigt van de kragt in 't seggen / altijd het selfde. Gedrukte getuigenissen van menschen / die noch leven / zijn ruym soo krachtig / als een bloot seggen van een Overledenen / bygebragt van iemand / die (op het naust genomen) in sijn eigene sake niet en kan getuygen. En die maar spreekt van eens anders mond en penne, die wijst wederom maar kort iets / dat (by breeder uitbreyding) voor vergiftigde monden minder soude smaken. Swakke magen walgen licht van 't geene dat haar tegen is. Maar het en strijd niet tegen de nedrigheyd / dat men / by occasie van een quaadaardige misduyding / al roemende met Paulo onwijs worden wil. 2 Cor. 12: 11. Een geheel Register van

sijne

sijne daden verhaalt hy ons / Cap. 11. en 12. dog die nedrige Paulus daar toe door den laster wierd genoodsaakt; soo hy ons leert 2 Cor. 12: 11. Dikwils doet hy soo in sijne Aanspraken en Brieven / als de sake Gods het soo ver-eyschte. Men sie daar van Act. 20: 18–35. Item 22: 1–21. 1 Cor. 4: 15. Gal. 4: 13–16. Philip. 3: 4–12. en soo voorts in andere plaatsen. Ik en wraake dan in D. Bekker niet / het geene ik in Paulo (hoewel in betere stoffen) prijsen moet.

§. 5. Ook en brengt het ons geen hinder aan de waarheyd toe / al sien wy schoon / dat daar in verhaalt word / van al het geene / dat D. Bekker te vooren heeft doen drukken. En of dat maar eens of meerder geschied: soo en geeft het herhalen van het selve ons geen vermeerdering van die schriften. Het Boek dat herhaalt word / blijft dog het zelfde / ende die het maar eens genoemt siet / die weet soo wel / dat het 'er is / als de geene / die het op zijn tijd / meermaalen moet genoemt zien. In mijn Pethach noem ik het selfde Boek van Buxtorf, Alting, etc. op ieder vel wel 50 a 60 reysen. Ik doe soo ook in mijn Bladwijser, met mijn Merg der Hebreeusche Taalkonsten. Want dat eyscht de natuur van den Leerling; Even gelijk het de natuur van een Theologisch schrift vereyscht het geduurig noemen van den selfden Bybel. Of gelijk een Rechts-geleerde aanwijst de woorden uit sijn Corpus Juris. Ende zoo zal ik in het vervolg / als sulks te pas komt / ook moeten spreeken van mijne schriften; en dat wel soo lang / als ik voor de Duytschen geen klaarder bewijs en vinde. Men en vind dan tot hier toe niets van dat aansien / dat men in D. Bekker boven een ander behoefde te bestraffen.

§. 6. Maar niemand en kan prijsen / dat de maniere van seggen / soo wel in de Voorreden, als in het geheele Werk / van sulken inhoud is / dat men de woorden in hare natuurlijke Beteekenisse niet anders en kan opnemen / als tot nadeel van de Gereformeerde Kerke / ende ook des selfs aansienelijke ende Geleerde Mannen. Hier toe dienen die klaare uytdrukkingen / dat het volk, door luiden van Geleerdheid en van naam in dese doolinge versterkt word, 1 B. Cap. 1. §. 4. Daar van daan is het / dat D. Bekker geduurig onderscheyd maakt tusschen het gemeen / ende tusschen sijne particuliere gedachten. Daar van daan zijn onderscheyd tusschen zich zelfs voor ende in dese tijd; daar van daan die groote ophef / ende die sterke betuygingen van een verklaring / die by de Grond-text bleev. Daar van daan die voorgesiene swarigheden / die men van de sulke Kerkelijke (even als over het Boek in Vriesland) wederom te gemoet zag. Daar van daan / die resolutie om voor dit gevoelen / met sulken opset te willen lijden van haar / die hem / door haar Kerkelijke magt / dit lijden konden aandoen / het geene noch op Papist / noch op een gemeen Lidmaat en kan werden toe-gepast. Ja daar van daan die hatelijke expressien / als of men hem dit soude aandoen: om dat hy te weinig van den Duivel houd. Even eens als of de gemeene verklaring (die veel beter uyt de Grond-text is afgeleyd) diende / om den Duyvel te verheffen / ende even eens / als of de geene / die voor het gemeen gevoelen spreeken / niet voor God en sijn woord / maar voor den Duyvel spraaken / ende dat D. Bekker daar

door op zich zelven (in tegen-stelling van de geene / die hem weder spreeken) konde eygen maken / die krachtige woorden 2 Tim. 4: 18. met Neh. 13: 31.

§. 7. Doch nademaal D. Bekker in sijne articulen / door sijn E. den 22. Jan. 1692. ingelevert in het Eerw. Classis van Amsterdam / dese ende diergelijke duydelijke expressien anders / ende ten goede / wil verstaan hebben; soo konnen wy daar op wel swijgen / ende een iegelijk sijn goed-dunken daar over laten behouden. Gelijk daar over gesien worden veel nuttige schriften.

§. 8. Onder-en-tusschen kan ik wel aanneemen de Betuyging van D. Bekker, dat sijn oogwit / in het schrijven van dit boek geweest is / om de Christen wereld / ware 't mogelijk / te suyveren van het overblijfsel der bygeloovigheden. Want onder de redenen / waarom dat ik D. Bekker (uytgenomen dese dwaling) hebbe gelieft / is ook dese / dat sijn E. my wel over tien jaaren verhaalt heeft sijne afkeerigheyd van de noch overige superstitien in de wijse van leven onder de Gereformeerde. Ende / gelijk ik dat hebbe geloost in de practijk / soo moet ik ende een ander het ook willig gelooven in het stuk van de bygeloovige stukken in de Leere. Ook weet ik / dat zelfs de pieuste Predikanten / die met sijn E. in eene Vergadering in Vriesland hebben geseeten / van sijn E. getuygen / dat hy de Goede ende het Goede in de zeeden / wel dikwils heeft geholpen / tot weering van het Quade.

§. 9. Ende wegens sijn oogmerk in het bevorderen van de eere Gods / soo zijn sijn E. woorden soo nadrukkelijk ende sijne Betuygingen soo hoog; dat het soude schreeuwen / indiense niet en waren na waarheyd: Ende dat het voor ons soude wesen een overtreding tegen de Liefde / indien wy dat wilden betwisten. Alleen denk ik / dat sijn Eerw. de algemeene woorden / GEEN ANDER Oogmerk, wat *benignè*, ende na den aart van een onvolmaakte Heylige / wil hebben opgenoomen.

§. 10. Ende dan wenschte ik daar by / dat sijn E. (tot sulke hooge jaaren reeds gevordert) wat omsichtiger had gelieven in te sien de swarigheden / die sijn E. in de Voorreden vermeld / ende de welke ons noch van een andere kant zijn vermeerdert. Om dat de stoffe in dit Boek begreepen / niet anders als behaaglijk konde voor-koomen / aan sulke / dewelke de ongebondentheyd in leere en leeven minnen / ende alsoo voor de vroome werden een occasie van vertwijfeling. Het VRYBORSTIG spreeken uyt de Borst / daar sijn E. van spreekt / Voorreden * 4. kan men in sijn E. niet haten / om dat het beter is openhertig als geveynst te handelen. Maar alle VRYBORSTIGHEID en is altijd geen deugdelijke wandel. Daar word ook in ons vereyscht de Voorsigtigheyd van een Slange / ende dat wel / nevens de oprechtigheyd van een Duyve. Men moet daarom by een goed oogmerk ook voegen een goed overleg / om te zien / of de middelen tot dat oogmerk wel konnen dienen. Ende bedaagde mannen / behoorden wat verder als de onbedagte jeugd hare saken te siften. Men moeste hebben ingesien / in wat eeuwe dat wy leeven. Men moeste / in het volgen van verbodene Boeken in het geheel / ofte ten deele / ofte in sommige harer Argumenten / wel hebben konnen insien / wat verbittering sulk schrijven soude medesleepen. Men moeste konnen sien / dat

het

het taxeren van onse Overzetting tegen hare Verdiensten / eerst de Overzetting / ende dan ook de Bijbel zoude brengen in verachting. Men en konde geen goed oogmerk bereyken / daar men sijne Mede-broederen ende de Gereformeerde Waarheyd bespottende / verkleynde. Men en kon met geen Christelijk herte denken / dat sijn mede-Amptgenooten het quaalijk souden nemen / dat D. Bekker al te weynig van den Duyvel houd. ** 4. en 2. Boek ** 2. verso. Dit is liefdeloos ende tegen de waarheyd sijn mede-broederen te lasteren. Ende op sulke middelen en was niet anders te wachten / als maar een sondig na-volgen van sulke menschen / die zig onder de Baniere van een Oud en ervaren Gereformeerd Leeraar genoegsaam veylig zagen. Ende / die daarom alle de geene / die door God ende sijn woord / na de Gereformeerde Kerke / spreeken / hebben uytgekreeten voor Voorspraaken van den Duivel. Want D. Bekker, in desen haar meester / had haar daar in den weg wel meer als driemaal in sijne Voor-reedens aangeweesen. Want dan grijpt hy eens den helschen Goliat aan / ende hy siet wie dat hem helpen zal. ** 4. Dan weet hy te vinden menschen / (die 'er onder sijne Amptgenooten echter niet en zijn) die het ongelijk / dat hy den Duyvel aandoet, op hem willen verhalen. 2 B. ** 2. verso, enz. Ende / indien men hier soude overnemen ende volgen de stellinge van D. Bekker; dat de Duyvel in soo veele plaatsen in Gods Woord genoemt word / om dat hy is de oorsaak van de eerste verleyding; dan zien wy ook D. Bekker genoemt in alle sulke lasteringen / waar van hy ons den eersten ophef heeft willen maken. Doch wy bidden / dat de HEERE dit veroorsaakte in hem en de sijne noopt en wil besoeken.

§. 11. Ondertusschen smert het ons / dat de Gereformeerde Kerke zoo veel opschudding heeft moeten voelen : Terwijle men beswaarlijk zal konnen toonen ; dat 'er een eenig mensch / door het leesen van dit Boek / is getrokken uyt de magt der duysternisse / ende overgeset tot het Koninkrijke des Soons van des Vaders liefde. Col. 1: 13. Daar men in het tegendeel wel ziet / dat het Rijke des Satans / ende de verwijdering tusschen Lidmaat en Lidmaat / maar meer als te veel is door-gebrooken. En dat ook de Gereformeerde Kerke is verdagt gemaakt van veele gevoelens / dewelke by haar noyt en zijn beleeden. Ende / op dat een ieder hier ontrent te beter mocht leeren oordeelen / aght ik nodig / om voor af te geeven / een klaar en kort begrijp van het rechtsinnig gevoelen der Gereformeerde in het stuk van de Geesten / ende dat wel / om den Leeser te beter te dienen / achter-volgens de selfde Afdeelingen der Hooft-stukken van D. Bekker.

§. 12. Ende wy en konnen noyt prijsen / dat men de Reden maakt meester van de Bijbel. Cap. I.
Want de Goddelijke Openbaringen steunen op de Authoriteyt van den segger. Ende de Reden heeft tot haar werk / de Goddelijke Openbaringen te bevatten / te vergelijken / uyt Gods Woord te verklaaren / ende redelijke besluyten te maken. Maar / die de Reden maakt tot een Richter der Verschillen / die en kan niet anders als dwalen / en zich zelven / met een ander onthelpen in de geopenbaarde Leere.

§. 2, 3. §. 13. Wy en konnen ons dan niet veel goeds belooven / van ſulke Gods-
321. geleerden / dewelke zoo nauw willen ſiſten / hoe verre ons de nu verdorven reden (in de ſaken daar Gods Woord ſpreekt) kan helpen en onderrichten. Ons werk is de geopenbaarde Waarheden te onderſoeken en te leeren. Wy moeten ſpreeken van de Wijsheid Gods, in verborgentheyd, die bedekt was, welke God te vooren verordineert heeft tot onſer heerlijkheid, eer de Wereld was. 2 Cor. 2:7. Wy moeten de overleggingen ter nederwerpen, en alle hoogte, die haar verheft tegen de Kenniſſe Godts, en alle gedachten gevangen leyden tot de gehoorſaamheyd Chriſti. 2 Cor. 10: 5.

§. 3. 4. §. 14. Het zal daarom niet eens nodig zijn / om met veel om-ſlag te onder-
323. ſoeken / wat ons de Reden leert of niet. Dewijle doch de Reeden ſwijgen moet / ſo raſch als de Openbaring ons bekent word; en het zal in het ſtuk / dat wy verhandelen / genoeg zijn / dat wy ons konnen verſeekeren; dat 'er goede en quade Geeſten in Gods Woord en andere Heydenſche Schriften zijn te vinden.

§. 5. §. 15. En / tegen Cap. I: §. 5. ſeggen wy / dat de Heilige Geeſt zijn woord
324. niet en heeft ingegeven / om met opſet allerley Ambachten / Konſten / en Wetenſchappen te Leeren. Want dan ſoude de Leeſer het voornaamſte Oogmerk van het beſchrijven van Gods Woord voorby zien. Maar (het geene hier genoeg is.) wy ſeggen (1.) dat de H. Geeſt van die dingen in het woord beſchreeven altijd ſpreekt na waarheyd. Item / (2) dat de H. Geeſt de bequaamheden / dewelke de Goddelijke Schrijvers hadden verkreegen (of opgewekt) door Oeffening / ſoo wel heeft geheyligt / als hy geheyligt heeft (3) haare Bequaamheeden / van Verſtant / Wille / Oogen / &c. met dewelke die Schrijvers waren gebooren / Joh. 17: 17—20. Doch de breeder verbreyding hier van vinden wy in den ſevenden Brief van Phil. en de reſt ſparen wy tot Cap. 27. alwaar D. Bekker van deſe ſtoffe meerder ſpreekt.

§. 6. §. 16. Tegen ſijn 6 §. ſeggen wy / dat de Spraaken / ende de Tale ha-
324. ren oorſpronk van Godt hebben. Want met de ſprake is ook aan Adam de Tale / die hy ſprak / aangebooren. Soo dat hy den Heere heeft konnen hooren ende verſtaan. Dat die Tale ook ſeventien hondert jaaren daar na is behouden tot de Verwerring der Talen. Gen. 11: 1. Dat deſe Verwerring van God was / en dat / des niet tegen-ſtaande / de Tale van Moſes in het begin des Bijbels de zelfde Tale is gebleeven tot de tijden Malachie des Propheeten. Maar dat echter de Taalen / ten opzigt van hare ſuyvere bewaring / in veele dingen afhangen van het toe-ſtemmen des Volks. Het welke van ons breeder vertoont word. Cap. 9. en 25. Men ziet dit ook / in Philal. zevende Brief. Cap. 8.

Wy zeggen vorder / dat het woord Geeſt van ſeer veerlerley beteekeniſſe is / (gelijk ons de Concordantien / &c. konnen leeren.) Maar / dat men uyt de omſtandigheden van de Text gemeenlijk wel kan afneemen / wie en wat Geeſt in de Text gemeent word. Het gene hier dan voor eerſt genoeg is.

Wy ſeggen daar en boven / dat God is een Onafhankelijke GEEST, en dat de Heere Jeſus hem daarom als een Geeſt beſchrijft / om dat hy het is.

En wy loochenen dat de Heere Joh. 4: 24. onse swakheyd volgt, of sijn Woord weder-haalt. Want om dat hy geseyt hadde/ dat God een Geest is, daarom zoo bouwt hy daar op onsen plicht: dat wy hem moeten dienen met een dienst/ die met sijn natuur over-een-komt/ dat is met een dienst/ dewelke inwendig en geestelijk is.

§ 17. Ende wegens de woorden רוח Ruach, πνεῦμα Pneuma, ἄγγελος Angelos, Διάβολος Diabolos, מלאך Malach en שטן Satan/ (waar van D. Bekker spreekt/ §. 7/ 8.) seggen wy: datse wel niet bequaam en zijn/ om de geheele Natuur van de Engelen, of Duyvelen, of andere Geesten uyt te drukken; maar dat men uyt de omstandigheden van de Text altijt zien kan/ of se van de Engelen ofte van de Duyvelen, dan of se van eenige andere saken moeten werden uytgelegt. Het welke onder op een ieders plaatse beter zal zijn te leeren/ en nu vast in het algemeyn gezegt word. Ondertusschen kanmen hier vast onthouden/ dat het woord Diabolos, wanneer het voor Lasteraar, of iets anders als den Duyvel word genoomen/ alsdan nooyt voor sich heeft het Ledeken (*Articulus*) ὁ. Men zie daar van na/ Joh. 6: 70. 1 Tim. 3: 11. 2 Tim. 3: 3. Tit. 2: 3. Maar anders heeft het woord Diabolos gemeenelijk het Ledeken ὁ voor zich. Alleen en vinden wy het niet Actor. 13: 10. daar het verbonden word met υἱὲ Kind des Duyvels. Ende Apoc. 12: 9. met 20: 2. was het door andere woorden soo veel bepaalt/ dat 'er geen Ledeken by vereyscht wierd. Anders staat 'er het Ledeken altijt by. Ja/ somtijts vinden wy het wel driemaal in een vers. 1 Joh. 3: 8. En 1 Petr. 5: 8. staat het by ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος, Uwe Tegenparty de Duyvel. §. 7, 8. 325, 326.

§ 18. Voorts is het te veel van D. Bekker gesegt: §. 9. Dat geen woord iets beteekent door eygen aart of kracht. Want die algemeene stelling/ is niet wel te vergelijken by den Alleen-wijsen Insteller der Talen/ ende by de Wijsheyd van Adam, die ten minsten een bequaam woord gepast heeft/ op veele saken. Maar blijven wy anders met de nadruk van Gods Naamen? en waarom sullen wy het loochenen/ daar wy het in veele woorden sien? en zoo wy meerder genaden hadden/ noch veel klaarder zouden tasten? Zelfs in de sake nu in quæstie/ en zoude ik niet graag ontkennen/ dat men van der Geesten naam geen de minste kennisse en kost krijgen van haar natuure. Voet hier by Philaleeth. sevende Brief, Cap. 8. §. 9. of 327.

§ 19. Ende/ om met D. Bekker § 10. ter sake te komen/ soo verstaan wy door GEEST in 't gemeen/ alles het welke een Beginsel is van de uytgelokte daaden (*actiones elicitæ*) met mede-weeten. (*conscientia*) Welke Wesens de eene noemt redelijke, en de Andere wederom Wesens/ die de kracht hebben om te komen denken. Het gene doch het zelfde is. §. 10.

Welke Geest, daar in van het Lichaam onderscheyden word/ dat hy heeft kennisse van sijne daden: om dat een Geest terwijle hy werkt/ alsoo werkt/ dat hy ook op zich zelven werkt. Daar aan de andere kant een Lichaam, (vermits zijne Uytbreyding) door zijn Beweeging en onderling aanraken/ wel

wel kan werken op iets anders buyten zich / maar noyt op zich zelven / gelijk de Geesten

Ook vinden wy in onsen Geest / dat se zelf niet alleen de kracht heeft / om te denken op saken / die 'er zijn: maar ook op dingen / dewelke nergens en zijn / B.V. de Universeele, mogclijke, &c. dingen. Item / op de onlichamelijke dingen / en op een onlichamelijke wijse. Tot welken gedachten de lichamen wel konnen geven een occasie / om van haar op te gaan tot het geene niet lichamelijk en is. Waarom de Ziele niet en kan zijn modus Corporis. Want in het denkend Weesen, is gantsch geen gemeynschap aan het lichamelijke / noch in het Wesen / noch in het Werken. Soo dat een Geest alles wat lichamelijk is noodsakelijk moet uyt-sluyten / en daar onder ook dese bevatting uyt-sluyt / als of een Geest konde gebooren worden / en sterven.

§ 20. Ondertusschen moet men een Geest aanmerken / als een ware Selfstandigheyd, door sijne eygenschappen van een lichaam / onderscheyden. Van God het wesen aller wesens voortgebragt / en door veele dingen van
§11-15. sijnen Schepper onderscheyden. Waar mede wy tegen-woordig dit Capittel
328 - SLUYTEN. Ende in het byzonder niet meerder en sullen zeggen / over
-332. §. 11 / 12 / 13 / 14 / 15. Als alleen / datmen God den Heere §. 12. Van het woord Geest niet en mag af zonderen; dewijle de Heere Jesus hem daar onder brengt Joh. 4: 24. Dat men ook §. 13. in het Lichaam geene Werkingen en kan begrijpen zonder de Ziele. Ende dat 'er §. 14. tegen de Waarheyd gesegt word: Dat een Geest OP EENEN TYD kan denken aan God en sijne Schepselen, aan Hemel en aan Aarde. Want schoon de werkingen van de Geesten zijn snel en veerdig / zoo zijnse egter haar Tijd en ordre onderworpen. Soo als dat toonen de H^{rn}. Coccejus, summa Theol. Cap. 16. §. 34. pag. 228. Burman. Syn. Theol. libr. I. Cap. 45. §. 37. Philal. Brieven. Cap. 5.

Wy gaan dan met D. Bekker over tot

Het II. Capittel.

Spreekende, van de Kenniſſe des Alder-Volmaakſten Geeſtes. te weten Gods.

§ 1. Hy kent zich zelven te regt / die door de kennisse van zig zelven geleyd word tot de kennisse Gods, als zijnde de Geest der Geesten; Anders genaamt den Vader der Geesten. Hebr. 12: 9. Ende de Voor-treffelijkheyd van dien oneyndigen Geest vereyscht boven anderen de eerste plaatse in onse Betrachting.

§ 2. I. Als ik dan mijne Ziele bezie / dan kan ik denken / dat de zelve niet en is van zig zelven. Want zy heeft in zig iets / datse zig zelven niet en kan geven / of benemen. Daar zijn in de zelve gebreeken / die sy haar zelve niet

en kan beneemen; en daar zijn Volmaaktheden/ diese aan haar zelven niet en heeft konnen geven/ ende die ze/ veel weyniger/ heeft konnen krijgen van het Lichaam; om datse de Volmaaktheeden van een Lichaam verre over-treffen. Het is nu een vaste Waarheyd/ dat niemand iets kan geven/ het geene hy niet en heeft. Men moet dan/ van zig zelven opklimmen tot den Oorsaak der Oorsaken/ dewelke by zig zelven/ op een oneyndige Volmaakte Wijse/ bezit het geene hy aan my ende mijns gelijken heeft willen geeven. Ende desen noemen wy in onse Tale GOD.

§ 3. II. Het welke Weesen Gods/ door zig zelven bekent en toe gestaan word/ zoo rasch iemand maar slechts verstaat: Wat dat men door dit woord God te kennen geeft. Want zoo rasch/ als iemand hoort/ dat men door God verstaat/ Een oneyndig Volmaakt Weesen, het welk een oorsaak en Heer is van alles, dat buyten hem is: Zoo moet hy met eenen toestemmen/ dat 'er een God is. Want het is Volmaakter te zijn/ als niet te zijn; Het is volmaakt 'er van zig zelven/ als van een ander te zijn. Het is volmaakter eeuwig/ overaltegenwoordig/ &c. te zijn; als maar voor een tijd/ en op eene plaatse te zijn. Ende dewijle ik/ door een God/ begrijp zoo een Volmaakt Weesen/ zoo moet ik ten eersten toe-stemmen/ dat 'er zodanig een God is.

§ 4. III. Boven dit/ soo heeft de Heere aan het Redelijk Schepsel mede-gedeelt/ niet alleen een bequaamheyd om hem te konnen kennen/ soo rasch als men bequaam is om redenen te gebruyken. Maar (het geene verder gaat) God heeft in des Menschen herte ingedrukt zulke klare voetstappen van Gods Weesen/ dat de mensch/ (na dat hy tot het gebruyk van zijn verstand gekomen is) niet anders en kan/ als dikwils om God denken. Zoo dat hy zich zelven zoud moeten geweld aan-doen; indien hy die gedachten uyt zijn herte zoude trachten uyt-te-rukken.

§ 5. IV. Zoo vinden wy ook in ons selven een aangebooren onderscheyd tusschen het geene goed en quaad is. Ende/ dat werk der Wet in onze herten geeft ons ook een klare kennisse van den Wet-gever/ die het zelve Werk in onze herten heeft geschreeven.

§ 6. V. Als wy nu daar by verder gaan zien/ van wie wy zijn/ en van wie onse Ouders ende alle onse Voor-ouders zijn: Zoo bevinden wy een lange ordre van oorsaaken/ die iets anders hebben veroorsaakt. Maar in alle die oorsaaken bevinden wy/ dat se zijn eindig. Zoo datse ons noodsaaklijk moeten leyden/ tot iemand/ dewelke Oneyndig/ Volmaakt/ ende Onafhanlijk (dat is God) is. Ende behalven desen/ en vinden wy geen oorsaak/ of zy is (1) aan d'eene kant altijt eyndig/ (2) bestaat uyt deelen/ ende (3) kan vermeerdert worden. Het welke alles tegen de Oneyndigheyd strijdig is.

§ 7. VI. Wil ik dan my zelven noch al nader besien/ dan bevind ik in my een Begeerte, de welke met geen ding van de Wereld kan verzadigt werden. En/ of ik al schoon veel ontfang/ zoo en hebbe ik dog nooyt genoeg; voor dat ik in mijn God kan rusten. Die my die begeerte heeft gegeven; op dat ik Hem zoud zoeken en vinden/ als ik maar mijn zelven zoo begeerig zag.

Mijn begeerte is dan in my van God / op dat ik zoude zijn tot God ; en zonder hem / zie ik niet / waar toe dat ik ben.

§ 8. VII. Ende nademaal ik in my bevinde een onderſcheyd tuſſchen Deugd en Ondeugd. Zoo heeft hy / die my dat heeft ingeſchapen / ook mede gedeeld een Conſcientie, de welke (1) in Gods plaatſe (Pſ. 27: 8. לך אמר לבי) zeyd / wat wy moeten doen en laten. (2) de welke ook noch / nevens zig zelven een ander Mede-Weeter (dat is God) erkent. De welke daar-en-boven (3) van des menſchen doen oordeelt ; Prijſende en ruſte toe-brengende aan het gemoed / als de ſaaken wel zijn uytgevoert ; Ende in het tegendeel den menſch veroordeelende / bekijvende / ende ontruſtende / wanneer hy heeft geſondigt. Zoo verre / datſe door geene dingen is te ſtillen / al wilde men het gemoed bevredigen / met de beloften van genade ; of / al wilde men de ſelve in den ſlaap wiegen. Zy blijft echter altijt getrou by den Heere / ende en laat niet na / om ter zijner tijd op te waken ; om Gods Werk in den Sondaar waar-te-nemen. Ende / behalven dit oordeel / zoo daagtſe noch (4) den menſch voor het Oordeel Gods / en geeft aan den menſche kenniſſe / dat 'er noch een ſcherper oordeel of grooter belooning voor de deur ſtaat. Zoo / dat de alder-onvertzaagſte menſchen hare pijniging niet en konnen ontwijken of overwinnen.

§ 9. VIII. Op dat ik nu ſwijge van d'andere Schepſelen buyten my / de welke bewijs geven van Gods eeuwige Kracht en Goddelijkheyd / Rom. 1: 20. Job 12: 7 / 8 / 9. Pſ. 19: 2 / 3 / 4 / 5. die hy betoont heeft in de Schepping / en noch ſteeds bewijſt in de gemeene Voorſienigheyd / ende andere ongewoone werken. Het welke wy hier tegenwoordig voorby gaan / om maar van onſen Geeſt te komen tot den Oneyndigen / Volmaakten / ende den geheel Onafhangelijken Geeſt, dat is / tot God.

§ 10. Welken God ik als ſodanig / maar EEN en niet / als meer Goden / begrijpen moet. Want ſoo 'er meer Goden waren / zoo en zoudenſe geen God konnen zijn / even daarom / om datſe meerder zijn. Nademaal het begrip, VAN GOD TE ZYN, in ſluyt Een onafhangelijkheyd / en een oneyndige volmaaktheyd ; welke door de Veelheyd der Gooden noodſaakelijk moeten verdwijnen.

§ 11. Deeſen EENIGEN GOD nu geef ik den naam van GEEST,
§ 2, 3. niet op zoo een wijſe / als D. Bekker doet. § 2 en 3. Maar dewijle ik God
334. begrijpe als Onafhangelijk, ſoo moet ik hem noodſaakelijk ook begrijpen als WYS, ende als eene / de welke van niemand en behoeft te leeren. Al het geene nu / dat met verſtand werkt / en kan geen Lichaam zijn. Waarom ik (om dat 'er geen derde behalven Geeſt en Stof en is) noodſaakelijk moet beſluyten / dat God een Geeſt is. Ende dat zeg ik : om dat Chriſtus (tegens de welke geen getuygenis van een ſterflijk menſch kan opwegen) my dat heeft ingeprent : Niet / op dat hy my zoude leeren dwalen met het gemeene Volk ; maar om dat hy wil / dat ik dat voor waarheyd zal gelooven : op dat / uyt kracht van die waarheyd / op my zoude werken deſe pligt ; NB. dat ik hem moet aanbidden in Geeſt ende Waarheyd. Joh. 4: 24.

§ 12. On-

§ 12. Ondertusschen staat het altijd vast / dat God de HEERE, als Geest / door sijne volmaaktheden oneyndig verschilt van de andere Geesten. Maar / dewijle God de HEERE in zijn Woord ons wil leyden tot de Kennisse van Gods Volmaaktheden / door zulke woorden / dewelke genoomen zijn van des menschen Wille, Kennisse, Magt, en andere Herts-tochten, als van Liefde, Barmhertigheyd, Rechtveerdigheyd, Toorn, &c. zoo en konnen de geene / dewelke den stijl van Gods Woord minnen / geen smaak vinden in de woorden / dewelke D. Bekker heeft § 3. Alwaar hy eerst als onnut verklaart / en verwerpt de vergelijking tusschen de Geestelijkheyd Gods en der Ziele / en daar na dat besluyt met dese woorden. „De Geestelijkheyd der „Goddelijke natuure poogt men iedelijk, uit die van de Ziele te verstaan, die „waarlijk niet meer na het Goddelijke en gelijkt, dan het lichaam doet. § 3.

§ 13. Wy en erkennen hier niemand wijser als Gods Geest / dewelke ons noopt verbooden heeft / om eenige gelijkheid tusschen God ende het Schepsel te soeken. Maar dewelke het ons ter contrarie heeft ingeprent. Joh. 4: 24. Eph. 4: 24. Col. 3: 10. Matth. 5: 45/48. Gen. 1: 26. 2 Corinth. 3: 18. 1 Petr. 1: 15/16. Lev. 19: 20. 2 Petr. 1: 4. enz. Waar mede niet en is over een te brengen / het gene D. Bekker segt § 4. § 4.

§ 14. Op de verdere Paragraphen 5—16. en hebben wy geene andere Aanmerkingen / als dat veele dingen daar in geleerdelijk werden uytgehaalt. Doch dat andere dingen wat verre van het concept van de Betooverde Weereld afdwaalen. Item / dat daar in veele dingen maar by gissing van het geene wy niet en konnen weeten / werden ter neder gestelt. Wy laaten dat selve dan onbepaalt / zoo lang 'er tot noch toe niemand geweest is / die alles / dat daar van de Son / Sterren / Mane / ende diergelijks gesegt word / heeft wesen meeten / en omstandig aan-geteekent. Ons geloof vereyschte meerder vastigheyd als de betwistelijke stellingen der Naturalisten / en Astronomisten. Ende het en kan ons niet anders als onaangenaam voorkomen / dat men §. 9. segt / dat de Schrift iets schijnt te seggen, datse echter niet en segt. Ende dat zich de Schrift na ons voegt met sprecken. Want wy zijn verplicht om te gelooven / dat de Heere zijn redenen van waarheyd gehad heeft / als hy den Hemel noemt sijnen Throon. Jes. 66: 1. Sijn woonplaats Deut. 26: 15. Ps. 115: 3/16. Matth. 6: 9. Des Vaders Huys / met veele woningen en plaatsen Joh. 14: 2. Den Hemel der Hemelen. 1 Cor. 8: 27. Den derden Hemel / het Paradijs. 2 Cor. 12: 2/4. (Waar heenen Christus opgevaaren is / VERRE BOVEN ALLE DE HEMELEN, op dat hy alle dingen vervullen zoude. Eph. 4: 10. In welke Hemelen ook de Engelen altijt zien 't aangesichte des Vaders, die in de Hemelen is. Matth. 18: 10. Marc. 12: 25.) Een Stad die Fondamenten heeft: welker Konstenaar ende Bouwmeester God is. Hebr. 11: 10. Alwaar onsen wandel is / en WAAR UYT Wy den Saligmaker verwachten. Phil. 3: 20. Matth. 25: 34. Act. 1: 9/10/11. Act. 3: 21. &c. § 5—16. 335—346. § 9. 339.

§ 15. Het is dan niet eens genoeg voor een Gereformeerd Predikant / dat men §. 14. stelt: „Dat Hemel en Aarde slechts onderscheydingen van men- § 14. 344.

„schen zijn, na der zelver begrijp en gebruyk; en dat den Hemel anders niet „en is, dan dat geheele ruym des Werelds, daar wy self op der Aarde van om- „ringd zijn, ende de aarde zelfs een deel van is; doch aangemerkt, soo als 't zich hier op Aarde aan ons gezicht vertoont. Ende het is minder eer/ dat men daar by-voegt dese woorden; „En 't is waar, als geseyd is, dat „ZICH de H. GEEST ZELF in desen, gelijk in andere dingen NA ON-SE TALE SCHIKT, enz. Ziet Philal. sevende Brief cap. 9. Hier en daar ziet men/ hoe oneerbiedig men in dese dingen van God en zijn Woord spreekt. Ende ter wijle ik dit schrijve/ zoo komt my te binnen om te vragen; Of dan D. Bekker wel soud weten te seggen: om wat redenen God de Heere den mensche zoude geschapen hebben/ met den hoofde opgeheeven? Dit is altijt niet geschikt na der-menschen Tale. Want Adam was al sodanig geschapen/ eer dat in sijne neusgaten geblasen wierd den Adem des levens/ Gen. 2: 7. Ende/ by gevolg/ eer dat hy sprak. Ja voor het scheppen van den mensche had God de Heere al onderschepd gemaakt tusschen den Hemel en de Aarde/ en haar onderschepden Heyr. Ende daar was ons ook al te vooren getoont/ dat God de Heere op den tweeden dag hadde gemaakt het Uytspansel, רקיע Rakiang. Het welke van den derden Hemel wel duydelijk werd Afgesondert. Over de Borgers des zelfs spreekt D. Bekker, ten deele

CAPITTEL III.

Van de Halve-goden, en van de plaatse der Geesten.

§ 1. IN dit derde Hoofdstuk verhandelt D. Bekker eenige dingen/ dewelke
§ 1--4. de Christenen niet en raken. Waarom wy des selfs Paragr. 1/ 2/ 3/
347- 4/ en 5/ om kort te gaan/ niet ondersoeken/ latende de selve in hare waar-
351. de en onwaarde. Ende indien iemand daar van nader opening begeert/ die kan zich bedienen van Vossi Idolal. Gentilium, Platonis Epinomis tom. 2. en des selfs Cratulus. Jamblichus Pythagoricus, Pythagoras, Hesiodus. August. de Civit. Dei libr. 10. Cap. 21. pag. 601— en Libr. 7. Cap. 1—35. &c.

§ 6,8. § 2. Het geene hier over dat derde Hoofdstuk te ondersoeken komt/ is het
352- geene ons/ § 6 en 8. geleert word van de PLAATSE der Geesten.
354. Daar is onder de Philosophen een Verschil/ of de Geesten (als Schepselen Gods) konnen zijn, zonder Ergens op een plaatse betrekkelijk te zijn.

De geene die loochenen/ dat de Geesten ergens zijn Definitivè (d. i. bepalender wijse) soo datse/ daar zijnde/ niet en zijn op een ander. Die hebben/ tot gronden van hare stelling/ (1.) dat het Wesen van een Geest alleen bestaat in denken. Ende (2.) dat aan het denken eigentlijk geen betrekking tot een plaatse en kan worden toe-geschreven. Ja ook (3.) om dat al het geene/ dat in haar zin op een plaatse is/ met een ook een lichaam is. Wy zullen dese stellingen hier na een weynig ondersoeken. En nu vast seggen: Dat men eerst voor weynige jaaren/ dit dispuit heeft begonnen. Maar dat

men

men van ouds altijt geleert heeft: Dat een Lichaam was op een plaatse *Circumscriptive*. d. i. Omschreven, door zijn Uytbreyding in Lengte, Breedte, ende Diepte. Maar dat een geschapen Geest was op een plaatse *Definitive*; dat is alsoo bepaalt, dat hy daar zijnde, niet en konde weesen op een ander. Nademaal / dat een Geschapen Geest / daar in was onderschepden van den Onbepaalden Schepper: om dat een geschapen Geest is bepaalt, beide in zijn Weesen, ende in zijn Werken; Om nu dit Wesen van een geschapen Geest te beter te begrijpen / soo moest men een woord hebben / waar door men dat konde te kennen geven. Hier toe nu en waren'er geen bequamer woorden / als de woorden van *Ibi*, *Ubi*, *Alicubi*: (dat is / Aldaar, Waar, en Elders.) Ende / op dat men door die woorden geen Lichamelijke bevatting van de Geesten zoude op neemen / soo heeft men wel uytdrukkelijk dit willen voor-koomen / met het onderschepd van het *Ubi Spirituum*, en het *Ubi Corporeum* (dat is: Het WAAR der Geesten, en het WAAR der Lichaamen. En van dit laatste gevoelen zijn ook geweest de HRN. Voetius en Coccejus. Welke Hr. Coccejus aldus segt: In zijn *Summa Theol.* Cap. 16. § 31. pag. mihi 227. Angeli non sunt ubique, ut voluit *Durandus*; sed in CERTO UBI & IN LOCO, non περιέχοντι, per coëxtensionem, & commensurationem, parte extra partem collocata, atque ita nec in loco, ut loco, sed DEFINITIVE, hoc est, HIC ET NON ALIBI. Ende daar na wederom / § 33. Angeli UBI definiendum est, non secundum essentiæ simplicitatem, sed magis secundum Sphæram Activitatis & Potentiæ.

§ 3. Doch D. Bekker kiest de contrarie stelling. Ende eer wy zijn gevoelen § 6. wederleggen / soo moeten wy eerst / (tot ons leetwesen) zeggen / hoe het wel waar te wenschen geweest / dat sijn Eerw. zijn gevoelen met wat minder Spotterny van een Kamer / die groot genoeg moet wesen / om zich te wenden § 6. had gelieven te verklaren. Want die een geheel Legio in eenen besetenen begrijpen / en behoeven door sulke redenen by het gemeene Volk niet verdagt te worden gemaakt. § 6. 352.

§ 4. Ook en behoeft men / § 7. soo niet te verachten / dat men van God zegt; dat hy is in een plaatse *Repletive*, (dat is Vervullender wijse.) Dewijle de Christen Leeraars daar inne spreeken / met den HEERE zelfs / als hy zegt / Jer. 23: 34. En VERVULLE ik niet den Hemel en de Aarde. Ende zy verstaan daar door / dat het Oneyndig Weesen Gods noch van buyten, noch van binnen, door geen plaatse bepaalt word; Maar alles vervult, niet met uytsluyting van d'andere Lichamen. Maar soo, dat hy met alle die Schepselen gelijk bestaat (*coëxistit.*) § 7. 353.

Hy en word / zeggen wy / niet bepaald van Buyten. Want dat is een eygenschap van een Lichaam, het welke gezegt word te zijn in een plaatse *Circumscriptivè*, dat is / het word van buyten bepaalt / door een ander Lichaam / dat om het zelve is / ende het selve / als of het ware / van buyten omschreeb.

Hy en word ook niet bepaalt van Binnen. Want dat is een eygenschap / van een geschapen Geest, dat de zelve van Binnen bepaalt word / door sijn Eyndig en geschapen Wesen, ende dat noemt men ergens te zijn *Definitivè*.

God de Heere nu / als een oneyndig Wesen / en kan noch zoo van Buyten / noch zoo van Binnen niet bepaalt worden. Ende dat hebben de Christen Leeraars willen zeggen met de woorden van ergens te zijn *Circumscriptivè*, *Definitivè* en *Repletivè*, d. i. Omschreeven, Bepaald, en de Vervullende. Het welke Onderscheyd D. Bekker verwerpt / stellende dat God alles verbuld / door een ALGEMEENE WERKSAAMHEYD, ende niet door sijn WESEN. Want hy houd het met die geene / de welke gevoelen / dat God is een gedachte (*Mens.*) Ende dat Gods Overaltegenwoordigheyd niet anders en is/ als Gods Krachtdadige en Werksaame Wille.

§ 5. Wy aangaande ik en kan niet zien / of die geene hebben het onder de Philosoophen en Godsgeleerden het Best gevat: dewelke onderscheyd hebben gemaakt / tusschen het Denkende Wesen, en tusschen zijn Denken, gelijk tusschen den Doender en zijne Daad: Ende wy meenen / dat de Texten / Jer. 23: 23/ 24. Ps. 139: 7/ 8/ 9. 1 Reg. 8: 27. Act. 17: 27/ 28. enz. ons wel klaar leeren / dat God de HEERE niet alleen Over-al-tegenwoordig is / na zijne Werksaamheyd / maar ook na zijn Weesen. Wy sien ook / dat wy / op die wijse / de Socinianen ende Vorstius beter konnen wederleggen. En boven dit / soo en is ons noch noyt beweesen / dat het een Schriftuurlijke spreekwijse is / dat God de Heere zy een Gedachte, ofte / onder het Latijnsche woord *Mens*, kan werden betrokken. Ende soo my iemand vraagde / wat dat 'er dan in het Weesen Gods meerder was / dan een Gedachte, (in het Latijn *Mens.*) Dan zoude ik hem antwoorden / dat / dewijle God de Heere Oneyndig is / en ik Eyndig ben / dat ik daarom dat oneyndig Wesen met geen (Positiva) stellige woorden / en kan / noch wil bepalen. Ende dat ik in desen geleert hebbe te spreeken met de woorden van Zophar de Naämathiter. Job 11: 7/ 8. Zult gy de ondersoekinge Gods vinden? zult gy tot de volmaakheyd toe, den Almachtigen vinden? Ende dan voorts vs 8. [Sy, is als] de hooghten der Hemelen, wat kond gy doen? dieper dan de Helle, wat kond gy weeten? Langer dan de aarde is hare maate, ende Breeder dan de Zee? enz. Waarom het gemeene woord onder de Ouden was. *Enter, præsenter, Deus hic & ubique potenter*; dat is / God is hier en overal na zijn Wesen, Tegenwoordigheyt, Werking en Magt. Waar mede wy onse Aanmerking op die 7 Paragr. van D. Bekker eyndigen. Ende den Leeser wijsen na de Autheuren / die hier over breeder schrijven / als: *Maresii Hydra Socinian. tom. 1. pag.* 484—500. *Hoornb. Socin. Confut. tom.* 1. *pag.* 286—319. *P. Mastricht Gangr. Sect. poster. Cap.* 15. *M. Leydekkeri* Fax Veritatis. *Loc.* 3. *Controv.* 12.

§. 6. De saake / die hier eygentlijk in quæstie komt / is dan noopende de Geesten / die geschapen zijn / of de selve I. geen andere plaats en hebben, dan zoo verre zy werken op een Lichaam, dat op zulken plaats is. Ende I.I of een ziele kan zijn in veele plaatsen te gelijk. Dese twee stellingen kiest D. Bekker
§ 6, 8. voor sich §. 6 en 8. Ende hy verklaart zig daar ontrent sodanig / dat de sel-
352. ve ziele tessens kan zijn op den ombang der Vesten van de Groote Stad Am-
354. sterdam, ende te gelijk te Londen ende te Parijs. Waar uyt dan ook III. volgt/ duysende van zielen konnen zijn binnen het Scheeps-boort van den Grooten

Koning

Koning William. Doch alsoo het derde niet en kan blijven staan/ als het eerste vervalt/ soo sullen wy maar van de eerste spreeken/ ende wy seggen:

I. Dat een geschapen Geest, als behoorende tot de Wereld, na zijn WESEN, ende niet alleen na sijne WERKING, moet begrepen worden ergens te zijn bepaaldelijk, op zoo een wijse als § 2. en 4. verklaart is/ en dat men van een geschapen Geest soo wel vraagt/ waar hy is, als waar hy werkt?

§. 7. Dat nu een geschapen Engel/ door sijn aangeboorene Eyndigheid (*finitudo*) zich zelven bepaalt bevind tot een plaatse/ leeren wy uyt sulke Texten/ alwaar de Engelen beschreven worden te zijn als in een plaatse/ soo staat Dan. 7: 10. Duysentmaal duysenden dienden hem, ende tien duysentmaal tien duysenden stonden voor hem. Ende Matth. 18: 10. wordt getuyght/ dat de Engelen in de Hemelen altijd zien 't aangezicht des Vaders, die in de Hemelen is. Hier op zien ook de woorden/ datse tot dienst UYT-GESONDEN worden, om der gene wille, die de saligheyd be-erven zullen. Heb. 1: 14. Waar toe dan behooren de uytgedrukte woorden van haar nederdalen uyt den Hemel, Matt. 28: 2. Ende ook van haar weg-varen van de Herders na den Hemel. Luc. 2: 15. ende diergelijke klare ende nadrukkelijke maniere van seggen meer/ als Luc. 1: 26. Ps. 91: 11/ 12. Matth. 4: 6. Gen. 28; 12. Luc. 22: 43. Ende soo ook van de quade Engelen Matth. 8. 1 Petr. 5: 8. Luc. 11: 24. Job 1: 7.

§. 8. Welke texten men niet kan verstaan alleen van de werkingen der Engelen. Want haar werking werd wel duydelijk van haar/ die werken/ onderscheyden. Ende alhoewel alle dingen/ die werken/ (ende by gevolg ook de Engelen) moeten begreepen worden te zijn/ op een plaatse daar se werken; om dat alle werking ergens op een plaatse moet geschieden; (want het geene nergens en geschied/ dat en geschied geheel niet.) Soo word echter eygentlijker iets begreepen ergens te zijn na zijn Wesen, als na zijn Werking.

§. 9. Maar ook/ om noch nader te komen/ de geene/ dewelke stellen/ dat een Geest begreepen word ergens te zijn op een plaatse/ om dat hy daar werkt/ die stellen dan daar by/ dat dese tegenwoordigheyd der geesten alleen te passe komt/ als zy na buyten werken/ ende niet als zy binnen haar zelven denken. Sy seggen ook/ dat alle de werking der Geesten niet anders en geschied/ als door denken. Waar uyt dan moet volgen/ dat zelfs geen Engel kan begreepen worden ergens te zijn/ ten opzigt van sijn Werking. Want/ indien men wil seggen (gelijk de soo gevoelende duidelijk argumenteren) dat een Geest nergens en is in een plaatse/ ten aansien van zijn Weesen; om dat sijn geheele weesen in denken bestaat. Soo en kan hy ook nergens zijn in een plaatse/ ten opsigt van sijne werksaamheyd/ of werking. Want soo bestaat sijne geheele werking zoo wel in het denken, na hare gronden) soo wel als haar weesen in het denken bestaat.

§. 10. Hierom hebben andere (onses oordeels) de nature van een Geest beter

ter beschreeven / datse was een Redelijke substantie, de welke tot denken geneygt is: Liever / als datse daar van souden maken een Denkend Weesen. Want gelijk een lichaam kan zijn een lichaam / al en beweegt het zich niet / soo kan ook een ziele weesen een ziele / al leght se in onmacht / ende al en denktse voor die tijd niet. Het welke daar uyt blijkt; om dat een mensch / die van zig zelven gelegen heeft / wederom tot sich zelven gekomen zijnde / niet eens en weet / of hy geweest is / ende veel weyniger waar hy geweest is / en wat hy gedacht heeft. Het welke hy noodsaakelijk moeste weeten / indien hy gedagt hadde. Want / alhoewel men wel vergeet de saken waar over men gedagt heeft; soo en vergeet men echter noyt / dat men gedagt heeft. Ende daar in verschilt een ziele van God de Heere / van de Engelen / ende ook van de zalige zielen / dewelke ontwijffelijk altijd ende zonder ophouden denken. Om dan van alle Geesten te hebben een algemeen begrip / ende / om de toevallen van een self-standig weesen te beter te onderscheyden van sijne daden / soo en behaagt het haar niet / dat men een Geest beschrijft alleen van zijne Denking. Ende D. Bekker scheen Cap. 1. §. 14. wat meerder te willen zeggen / met sijne beschrijving van een denkend weesen, of zelfstandigheyd. Maar dat word wederom weggenoomen / Cap. 3. §. 6. met de woorden: „ Van een Geest, „ word niet eygentlijk gevraagt waar hy is. Maar waar hy werkt. Des selfs zijn bestaat dan eygentlijk in sijne werking. Ende van de Broederen / die het zelve ook soo hebben gelieven te vatten / verwagt D. Bekker in sijn Voor-reden het meeste genoegen. Doch de gene / die het wesen onderscheyden van des selfs daden / zien datse dan alsoo klaarder konnen toonen de natuure van de inklevende Erfzonde; item de leere van Gods prædestinatie / ende den staat van de jonge kinderen / die noch niet dadelijk en hebben gedagt ende gesondigt.

§. 11. De Argumenten, dewelke D. Bekker door zijn gevoelen aantrekt / zijn rechtdraads tegen hem aan. Want als 'er van Petro staat / Act 10: 10. dat over hem viel een vertrekkinge van sinnen; dan word daar gesprooken van een ἔκςασις dat is / Uytstand, wanneer een mensche van hem zelven is / ende als de uytwendige sinnen stil staan. Ende dit is een van die seven wijsen / waar door de Heere zig zelven aan de menschen openbaarde / te weten / of (1.) door droomen / of (2.) door verschijningen / buyten den slaap; of (3.) door gesichten in den slaap; of (4) door een stemme uyt den Hemel; of (5.) door de Urim; of (6.) door ingevingen; of (7.) door de vertrekkinge van sinnen. Waar door dan een Heylig mensch op een sonderlinge wijse Gods aan-sprake ende aanblasingen konde genieten. Soo dat hy niets en begreep ofte verstond / dan het geene hem van God aan zijn verstand wierde geopenbaart.

§. 12. Behalven dese vertrekking van sinnen / was 'er noch een / dewelke Paulus beschrijft / 2 Cor. 12: 2/3. ende de welke de gemeene vertrekking van sinnen verre overtreste. Want deselve geschiede door een verandering van plaatse; waarom hy is opgetrokken geweest in het Paradijs. Vs 4. Maar Paulus / niet weetende de wijse / op de welke hem die groote openbaring is aangebracht / zeyde / dat het God en niet hy wiste / of het geschied was in, dan buyten het lichaam. Welke woorden hy niet zonder reeden tweemaalen herhaalt. Vs 2/3.

De

De saake was hem dan seeker vertoont. Maar / of zijn ziele alleen was in den Hemel geweest / (even gelijk de Ziele der Afgestorvene ; ofte even gelijk de Engelen zonder lichaam die heerlijkheyd zien.) Dan of zijn Lichaam met zijne Ziele te gelijk in den Hemel is geweest / kon hy niet zeggen. Hy stelt het echter beyde voor / als mogelijk: Gelijk het ook mogelijk was / dat die heerlijke vertooning hem konde weesen voorgekomen / terwijle zijne Ziele noch was ende bleev in het Lichaam / in tegenstelling / dat sijne Ziele / uyt zijn Lichaam / voor die tijd zoude zijn verplaatst geweest / na den Hemel.

13. Maar wie is 'er die niet klaarlijk hier uyt kan tasten / dat in dese plaatsen niet en word gesprooken van de ordinaire en gemeene werkinge der Ziele ? maar van een ongewoone werking / dewelke konde dienen tot een reeden van Roem ? vs 1/5. ende de welke was een uytnementheyd der Openbaring. vs 7. Waar uyt wy dan besluyten / (1) dat de gemeene werkingen der Ziele door dese Texten niet en worden bevestigt / maar gecontrarieert. Ja (2) dat de ordinaire werkingen der Ziele zijn in het Lichaam / vs 2/3. alwaar de Ziele is / ende werkt / ende als se daar word uytgetrokken / dat het zelve dan een wonderdaad is. Ende dat ons (3) met die woorden wel klaar geleert word / dat de Ziele niet te gelijk was in den Hemel opgetrokken / en noch in het Lichaam. Want het was geschied / niet meer als maar op een van die twee wijsen: t. w. In ofte Buyten het Lichaam.

§ 14. Alsoo krachteloos is ook het bewijs / dat D. Bekker neemt / uyt de Spreuke der Ouden § 6. dat de Ziele meerder is, daar de zelve liest, dan daar-se leeft. Want (1) die een weynig in de Historien bedreeven is / die zal haast weeten / dat het Concept / om de Geesten door *Mentes* (Gedachten) te verklaaren / ende van haar een betrekking op een plaatse te beneemen / noch zoo heel oud niet en is. (2) Ende / al was het schoon een halve eeuwe oud / zo en blijkt daar uyt niet / dat de Ouden hebben willen zeggen / dat de ziele nergens was / als daar se werkte. Zoo weynig / als se met de woorden / *Ubi oculus ibi amor ; ubi manus ibi dolor ;* wilden zeggen / dat de oogen niet en waaren in het voorhooft / en de hand niet en was aan den arm / en ter plaatse daar het lichaam is : om dat men segt / daar het oog is, daar is liefde, en daar de hand is daar is het seer, ofte de pijne. Ende soo seyd ook een ander mensch met sijn eygen verstand en tonge. *Animus est in Patinis ;* ende diergelijke spreuken meer.

§ 15. Aldus gesien zijnde / dat een geschapen Geest / als behorende tot de Weereld / begreepen moet worden ergens te zijn in de Weereld ; soo komt nader in te zien een tweede Vrage.

II. Of een geschapen Geest kan meer als op eene plaatse teffens tegenwoordig zijn.

Wat D°. Bekker hier ontrent § 8. heeft gelieven te schrijven / is boven § 8.
§ 6. van ons gesegt. 354.

§ 16. Daar is dan voor ons overig / dat wy de onmogelijkheyd van het

zelve vertoonen. Het ſtaat dogh (1) vaſt / dat alles wat geſchapen is / daarom dat het geſchapen is / heeft een bepaalt Weeſen, gelijk nu dat bepaalt Weeſen een ergens zijn in de Wereld vereyſcht; Zoo vereyſcht niet minder / dat bepaalde weeſen, dat het zelve nooyt meerder als op eene plaatſe te gelijk tegen-woordig zy. Waar op ons dan (2) nader wijſen de Texten / dewelke in de Engelen een verwiſſeling van plaatſe noemen; als Hebr. 1: 14. Matth. 28: 2. Luc. 2: 15. Luc. 1: 26. Pſ. 91: 11/12. Gen. 28. Matth. 8: 31/32. 1 Petr. 5: 8. Job 1: 7. enz. als boven § 7. te leſen is. Zoo datſe / hier zijnde / niet en waren op een ander.

§ 17. Waar by dan noch (3) komt / dat indien een geſchapen Geeſt (ten opſigt van zijne werking na buyten) kan weeſen op meer plaatſen / dat men met het zelfde gevolg wel haaſt zal beſluyten / datſe konnen weſen op alle plaatſen. Ende / (4) het gene hier te beklaagen is / dan zullen wy wel haaſt verlieſen onſe bewijſen voor de Godheyd Chriſti ende des H. Geeſtes; welke wy tot noch toe genoomen hebben uyt der ſelver tegenwoordigheyd op verſcheydene plaatſen. Ja (5) dan en konnen wy niet weeten / of de woorden Joh. 3: 13. bewijſen: Dat de Sone des menſchen / na zijne menſcheyd te gelijk was op der aarde / ende na ſijn Godheyd in den Hemel; dan of hy maar na zijne Ziele te gelijk was in den Hemel, terwijl Hy noch wandelde op der aarden. Ende dan (6) kan men uyt Luc. 23: 43. niet bewijſen / dat de Heere na zijn dood niet geweeſt en is in de Helle / ofte in het Voorborg der Oud-vaderen. Want zijne ziele kon zoo wel te gelijk zijn teſſens in het Paradijs / ende in de Helle; zoo wel als de Ziele van D. Bekker kan zijn op de groote wallen van Amſterdam / en dan noch te Londen, te Parijs, ja / by de Sonne en by de Sterren; ſiet zijn 8. Paragr. Hierom hebben andere wijſe mannen / dewelke zelfs den Hr. des Cartes hebben gehoort ende voor haren Meeſter erkent / hier inne voorſigtiger geſprooken / ende getoont / (7) Dat een geſchapen Geeſt / uyt kracht / dat hy is een eyndig en bepaald Schepſel / nootſaakelijk moet werken het eene na het andere / en dat derhalven een Geeſt (zelfs ten opſigt van zijne werking) niet en kan te gelijk werken en zijn op verſcheyde plaatſen. Siet *Burm. Syn. Theol. Libr.* 1. *Cap.* 45. § 37/38. *Coccej. Summa Theol. Cap.* 16. § 34. *pag.* 228. te leſen in *H. Philal.* 4. *Br. Cap.* 5. § 92–96.

§ 9--12. 354--358. § 18. De overige Paragr. 9/10/11 en 12. ſlaan op de gevoelens der Heydenen / die wy niet verdedigen.

Het IV. Capittel.

Van de Ziele der Beeſten en der Menſchen.

§ 1. NA de verhandeling van God en van de Geeſten / in het gemeen / treed D. Bekker in ſijn vierde Hoofdſt. over / tot des menſchen ziele / en ſpreekt ter dier occaſie ſomtyds van de Ziele der Beeſten. Ende wy vinden

al-

aldaar § 1. Dat D. Bekker ſtelt: Dat de Ziele, ende ſoo der eenig ander Geeſt § 1.
is, onder het geſchapene behoorende, den Schepper nergens in gelijk kan zijn; 359.
ſoo veel het weeſen betreft. Het welke moet werden vaſt geſtelt / indien men die gelijkheyd in het Weſen aanmerkt / ten opſigt van des ſelfs Oneyndige, en Onbepaalde Onafhankelijkheyd. Maar het en kan met de ſtijl van Gods Woord niet wel over een werden gebracht / dat het Redelijk Schepſel den Schepper NERGENS in gelijk kan zijn. Want de woorden צלם Tzelem, Beeld, en דמות Demuth Gelijkeniſſe, (dewelke de Heere gebruykt / Gen. 1: 26/27. met 5: 1/3. als hy den menſch ſchiep na ſijne gelijkeniſſe / en als / in tegenſtelling van de ſelve / geſprooken word van Seth, Adams Soone / na Adams Gelijkeniſſe en Beeld;) geven ons eenige gelijkheyd tuſſchen den Schepper en den menſche te kennen. Ende op den ſelven grond word de grouwelijkheyd van den doodſlag vertoont. Gen. 9: 6. Jac. 3: 9. Gelijk / om die eygenſte reden / de Man genoemt werd het Beeld / ende de heerlijkheyd Gods. 1 Cor. 11: 6. Ende alhoewel / door de nature van dit Beeld en gelijkeniſſe / voornamelijk verſtaan word de ware Kenniſſe Gods / Col. 3: 10. ende daar by / de gerechtigheyd en de Heyligheyd / Eph. 4: 24. Soo werd echter daar onder ook begrepen / het Geeſtelijke Weeſen der Ziele, met haare faculteyten / als een onderwerp van die Kenniſſe en van die Deugd: In de welke de menſche den Heere altijt moet trachten gelijk te weeſen. Lev. 19: 2. 20: 16. 21: 6. Matth. 5: 48. Eph. 5: 1. 2 Cor. 3: 18.

§ 2. Om nu de geeſtelijkheyd van deſe Ziele / te gelijk met haar onſterffelijkheyd te bewijſen / ſoo ſpreekt D. Bekker, zoo nu en dan in dit Capiteel van de Beeſten en haar Ziele ende Lichaam / in vergelijking van de Ziele des Menſchen. Wy zullen / om den Leeſer daar van te beter te onderrichten / voor af iets onderſcheydentlijk zeggen /

Van het Leven en van de Ziele der Beeſten.

§ 3. D. Bekker (navolgende de geene / dewelke gelooven / dat 'er geen Gevoel kan zijn als door de Gedachte) bouwt daar op die ſcherpe expreſſien.
§ 6. Dat de Redenen / die bewijſen, dat een Beeſt Verſtand heeft, dat die ook § 6.
bewijſen dat het meer Verſtands heeft dan een menſch. Waar op wy ſeggen / 364.
dat wy in dit ſtuk / gelijk ook in andere / geen beter ſpreekwijſe en konnen volgen / als die de H. Geeſt ons voor-ſchrijft / en die / met onſe eygene Ervarentheyd / het beſt over een komt.

Aldus vinden wy / dat Gods Woord aan de Beeſten (1) toeſchrijft: Een geeſt des leevens; Gen. 7: 15. נשמת-רוח חיים Ende aan het wremelende in de wateren een levendige wremelende Ziele. נפש החיה הרמשת / Gen. 1: 20/21. Ende / in tegenſtelling van dit haar leven / word haar toegeſchreven een dood / ofte een geven van den Geeſt. Gen. 7: 22. Eccl. 3: 19. Apoc. 8: 9. Waarom de Godſalige / die mede-lijdig en beſorgende is met een Beeſt / beſchreven word / dat hy kent het leeven zijner Beeſten. Prov. 12: 10. Ja / (2) God de Heere verhaalt ſomtijts de kenniſſe van een Beeſt / tot beſchaming

van de menschen: dan eens seggende: Een Osse kend zijnen Besitter, ende een Ezel de Kribbe zijnes Heeren: [maar] Israël en heeft geen kennisse, mijn Volk en verstaat niet. Jes. 1: 3. Ende dan wederom / Jer. 8: 7. Selfs een Oyevaar aan den Hemel, weet zijne gesette tijden, ende een Tortelduyve, ende Kraan, ende Swaluwe, nemen den tijd harer aankomst waar: maar mijn Volk en weet het recht des Heeren niet. Het welke zelfs soo verre gaat / dat aan de Beesten (3) werd toegeschreven Listigheyd / Gen. 3: 1. met Voorsigtigheyd en Oprechtigheyd. Matth. 10: 16. Prov. 30: 24. enz. Waarom de Groote Ridder in sijn Schr. Licht. Part. I. pag. 14. over Gen. 1: 24. te recht toont / dat een Geest word toegeschreven al wat tot het Leven behoort / als Ziele / Gen. 2: 19. Geest en Adem / Gen. 7: 22. Leven. vs 22 Gehoor. Ps. 58: 6. Gesigt. Numer. 22: 23 / 25 / 27 / 33. Job 39: 32. Reuk vs 28. Smaak Ps. 104: 11. Gevoel. Prov. 30: 28 Kennisse / Jes. 1: 3 Jer. 8: 7. Begeerte Ps. 34: 11. Ps. 42: 2. Jer. 5: 8 Blijschap Job 39: 24. Smerte vs 6. Krommen / sig neder-leggen gelijk een Leeuw. Num. 24: 9. Vermeenigvuldigen. Gen. 1: 22. Baren der Hinden. Job 39: 5. Sterven. Gen. 7: 22. Wijsheyd. Prov. 30: 24. Waar by ik voege / weeten / Jude 10. Ende / die (4) op de werkingen der Beesten een weynig wil acht slaan / sal bevinden / datse toonen te weeten het goed ofte het quade / het geene haar lange te vooren is aan-gedaan. Ende by dese getuygenisse van Gods Woord behoorden wy te blijven. Soo lang 'er niemand en bewijst / dat hy de saake beter verstaat / of ons dat beter kan doen verstaan / als de Schepper van alles / diese ons als sodanig heeft willen openbaren / ende die (5) aan de Beesten heeft medegedeelt de (Organa) Instrumenten van 't Gehoor / 't Gesicht / Smaak / Gevoel / Reuk &c. Dewelke haar onnodigh zouden zijn / indien se daar mede niet en hadden te werken.

§ 4. Vind iemand in dit gevoelen swarigheden / wy vinden 'er noch veel meer in het gevoelen der geener / die dese klaare plaatsen zouden willen tegenspreeken. Het is ons beter by dit getuygenisse uyt Gods Woord te rusten / ende Gods wonderlijke hand hier in aan te bidden; Als dit al te verre met onse natuurlijke kennisse te willen betwisten. Wy en konnen dog in alles de ondersoeking Gods niet vinden. Job 11: 7 / 8. Het zy ons dan genoeg / dat wy van de Beesten verschillen in de redelijkheyd, ofte in het redelijke Verstand. Ps. 32: 9. Want sy en hebben / by haar gevoel / geen Conscientie van hare daden. Sy en doorsoeken de oorsaaken van haar gevoelen niet. Sy en klimmen met geen gedachten op tot den Oorsaak van alle Oorsaaken. Kort om / in haar Gevoelig leven en is geen redelijkheyd, ende daar in zijnse onderscheyden van de Geesten; gelijk zy hebben / tot haar formeel onderscheyd van de andere Schepselen / haar Gevoelen; en indien men dit haar ontnemen wil / dan neemt men haar substantieel onderscheyd weg / enz.

§ 5. Het zy ons dan genoeg / dat een Beest van een mensche verschilt in

De Redelijke Ziele.

Van de welke wy / volgens Gods woord / belijden; Datse niet en is gemaakt

maakt uyt het lichaam: maar datse onmiddelijk van God is geschapen/ ende soo wel ons/ als Adam word mede-gedeelt/ Gen. 2: 7. Zach. 12: 2. Op datse zy het Beginsel des levens in den mensche/ en op datse met haar vertrek tot den eersten Schepper/ Eccl. 12: 7. het lichaam wederom soude laaten dood en ongevoelig/ soo lang/ tot dat/ in de opwekkinge/ des menschen ziele wederkeert/ als NB. 1 Reg. 17: 21/22. Ezech. 37: 5/6/7/8/9/10. Act. 20: 10. De wijse nu/ op de welke de Heere dese ziele aan den menschen mede-deelt/ is door het blasen van den Adem des levens in sijne neusgaten. Want dien Adem wilde God de HEERE laten zijn tot een teeken van het leeven/ ende tot een middel van het behouden des levens.

§ 6. Hier en tegen houd het D. Bekker met de geene/ dewelke in den mensche aanmerken tweederley ziele, t. w. (1) de dierlijke, door welke de mensche Leeft; ende (2) de redelijke, door de welke de mensche Denkt. Maar wy en zien niet/ dat ons Gods woord meerder/ als van eene ziele, die te gelijk oorsaak is van ons dierlijk leven/ spreekt; gelijk ik getoont hebbe in mijn Voorrechten van het ware Christendom, over Jes. 38: 17. pag. 106/107. Het zoude wat lang vallen/ indien wy hier de redenen/ die voor ende tegen dit gevoelen zijn/ zouden aanhaalen. Ook en doet het D. Bekker aan zijn kant niet/ ende wy hebben ons hier inne voorgestelt/ om sijnen voet/ ten opsigt van de ordre/ te volgen. Wy seggen dan maar/ dat de Redelijke Ziele te gelijk is oorsaak van ons dierlijk leven/ welkers daden zijn de beweeging van het Bloed ende van de Geesten/ als zijnde de tweede daad des levens; terwijle de Eerste daad van het menschelijk leeven/ bestaat in de vereeniging van de Ziele met het Lichaam. Even gelijk Nebucadnezar noch mensch was ende bleef/ al gingen 'er over hem zeven tijden voor by/ eer dat hy wederom tot zijn verstand quam. Dan. 4: 25/33/36.

§ 7. Wy zullen dan maar (om hier na de werkingen van den Satan op onse ziele te beter te begrijpen) spreeken van de daden der Ziele. De Hr. Des Cartes brengt de daden van de Ziele tot twee hoofden. Als (1) de Werkingen des VERSTANDS ende (2) de Werkingen der WILLE. *Cartesii princip.* § 32. enz. Tot het eerste Hoofd, brengt hy het Gevoelen, het Verbeelden, ende het Suyver Verstaan, als verscheydene wijsen van het Begrijpen. Ende tot het tweede Hoofd brengt hy het Begeeren, het Versmaaden; het voor-waar-houden, ende het Ontkennen, als verscheydene wijsen van het willen. Zijne eygene woorden luyden/ *pag.* 10. §. 32. *Sentire, imaginari, & purè intelligere, sunt tantum diversi modi percipiendi; ut & cupere, aversari, affirmare, negare, dubitare sunt diversi modi volendi.*

§. 8. Doch andere Philosoophen hebben dese Daaden van de Redelijke Ziele/ (voor soo veel de zelve na binnen werkt) ook gebracht tot twee hoofden, t. w. VERSTAND en WILLE. Ende sy vinden die tweederley werkingen van de Ziele/ zoo aan malkander verbonden/ dat de Ziele noyt en Verstaat, of zy Wil verstaan; en datse ook noyt en Wil, of zy Verstaat het geene/ datse Wil. De deese brengen de Werkingen van het Verstand tot drie daaden. t. w. (1) Enkel bevatten. (2) Het Oordeel ende (3.) de Redeneering. *Apprehensio simplex, Judicium, & Discursus.*

§ 9. Door het ENKEL BEVATTEN verstaat men die daad van de Ziele; waar doorse de saake / diese begrijpt / zich zelven als tegenwoordig verbeeld. Ende die Verbeelding / die men alsoo maakt / en is niet anders / als een seekere Wijse (*Modus*) van de Ziele / dewelke haar vertoont een geestelijk Afbeeldsel van een saake / die men begrijpen zal. Dit Afbeeldsel noemt men met de naam van Idea ofte Denkbeeld; ende van ouds noemde men het (*notio*, *species*) Gedaante. Of men nu dese daad van de Ziele moet aanmerken / als iets / waar in de Ziele lijdt; dan of se daar door door aangemerkt word / als werkende, daar over zijn de woorden der Geleerden niet even eens. Wy en konnen niet zien / of in dese daad der Ziele / moet men haar soo wel aanmerken / als dadelijk, die verbeelding werkende / soo wel als lijdelijk, de zelve ontfangende NB. *Clar. Gerardi de VRIES Determ. pag.* 27. *Cap.* 2.

§ 10. De tweede daad van het Verstand noemt men gemeenlijk het OORDEEL. Waar door de Ziele de verscheydene saaken / die eerst Bevat waren / te zamen voegt. Het zy door de zelve aan te neemen / of ook door de zelve te verwerpen Ende hier toe word vereyscht een gedenken op de saken / die men met malkander / door het Oordeel / zal overleggen. De Vries *ibid. pag.* 33 / 34 / 35.

§ 11. De derde daad van het Verstand noemt men de REDENERING (*Discursus.*) Waar door het Verstand uyt sekere bekende en t'zamengevoegde Denkbeelden, door een Wettig gevolg / trekt een ander Oordeel (ofte Vaststelling) dat hem te vooren ten eenen male onbekend / ofte ten minsten twijfelachtig was. *De Vries Determinat. pag.* 45. Soo dat in de Redenering vereyscht worden twee a meer t'zamengevoegde Denkbeelden (in *Discursu plura judicia connectuntur.*) Even gelijk tot het Oordeel vereyscht wierden twee a meer Denkbeelden.

§ 12. Behalven dese daden des Verstands / noemen Andere noch een Vierde daad des Verstands, met de naame van SYNTAXIS, dat is / t'Zamenvoeging. Waar door de Ziele volgens de kunst van de Logica, alle hare Redeneringen ordentelijk te zamen voegt. De Vries determ. p. 47.

§ 13. Ende dan is'er noch een Vyfde daad des Verstands: Waar door de Redelijke Ziele bequaam is / om de Denkbeelden / die sy te vooren gehad heeft / te behouden en te herdenken; op dat de Ziele zich daar van mag bedienen / wanneer de zelve zal oordeelen ofte Redeneeren. *Vries* determ. pag. 49.

§ 14. De tweede Hoofd-Faculteyt van de Ziele is de WILLE. Waar door de Ziele zich zelven neygt tot het geene / datse / na haar oordeel / goed kent; en waar door se zig in het tegendeel afkeert van het geene / datse geacht heeft quaad te zijn. Want het Voorwerp (*objectum*) van de Wille is altijt het Goede; het zy / dat het zelve goed zy na Waarheyd / ofte alleen na de bevatting / die wy daar van hebben. Ende in den laatsten zin / zoo kan ons de Bevatting alzoo sterk drijven / als de Waarheyd der saaken ooyt gedaan heeft. Want de zaken / die men wil / zijn buyten de Ziele / ende en hebben geen kracht om den Wille te beweegen door zich zelven. Sy moeten dan eerst / door het Verstand / of Goed / ofte Verwerpelijk werden aangemerkt. Ende / op dit laatste Oordeel des Verstands (het welke men noemt *Judicium*

practi-

practicum Comparatum & Ultimum) volgt altijt de neyging van de Wille/ meer ofte minder / na begrip van saaken. Zoo dat de Ziele / op dat eygenste oogenblik / als sy oordeelt / dat men een saak behoort te willen / zig zelven ook vrywillig daar toe bepaalt. Ende dewijle dit beyde zijn daaden van de Ziele / zoo en kan men den Wille niet aanmerken als blind. Want de selfde ziele is het Beginsel van het Zien, ende van het Willen. Voorts worden de daaden van de Wille aangemerkt / of als inwendig werkende ende willende / of als uytwendig volgende op het gebied van de Wille. De inwendig werkende daaden van de Wille / noemt men *Actiones Voluntatis elicitæ*; ende de daden / de welke volgen / op het inwendig Gebied van de Wille, noemt men / in de Schoolen / *Actiones Voluntatis imperatæ*.

§ 15. Voorts moet men van dese Wille / aangemerkt als Wille / weeten / dat de selve geen Wille en is / indiense niet en is VRY; Even gelijk het Verstand geen Verstand en is / indien het zelve zich niet bewust is van sijn verstaan. Hierom moet men de Wille aan merken / als werkende van zich zelfs / ende kiesende het geene dat haar lust (*ut spontanea & agens quod lubet.*) Ende aldus word de WILLE, als WILLE, aangemerkt / (1) als VRY, voor zoo veele zy werkt door een Inwendig Beginsel: ende / in zoo verre / stelt men haare Vryheyd tegen den Dwang. Men merkt haar (2) ook aan als Redelijk, en voor soo verre onderscheyd men haar van de onvernustige Schepselen. Ende men merkt haar (3) aan / als hebbende Genoegen en Ruste in haar Kiesen / ende voor soo verre onderscheydmen haar van iets te doen onwillig en tegen haren dank.

§ 16. Ook onderscheydmen hier door de Wille van de Passien, ofte eenige Toevallen; dewelke onse daden / buyten onsen Toeleg / overkoomen: Als mede van een nietige / of onvolkomene / of niet kragtdadige Wille: De welke men noemt Velleitas. Men stelt ook vast / dat aan de Ziele niet en worden tot Deugd ofte tot Zonde toegerekent de daden / als voor soo veel de selve zijn Vrywillig, of in de Werking, of in den Oorsprong.

§ 17. Over dese Vrye daad der Wille (waar doorse werkt het geene / dat haar Lust / en is 'er geen disputt onder de Christenen. Maar daar is verschil over seeker Toeval van de Wille; het geene men noemt (*Indifferentia*) Onverscheydentheyd. De welke men beschreeven heeft / datse was een Faculteyt ofte een Vermogentheyd, om te konnen werken ofte niet werken, al was al het geene, dat tot het werken vereyscht wierd, rondom gereedt. Ende dit noemde men de VRYE WILLE. Doch als de Vryheyd van de Wille hier inne begreepen zal worden / zoo en zoude dan Gods Alder-vryste Wille niet eens vry zijn. Doch / nademaal dit Verschil in de saaken / die wy nu verhandelen / niet in bedenking komt / om te weeten; hoe verre de Satan op onse Ziele kan werken ofte niet; zoo gaan wy de breeder Verhandeling van dit stuk / daarom / voorby. Ende wy zeggen;

§ 18. Ten opzicht van de PASSIEN en HERTS-TOCHTEN, dat de zelve niet anders en zijn / als (1) sterker werkingen van iets te willen ofte niet te willen. (2) Datse ook zijn in de afgescheydene Zielen; als Liefde &c.

(3.) Datse

(3.) Datſe in zich zelven niet en zijn quaad Maar datſe door de Godvreesentheyd moeten werden beſtiert / om niet te ſterk ofte niet te lang te werken. Ende (4) datſe ons somtijts konnen ontruſten: Als de ſterke drift ons oordeel doet waggelen; waar door men niet en weet / wat men zal kiesen voor het beſte. Waar door dan onſe ziele somtijts dit / ende terſtond wederom het andere / kieſt.

§ 19. Dit aldus zijnde geſegt van de Ziele, ende haare Vermoogentheden / als ſijnde een Eyndige ende een Afhangelijke Geeſt op zich zelven / volgt dat wy de zelve eens gaan bezien in

Haare VEREENIGING met het Lichaam.

Ende dan bevinden wy / tot onſer aller verwondering / dat de Almachtige Schepper heeft gelieven te maken / een vereeniging tuſſchen den redelijken Geeſt, ende tuſſchen ons Lichaam, het welke van dien Geeſt zeer in Weſen, en zoo voorts verſchilt. Ende dat ook / door het ophouden van die Vereeniging, beyde de ongelijke vereenigde noch blijven (zelfs ten opſigt van het Lichaam voor een tijd in die gedaante / en altijt na des ſelfs ſubſtantie /) in Weeſen. Dat voorts / uyt kracht van die vereeniging / de Ziele werkt op het Licham / ende wederom het Lichaam op de Ziele. En dat dit zelve aan beyde is natuurlijk, ende niet na ons goed-dunken / noch ook geweldelijk. Waar uyt dan ſpruyt de natuurlijke vreeſe voor den dood.

§ 20. Wy vinden ook / dat deſe vereeniging is zoo nauw / dat deſe twee deelen te zamen uytmaaken een perſoon / zoo wel in het Beſtaan / als in het Werken. Zonder dat nochtans / die twee / ſoo tegen-geſtelde deelen (als Geeſt en Lichaam) ietwes van haar weeſen aan malkander mede-deelen. Waar uyt dan moet volgen / dat deſe Vereeniging niet en is Geeſtelijk ofte Lichamelijk, ofte ook gemengt uyt een van die twee tegenſtrijdige Deelen: Maar / dat deſe Band van Vereeniging enkelijk ende alleen afhangt van den Alder-Opperſten Vereeniger, die tot de Vereeniging van Ziel en Lichaam heeft willen vereyſchen eenige noodſaakelijke Voorwaarden / in de geſteltheyd des Lichaams. Waar door dan ook niemand / die vereeniging / als ſe eens gebrooken is / kan herſtellen / als alleen HY, die ſe eerſt heeft gelieven te maken / en daar na te breeken.

§ 21. Staande nu deſe vereeniging van Ziele ende Lichaam; zoo en konnenſe niet anders / als ongedeylt of ongeſcheyden Beſtaan en Werken. Want de oorſaak van deſe vereeniging tuſſchen het Werken van die Ziele / en tuſſchen het Beweegen van dat Lichaam / is / om dat deſe Ziele met dat Lichaam tot een perſoon vereenigt / ende daar in (na het zeggen van de Oude Philoſoophen) bepaalt is.

Voorts laaten wy hier in haare waarde en onwaarde het gevoelen der geener / dewelke de vereeniging tuſſchen Ziel en Lichaam begrijpen / door een onderlinge Betrekkinge der werking op malkander; Waar door / op de verſcheydene gedachten der Ziele / zouden volgen de verſcheydene Beweegingen

in

in het Lichaam; ende waar door wederom / op de verscheydene Beweegingen des Lichaams / zouden volgen de verscheydene gedachten der Ziele. Ende wy spreeken daar van breeder / Cap. VII. A. §. 2/6/7/9.

§ 22. Het geene hier nader tot ons oogwit kan dienen / is / dat / staande dese Vereeniging van de Ziele met het Lichaam / de Ziele / in haar Wyse van Werking / in veele dingen afhangt van de Zinnen. Hierom ziet men / dat een Blinde en een Doove van de gevoelige dingen geen klaar begrip en konnen hebben: En dat ook de geene / die in de Memorie geraakt zijn / niet bequaam en zijn / om een goed oordeel / ende een goede redenering te vertoonen. Ja dat selfs de Geestelijke Voorwerpen afhangen van de Uytwendige Zinnen / in zoo verre de zelve (by occasie van lichamelijke dingen) konnen vertoont worden voor onse Verbeelding. Doch niet / voor soo verre / die lichamelijke Verbeeldingen zouden bequaam zijn / om de natuur der Geesten door zich zelven uyt te drukken. Want dat zoude dikwils geheel tegen-strijdig zijn.

§ 23. Dit zoo voor af zijnde gesegt / zullen wy D. Bekker korter konnen volgen / ende den Leeser tot het voorgestelde wijsen. Wy zien dan / dat D. Bekker zich zelven voorstelt de Verhandeling van de Geestelijkheyd / ende van de Onsterflijkheyd onser Ziele. § 2/3. Ende hy toont het selve eerst, om dat se uit geen stoffe is t'zamen-gestelt. Het welke een gewis bewijs is van de Geestelijkheyd en onsterffelijkheyd der Ziele. Om dat'er vermits haare Enkelheyd, (*Simplicitas*) geen Vernietiging / door de Beweeging van de t'zamen-gestelde dingen zy te wachten. Het welke dan ook / voor zoo veel / wel is; Maar echter noch niet en voldoet. Want daar moet beweesen worden; (1.) Dat na des Menschen dood de Ziele met 'er daad zal overig blijven. (2.) Ende dat wel eeuwig; en (3.) soodanig / datse zal weesen / Werkzaam. § 2. 3. 361-362.

§ 24. Het geene hier toe van D. Bekker word bygebracht / dat de Ziele dikwils is / daar het Lichaam echter niet en is. § 5. Dat is van ons / als ongegrond / boven Cap. 3. § 15-17. afgeweesen. Ende en kan niet voldoen op de GROOTSTE SWARIGHEYD, dewelke omtrent de Onsterflijkheyd van de Ziele kan gemaakt worden. Daar uyt / Namelijk; om dat de geheele Onsterffelijkheyd van de Ziele afhangt / van het Absoluit en Vry Welbehagen Gods. Waar door de Ziele konde geweest hebben van die nature / dat se te gelijk met het Lichaam eyndigde. Gelijk se voor het Lichaam niet en heeft begonnen. Welke swarigheyd / niet opgelost zijnde / groot voordeel overig laat voor een Atheist, en voor een Epicurist. Ende ik zie dat D. Bekker, (die ons in sijn Boek zoo veel scheen te zullen geven / het geene voor deesen niet geleert en was /) hier voor sitten blijft. Want hy besluyt zijn vyfde Paragraaph aldus: „Nadien 'er dan geen-'er-hande oorsaak is, van al de geenen, „daar een lichaam door vermindert of vergaat, welke vat heeft op de Ziel: soo „moet volgen, datse blijft, die se is, schoon HAAR LICHAAM AL VERGAAT. Waar mede dan de grootste swarigheyd niet eens en werd opgelost / en schijnt men dit dan overig te laaten voor de Goddelijke Openbaring. § 5. 363.

§ 25. Het zal dan onse plicht zijn hier te leeren / het geene van D. Bekker niet genoegsaam / in sulk een gewichtig punct / geleert word: Om de onsterflijkheid

der Ziele te toonen / na de dood des Menschen." Ende wy seggen: Dat in den dood des MENSCHEN DE SUBSTANTIE VAN HET LICHAAM niet en vergaat, ende dat'er daarom geen' reeden van nadenken en is; waarom dat de Ziele zoude werden vernietigt. Want / die op de dood van den mensche letten wil / zal bevinden / dat de Substantie van het Lichaam (te weten het stof) blijft. Maar dat alleen vergaat sulk een wijse ende gedaante ontrent dat stof / als'er tot de vereeniging van het Lichaam met de Ziele van nooden was geweest. Indien men nu daar by gaat stellen / dat de Ziele / zoo wel als het Lichaam is een Selfstandig Wesen / ende dat meer is / veel voortreffelijker is / als het Lichaam; zoo en blijft'er aan de kant van de Ziele geen reeden overig; waarom de Selfstandighepd van de Ziele minder zoude blijven / als de Selfstandighepd van het Lichaam. Ende dat gelijk in het Lichaam / alsoo ook in de Ziele / alleen zoude verdwijnen die Wijse van de Werkingen der Ziele / de welke behooren tot de Vereeniging met het Lichaam. Van de Redenen der onsterffelijkhepd van de Ziele / genoomen van God / zal hier na gesprooken worden.

§ 6,7,8. 364-366. § 26. Het geene D. Bekker vorder zegt van de Ziele der Beesten / Paragr. 6. dat is van ons § 3/ en 4. ontdekt. Het geene zijn E. verhaalt Paragr. 7/ 8. rust op het gevoelen / dat het dierelijk leven niet en werd veroorsaakt door de Redelijke Ziele. Waar tegen gestelt moeten worden onse boven-staande / § 5/6/ ende in onse Voor-rechten, pag. 106/ 107. En wat vorder aangaat zijn Parag.

§ 9, 10. 367-368. 9/ 10. Daar in word wederom een Beest benoomen 't geen men ziet / datse hebben / gelijk ook daar te nauw bepaalt word / wat dat de Ziele werkt zonder het lichaam. Ziet onse § 3/4/5/6/19—22. Want somtijts word de ziele in haare veerdige werking belet / door een overladen lichaam / ende geholpen door een gesond ende Nuchter lichaam. Ja somtijts zal het verstand van iemand / die lang in een beslooten Kamer gestudeert heeft / door een uurtje wandelens / veel veerdiger zijn in sijne studien. Waarom de mensch werkende / in die vereeniging van ziele en lichaam / zoo net niet en kan besluyten / wanneer hy hier en daar geholpen / of ontholpen word van de Uytwendige Sinnen, of van den gemeenen Zin, of van de Phantasie, na de verschepdene gestalten des Lichaams. Waar door het fondament van sijn § 9/10. te swak is / om daar uyt de onsterffelijkhepd der Ziele te bewijsen.

§ 10,11. 368-370. § 27. De Paragraphen 10 en 11. zouden krachtiger aandringen / indien se waren gebouwt op de stelling / die ik § 25. vertoone. Want al die omslag is onnoodig / als men maar toont / dat de Ziele soo wel een Selfstandighepd is / als het Lichaam / en dat in de dood van een mensch / of in het verliesen van een Lid des Lichaams de substantie van dat Lichaam en van dat Lid blijft / al verandert de wijse van die Selfstandighepd van de gedaante / diese in de Vereeniging hadde.

§ 28. Dat de Ziele door het lichaam niet en leeft / blijkt uyt de Volmaaktheden / de welke de Ziele heeft boven het Lichaam. Maar dat het Lichaam

§ 12. 371. door de Ziele niet en leeft / (Gelijk D. Bekker segt / Paragr. 12.) soude strijden tegen het geene van ons boven / § 5/6. geleert is. Het is de Ziele / de welke

het

het bloed ende de Geesten doet leven / uyt kracht van die Vereeniging / die 'er is / tusschen de Ziele en tusschen het Lichaam.

§ 29. Hier na toont D. Bekker, Paragr. 13. dat de Vernietiging van de Ziele niet en kan komen / door een ander oorsaak buyten den mensche zelf. Ende wy versoeken / dat de Leeser hier by Provisie gelieve te letten / dat D. Bekker zelf bekent / dat men wel kan begrijpen de Werking van ons Lichaam op onse Ziele, al en begrijpen wy niet / HOE het werkt. § 13. 373.

§ 30. Voorder werd Paragr. 14 en 15. wel beslooten / dat de Ziele onsterffelijk is / uyt Gods Goedheyd, Wijsheyd en Rechtveerdigheyd, in het straffen / en in het beloonen van het geene hier beneden ongestraft ende ongeloont blijft / tot het uyterste van ons Leeven. Ende men kan / (voeg ik 'er by) hier toe niet brengen / een algemeene straffe van VERNIETIGING. Want (1) dan zoude een gelijke straffe volgen voor ongelijke Sondaars; en (2) ook en kan de Vernietiging geen straffe hieten / want de Vernietiging en heeft geen gevoelen. Ende (3) dan zoude God de Heere maar handelen / als of 'er niets misdaan en ware. § 14, 15. 373-374.

31. De 16 Paragr. is Accoort met ons Cap. 2. §. 7/8. § 16.

§ 32. Hier na gaat D. Bekker Paragr. 17. zeer wel Bewijsen / I. dat de Ziele / die aldus niet gedood en word in den dood des menschen / II. Eeuwig overig blijft. Om dat de zelfde redenen / dewelke de onsterffelijkheyd van de Ziele bewijsen na den dood / de zelfde ook noch bevestigen tot in eeuwigheyd. 375. § 17. 376.

§ 33. Wy voegen 'er III. by / dat de Ziele / gelijk se eeuwig overig blijft / ook eeuwig zal werksaam zijn; Want gelijk uyt de Goddelijke eygenschappen van Goedheyd / Wijsheyd en Rechtveerdigheyd bleek; dat de Ziele moet werden begreepen / als onsterflijk. Soo moet men / uyt de zelve leeren / datse ook moet werden begreepen als Werksaam / om die eygenschappen te roemen. Te meer / dewijle de natuure van een Ziele in sluyt / de geneygtheyd om te denken. Het welke nu te meer moet blijken / als men insiet / dat de Ziele dan niet meerder door het lichaam is belemmert / en werken kan onophoudelijk / achter-volgens haar eygen natuure / ende volgens den Verheerlijkten Staat. Ende dese wijse van Bestaan en van Werken zal weesen zoo heerlijk / dat wy / die aan onse maniere van Bestaan en van Werken te veel gewend zijn / dat niet en konnen begrijpen. Waarom wy / dat moeten sparen voor den Staat / als men weesen kan / gelijk de Engelen Gods in den Hemel ἰσάγγελοι.

Capittel V.

Het vervolg van den Staat der Ziele na dit Leeven.

§ 1. De Heer Bekker, tot noch toe besig / om den Staat der Ziele na dit leven af-te-leyden / uyt de natuurlijke Reeden, zonder noch te ondersoeken na het getuygenisse / dat Gods Woord daar van geeft / wederlegt in § 1. 377.

in zijn Vyfde Hoofdstuk de Μετεμψύχωσις *Metempsychoosis*, dat is/ Ziel-wisseling der Heydenen / en de גִלְגוּל נְשָׁמוֹת *Gilguul Neschaamooth*, dat is / de Zielwenteling der Jooden. De welke zy onderscheyden van de גִלְגּוּל הַמֵּתִים *Gilguul Hammeethym*, dat is / de Lichaam-rolling door de aarde / tot dat de dooden koomen in het Land Canaän / ende dan van God ontfangen den levendigen Geest / waar door se dan opstaan / enz. Het welk gevoelen / (om dat het van geen Christenen werd aangenoomen) wy niet en behoeven nader te wederlegggen.

§ 6. § 2. Van dit gevoelen gaat D. Bekker § 6 over / tot de verschijning der
382. Zielen van de Afgestorvene menschen. Ende zijn E. haalt / daar ontrent op / een groot getal van swarigheden / waarom sulke verschijningen niet mogelijk en zijn. Wy seggen daar op kortelijk. (1.) Dat noopt een recht Gereformeerde / al die overvloedige vertellingen van de verschijningen der Zielen heeft geloofst. (2.) Dat men evenwel niet en kan loochenen veel voorvallen / die ons van geloofweerdige Menschen en Ledematen zijn verhaalt. (3.) En / al en konnen wy niet seggen / dat een saake zus ofte zoo geschieden kan; zoo moeten wy echter vast stellen / dat wy met ons natuurlijk Begrip / alle die wegen / de welke God de Heere weet / om te werken / niet en konnen naspeuren / ende / als men al meent gevonden te hebben / dat een saake dus ofte zoo voor ons onmoogelijk scheen; dan heeft God de Heere noch wel een andere wijse konnen weeten: Waar door hy aan ons iets kan vertoonen. Wy seggen dan veel liever / op alle die natuurlijke Redeneeringen met Zophar Job 11: 7. Sult gy de ondersoekinge Gods vinden? sult gy tot de Volmaaktheyd toe, den Almachtigen vinden? Ende boven dit soo en is het (4.) noch niet by allen
§. 12. aangenoomen / het geene ons D. Bekker §. 12. verhaalt / dat de Ziele op geen
388. andere wijse en werkt, als met bloote gedachten. Van het geene hier op verder konde dienen / sullen wy op zijn plaatse / als D. Bekker van ieder in het byzonder spreekt / handelen. Wy gaan dan / met hem / over tot

Het VI. Capittel.

Om te zien, wat ons de Reden van de *Engelen* leert.

§ 1. NA dat de Hr. Bekker aldus hadde gehandelt van de Ziele des menschen / soo gaat hy in zijn Sesde Hoofdstuk over tot de Verhandeling van de andere Geesten / de welke na de Schrift van de gantsche Christenheyd genaamt worden ENGELEN. Ende Hy ondersoekt daar / of men uyt de natuurlijke redenen kan weeten, dat'er sulke Engelen zijn. Hy segt dan daar van / dat men het selvige / uyt de natuurlijke Redenen niet en kan bewij-
§ 1--4. sen / (1) niet van vooren § 1—4. Ende ook niet (2) van achteren uyt der sel-
391- ver werkingen. §. 5.
394. § 2. Wy seggen daar op / dat wy het in desen houden met die Philosoophen /

phen / de welke bekennen / dat wy in de natuur niet en vinden een onwederspreekelijk (ἀποδεικτικὸν) argument / om door de Reden (buyten Gods Woord) te bewijsen / dat het Weesen der Engelen volgt uyt de natuure van God / ofte van de Volmaaktheyd zijner Schepselen. Maar dat wy echter van achteren in ons konnen bevinden eenige Werkingen / de welke ons door de natuur doen denken / dat 'er / behalven de Zielen / Geesten zijn / en dat wy daarom ook in de Heydensche Schriften van de selve konnen leesen. Doch / dat wy dat (om met de woorden van D. Bekker te spreeken §. 5.) sparen tot § 5,6,7.
dat het daar op aan zal komen. Ende wy nemen ondertusschen ook over / § 6. dat 395.
men uyt de natuur niet en kan besluyten / dat 'er GEEN ENGELEN en 396.
zijn. Wy spaaren ook (met sijn E. §. 7. de Verhandeling van de WER- 397.
KINGEN der Geesten / tot dat wy aan de Schriftuur ende des zelfs getuygenisse koomen.

§ 3. De Verhandeling van de Half-geslachte Geesten (waar van sijn E. spreekt § 8/ 9 en 10.) stappen wy (als tot de saak in quæstie niet behoorende) § 8, 9.
voor-by. Ende gelooven met D. Bekker dat 'er buyten Geest en Lichaam / 10.
niets en is geschapen.

§ 4. Staande de onderhandeling van de E. E. Gedeputeerden uyt het Eerwaarde Classis van Amsterdam, heeft D. Bekker sijn Boek vermeerdert met eenige Invoegselen, ende men kan wel haast zien / dat sijn Eerw. aldaar zijne gedachten heeft laten gaan op de Articulen / die sijn E. van het E. Classis zijn voorgehouden; Alsus vinden wy by het Sesde Capittel by-gevoegt / een 11 Paragr. Alwaar sijn E. (schoon de gronden van den Hr. Des Cartes vol- § 11.
gende) niet al te veel wil beslooten hebben / op den voet / volgens welken Geest en Lichaam onderscheyden worden, door twee wesentlijke Eygenschappen, DENKING ende UYTSTREKKING. Want Descartes zegt hy / konde daar inne hebben gemist / en de Philosophen / die by de oude studie blijven / verwerpen dese stelling van Descartes. Om dat se een Substantie, als een Onderwerp van die twee eygenschappen voor af begrijpen / eer datse de Werking der Ziele / en de Uytbreyding des Lichaams verhandelen. Doch daar na / (dit Verschil latende in sijn Wesen;) Segt zijn E / dat het hem niet veel en verscheelt / of men de gronden van de oude ofte van de nieuwe Philosophen volgt / als men hem maar toe staat: dat Ziel en Lichaam van seer verscheydene natuure zijn. Ende dan gaat hy verder ondersoeken in een nieuw Ingevoegd Hoofd-stuk, HOE EEN GEEST OP EEN LICHAAM WERKEN KAN?

Wy zullen hem volgen / ende / om dat de drie eerste Drukken / dit sevende Hoofd-stuk niet en hebben / en daarom het volgende Hoofd-stuk noch behoud de naam van het VII. Hoofdstuk; soo en weeten wy geen beter middel / om onse Capittelen met zijne Hoofd-stukken gelijk te maken; als dat wy dit nieuwe VII. Hoofd-stuk van het ander VII. onderscheyden / door de letteren (A) (B.) Ende alzoo volgt dan nu

Capittel VII. (A.)

Spreekende van de Wijse, op de welke de Engelen op onse Ziele en op de Lichaamen konnen werken.

§ 1. VAn dit stuk segt D. Bekker, dat men hem ernstelijk drong/ bysonderlijk/ te spreeken. Het schijnt/ dat hy ons wil wijsen op de Classicale Articulen/ ende in het verbolg zullen wy dat noch al klaarder konnen bevinden. Want
§ 2. daar toe dient ons de eerste Bepaling, die sijn E. ons geeft. §. 2. Als hy ons leert/ dat men niet en mag besluiten: Dat al het geene weesen kan, daarom zoo zoude zijn, om dat het kan weezen. Want het is een gewisse Regel/ *a posse ad esse non valet consequentia.* Maar (mijns weetens) en is'er niemand in de Weereld/ die tegen D. Bekker besluyten wil/ dat een Engel op onsen Geest ende Lichaam kan werken; om dat Godt de Heere door sijne Onbepaalde magt, het zoo heeft konnen willen. Ende/ boven Andere/ zijn daar van afkeerig de Oude Philosophen/ dewelke geen genoegen vinden in die stellingen: (1.) Dat de oorsaak van alle mogelijkheyd afkomt van Godts wille/ ende die daar tegen leeren: dat sommige saken onmogelijk zijn wegens Gods Heylige nature/ Habak. 1: 14. 2 Tim. 2: 13. Hebr. 6: 18. Tit. 1: 2. Ende dat andere saken onmogelijk zijn/ om datse Godt anders heeft beslooten. (1) Die ook niet toestaan/ die stelling/ dat Gods Wille van eeuwigheyd tot alle dingen is geweest (indifferent) ofte onverscheydelijk. Ja die (3) wel uytdrukkelijk seggen: Dat de Hr. Cartesius die twee voornoemde stellingen staande hield/ om dat hy/ door dat middel/ heeft willen voorkomen de swarigheyd/ dat een Lichaam niet en kan zijn tegenwoordig op veel plaatsen/ nademaal de bevatting van een Lichaam insluyt de Uytbreyding. Daar en was dan voor hem geen ander middel om sijne dwaling te vergelijken; als dat hy stelde: Dat Gods Magt was onbepaald/ ende dat de zelve/ nevens sijne Wille/ was de Reeden van alle Waarheyd ende mogelijkheyd/ enz. Ziet *Mares. abis Philos. Cart.* §. 105. *Leid. Vir p.* 163 — 185. *Leydekk. dissert. pag.* 254. §. 16. *Maastr. gangr. pag.* 257—269. Waar mede dan valt het geene D. Bekker aldaar heeft
§ 3. Paragr. 3.
§ 4. § 2. Paragraph. 4. en wil D. Bekker niet/ dat men in dit stuk zal ondersoeken: Wat dat God de Heere/ door een Mirakel/ doen kan; Waar tegen wy seggen: Dat men de saak/ die nu in verschil is/ door geen Stellingen/ genoomen van de Miraculen ten principaale wil bevestigen; maar dat men echter de Miraculeuse werkingen Gods hier van/ door geen Bysonder Beding/ mag hebben uytgeslooten. En soo moet ook Gods Invloed in de Schepselen/ ofte de Paring van Gods Werk met het onse/ of met andere tweede oorsaken (waar van
§ 5. D. Bekker spreekt Paragr. 5.) soo wel werden te huys gebracht op de schepselen/ dewelke werken na haren aard/ als de welke werken boven ende behalven den gemeenen loop der Nature; Ende al dit voorverhaalde moet ook werden

toe-

toe-gepast / op het geene / dat de werking ontfangt ofte lijd. Waar van D. Bekker spreekt. *Paragr.* 6. § 6.

§. 3. Het is ondertusschen waar / dat de geene / die iets stelt, schuldig is te bewijsen het geene dat hy stelt. Volgens den gemeenen Regel: *Affirmanti incumbit probatio.* Maar dat en heeft D. Bekker niet opgevolgt / wanneer hy zoo in de Philosophie / als in de Taalen / ende in de Theologie / al gaat bouwen op gronden / de welke noch niet eens en waaren beweesen / ende waar over by de Philosophen en Godgeleerden noch wierde getwist. Ja welkers Regelen in de Talen sijne stellingen deden vallen. Het welke in het vervolg nader zal blijken / ende nu vast in een staaltje is aangewesen. §. 1. Waar by wy voegen: Dat het niet eers genoeg is voor een Doctor Theologiæ een gemeene waarheyd te willen los-maaken / eer dat men zijn particulier gevoelen / tegen alle swarigheden / kan verdeedigen; ende dat men daarom kiest het geduurig ontkennen op 't bewijs, liever als een vaststelling van sijn eygen gevoelen. Ende / om noch nader te koomen: In dit zelfde Hoofdstuk was een saak / dewelke D. Bekker nevens ons stelt ende niet en bewijst. Het welke evenwel hem boven een andere paste te bewijsen; om dat hy ons in sijn Boek beloofde een klaarder vertoog van de saaken / die men / op het bloote seggen van sijn Meesters niet en hadde aan te neemen. Hy hadde dan hier / als een man / sijne lendenen te gorden / (Job 38: 3 40: 2.) om ons te onderrichten; op wat voor een wijse / dat onse Ziele / die een Geest is / kan werken op ons Liehaam. En soo hy moet bekennen; dat hy niet en weet / HOE het selve geschied, ende echter gelooft ende ziet DAT het geschied. So en mag hy het in ons niet berispen / dat wy gelooven / Dat de Engelen op Geesten ende Lichaamen konnen werken / al en weeten wy niet de wijse HOE dat sulks geschied. Of hy moeste wederom als een man sijne lendenen gorden / om te leeren / waarom dat wy minder vryheyd hebben / om het selve aan te neemen omtrent de Geesten / als D. Bekker heeft om aan te neemen dat het geschied / zonder te weeten / Hoe het geschied in de werking van de Ziele. *Libr.* 2. *Hoofdst.* 9. Hoofdst. 4. §. 13. en in dit Hoofdstuk §9/ NB. § 11.

§ 4. Indien nu een Leeraar in Israel de Hoofstukken / (in de Formulieren van eenigheyd begreepen) soo mag ontkennen op Bewijs, ende dan daar na besluyten Paragr. 8. dat de ontkende saak noch in haar volle weesen blijft / § 8.
„ even eens, of dit stuk van der Geesten Kracht en Werking uit sijn werk gebleven ware. Soo sullen wy wel haast hebben een groote schare van dertele verstanden / die zig van dat middel / in andere Leer-stukken / sullen dienen / ende dan / als het by vroome Lieden stuyt / sich op desen voet / ook altijd sullen konnen verschoonen. Ende ondertusschen zullen onze kinderen ende kinds-kinderen na ons / maar al te droevig beklaagen / dat dit stuk van een Gereformeerd Leeraar / op zoo een wijze / is gemeen gemaakt / tot een voedsel voor de geene / die niet veel liefde hebben voor de Hervormde Leere / en byzonder / als men dat gevoelen mag uytmaken / voor misselijk t'zaam-gestelt, ende zoo top-swaar, dat men het met een vinger kan om-stooten. paragr. 8.

§ 5. Hier na gaat D. Bekker Paragr. 9. over / om te zien / Wat ons de Reeden § 9.

den van de Werking der Geesten leert. Ende hy begint dat te toonen van onsen Geest / den welken hy aansiet / met het gemeen / als werkende op ons Lichaam; maar hy bekend/ dat hy daar in niet wijser en is / als het gemeen/ om te konnen seggen: Wat dat het zy, waar door de ziele op het lichaam, ende het lichaam op de ziele werken kan. Paragr. 11.

§ 6. In dese Ziele vind hy / dat de zelve onmiddelijk op haar eigen, ende op geen ander Lichaam, dan, door middel van haar eigen, werkt. Of nu hier onder ook begreepen is de werking van de ziele / als se is op de wallen van Amsterdam, te Londen, ende te Parijs, ende ook by de Sterren, gelijk van hem geleert is Hooft-st 3. § 8. dat vereyscht wel wat meerder verklaaring / hoe dat die Ziele van D. Bekker, op alle die Lichaamen werkt / door middel van sijn Lichaam; het welke doch voor die tijd / als sijn E. dat schreev / op zijn kamer was omschreven ende bepaalt. Te meer / dewijle D. Bekker Paragr.
§ 10. 10. het houd met die Philosoophen / dewelke de Vereeniging tusschen Ziel en Lichaam / daar inne stellen / dat op zeekere denkingen der Ziele in haar Lichaam ontstaan seekere Beweegingen; en wederom, dat op zeekere Beweegingen (van ofte uyt het Lichaam voort-komende) ontstaan zeekere gedachten in de Ziele. Het welke de Oude Philosoophen liever aansien / als een Gevolg van de Vereeniging tusschen Ziel en Lichaam. Waar door die twee deelen / van den Schepper gestelt zijn tot een Persoon / en daar na op malkander Werken. Soo dat daar uyt volgt de gemeenschap aan malkanders doen en lijden / Deugd ende Ondeugd / Straffe en Belooninge. Ziet D. Leidekk. diss. p. 262. Soo nochtans / dat / staande die Vereeniging tot een Persoon / dit gevolg van de Vereeniging somtijts blijft op-geschort / soo wanneer een van die twee Vereenigde Deelen (en wel bysonder het Lichaam) qualijk gestelt is. Daar ondertusschen de Vereeniging blijven moet / zoo lang de mensch niet en sterft. Voorts soo moet men hier by stellen / Dat / (als God wil) selfs een Lichaam / dat verre van ons is / ende / met het welke wy tot geen een persoon vereenigt zijn / (op seekere Wille van onse Ziele) verscheydentlijk bewoogen word. Waar by dan noch koomen moet / dat D. Bekker (volgens sijne gronden) seggen moet: Dat een Ziele kan denken / zonder de minste mede-werking van het Lichaam / en dat het Lichaam kan leeven / door een Dierelijke werking / zonder de invloeping van de Redelijke Ziele. Hoofdst. 4:
§ 9. §. 7/ 10. Ja / dat selfs sijn E. zelf bekennen moet. §. 9. dat het lichtelijk te „denken is, dat de Zielen, na den dood, van de Lichamen afgescheyden, „met malkanderen gemeenschap hebben; en verder omtrent God ende zijne „werken beesig zijn: Ende / gelijk men daar in dan stelt / *de werking van Geesten op Geesten*, sonder middel van een Lichaam; Soo verdient het ook zijn overleg / of men niet selfs in dit leven al kan bevinden / dat onse Ziele sonder Lichaam kan werken / op de Ziele van een Ander. Want als wy al / door middel van spreeken of schrijven/ &c. onse gedachten aan een ander bekend maken / soo zijn die Tong / ende dat Gehoor ofte Gesigt / niet meer als een occasie en een Behulp / op de welke Wy verstaan / wat dat de Ziele van een ander denkt ofte wil. In welk Voor-val / de Ziele van den Hoorder of Ziender

niet

niet en blijft staan / by het geene hem gebracht was / tot sijne lichamelijke ooren ofte oogen. Maar hy verneemt daer dingen / de welke sijn Gehoor ofte sijn Gesichte niet magtig waaren te begrijpen. Ende in alles / daar de ooren / ofte oogen / ofte d'andere sinnen te kort koomen / om ons de meening van een ander te doen begrijpen / daar moet men denken / dat de Ziele op een Ziele / zonder lichamen / werken kan.

§ 7. Ende al en weten wy niet / Wat dat het gene zy, waar door de Ziele dus op het Lichaam, of het Lichaam op de Ziele werken kan, ende met der daad is werkende; Gelijk D. Bekker bekent Par. 11. soo is evenwel die Vereeniging aldaar; Ende / uyt die personeele Vereeniging / volgen die onderlinge werkingen op malkander / na het welbehagen van den Opper-oorsaak aller dingen / de welke die twee deelen gemaakt heeft tot een Persoon. Ende welke alsoo machtig is / om door een Engel den steen af te wentelen van het Graf / Matth. 28:2. Om een Ezel te doen spreeken / Num. 22:28. om een Lichaem te doen op-varen na den Hemel / 2 Reg. 2:11. Act. 1:9. Om yser te doen boven-swemmen / 2 Cor. 6:6. ende om diergelijks / dat ons Verstand te boven gaat / te doen voort-komen. Gelijk wy sien / dat hy ons in sijn Woord komt verhalen. Ende / dat men van die Magt Gods in dusdanige Voorvallen spreeken mag en moet / word ons geleert. Luc. 1:37. Eph. 3:20. Matth. 22:29. Ende alhoewel D. Bekker in dit Hooftstuk bezig is / om te ondersoeken wat bescheyd wy van de Geesten uyt de Reeden konnen haalen: Soo en laat dat daarom / niet te min / toe / dat ons de Schrift kan zeggen / of het Bewijs / genoomen van Gods Magt / goed is ofte niet. § 11.

§ 8. Wy BESLUYTEN van dit Capittel met de Aanmerkingen van den Heer Professor Leydekker, § 16. pag 250—282. en seggen: (1.) dat het onderscheyd / om de natuur van een Geest door de Denking, en de natuur van een Lichaam, door de Uytbreyding te bepaalen / van sulke Authoriteyt niet is / noch ook niet algemeen is aangenoomen; om daar op te bouwen een stelling / dat de Geesten op de Lichamen niet en konnen werken: al is 't dat self / Gods Woord segt / dat de Geesten op de Lichamen hebben gewrocht / ende alsoo konnen werken; Gelijk wy daaglijks sien / dat onse Geesten op onse Lichaamen geduurig werken: En dat men daarom sijn natuurlijke Vernuft in desen niet te veel en moet toe-geven / om tegen-te-spreeken en te verwerpen het geene men juist met sijn Verstand niet en kan na-speuren. Want daar zijn Verborgentheden / die God de Heere voor sich zelven heeft willen houden / om onse nedrigheyd te oeffenen / ende om ons te leeren de Deugd van een heylige verwondering over de on-naspeurlijkheyd van Gods wegen. Het moet dan verre van ons weesen / dat wy niets zouden willen gelooven / of wy moesten eerst alles in sijn redenen willen weeten te ontleeden. En zelfs D. Bekker en doet soo niet in het stuk van de werking der Ziele op ons Lichaam. Waar van hy de wijse in alles niet en weet te onderscheyden. Wy zeggen ook (2.) dat het Lichaam met een Geest gantsch geen gemeynschap heeft / soo veel aangaat haar Soortmakend, ofte Gedaant stellend, onderscheid. (*differentia specifica.*) Want een Lichaam kan noit reden gebruyken / ende een Geest en

kan niet weesen Uytgestrekt. Maar (3.) echter heeft het Lichaam met den Geest dit gemeen / datse beyde zijn (A.) selfstandigheeden / die op haar selven bestaan / ende in haar weezens zijn bepaalt; (B.) datse beyde van God zijn geschapen / en te gelijk met malkander bestaan; het zy dan met een werking na Binnen ofte na Buyten. (C.) Dat ook een Geest in sich heeft ende maken kan een Denkbeeld van een Lichaam / ende door sijne Bevatting werd aangedaan / ende sijnen Wille daar door aandoet. (D.) Dat daar en boven een Geest soo veel gemeenschap met een lichaam heeft / datse t'samen vereenigt worden tot een persoon / ende als soodanig konnen werken. Ende / (E) indien de gemeenschap tusschen een Geest ende een Lichaam soo groot is / datse tot een persoon konnen werden vereenigt / wat reden is 'er dan / dat men hier kan uytsluyten een vereeniging / dewelke soo nauw niet en is / als de vereeniging tot een persoon / ende de welke / in de verschijning der Engelen / van de oude Gods-geleerde ende Philosophen altijd is geleert? Gelijk men nu (F.) dese vereeniging gelooft / om dat menſe ziet / alhoewel tot noch toe niemand en heeft konnen seggen Hoe deselve is / soo moest men dat selve ook niet verwerpen in de andere Geesten; al en weet men niet / Hoe dat het zelve kan werden na-gelepd / met ons gering Verstand en Oordeel. Ende (G.) als men dese Vereeniging wil uytleggen / datse ALLEEN bestaat in een onderlinge werking op malkanderen / dan is het wel de pijne waardig / dat men eens / sonder vooroordeel / gaat insien; Of niet de gemeynschap van Doen en Lijden / Deugd en Ondeugd / Belooning ende Straf / tusschen Ziel ende Lichaam / beeter ware uyt te vinden / indien men stelde / dat (alvoorens / die onderlinge werking op malkander) gestelt moest weesen de Vereeniging van de Ziel met het Lichaam / uyt de welke dan / die werkingen op malkanderen volgden. Want / * alle die werkingen / zijn werkingen van den persoon / de welke uyt Ziel en lichaam (ende die beyde vereenigt) bestaat. Ende ** hoe sal men anders goed maken / dat de vereeniging tusschen Ziele ende Lichaam blijft / terwijle de Ziele op de Sterren, Hel, Heemel, etc. denkt? ende de onderlinge werking op malkanderen ophoud? als 2 Cor. 12:6/7. En / ***. ofmen hier schoon / tot wegneming van die swarigheyd / wil stellen: dat die vereeniging dan noch altijd blijft / uyt kracht van Gods Besluyt en Schikking / soo en kan dat Besluyt Gods niet uytmaken een dadelijk (*reälis*) vereeniging. Want dese gantsche Ordinantie Gods / is niet meer als een Betrekking der reden; (*Relatio rationis*) welke wel te onderscheyden is van een Werkelijke, of waarachtige vereeniging. Ja / **** indien de vereeniging van Ziel en Lichaam bestaat alleen in de onderlinge werking op malkander; Dan moest men ons toonen; hoe dat een Geest (de welke gantsch geen gemeenschap met een Lichaam heeft) op een Lichaam kan werken / ende van het Lichaam werden aangedaan / en dat zelfs zoo verre / dat die onderlinge werking op malkanderen te samen een mensch zoude konnen maken. Want *****. indien men stelt / Dat de Denking der ziele alleen is een Inblijvende daad, de welke niet en kan overgaan tot het Lichaam: soo en kan de Ziele geen natuurlijk werkende oorsaak zijn van de Beweegingen / die wy in ons Lichaam hevin-

hebinden. Ende soo en kan ook onse Ziele niet worden aangedaan / door eenige Beweegingen der Lichaamen. Als wy dan door onse oogen klaar sien / dat op sekere denkingen van onse ziele / volgen eenige vrywillige Beweegingen des Lichaams / ende dat ook onse Ziele word aangedaan door de Lichamelijke Voorwerpen. Soo moet'er noodsaakelijk een werkende oorsaak gesocht worden / waar door het selvige geschied. Segt men nu / dat alle dese werkingen werden veroorsaakt van God; ende datse de mensche werden toegeschreeven / om dat God de Heere de selvige / op het denken / enz. van den mensche / heeft voortgebracht; Dan en kan (א.) die mensche niet werden genoemt de werkende oorsaak van die daden / de welke op zijn Denken / en Beweegen alleen van God werden veroorsaakt; Dan en kan ook (ב) veel minder / door die werking / (van de welke God alleen de onmiddelijke Oorsaak is) geen ware vereeniging tusschen Ziel en Lichaam werden begreepen; soo dat de selve twee ongelijke Deelen / daar door een mensch zouden werden. Ende aldus word / (ג.) na het oordeel van de Oude Theologanten en Philosoophen / een mensch ten eenemaale ontmenscht. De selvige seggen noch daar by / (ד.) Dat uyt dese stelling moet volgen / dat dan ook alle de werkingen / de welke God de HEERE in sijn woord aan goede ende quade Engelen toeschrijft / niet van haar / maar van God / door een overgaande werking / (alleen op haaren wille) werden veroorsaakt. Ende dat (ה) dierhalven niet de Duyvel / maar Godt de Heere liegt en bedriegt / als de Duyvel sulks / in Godts woord / word toegeschreeven. Want de Duyvel doet'er maar het willen toe; ende / als God de Heere sich by dat willen des Duyvels geliest te paren / dan volgt dat werk van God / als de werkende oorsaak / uytgewrocht. Het geene hoe wel het luyd / een ieder met opmerking geliest te overpeynsen.

NB

§ 9. Hierom hebben de Oude Godsgeleerde en Philosoophen liever bekend / dat niemand hier op aarden wijs genoeg is / om soo veele dingen (de welke God de Heere in de nature heeft gelieven verborgen te houden) te konnen na-speuren. Ende / als se echter van de vereeniging tusschen Ziel en Lichaam tot eenen mensch spreeken; soo begrijpen zy het zelve aldus: (I.) dat onse ziele ende lichaam door de schikking van den Oppersten Schepper zijn gemaakt tot eenen mensch / Gen. 2:7. 1 Cor. 15:45. Ende / dat daar door een ieder ziele / hier ende hier namaals / heeft zijn eigen lichaam. In welk lichaam de ziele hier beneeden woond als in een Tabernakel / 2 Cor. 5: 1/2/4. zoo dat de ziele / buyten dat lichaam / niet en zy / soo lang die band tusschen ziel ende lichaam / door den dood / niet en word gebrooken. (II.) Sy leeren ook / dat de ziele in dat zijn eygen lichaam niet alleen Denkt en Wil door de Inblijvende daaden: maar ook door de Werkingen na Buyten / sodanig dat der selver daden / waarlijk zijn menschelijke daaden / voortgebracht uyt die vereeniging tusschen ziel ende lichaam. III. Dat daarom / die werkingen zoo van denken als van beweegen / enz. van God in dien mensche werden beloont ofte gestraft. 2 Cor. 5: 10. Rom. 12: 1. 6: 23. IV. Sy seggen verder / dat men in den mensche klaarlijk bespeurt Herts-tochten ende Passien, de welke haren oorspronk uyt het lichaam hebben / ende de welke de ziele tegen haaren dank ont-

ſtellen. V. Sy bebinden ook / dat een ziele in dit leven/ of ſe wil of niet / wel moet letten op het lichaam ende des ſelfs leden; datſe ook de voorwerpen / de welke door de zinnen tot haar gebracht worden / wel moet begrijpen/ ende (mag men ſoo ſpreeken) des ſelfs wonden voelen. *Carteſ. Meditat.* 6. Ende VI. nademaal alle deſe dingen de vereeniging van de ziele met het lichaam niet en maken: maar de ſelve te vooren ſtellen/ (*Præſupponunt*:) ſoo volgt daar uyt/ (A) dat'er in de Ziele is een Bequaamheyd / om op het lichaam te werken / ende om van het lichaam te lijden / uyt kracht van de vereeniging / de welke daar is tuſſchen ziel ende lichaam. Ende daar men dit toeſtaat / (om dat men het bevind) daar moet men ook (B) toeſtaan/ dat de ziele op het lichaam kan werken / gelijk men ſiet / dat op de ſterke werking der Ziele / het bloed en de levendige geeſten boven gemeen werden bewoogen.

§ 10. Ende alwaar men nu dit aldus bevind in onſen Geeſt / werkende op ons lichaam / daar mag men ook beſluyten / dat de ſelfde daden konnen gewrogt worden van de voortreffelijker Geeſten de Engelen / op Geeſten ende Lichaamen. Waar toe ik dan in mijn bovenſtaande § 8. en 9. die nadrukkelijke Stellingen van den Heer Leydekker na mijnen trant ſommierlijk hebbe willen vertoonen / eer dat ik overging tot ons

VII. CAPITTEL. (B.)

Spreekende van den Aard ende Oorſpronk der Engelen.

§ 1. HEt is den Geoeffenden in Gods woord bekend / dat het Goddelijke Boek daar op toelegt / om den menſche te leeren / door wat weegen God de HEERE zig wil verheerlijken in het zalig maken van den menſche/ ende dat aldaar van de andere ſaaken / die daar buyten zijn / nooyt/ met toe-leg ende uytvoering / word geſprooken. Maar het is den Oprechte in de Kerke ook een gewiſſe ſtok-regel / dat Gods woord (in alle de ſaaken waar van Gods woord ſlechts in het voorby gaan ſpreekt) altijd na de waarheyd der ſaken ſpreekt. Ende gelijk dit waar is van alle de ſaaken / die in dat Woord werden verhandelt / zoo moeten wy dat ook aanneemen in het geene ons aldaar geleert word van de Engelen. Tot welkers verhandeling D. Bekker overgaat in het Hoofd-ſtuk, het welke zijn Eerw. in de drie eerſte Drukken noemt het ſeevende, ende het geene wy (tot onderſcheyd van het voorige ingevoegde / ſullen noemen het VII. Capittel (B.) Ende/ alſoo de inhoud van ſijn

§ 1--4. E. Paragr. 1/ 2/ 3. in de verhandeling van het vervolg / zal koomen in Be-

398. denking / ſoo konnen wy ten eerſten beginnen van ſijn E. vijfde ſectie.

§ 5. § 2. Ende daar in vinden wy / dat ſijn E. bekend / dat de geduurige Taale

398. van Gods woord genoeg te kennen geeft, dat 'er Engelen ende dat'er DUYVELEN zijn; maar wy hebben uyt het vervolg van ſijn Boek te beſluyten/ dat het woord Duyvelen, (in het Veel-getal) by abuys / daar is uytgedrukt/ ten waare/ dat zijn E. des Duyvels Engelen nu mede met den naame van Duyvelen wilde noemen.

§ 3. Pa-

§ 3. Paragr. 6. Bekent sijn E / dat Engelen zijn Geesten. Doch het Be- § 6.
wijs / dat men / om sulks te toonen / uyt Psal. 104: 4. haalt / word by sijn 399.
Eerw. zeer overtollig gesift. Want (1) de Text / Hebr. 1: 7. is daar toe al te klaar / als dat men daar over een woord behoefde te schrijven. (2.) Ook leyden ons daar toe de woorden in den Grond-text / עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט De welke (3) van de LXX. Oversetters werden overgeset. Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Het welke zijn de eygenste woorden van Hebr. 1: 7. alleen dat daar staat πυρὸς φλόγα *een Vlamme des Vyers*; daar de LXX Oversetters hadden EEN Vlammende Vyer; Waar by dan komt (4) dat de Omstandigheyd van den Psalm / het selve seer gevoeglijk vereyscht. Want het oogmerk van den Psalm is / om ons aan te porren tot den Lof des HEEREN, door het overleg van Gods Magt / Wijsheyd / Goedheyd / enz. dewelke hy betoont in het Werk der Schepping / ende der Onderhouding. Ende / hier toe toonen sommige Verklaarders van desen Psalm / dat de Psalmist het werk van ieder der ses dagen aanwijst. Waar onder dan ook de Engelen / als Gods Schepselen / zijn te reekenen. Gelijk Moses de zelve uyt het Heyr des Hemels had begreepen. Hier by komt (5) dat Paulus Hebr. 1: 7/ 14. de eygenste woorden behoud / om te toonen / dat de Engelen zijn Booden en Dienaars / gelijk Ps. 104: 4. stond van מַלְאָכִים en מְשָׁרְתִים. Ende (6) de saake / die hier van de Engelen gesegt word / komt seer net over een / met het geene dat haren naam *Seraphym* (d. i. Brandende. R. שׂרף.) te kennen geeft. Gelijkse (7) ook in sodanige gedaante van een Blixem zijn verscheenen. Matth. 28: 3. 2 Reg. 6: 7. Op dat ik nu (8) swijge van het Ledeken / het welk in het Grieksch te lesen is / en ons toont / dat hier op een eygen naam gewesen word. Ziet boven Cap. 1. § 17.

§ 4. Ondertusschen en kan men niet loochenen / dat 'er meer mannen van Naame zijn / die dit Vers van de Winden verklaren / en die meenen / dat God de Heere daar word ingevoert als de geene / de welke van de Winden ende van het Vyer maakt sijne Booden ende Dienaars, enz. ende die vergelijken daar by dan Ps. 148: 8. Doch andere brengen dese gevoelens daar in over een: Dat gelijk vers 3. gesprooken was van de Wind / nu vorder gehandelt word van de Engelen / die / uyt kracht van haare sterke ende veerdige werkingen / by de Winden werden vergeleeken / ende in het Hebreeusch, Chaldeeusch, Syrisch, Grieksch, &c. met de selfde naam werden uytgedrukt; Ende op welkers veerdige ende krachtige Werkingen wy hebben te denken / als wy bespeuren de snelheyd en kracht der Winden. Waar mede wy de Verklaring over die Text sluyten / dewijle D. Bekker bekend / dat de woorden Pauli hem daar aan houden / dat hy dit van de Engelen moeste verstaan.

§ 5. De natuure der Engelen is dan / datse zijn Geesten, ende in hare Werkingen soo snel / als de Wind ende de Vlamme / Geesten nu en hebben geen Vleesch ofte beenen. Luc. 24: 39. De lichaamen dan / in dewelke de Engelen verscheenen / Hoe se ende van Waar se waaren ofte niet / en konnen wy § 7.
zoo net niet bepaalen / als wel D. Bekker door afwijsing / (Paragr. 7.) onderneemen will. 400.

 § 6. Dat

§ 6. Dat nu veeltijts / door nieusgierigheyd / veel te veel van de Engelen en haar tijd van Schepping gevraagt en onderſocht word / is van de Voornaamſte Godsgeleerde dikwils aangeweeſen. Maar dat een Gereformeert
§ 8. Leeraar / (Paragr. 8.) ſal ſeggen / dat van de Schepping der Engelen in de Schrift
401. met geen enkel woord gemeld en word; dat loopt te hoog / en is wel een Synodaale Cenſure weerdig. Gods Woord toont daar van ſoo veel / dat wy daar over genoegſaam zijn verſeekert. In het gemeen ziet men daar van Gen. 1: 1. Ende in het byzonder zien wy daar van Gen. 2: 1. dat alſoo (als Gen. 1. verhaalt was) volmaakt zijn de Hemel ende de Aarde, ende al haar Heyr וכל צבאם *Vechol tzebhaa-aam.* Wie dat nu dit Hemelſch Heyr zijn / toont ons David Pſ. 103: 20/ 21. Als hy de Engelen noemt Kraghtige Helden, die Gods Woord doen, gehoorſamende de ſtemme zijnes Woords, ende die daar zijn alle Gods Heyrſchaaren. כל־צבאיו Pſ. 148: 2. Anders genaamt πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου Luc. 2: 13. De menigte des Hemelſchen Heyrlegers. En / in welkers opzigt de Heere genaamt word de Godt der Heyrſcharen, Pſ. 80: 8/ 15. Want duyſendmaal duyſenden dienden Hem, ende tien duyſendmaal tien duyſenden ſtonden voor Hem, Dan. 7: 10. Soo waren dan / onder dat Heyr des Hemels / dat God ſchiep / begreepen de Engelen. Van dewelke wy / boven § 4. geſegt hebben / dat God ſe maakt, dat is (door een Enallage) gemaakt heeft. Pſ. 104: 4. met Hebr. 1: 7. Waar by komt / dat de Engelen / ter tijd als de Heere de Aarde gronde / worden in gevoert als (כוכבי בקר *Coochebbhee Bhóoker*, dat is) Morgen-ſterren, ende als (בני אלהים *Benee Eloohym*) Kinderen Gods, de welke t'zamen vrolijk ſongen en alle juycheden. Job 38: 4/ 7. Sy waren 'er dan / doe de Heere de Aarde Gronde, ende sy en konnen 'er niet zijn; als om datſe geſchapen zijn. Al wat nu geſchapen is / dat behoort tot de Wereld; en het geene / dat tot de Weereld behoort / is binnen de tijd van de ſes dagen geſchapen. Exod. 20: 11. ende / voor dat Begin en was 'er niemand als God alleen. Pſ. 90: 2. Prov. 8: 22. Joh. 1: 1. Epheſ. 1: 4. Sy zijn 'er dan / door de Schepping. Ende daarom leert ons Paulus ſeggen / Col. 1: 16. dat door Hem (t.w. Chriſtum) alle dingen zijn geſchapen, die in de Hemelen, en die op de aarde zijn, die Sienlijk ende die ONSIENLYK zijn, het zy Throonen, 't zy Heerſchappyen, 't zy Overheeden, het zy Machten: alle dingen zijn door hem, ende tot hem geſchapen. Het is nu / tot verſtand van deſe Text / licht te zien: dat men door de (τὰ ὁρατὰ) Sienelijke dingen moet verſtaan / alle Hemelſche en Onder-maanſche Lichaamelijke dingen; en dat men / in tegenſtelling van de zelve / door de (ἀόρατα) Onſienlijke dingen, verſtaan moet de geeſtelijke en redelijke Schepſelen. Namelijk de Engelen.

§ 7. Welke Bewijs-redenen van de Schepping der Engelen een Nedrig Chriſten behooren te vergenoegen. Te meer / dewijl het Oogmerk van het gantſche Woord Gods is: om maar te toonen / hoe dat God de Heere verheerlijkt wil zijn in het Zaligmaken van ſijne Uytverkoorene / ende dat 'er van de Engelen maar geſprooken word / ſoo verre / als de zelve daar toe konnen

nen dienen. By welke reden andere noch dit voegen: dat 'er minder van de Engelen gesprooken word/ om (1) het Afgodisch Israël alle occasien van Afgodery te beneemen/ en (2) om te gemoet te komen haare traagheyd in het Begrip/ waar door se zelf dingen/ de welke lichaamelijk en voor haare oogen sichtbaar waren/ niet en konden bevatten. Maar (mijnes oordeels) zouden die redenen beter plaatse hebben/ indien Moses in het geheel noopt van de Engelen hadde gesprooken. Doch nu heeft hy 'er al somtyts van gesprooken/ als het konde dienen tot nutte van Gods Kerke. Ik zegge daarom liever/ dat men Moses hier in mag vergelijken by een Land- of Reys-beschrijver, de welke wel in het oog heeft/ om den naasten weg/ en de voornaamste saaken/ door, tot ende in dat Land, te beschrijven. Maar die echter somtijts wel wat verhaalt van het Nabuurig Land of Koninkrijke. Ende aldus verhaalt Moses wel nu en dan iets van de Schepping/ Natuur en Werking der Engelen: Doch niet verder/ als het zelve kan dienen tot zijn Voornaamste Oogmerk in het schrijven. Wat 'er voorts van die Kaarten zy te seggen/ laten wy aan het ondersoek van de Christelijke Synodus.

§ 8. Ende gelijk 'er genoegsaam/ volgens dat Oogwit/ in Gods Woord gesprooken word van de Engelen; zoo word 'er ook genoegsaam aangewesen/ wat dat zy de natuur ende Werking der Boose Geesten, de Duyvelen, Van de welke D. Bekker nu zijn ondersoek wil doen § 9. Ende daar toe al voorens gaat bedingen eenige Conditien. Waar van men hem niet en kan weygeren; dat hy die saake gaat over-leggen uyt de Grond-Tale. Want dat hebben onse Vertaalders ook gedaan/ende wie van haar den selven grond te recht begrijpt/ D. Bekker of de voorige Geleerde Mannen/ zullen wy in het werk zelfs ondervinden. Dat voorts sijn E. niet wil om-sien na geleerder luyden Uytleggingen of Toepassingen, dat en kan men in het algemeen niet prijsen. Want (1.) Die geleerde Voorsaaten hebben ook al de saken in den grond nagesien/ en wy moeten/ uyt nedrigheyd/ denken/ datse wel redenen gehad hebben/ om haare verklaaringen dus en soo te geven/ soo als wy se in haare na-gelatene Schriften vinden. Ende/ (2) om duytsch te spreeken/ het is beter de schrift in den grond na te sien/ en daar toe sig te bedienen van de Uytleggingen der beproefde geleerde Mannen/ als dat men/ met D. Bekker, om siet na een HOBBES, Daillon, Van Dale, Spinosa, enz. Gelijk in het vervolg zal werden getoont/ dat hy gedaan heeft. Waarom wy ons (3) wel derven verseekeren/ dat indien D. Bekker maar alleen zig hadde gehouden aan de Grond-text/ dat wy dit Boek/ (het welk soo veel opschudding in Gods Kerk veroorsaakt/) niet en soude hebben vernoomen in de Wereld. § 9.

§ 9. In desen heeft dan Gods Kerk al voor lang met droefheyd aangesien, „ dat men sig tweesins te buyten gaat. § 10. Als eerst; dat men soo VRYBORSTIG de oude palen verset: ende sig op-houd met sijne eigene speculatien/ de welke men voegd by verboodene schriften. Ende/ dat men ondertusschen over saaken daar de Heere Jesus en sijne Apostelen het meeste werk van ma- „ ken/ niet veel en doet. Ik en zal hier af geen andere exempelen verhandelen, dan/ die sig op doen in het Boek/ dat wy nu ondersoeken. Ende het welke § 10.

noopt/

noopt / die vrucht zal doen / de welke Christus ons heeft opgelegt / om boven alles te behertigen. Aldus stuuren wy zijn 10 Paragr. wederom te rugge / en hebben / met D. Bekker, een afkeer van die verdere bepalingen / die D. Bekker, als ware fouten / in sommige menschen (Par. 10.) komt ontdekken.

§ 10. Het ANDER is, dat men met een Bloot verhaal van Engelen, die „nu en dan verſcheenen zijn, om te verſtaan het geene door de letter klaar be„teekend word, niet te vreden is. Maar dat men de klaare letter verwerpt / als men / met sijn Vermetel Verstand / DE WYSE, HOE SULKS GESCHIED, niet en kan naspeuren; ende dat men liever klaare Waarheeden wil verwerpen / als sich over Gods daden Verwonderen. Waar mede wy
§ 11. ook het wapen-tuyg van sijn 11 Paragraaph hem wederom toe-keeren / ende de verdere opgehaalde mis-slagen / soo wel / als D. Bekker, versoepen.

§ 11. „Noch is 'er iets, dat ons te bijſter in den weg ſtaat, om vry ende on„partijdig onderſoek te doen, te weten: dat veele Schrijvers / en inſonder-
§ 12. heyd D. Bekker, (die anders de Proponenten daar over wel bestraft) de Kostelijke Oversetters soo Ongenadig (op dat ik niet segge on-Christelijk) ende buyten haar schuld / van een quade Oversetting beschuldigen / ende daar door het Nederlandsche Bijbel-woord by den ongeletterden geen kleyne veragting toe-brengen. Waar van ons de staaltjens in het verbolg zullen blijken. Ende aldus konnen wy (*mutatis mutandis*) sijn 10 / 11 en 12 Paragraphen, tegen hem zelven doen spreeken / en dit Capittel daar mede eyndigen.

HET VIII. CAPITTEL.

Van de Herkomſt der Booſe Geeſten.

§ 1. NA dat de Heere / binnen den tijd van ses dagen / hadde volbragt den Hemel ende de Aarde / ende al haar Heyr. Gen. 2. Waar onder
§ 1, 2. 402. dan ook waren de Engelen / die nevens alle het gemaakte waren zeer Goed; Gen. 1: 31. Soo worden wy verder van onsen Heyland geleert / Joh. 8: 44. Dat de Duyvel was een menſchen Moorder VAN DEN BEGINNE, ende dat hy in de WAARHEYD niet en is STAANDE GEBLEEVEN. Want geen Waarheyd en is in hem. Wanneer hy de Leugen ſpreekt, ſoo ſpreekt hy uyt ſijn eygen: want hy is een Leugenaar, ende de Vader der zelve. Waar by haare nadere spreuken voegen de Apostelen Petrus, Johannes en Judas. Wanneer Johannes segt / dat de Duyvel ſondigt van den BEGINNE. 1 Joh. 3: 8. Judas spreekt vers 6. van de selve onder de woorden van de Engelen, die haar beginſel niet bewaart en hebben, maar haar eygene woonſtede verlaten hebben, ende hy segt / dat haar God tot het oordeel des grooten daags met eeuwige banden onder de Duyſterniſſe bewaart heeft. Waar mede over een komen de woorden Petri, 2 Petr. 2: 4. Wat nu eygentlijk de sonde der Engelen geweest zy / en willen wy niet verder weeten / dan God de HEERE het zelve heeft gelieven te openbaaren. Ende wy konnen / uyt de bovenstaande woorden Christi /

ſtl / weeten / dat haar afval was Vrywillig; Want ſy en zijn niet ſtaande gebleeven in de Waarheyd. Door welke Waarheyd, men / met de Vermaarſte Godsgeleerde / kan verſtaan / De Waarheyd van getrouwigheyd, de welke zy als onderdanen haren Heere ſchuldig waren; Ofte ook / de Waarheyd van Volkomentheyd, in de welke zy geſchapen waren / in de gemeenſchap met God / als de hoogſte Waarheyd. Waar door ſe dan hebben verlaaten haar eygene woonſteede / den Hemel; in den welken zy / als in haar eygen huys / nevens de andere Engelen waren geſtelt; Zoo verre / datſe van daar / eens uytgevallen zijnde / noyt derwaarts ſullen wederkeeren. Waarom wy / door het inſien van haar verlies / ons hebben te wachten voor het verderf. Want indien God de Engelen, die geſondigt hebben, niet geſpaart en heeft, maar die in de Helle geworpen hebbende, overgegeven heeft den Keetenen der duyſterniſſe, om tot het oordeel bewaart te worden. 2 Petr. 2: 4. Zoo moeten wy weeten / dat de Heere de onrechtveerdige weet te bewaaren tot den dag des oordeels, om geſtraft te worden. Maar allermeeſt de geene, die na het vleeſch in onreyne begeerlijkheydt wandelen, ende de heerſchappy verachten: die ſtout zijn, haar ſelven behaagen, ende die de heerlijkheden niet en ſchroomen te laſteren, vs 9/ 10. In welke plaatſen men zien kan haaren Afval / en haare Straffe; te gelijk met haaren Moord, ontrent het Menſchelijk Geſlagt / ende dat haar getal is meervoudig. Want Petrus ende Judas ſpreeken van Engelen. De Heere Jeſus noemt nadrukkelijk de Duyvel ende zijne Engelen. Matth. 25: 41. Ende ſoo doet ook Johannes, Apoc. 12: 7/ 9. Waar by men kan voegen haaren naam Legio, den welken ſy hebben / om dat ſe zijn Veele. Marc. 5: 9. Luc. 8: 30. En dit ſy genoeg tot onderſoek van Paragr. 1 / en 2.

§ 2. Hier na gaat D. Bekker over tot het Opſtellen van het gevoelen van een geweeſen Franſchen Predikant D'Aillon, die tegenwoordig te Londen in Engeland in Ballingſchap leeft / en die onlangs / in een uytgegeven Boekje / heeft willen beweeren / dat 'er maar EENEN Duyvel is. Ende als wy hier ſien / dat D. Bekker ſich achter deſen man wil verſchuylen / ende ſig van ſijn gevoelen bedienen / dan en konnen wy niet na laaten / om den Leeſer te rug te zenden na mijn 8 §. van het voorſge Cap. 7 B. / dewijle wy nu bevinden / dat D. Bekker liever wil omſien na een Man van maar een gemeenen naam / als na de Vermaarde Mannen / die ſoo veel aan Gods Kerke hebben verdient: Ende dit na-volgen van Daillon word ons verkocht onder den ſchoonen Titel van / dat D. Bekker de ſaaken / die van de oude beproefde mannen te licht zijn aangenomen / eens uyt de Grond ſal ophaalen. Deſe grond begint dan (ſoo als / uyt D. Bekkers eygen opgeven / volgt) van den Franſchen Bodem. Van de welke de rechte Patriotten in Land en Kerke niet veel goeds voor de Nederlandſche Kerken hebben konnen te gemoet zien.

§ 3. Wie dat vorder deſen Daillon is / ende in hoe weynig ſtukken hy het met D. Bekker houd / is my onnoodig te verhaalen; dewijle die man in ſijne Brieven zich nader heeft verklaart / en dewijle de Hr. Profeſſor Leydekker, dat getoont heeft § XII. pag. 195—210. En mijn oogmerk is alleen te ſtaan op die ſaken / de welke van den Hr. Leydecker niet en werden verhandelt. Voorts toont de Hr. Leydecker aldaar / uyt Cloppenburg, dat het zelfde gevoelen / (van

dat 'er maar een Duyvel is) al te vooren is beweert van den Sociniaan Bidellus, om daar door ons argument / genoomen van de Over-al-tegenwoordigheyd/ voor de Godheyd des H. Geestes / krachteloos te maaken. Dewijle hy meen-de te toonen / dat de eene Duyvel ook wel op veele plaatsen tegenwoordig wierde ingevoert te werken.

§3,4. § 4. Maar / (om wederom tot ons bestek te keeren) D. Bekker verhaalt
403. ons / Par. 3. dat Daillon het uyt-maakt voor enkel vooroordeel, dat men daar
404. 2 Petr. 2: 4. en Jude 6. Engelen vinden kan, daar se noyt Engelen geweest zijn. Ende hy geeft *Paragr.* 4. daar van dese reeden: Dat dese Geesten van God noch niet en waren uytgesonden, doe se vielen en daar na ook niet. (1) Het schijnt dat dese man meent / dat men noyt een Borgermeesters / Gouverneurs/ Colonels / ofte eenig ander Ampt kan hebben / en daar van genaamt worden / al en heeft men / in die qualiteyt / noch niet uytgewrocht. (2) Die het Boek Gods van Genesis tot Malachias, ofte van Eva tot Johannes den Dooper / (Christi Engel, Mal. 3: 1.) nasiet / die zal veele saaken benaamt zien / eer dat se selve zijn geweest in weesen. (3) Maar ook / hoe zal D. Bekker weeten waar toe dese boose Geesten wel zijn gesonden ofte niet; nademaal wy daar in weder-sijds gevoelen / dat wy van den Tijd haares Vals geen kennisse hebben / ende / (4) nademaal sy genaamt worden Duyvels Engelen; het welke ons mag doen denken / op het werk / het geene zy konnen verrichten / na dat se / met haar Opperhooft / tot Duyvelen zijn geworden.

§ 5. Het zoude ons wat te lang vallen / om / by het ondersoek van dit Capittel / eerst de woorden van Daillon, ende dan daar na noch eens de zelfde saaken met de woorden van D. Bekker uyt te schrijven / en dan deselve geduurig / met onse Aanmerkingen / te ontbinden. Wy sullen daarom liever den volgenden Inhoud van dit Capittel brengen tot eenige hoofden: Om (I.) te zien den Staat van het Verschil; (II.) Dan daar by te voegen de Redenen van het gemeen gevoelen; en (III.) Ondersoeken de Tegen-redenen van Party / nevens de andere bewijsen / van het Oordeel des Duyvels. Paragr. 12. — —

§ 6. De Staat van Verschil / die ons hier gemaakt word / is / of de twee Texten Jude 6. en 2 Petr. 2: 4. spreeken van den Val / en van het Oordeel van de Engelen: dan / of aldaar gesprooken word van de Hoofden der Kinderen Israëls, de welke uytgesonden waren / om het Land Canaan te verspieden / waar van men leest / Num. 13: 2/ 3. Het eerste is / volgens het gemeen gevoelen van soo veele eeuwen; en het laatste word gestelt van Daillon, ende aangenoomen van D. Bekker, die het zelve / noch wat meerder suyvert van noch andere open-staande swarigheden; § 8/ 9/ 10. Doch die ons die verklaring niet en wil opdringen / ofte de gemeene Uytlegging wil verwerpen. Maar die de zelve in twijfel trekt / ende het tegen-gestelde gevoelen wat rijkelijk opschikt. Sijn Eerw. wilde ondertusschen graag zien; dat men (uyt het krachteloos maaken van die twee texten voor het gemeen gevoelen) wilde besluyten: dat het hem om louter Waarheid te doen is. Nademaal sijn Voornaam gebouw, dat de Duyvel Gods gevangen ende ter hellen opgeslooten is, door de spreekwijse van dese twee Texten voornaamelijk konde versterkt worden/ enz.

§ 7. Maar wy en vinden hier in geen Reden / om D. Bekker te prijsen ofte

te

te bedanken; Nadien (1) dat een Daillon by hem meerder gelt/ als soo veel beproefde Voorsaaten. (2) Om dat ook D. Bekker geen meerder bequaamheyd toont/ om de redenen van Daillon, door de grond der waarheyd/ ende door de klare redenen van onse Gods-geleerden/ te vernietigen/ ofte om/ ten minsten/ te oordeelen: dat de swarigheden tegen het gevoelen van Daillon veel grooter zijn/ als het geene/ dat Daillon tegen het gemeen gevoelen in-brengt. Voorts (3) en konnen wy niet de minste deugd daar in vinden; dat D. Bekker dese twee bewijs-redenen krachteloos maakt/ om sijn ander oogwit te beter te bereyken. Die het geschut vernagelt ofte om-keert/ om den buyten Vyand tegen sijn eygen Borgers te helpen/ die en verdient noch lof noch belooning/ (4) De klachte der Kerkelijken zijn/ dat Gods Woord word verwrongen en onseeker gemaakt/ ende aldus worden nu behandelt dese twee texten/ om/ op beyde zijden/ te moogen schade doen/ eerst voor het gemeen gevoelen/ en dan om de Oversetting te verkleynen. Waar by komt/ (5) dat men nu den Duyvel verband na de Helle/ en men past de texten/ die sulks souden bewijsen/ op de Hoofden ofte Oversten van Israël; Ende al geeft men aan D. Bekker al de liefde/ die een sterflijk mensch aan sijn naasten Vriend kan geeven: soo kan men/ ten hoogsten uytgemeeten/ wel aan-neemen/ dat sijn E. gelooft/ dat 'er een Duyvel is; om dat sijn E. het schrijft/ ende/ om dat hy het soo ernstig betuygt. Maar men moet 'er ook/ na waarheyd/ by denken/ dat men den Duyvel ter hellen op-sluyt/ en dat men de banden/ waar mede hy gebonden word/ aan stukken hakt. Want (6) een ieder/ wiens oogen in het voorhooft staan/ kan zeer lichtelijk sien/ dat Joh. 8: 44. en 1 Joh. 3: 8. wel word gesprooken van den Val des Duyvels/ maar niet van sijn Straffe. Waar wil dat dan (7) heen? dat men de klaarste Texten/ om den Satan te binden/ los maakt; ende men beroept zich op Texten/ die 'er niet een woord van en spreeken? Men moest (8) gesien hebben in wat tijden/ dat wy leeven/ ende/ wat uyt sulke stellingen konde volgen. Ende daarom is 't my geen wonder/ dat veele vroome Mannen vreesen voor dingen/ die ik/ uyt liefde tot D. Bekker, tegenwoordig versweyge. Ende segge nu alleen/ dat D. Bekker den Satan Bind ende Verband/ met banden/ die niet en binden/ ende dat hy verwerpt de banden/ die meer als EENEN Duyvel binden. Ende die ons toonen/ dat de gevallene Schepselen zijn geweest ENGELEN in haar begin.

§ 8. Waarom wy genoodsaakt worden/ om des Satans banden nader te onder soeken/ en om Gods Woord tegen alle verwringing te verdedigen. Het zy dan voor af kennelijk/ dat de tweede Brief van Petrus, ende de Brief van Judas, tot haare Hoofd-stoffe hebben eene Vermaning/ tot Stantvastigheyd in de Leere en in de Deugd. Datse in het byzonder/ beyde daar toe gebruyken omtrent de selfde Argumenten/ genomen van de Straffe over de Overtreeders/ ende noch byzonderder de straffe (A) over de Engelen/ (B.) over de eerste wereld/ (C) item over de Ongelovige Israëliten/ en (D) over de Sodomiten. Het sal dan ons groot licht geven/ dat wy de woorden van die twee Apostelen met malkanderen vergelijken; dewijle sy beyde/ door den selfden Geest/ de selfde saaken ons hebben willen leeren.

§ 9. Aldus nu vinden wy / dat Petrus eerſt ſpreekt van de Engelen, daar na van de eerſte Weereld, en daar na van Sodoma. Doch Judas ſpreekt niet van de eerſte Wereld / maar eerſt van de ongeloovige Iſraeliten, daar na van de Engelen, en daar na van de Sodomiten: Soo dat deſe Apoſtelen twee argumenten gemeen hebben / ende dat de eene dan noch een argument heeft van de eerſte Wereld, en de andere van de ongelovige Iſraeliten. Waar in gantſch geen ſwarigheyd is / want de Vermaning ofte de Waarſchouwing blyft de ſelve; ende dat waren vier aanmerkens-waardige Exempelen / met de welke / de Apoſtelen haare ſaaken aan-drongen.

§ 10. Weegens de Ordre, ſien wy / dat Petrus eerſt noemt / het geene * eerſt is gebeurt / en dat hy ² van de grootſte ſtraffe neder daalt / tot de kleynſte. Want het derde raakte maar die weynige Steeden. Doch Judas neemt ſijn eerſte Beweegreden van een Voorval / dat haar het naaſte was / ende haare Voorvaderen raakte / en dan noch twee Argumenten van Schepſelen / die haar vreemd waren; N. een van de gevallene Engelen / dat eerſt was geſchied / en de grootſte ſtraffe behelsde; en een ander van Sodoma, dat ook haar niet en beſtond / ende welkers vyer / een vertooning was van het eeuwige vyer. vs 7. Apoc. 19: 20. 20: 10. 21: 8. Waarom die twee laatſte / als ſiende op de eeuwige ſtraffen / wel by malkanderen paſſen; terwijle het eerſte haar echter nader was. De ordre van Judas geeft dan geen voordeel / om het ſelfde Vers op de Hiſtorie van Num. 13: 2/3. te paſſen. Te meer / om dat (vs 5.) al het gepaſſeerde ontrent de Iſraeliten was begreepen onder deſe woorden / dat de Heere het Volk uyt Egyptenland verloſt hebbende, wederom de geene, die niet en geloofden, verdorven heeft. Ende waar in beſtond dat? Hare Lichaamen waren gevallen in de Woeſtijne. Hebr. 3: 17. met Num. 14: 29/ 33/ 35. Pſ. 95: 11. Ende die in haare ſonden onberouwlijk voortgingen / hebben haare ſtraffe ook / na den dood / ontfangen. Maar daar van en word Num. 13/ ende 14. noch ook in de herhaling des ſelfs Deut. 1: 34-39. niet geſprooken. Alleen bedreygde de Heere haar / dat hy ſe met de peſtilentie wilde ſlaan / ende haar verſtooten. Num. 14: 12. Het welke de Heere / op Moſis Gebed / niet en heeft volbragt / op ſtaande voet / aan al het Volk; Maar hy heeft daar toe geſtelt veertig jaar: vs 33/ 34. Alleen ſtorven de tien Verſpieders, door eene plage voor het Aangeſigt des HEEREN. vs 37. Wat plage dit nu geweeſt zy / en word nergens uytgedrukt; Miſſchien is over haar volbragt het geene over alle bedreygt was / vs 12. ende miſſchien moet hier op paſſen / het geene ſtaat 1 Cor. 10: 10. datſe vernielt wierden door den Verderver. Doch het is ons / in dit voorval tegen Daillon ende D. Bekker, genoeg; dat de ſtraffe over de tien ongeloovige Verſpieders / (die nergens Engelen genaamt worden) ſo wel niet bekent en is / als het oordeel Gods over de Gevallene Engelen / daar Chriſtus en de Apoſtelen meermaalen van ſpreeken. Waarom dan Judas haar ſulks niet konde indagtig maken / vs 5. als een ſaake / die ſy beter wiſten / als wel het geene van de ſtraffe der gevallene Engelen verſtaan word. vs 6.

§ 11. Dit ſoo voor af zijnde geſegt van de Ordre / de welke in 't ſpreeken

van Petrus en Judas, nopende de Engelen gevolgt word / gaan wy over tot de verhandeling van haare woorden / ende moeten daar toe al voorens seggen; Dat de saake / de welke de Gemeene Kerke / uyt die texten / weegens het Binden des Duyvels / gelooft / van D. Bekker word toegestaan / om datse te vinden is in andere texten. Maar Daillon heeft hem in twyffel gebragt / of dese Texten bequaam zijn / om die banden des Duyvels te bewijsen. Waarom wy eens moeten sien / of dese Texten beter passen op de Duyvelen, dan of se bewijsen de straffe, over de tien ongeloovige Verspieders van het Land Canaan.

§ 12. Het is dan Openbaar / dat beyde de Texten spreeken van ENGELEN. In het Grieksch staat Ἄγγελος. Het welk Woord hondert en ses en tachtig maal in Gods Woord van 't N. T. gevonden word. Ende het word daar van 183 maal vertaalt Engelen, doch ook tweemaal Boden, Luc. 7: 24. en 9: 52. ende eens Gesondene. Jac. 2: 25. Alwaar het in de eerste plaatse / gebruykt word van de Boden Johannis / in de tweede van Jesus / ende in de derde van Josua. Ende dat dit woord aldus is overgeset / dat komt daar van daan: om dat de natuurlijke beteekenisse van dit woord / word afgeleyd van het woord ἀγγέλλω Angélloo, het welke beteekent Boodschappen; In het O. T. word dit woord uytgedrukt / door het woord מַלְאָךְ Malaach (K. לאך) Het welke aldaar gevonden word twee hondert ende vijftien maal / en overgeset word 115 maal Engel, 97 maal Boode, en drie maal Gesanten. Job 33: 23. Jes. 30: 4. Nahum. 2: 13. Als het Boode overgeset word / dan vind men het achtmaal toegepast op Gods Booden, ende negen en tachtig maal op Booden / die van menschen gesonden waren. Waar uyt wy dan zien konnen / dat Daillon ons hier in niet met al nieuws komt seggen / het geene van onse Oversetters niet en zoude weesen geleert / ende het geene van D. Bekker
weerdig behoefde geacht te worden / om Paragr. 7. uyt te schrijven. N B. Dat § 7.
'er ondertusschen niet een eenige Text is / in de welke de 12 Verspieders van 407.
het Land-Canaan met de naam van Malaachym, of van Angeloi opt of opt genoemt zijn. Daar in tegendeel de Boose Geesten (behalven in dese Texten) noch ten minsten sevenmaal met den naame van Engelen genoemt werden / als Matth. 25: 41. Rom. 8: 38. 1 Cor. 6: 3. 2 Cor. 12: 7. Apoc. 9: 11. 12: 7/9. Hoe onnoosel is het dan / dat een ervaren Leeraar / door sulken slechten grond van Daillon, in twijfel werd gebracht? ende het gemeen gevoelen / soo lichtelijk sonder grond reekent?

§ 13. Gelijk dit nu aldus ongegrond is / op de naam van Engelen, soo laat ons eens sien / of D. Bekker reden heeft van aan de kragt deser Texten te twijfelen / uyt het geene van dese Engelen gesegt word. Judas segt dan van haar / I. Datse HAAR BEGINSEL NIET BEWAART EN HEBBEN. Hier staat in het Grieksch het woord ἀρχὴ archée. Dit woord staat 58. maal in het N. T. ende word overgeset 36 maal Begin, 7 Beginsel, 9 Overheyd, 2 maal Hoek. Act. 10: 11. 11: 5. 2 maal Heerschappy. Luc. 20: 20. 1 Cor. 15: 24. Ende dan noch tweemaal word het t'zamen-gestelt met een ander woord / en 't

komt dan ook op Begin of Beginſel uyt. Hier en word ons dan al wederom door Daillon niet nieuws verhaalt: te meer/ daar onſe Overſetters wel expres Not. 31. ſeggen/ dat dit woord ook Oorſpronk en Heerſchappy beteekent. Dat nu de ſaak/ die/ door dit BEWAREN van dit Beginſel/ werd te kennen gegeven/ op de Gevallene Engelen paſt/ ſeyt de Heere met andere klaare woorden/ Joh. 8: 44. dat hy was een menſchen-moorder van den Beginne/ ende in de waarheyd niet en was ſtaande gebleeven, en Johannes ſegt 1 Joh. 3: 8. dat de Duyvel zondigt van den Beginne. In welke twee Texten deſe ſelfde ſaake word aangeweeſen door het ſelfde woord ἀρχή archée. Ende/ wie kan in de wyde Weereld ſoo verkeert blyven? dat hy/ dit ſiende/ niet ſoude beſluyten/ dat archée ſoo wel Judæ 6. als in de twee andere Texten moet werden verduytſcht Begin? Men ziet dan de ſoberheyd van ſijn 5de Paragraaph.

§ 5. 405. Ende al was het ſchoon/ dat men 't woord wilde overſetten/ *Principatus*, dat is Hoogheyd en Heerlijkheyd, ſoo was dat op de gevallene Engelen wederom ſeer toe-paſſelijk. Ik en kan ondertuſſchen hier niet na-laten te ſeggen; dat het ongehoort is/ dat het Latijnſche woord *Principatus* (van D. Bekker) word overgeſet Meeſterſchap. Anders is het niet het Griekſche woord/ het welke ook kan beteekenen *Heerſchappy*. Not. 31. Doch wie kan ons toonen/ dat 'er onder de Engelen/ voor haren Val/ geen onderſcheydene heerſchappy geweeſt is? Ende/ in allen gevalle/ ſoo paſt deſe Heerſchappy beeter by de Engelen/ als by een Booden van Moſes. Num. 13: 17. Want al de geene/ die Moſes zond/ waren wel Overſten onder de Stammen. Maar zy waren/ in die Commiſſie/ maar Geſanten/ om dat Land te verſpieden/ vs 16. Ende daar en ſtaat ook niet/ dat de eene Overſte heerſchappy had over de andere. Ende immers en is'er geen de minſte ſchijn van Waarheyd/ dat die tien ongeloovige Verſpieders ſouden heerſchappy gehad hebben over de twee Geloovige Verſpieders: waar van Caleb was uyt de Stamme Juda, en Joſua uyt de Stamme Ephraims. Num. 13: 6/ 8. Soo men het dan niet voor het Beginſel wil nemen; (het welk echter/ als boven geſegt is/ in deſen het beſt met Jeſu en Johannis woorden over een komt) ſoo kan men 't neemen van haare Engelſche Weerdigheyt; Ende daar van werden wy nader onderricht/ met de volgende woorden/

§ 14. Datſe II. Haare eygene Woonſtede verlaaten hebben. Men vind hier in het Grieksch het woord οἰκητήριον Woonſtede. Het welk woord maar tweemaal in het N. T. gebonden word/ als hier Judæ 6. en 2 Cor. 5: 2. Alwaar het uytdrukkelijk werd omſchreeven/ dat het is een woonſteede, die uyt den Hemel is, die ook eeuwig en niet met handen gemaakt is, in de Hemelen, en die geſtelt word tegen ons Aardſche Huys deſes Tabernakels, vers 1. Daar en is dan (1.) geen reden/ waarom dat men dit woord hier anders/ als 2 Cor. 5: 2. mag opnemen. Te meer/ (2.) om dat het hier geſtelt word/ tegen de Helle, 2 Petr. 2: 4. en tegen de banden der Duyſterniſſe. Nu en ſal 'er niet een eenige Text gevonden worden/ daar het Land Canaan (als de beloofde Woonſtede van Iſrael) geſtelt word tegen de Helle, ende tegen de Keetenen

tenen ofte banden der duysternisse, en dat meerder / als een eenige andere Woonsteede in de Wereld; En (3) hoe konden dese menschen haare eygene Woonsteede verlaten / daar se noynt in hadden gewoont? ende dat de Heere alleen belooft hadde haar te zullen geven? Daar en tegen is het klaar / dat de Woonsteede der Engelen is de Hemel. Matth. 24: 36. Marc. 12: 25. Luc. 2: 15. Matth. 6: 9. 18: 10. 28: 2. Welken de Duyvelen / door haare zonden / hebben verlaaten. Men ziet hier lichtelijk / dat dese nieuwe verklaring gantsch geen beter sin en geeft / dan de oude / ende met gewelt getrokken word tot de Verspieders.

§ 15. Het zelve sal men bevinden / als wy III. nasien de straffe / de welke aan dese Engelen verkondigt word. Petrus segt dan / dat God de Engelen, die gesondigt hebben, niet gespaart en heeft. Het is zeer onnoosel / dat Daillon hier toe aanhaalt (Paragr. 6.) Hebr. 3: 17. Want (1) niet alleen de 10 Verspieders / maar alle de ongehoorsaame van 20 jaar / en daar boven zijn gevallen in de Woestijne / ende (2.) alle afwijking van de Wet / ('t zy van Engel of menschen begaan) is / en blijft altijt zondigen. Nu waaren 'er meerder tijden geweest / dat God de Heere sich vertoont heeft over den Sondaar / en haar gestraft heeft / alsoo swaar als men van de 10 Verspieders leesen kan. Dit staat klaar van Korah, Dathan, Abiram, mitsgaders de 250 mannen uyt de Kinderen Israëls / Oversten der Vergadering, Mannen van Naame. En se bekleedden in de Kerke dat Ampt / op het welke in het N. Testament / Apoc. 2 / en 3. den naam van Engel gepast word: Num. 16: 2 / 9. Dese waren uyt haare eygene Woonsteede opgetoogen / om na Canaan te gaan / en sondigden tegen God en Moses / vs 22 / 30. Waarom God haar niet gespaart en heeft / vs 21. Het was op Mosis en Aarons Voorbidding / dat de gantsche Vergadering niet verdaan wierd. Sommige voeren echter neder ter Helle, vers 30 / 33. en daar ging over de andere 250 mannen een vyer uyt / van den Heere / en verteerde die twee hondert en vijftig mannen / die reuk-werk offerden. Wie en siet niet / dat hier de plage al soo swaar is / ende over meer menschen gaat / (soo veel het haastig oordeel van dien dag betreft) als over de 10 Verspieders? Num. 14: 30 / 33. Wie en ziet ook niet / dat hier het eygenste woord van Helle שאול Scheool, (LXX Oversetters ᾅδης hadees) gebruykt word? en dat dit woord Num. 14. niet en is te vinden? Zoo dat alles beter op Num. 16. als op Num. 14. te passen is? Ende als men soo een Text sal verklaaren / daar men eenige gelijkheyd op siet / dan kan men / door veele (Allegorien, ofte) Gelijk-spreuken / veele dingen op andere voorvallen toe-passen / die echter daar in / na de letter / niet en zijn te vinden. Doch / wy en vinden hier niet / dat dese Oproerige ergens Engelen warden genaamt / en soo ook niet de Verspieders. Waarom wy dit / na de Gemeene Verklaaring / hebben toe-te passen; daar men alles / dat hier verhaalt word / na de letter op de Engelen kan te huys brengen. Paragr. 7. Ziet boven § 12–15.

§ 6. 406.

§ 16. Ende IV. Daar en is gantsch geen reden te bedenken / waarom dat Petrus ende Judas van dat Oordeel / over die 10 Verspieders / zouden spreecken met sulke donkere woorden; daar (1.) in de Historie / de saake soo duytsch

§ 7. 407.

ver-

verhaalt was. Num. 14: 37. met vers 29. Immers is de Styl van het N. T. bekent voor duydelijker / als / die van het Oude Testament. Ende als 'er / uyt het O. T. eenige duystere dingen / soo nu en dan in het N. T. werden aangehaalt / dan is 't / om dat die spreekwijse in het O. T. eerst was gebruykt geweest; gelijk blijkt in die texten / Ps. 16. met Act. 2: 27/ 28. De welke D. Bekker heeft / Paragr. 9. Maar / hier was een klaare ende nadrukkelijke spreekwijse gebruykt geweest / Num. 14: 29/ 37. Ende of men al (2) seggen
§ 8. wil / Paragr. 8. dat dese verbloemde reden krachtig was, om het gemoed te be-
408. weegen: dan moet men ons seggen / of het gemoed Num. 14: 29/ 37. niet en behoefde krachtig bewoogen te werden / dat men daar sulke klare tale spreekt; ende / om de waarheyd te seggen; duydelijke woorden beweegen gemeenlijk het best. Ende soo was 'er (3) van Israels straffe eens duydelijk gesprooken / vers 5. Waarom men te sien heeft / op hoedanigen sin / dat ook dese woorden / niet verbloemt / maar duydelijk ende klaar moeten werden opgenoomen. (4) Judas segt dan / dat Godt se tot het oordeel des grooten daags, met eeuwige banden onder de duysternisse, bewaart heeft. Jude 6. Ende Petrus segt / dat God de Engelen / in de Helle geworpen hebbende, over gegeven heeft den Keetenen der duysternisse, om tot het oordeel bewaart te worden. 2 Petr. 2: 4. Hier seggen beyde de Apostelen / dat de Engelen bewaart worden tot het oordeel, het welke Judas nader bepaalt door het woord des grooten daags, dat is den jongsten dagh / als dat groote werk van de Opstanding / Oordeel / ende Christi heerlijkheyd sal werden vertoont; en als alle de Oordeelen over de vervloekte schepselen ten vollen zullen werden uyt gevoert / ende opentlijk ontdekt / ofte in den dag gebracht voor het oog van al de Weereld. Op datse nu verder tot het oordeel bewaart souden worden, soo segt Petrus / dat God de Engelen in de Helle geworpen hebbende, overgegeven heeft den Ketenen der duysternisse. Judas segt dit met dese woorden / datse God met eeuwige banden onder de Duysternisse bewaart heeft. Sy zijn dan geworpen in de HELLE, ende wat voor een Helle? Het Graf niet. Want (1) Hier word de Helle gestelt tegen haar Woonsteede / die se verlaten hebben. Jude 6. met 2 Petr. 2: 4. Nu en is het noyt beweesen / dat 'er tusschen het graf / en tusschen het Land Canaan meerder tegen-stelling is / als tusschen het Graf / ende een Ander Land. Maar het is al te klaar / dat 'er een tegenstelling is tusschen de Helle, en de Woonstede der Engelen / den Hemel, daar veele wooningen zijn / Joh. 14: 2. Hebr. 11: 13–16. Daar Lichamen sullen koomen / en daar dan een plaatse voor lichamen moet werden begreepen. Gelijk 'er in de Helle ook lichamen zullen komen / en daarom ook aldaar plaatsen moeten werden begreepen. Ook moest men (2.) eer men het woord / in de Helle werpen, van het Graf, verstond; al voorens bewijsen: dat de 10 Verspieders zijn begraven. Het welke nergens beschreven staat; daar staat alleenlijk Num. 14: 37/ 38. datse storven door eene Plage voor het aangesigt des HEEREN: in tegenstelling van Josua en Caleb, soo dat men zelfs de wyse van haaren dood / niet eens en kan weeten. Maar ook (3) en behoeven wy ons hier mede niet te veel op te houden. Want het is tegen alle trouwe en billijkheyd / dat D. Bek-

ker Paragr. 9. bouwt op het woord ᾅδης Haidees. Het welke niet eens in de § 9.
Grond-text van Petrus ofte van Judas gebruykt word. Daar Petrus alleen 409.
gebruykt het woord Ταρταρώσας. Het welke door vijf woorden vertaalt word: in de Helle geworpen hebbende. Zijnde een woord / het welke in het N. T. nergens meer gebonden word / ende van de Heydensche Schrijvers / voor de Helsche ende laagste straffe genoomen word: hebbende sijn afkomst van het eerste Zetwoord Τάρταρος. dat is / de Alderdiepste helsche Afgrond. Anders genaamt Afgrond. Luc 8: 31. Apoc. 9: 2. 11: 7. ἄβυσσος. Het schaamt zig zelve wat veel / dat men Paragr. 9. spreekt van het Hebreeusche woord שאול Scheool en van het Grieksche woord Haidees, ende dat men den niet beter wetende aldus verbijstert / terwijle men het woord Tartaroosas, het geene hier te passe komt / niet eens aan raakt. Waar door dan de Leeser niet beter en weet / als of'er zulk een woord in de Grond-text stond / het geene het gemeen gevoelen tegen was. Doch van het woord selfs / ziet onder onse § 20.

§ 17. Daar is dan overig / dat wy eens nader in sien: Wat men / door de Ketenen der Duysternisse, ofte door de eeuwige banden onder de Duysternisse, verstaan moet. Ende wy seggen / dat dese duydelijke beschrijving van den Staat der Verdoemde te kennen geeft. I. Datse gebonden zijn met de banden der sonden / de onvruchtbare werken der Duysternisse / Eph. 5: 8. Rom. 13: 12. en datse daar in wandelen 1 Joh. 1: 6. 3: 8. Door dese sonde word de mensch genoemt gevangen te zijn. Rom. 7: 23. En t'zamen geknoopt / Act. 8: 23. gevangen ende in strikken. 2 Tim. 2: 26. 3: 6. Ende hier mede zijn de gevallene Engelen te meer gebonden / om datse geen hoope hebben / om oyt daar uyt te zullen geroepen ofte getrokken werden / anders als de Christenen. Col. 1: 13. 1 Petr. 2: 9. Daar en is voor haar geen verlossing te hoopen / die anders van Christo voor de zijne is te wege gebracht. Luc. 1: 68. Sy en zijn niet onder die gevangene / over de welke de Heere Vryheyd soude Uytroepen / ende den gebondenen opening der Gevangenisse, Jes 61: 1. als de Heere komen soude / om de gebondene uyt te voeren uyt de gevangenisse, [ende] uyt het gevangenhuys die, die in DUYSTERNISSE sitten. Jes. 42: 7. Want / Waarlijk hy en neemt de Engelen niet aan. Hebr. 2: 16. Sy blijven dan onder de Duysternisse geketent, als dienstknechten der Verdorvenheyd, gebonden zijnde / gelijk hier Petrus vers 19. van de sondige menschen segt. Ende dat sal zoo blijven tot het oordeel des grooten daags, waarom dan dese banden van den eewigen God, haar eeuwig zullen binden / eerst tot den dag des oordeels / en daar na zonder eynde. Op zoo een wijse / als ons / door het tegen gestelde / kan vertoont worden in het stuk van het eeuwige leven. Waar van wy (A) hier op aarde het beginsel gevoelen / en (B.) na de dood veel meerder smaaken / doch na het oordeel / (C.) volkomen Zaligheyd genieten sullen. Soo segt onse 58 Vrag.

§ 18. II. Alwaar nu dese banden der Sonden zijn / daar volgen ook de eeuwige banden van den Toornigen God; ende de Schrikken en knagingen voor Gods oordeel. Het welk zy noemen pijniging. Matth. 8: 29. Ende welke banden sy noyt en konnen ontwijken; om dat de eeuwige Richter haar

altijt

altijt tot een schrik is. Ps. 90: 7/ 11. Men kan daar op by gelijkenisse toe passen het geene men leest van de Godloose/ Hebr. 10: 31. dat het vreeslijk is te vallen in de handen des levendigen Gods. Want de Sondaren zijn verschrooken/ beving heeft haar aangegreepen/ sy en konnen by geen verteerende vyer, en eeuwigen gloet woonen. Jes. 33: 14. En/ dat vyer brand tot in de onderste Helle. Deut. 32: 22. enz. Waarom dan ook de Daimonia tritteren. Jac. 2: 19. Het welk ontwijfelijk ook zijne trappen heeft.

§ 19. III. Dese twee banden zijn voor een Geest wel de Voornaamste; ende en beletten hem niet/ om in de Kinderen der ongehoorsaamheyd te werken. Eph. 2: 2. Dewijle God de Heere tusschen hem/ met zijn zaad/ en tusschen de Vrouwe/ met haar zaad/ Vyandschap geset heeft. Gen. 3: 15. ende dat niet voor, maar na, de eerste Verleyding Waar door Hy dan/ als de God deser eeuwe, de sinnen der ongelovigen verblind: op dat haar niet en bestraale de verlichting des Evangeliums des heerlijkheyd Christi, 2 Cor. 4: 4. Ende als sodanig verleyd hy de geheele Wereld, Apoc. 12: 9. 20: 3. heeft daar toe magt. Col. 1: 13/ 16. Act. 26: 18. en een Rijk/ Matth. 12: 26. ende is de Overste deser Wereld. Joh. 12: 31. Doch de HEERE heeft dese sijne magt gelieven te bepalen, ende heeft hem daar toe willen binden met eeuwige banden, Jude 6. Waar door God sijne Kinderen met eeuwige armen beschut. Deutr. 33: 27. Ende soo is hy gebonden met de eeuwige banden van Gods Eeuwig Vermogen/ ende door sijne Voorsienigheyd/ om hem te binden/ so veel ende soo lang/ als het sijne Goddelijke Majesteyd behaagt. Waar by dan komen de Banden des Evangeliums. Philem. 13. Door het welke sijn Magt werd gebonden/ als dat word gepredikt ende geloost/ ende ook als de Dienaars ofte Belijders des selfs werden gebonden/ en als haar banden en bloed worden het Zaat der Kerke. Dit Evangelium nu is een Eeuwig Evangelium. Apoc. 14: 6. De banden van des Evangeliums zijn eeuwige banden. Ende met dese eeuwige banden word de Satan onder de duysternisse bewaart: soo dat hy alleen kan werken op haar/ die in de Duysternisse zijn en wandelen/ op dat haar niet en bestrale de verlichting des Evangeliums. 2 Cor. 4: 4. Maar ten opsigt van Gods uytverkoorene/ word hy geworpen op de aarde, ende sijne Engelen zijn met hem geworpen. Want dese hebben hem overwonnen, door het bloed des Lams, ende door het woord harer getuygenisse, enz. Apoc. 12: 9/ 10/ 11. Joh. 12: 31. Dit nu sal duuren tot het oordeel des grooten daags. Jud. 6. 2 Petr. 2: 4. Gelijk Jesus ook met zijn Kerke is, alle de dagen tot voleynding der Wereld. Matth. 28: 20. Doch ondertusschen werd hy wel voor een tijd tegen dit of dat Volk los gelaten ende ontbonden/ Apoc. 20: 3. meer ofte min/ na dat het H. Evangelium meerder ofte minder loop heeft/ ofte de Overhand krijgt. Waarom hy/ wetende dat hy kleynen tijd heeft, te meerder sijne krachten in spant. Apoc. 12: 12–18/ en alles by brengt wat in sijn vermoogen is/ om het Evangelium te stuyten. Nademaal hy daar door (onder anderen) word gepijnigt. Kan hy dan Jesum ende sijne leere hatelijk maken/ dat is veel voor hem gewonnen. Hierom versogt hy in de Verkens te mogen vaaren/ om de Gadarenen tegen Jesum te moogen verbitte-

bitteren/ en om daar noch zijn Magt te behouden/ in die Landstreek daar hy dat volk kende. Het welke veroorsaakte/ dat se het Vertrek van den Heere buyten haare Lantpalen quamen Versoeken. Matth. 8: 28–34.

§ 20. IV. Uyt het boven gestelde is lichtelijk te zien/ dat ook dese Derde Band den Duyvel niet en kan sluyten buyten de Wereld. Daar is dan overig/ dat wy eens gaan insien/ of de Benaming van het Woord HELLE daar toe eenigen dienst doet. Ende wy seggen daar toe voor af. (1) Dat immers D. Bekker daar in geen voordeel en kan vinden: Want hy en staat niet toe/ dat een Geest ergens is Bepaalt. Cap. 3: §. 7. Ende men moet hem niet vragen/ Waar dat een Geest IS? Maar waar dat hy WERKT? §. 6. Daar dan de Duyvel nergens is bepaalt/ hoe kan men hem dan/ na de gronden van D. Bekker, uytsluyten/ van de Werking op der aarde? Immers had men hem eerst ergens moeten bepalen/ eer dat men hem/ uyt soo een bestekt/ konde uytsluyten. Ende soo lang 'er niet gesegt en is/ wat men door de Helle begrijpt/ soo lang en kan men hem ook niet uytsluyten/ ende derwaarts heenen bannen. Dit nu van D. Bekker niet zijnde gedaan/ soo was sijn gepretendeerde Bannissement/ en opsluyten § 11. nul ende van geener waarde. (2) Om dan daar van na de Text van Petrus iets te seggen/ soo dient (Eerst) gesegt te werden/ dat hier van Petrus gebruykt word een woord/ het welk met het woord ᾅδης Haidees niet en mag werden gelijk gestelt/ (namelijk het woord Tartaros. Van het welke hier staat het Participium Tartaroosas) Om dat het woord Haidees niet gebruykt en word van de Boose Geesten. Maar alleen van de doode Menschen/ het zy goede of quade/ ende dat noch maar/ tusschen haar dood tot haare Opstanding toe. Maar het woord Tartaros word van Petrus (na het Voorbeeld der Grieken) gebruykt van de Boose Geesten/ tot den Tijd des Oordeels/ als zijnde de plaatse van hare Gevangenisse. Ende in sulken zin word het Grieksche Woord Ἄβυσσος Abyssos, (dat is/ Afgrond) somtijts gebruykt. Men ziet dit Apoc. 20: 3. daar insgelijks van dese banden gesprooken word. Voorts dient hier bedacht; Dat (ten Tweede) dese Tartarus niet en kan bepaalt worden/ waar dat de selve is; en dat wy moeten besorgen/ dat wy daar heen niet koomen/ om se tot Eeuwige Rampsaligheyd te vinden; Datse evenwel moet begreepen werden/ als een plaatse/ in de welke ook Lichamen sullen koomen. Ja/ Dat/ ten Derde, de Helle is de selfde plaatse/ daar de verdoemde zullen weesen met de quade Geesten. Matth. 25: 41. Apoc. 20: 10. Ende dat se genaamt wordt de buytenste duysternisse. Matth. 8: 12. 22: 13. 25: 30. Waarom het niet waarschijnelijk is/ dat dese plaatse zy in de Lucht. Want de quade Geesten/ worden ons nu al aangeweesen/ als Geestelijke Boosheeden IN DE LUCHT, Eph. 6: 12. en als de Overste der macht des LUCHTS. Eph 2: 2. By het welke de buytenste duysternisse/ ende het buyten werpen, waar van staat Joh. 12: 31. niet wel en kan te pas koomen. Wy zien ook dat/ in het overwinnen van den Duyvel en sijne Engelen/ gebruykt worden de woorden/ van geworpen te worden op de aarde, Apoc. 12: 9/ 13. als mede van afkomen, vs 12.

 § 21. Daar

§ 21. Daar quam dan nu in Bedenking / of de Satan zoo kon werken op der aarde / als hy in de Helle geſloten is? Waar op wy ſeggen (1) dat D. Bekker eerſt moeſt ſtellen / dat de Geeſten ergens zijn bepaalt / eer dat hy hier in ſwarigheyd zien mag. (2) En / na het gevoelen van de Oude Theologanten en Philoſoophen / ſoo en ſteekt hier in ook geen ſwarigheyd. Want de Engelen werden uyt den Hemel geſonden. En ſoo heeft de Draak ook zijne Engelen, Matth. 25: 41. en Apoc. 12: 7 / 13. Gelijk nu Gods woord ons leert van de werkingen der goede Geeſten / ſoo doet het ſelve ook van de quade. (3) Waar by komt / dat ons wel uytdrukkelijk geleert word / datſe werden gebonden ende ook ontbonden. Apoc. 20: 2 / 3. Ook (4) ſoo en is / in deſen / de Helle niet tot nadeel van die texten / daar hy geſegt word te werken onder de Menſchen; zoo lang men niet en heeft bepaalt / waar dat de Helle is. Ende / (5) of eens iemand de Helle verſtond / op de drie hier vooren § 17—19. genoemde wijſe van binden / tot den Jongſten dag toe / dan en had hy daar uyt niet het minſte fondament / om hem uyt de Weereld te bannen. Gelijk hy evenwel niet heeft. Waarom wy over gaan / om te zien; Op wat voor een wijſe / dat D. Bekker die Eeuwige banden, enz. weet te paſſen op het Graf der tien Verſpieders.

§ 9. § 22. Daar toe word by-gebracht (Paragr. 9.) de Text 1 Petr. 3: 19 / 20.
409. ende hoe ſchoon dat die Geeſten in het Graf paſſen / kan de ſlechtſte menſch haaſt ondekken. Eeuwig is by hem / datſe noyt wederom ſullen los raken, ſoo lang als de Wereld ſtaat. Doch / dit zonder bewijs zijnde geſegt / en behoeft geen wederlegging. Nademaal § 17 en 25. getoont is / dat ons Eeuwig leven (A) hier begint / (B) in de dood werd vermeerdert / en (C) na het oordeel werd volmaakt. En ſoo moet men het tegen geſtelde oordeel ook opvatten. De duyſterniſſe is eygen (ſegt hy voorder) aan des doods ſchaduwe. Maar dit eyſcht een Breder Wederlegging op zich zelve.

§ 23. Wy ſeggen dan daar tegen / dat het woord in de Grond-text ζόφος maar vier maal in het N. T. ende alleen van Petrus en Judas gebruykt word. Dat het voorts is het Grond-woord (Thema) ſelf. Waarom wy van Petrus ende Judas, het beſt konnen leeren / hoe ſy het verſtaan hebben. Petrus nu verklaart zich vers 17. als hy zegt / dat den [Godloſen] de Donkerheyd der duyſterniſſe ὁ ζόφος τοῦ σκότους in der eeuwigheyd bewaart word. Op gelijke wijſe verklaart zig Judas, vers 13 als hy ſegt: Den welken (t. w. Godlooſen genaamt / vers 15 ende te vooren beſchreven) de donkerheyd der duyſterniſſe, in der eeuwigheyd bewaart word. Nu geev ik alle die God vreeſen in bedenking / of 'er wel klaarder verklaaring behoefde gegeven te werden? als beyde deſe Apoſtelen in het zelfde Capittel / met de eygenſte woorden / in de ſelfde Afmaning / hebben gegeven / om ons de eeuwige ſtraffen te leeren. Het is dan God te klagen / dat men geduurig ſegt / dat men louter waarheyd zoekt / ende dat men ons de ſaak uyt den grond zal leeren / en dat men ondertuſſchen den Leſer aldus miſleyd. Men moeſte ten minſten / als men de waarheyd wilde ſoeken / redenen gegeven hebben: Waarom men dit Grieksche Woord in het begin van die twee Capittelen anders moeſte opneemen / als in het midden der ſelver

Capittelen / ende / die een saak uyt de grond soekt / moest ook geweeten ende geleert hebben / dat dit woord maar 4 maal alhier / en nergens anders in't N. T. gebruykt word.

§ 24. Nu kan men lichtelijk met een verstaan / dat het bewaren tot het oordeel des grooten daags (waar van hy spreekt Par. 10.) niet en siet op het oordeel van rekenschap (Matth. 12: 26) noch van onderscheyd / Mal 3: 1. Maar op het verswaaren van haar oordeel, het welke reeds op haar lag / ende het gene / om dat het op haar lag / hier al (1) was voorgestelt tot een Spiegel. (2) Daar het onderscheyd tusschen Godsalige en Onrechtveerdige, al was aangewesen / onder de woorden van Engelen die gesondigt hebben, die reets NIET GESPAART en WAREN, en (3) tot grooter oordeel verder BEWAART wierden. Die ook (4) bekent waren / datse haar beginsel niet en hadden bewaart, maar haar eygen woonsteede verlaaten hadden. Jud. 6. Ja / (5) die bewaart wierden / tot den dag des oordeels; niet / om dan rekenschap te geven: Maar om gestraft te worden / 2 Petr. 2: 9. Ende (6) die straffe zoude weesen / de donkerheyd der Duysternisse in der Eeuwigheyt, vers 17. Jude 13. Het bewaren moet dan even soo genoomen worden vers 4. en Jud. 6. als vers 9 / 17. en Jude 13. Even gelijk (7) de Hemelen ende de aarde ten vyere BEWAART worden tegen den dag des oordeels. 2 Petr. 3: 7. § 10. 410.

§ 25 Wat men nu vorder te oordeelen heeft van sijn Paragr. 11. is boven §. 6/7. reeds al getoont. Wy gaan dan voort tot de volgende Paragraphen. Ende vinden daar §. 12. Dat men de banden des Satans gaat soeken uyt Matth. 25: 41. Doch / met wat grond / dat kan de slechtste ondersoeker wel haast ontdekken. Daar word gesprooken van den Duyvel ende sijne Engelen, ende / by gevolg van meer als eenen. Sijn fondament haalt hy uyt het woord Bereyden. Maar (1) het geene bereyd was / eer dat'er een Wereld en Duyvelen waren / kan ook werden toe-gepast / na dat de wereld vergaan is. Rom. 9: 22. (2.) Was hy na dit scheppen noch bequaam in het Paradijs den mensche te versoeken / hy kan het ook daar na doen / ende ook / noch niet lijden al dat hem bereyd was. Voorts (3) kan men den 17 Artikel van onse Confessie by gelijkenisse ook op den Duyvel passen / dat hy al reeds dat deel van sijn straffe gevoelt heeft: Gelijk wy getoont hebben §. 17/ 18/ 19. Ende (4) dat hy alsoo vast / heeft gehad een minder graad van sijne straffe: Even gelijk het Koninkrijke voor de geloovige bereyd was voor de grondlegging der wereld, daar van nochtans de geloovige hier maar hebben de Eerstelingen / Rom. 8: 23. Ps. 63. 3. 34: 9. 16: 5, 6. 2 Tim. 1: 12. Phil. 4: 7. 1 Pet. 1: 8. Doch na haar dood in grooter mate. Phil. 1: 23. 2 Cor. 5: 1-8. Apoc. 14: 13. Luc. 16. Heb. 12: 23. Luc. 23: 45 / 46. Ende na het oordeel op een veel heerlijker / ende onbegrijpelijke wijse. 1 Joh. 3: 2. Ps. 17: 15. 1 Cor. 2: 9. enz. Ziet Witsii Symbolum pag. 506-515. Dit is voor haar weg-gelegt 2 Tim. 4: 8. Sy worden daar toe in de kragt Gods BEWAART, ende dat is een saligheid die BEREYD is, om GEOPENBAART te worden in den LAATSTEN TYD. 1 Petr. 1: 5. Ende / daar men dit soo verstaat van de Geluksaligheyd / wat Reden is 'er / om de Uytvoering der Verdoemenisse op een andere wijse op § 11. § 12.

te vatten? Daar het soo te sien is. Rom. 9: 22. Of (5) is al het oordeel van den Satan alleen aan het woord Afgrond gebonden?

§ 14. § 26. Ende dat men de banden des Satans / Parag. 14. wil bewijsen / om dat men de Bose Geesten op de Wereld onnoodig acht. Dat is (1) al te vermeetel de redenen van Gods werken te bepaalen; want daar konnen van God redenen zijn / die wy / met ons kleyn menschen Begrip / niet en konnen bepalen. Men segge ons / (2) waarom dat God de Heere na de diepte zijner wijsheyd / Rom. 11: 33. Sijne booden sendt aan een Volk / dat hy niet en wil bekeeren / maar wel verstokken / ende echter sijne woorden ende wille doen verkondigen. Als blijkt in Pharao. Exod. 7. 8. 9. 10. Rom. 9: 17. In den Leugen-geest 1 Reg. 22. gestelt tegen de getrouwe waarschouwingen van Micha. Item in Gods handeling met Israel, Deut. 29: 4. Soo ook met Israel / Jes. 6: 9 / 10. Daar God de Heere het herte van dat volk vet maakt, haare ooren verswaart, hare oogen sluyt, en echter laat Waarschouwen. Jes. 6: 8—11. Men ziet het selve in Ezechiels dienst / Ezech. 2. Ende so doorgaans / dat God wel den mensche overgeeft in de begeerlijkheden harer herten / tot onreynigheyd / enz. Rom. 1: 24. Ja / God send wel een kracht der dwaling / dat sy de leugen gelooven. 2 Thess. 2: 11. met Deut. 28: 28. 2 Chr. 18: 22. Hy schenkt wel een verkeerden Geest in het midden van Egypten. Jes. 19: 14. ende soo ook aan Israel. Rom. 11: 8. Ende al en wisten wy hier van geen redenen te geven / soo was het Godtsaliger ende wijser / dat men hier ontrent sig verwonderde over Gods diepte / als dat men daar op verkeerde stellingen bouwde / ende Gods woorden en de Kerke versette. Maar die 'er met een opmerkend herte op-let / die kan daar in haast zien een groote vertooning van Gods Rechtveerdigheyd ende Magt over den Godloosen. Rom. 9: 22. en van sijne Genade ende Magt in het verlossen en bewaaren van sijne Kinderen. Die hy daarom heeft leeren waken / ende bidden: Leyd ons niet in Versoeking, maar verlost ons van den Boosen. Matth. 6: 13. Alwaar men nu dus siet / dat God de Heere den menschen laat nodigen tot bekeering / en echter aldus geen Geest en geeft / om sig te bekeeren. Ja / daar hy haar herte vet maakt / ende daar toe niet alleen gebruykt de quade / maar ook de goede en getrouwe menschen; zelfs den dienst van sijne Propheten. Wat reden? wat schijn van waarheyd kan dan een Doctor Theologiæ hebben? om hier uyt te besluyten: dat de Duyvel niet en werkt op der aarde / om dat 'er voor hem geen werk is. Daar men echter soo klaar het werk ziet in het gemeen / en daar in het byzonder soo veel werk van den Duyvel vermeld word; Ende ook wel nog bysonderder / daar even in dit stuk gesegt word; dat de God deser eeuwe de sinnen der ongelovige verblind: op dat haar niet en bestraale de verlichting des Evangeliums der heerlijkheyd Christi, die het Beeld Gods is. Maar door dan het Evangelium bedekt is, in de gene, die verlooren gaan. 2 Cor. 4: 3 / 4. Ende echter laat God de Heere / dat aan haar Prediken, vers 5. Het welke niet en strijd. Want men moet altijt leeren onderscheyd maken / tusschen het Eynde van het werk, en tusschen het eynde van den Werker, (*Finis operis & operantis.*) Het welken wy in desen klaar sien konnen 1 Sam. 2: 25. Daar was de Vermaninge van Eli, aan sijne

Soo-

Soonen/ welke diende tot Goedbeerdighepd. Maar daar was een ander eynde van den Werker. De HEERE WILDE SE DOODEN; ende dat was een reden/ waarom dat de Heere hen wel het woord/ maar geen Geest en gaf/ om de stemme hares Vaders te hooren. Dit zelfde ziet men ook Jes. 6. en elders. Het welke dan Gode niets ongerijmds is toe-geschreven/ als de Doctor meent Par. 14. Ende dat soo weynig als het ongerijmt is/ dat de Kettery ons werd ontleert/ daar s'er nochtans moeten wesen/ op dat de oprechte openbaar mogen werden. 1 Cor. 11: 19. § 14.

§ 27. Daar men nu op sulken lossen grond/ den Duyvel in de Helle band; en de beste Texten tot bewijs los maakt/ daar vreesen de Trouwe Voorstanders van de Gereformeerde Waarheyd/ niet sonder grond: dat 'er een slang onder dit Kruyd verborgen leid/ de welke sig zoude geopenbaart hebben/ indien de Kerkelijke haar niet en hadden geopposeert; Ende dat wel te meer/ als men leest den spotachtigen stijl/ en wel byzonder merkt/ op den Inhoud van de Voorreden/ daar meerder/ als van dit stuk/ word uytgebooden. Doch ik kan voor my wel aannemen de Betuygingen van D. Bekker, dat hy hier in niet beoogt heeft het quade van onse Religie; en dan gelieft zijn E. het my niet qualijk af te neemen/ dat ik evenwel segge: Dat soo het Oogmerk van den Schrijver goed is/ dat echter het Oogmerk van het WERK, noopt sal konnen goed worden: Want de band uyt Matth. 25: 41. is te swak. De Texten Joh. 8: 44. 1 Joh. 3: 8. en spreeken 'er niet van/ en Apoc. 20. word verswegen.

§ 28. Op de 15 Paragr. en behoeben wy nu niets meer te seggen/ om dat die uyt het Voorgenoemde Verbalt: Waarom wy van dit seer opmerkelijk Capittel sluyten. § 15.

CAPITTEL IX.

Van de Eygenschappen en Werkingen der Engelen.

§ 1. HEt is by den Christenen een aangenoome en vaste Leere/ dat men door de Engelen verstaat Geestelijke ende Verstandige Selfstandigheden, of Wesens, verheven boven de Menschen/ en begaaft met Kennisse, Wille ende Macht, ten dienste van God en Menschen. Men noemt haar Geesten; volgens 1 Reg. 22: 21. Ps. 104: 4. Hebr. 1: 7/14. Matth. 8: 16. enz. als Cap. 7. § 3 — Men gelooft van haar/ datse niet en sterven/ Luc. 20: 36. Ende datse zijn verheven boven de Menschen. 2 Sam. 14: 17/20. 2 Cor. 13: 2. 2 Petr. 2: 11. Doch datse daarom niet en zijn Oneyndig/ maar Bepaalt in Weesen/ Volmaaktheden/ en ook (volgens de oude Theologanten ende Philosoophen) in Plaats. Ende/ als men van haar in de Oude Kerke vraagde; Wat is een Engel? Dan quam de antwoord uyt/ op dese bovenstaande beschrijving. Aldus siet men in de tyden van Athanasius, dat de Vrage

ge was: Τὶ ἐστὶν ὅρος οὐσίας ἀγγέλου ? Waar op dan geantwoord wierde / Ἄγγελος ζῶον ἐστι λογικὸν, ἄϋλον, ὑμνολογικὸν, ἀθάνατον.

§ 2. De eygenſchappen van deſe Engelen / brengt men I. tot de woorden en daden van Kennen ofte Verſtaan, Willen ende Vermogen. Hier van begint D. Bekker Hoofdſt. 9. § 1. Ende ſegt daar van / dat 'er by na niet eene plaats
§ 1. of 411. is, welke na de letter uytgeleid, eenen goeden zin kan maken, of op der Engelen natuur of weeſen, ſo veel ons de Schrift ſelf wil te kennen geven, te paſſen zy.

§ 2--5 411--- 413. § 3. Hier na gaat ſijn E. over tot de KENNISSE der Engelen, de welke van hem dan word verheven boven de menſchen en bepaalt. § 2/ 3/ 4/ 5. Wy bevinden / dat de kenniſſe der Engelen moet begreepen worden als groot; (1.) om datſe ſijn van een wijſen God geſchapen en verſterkt / en om datſe zijn van een suyvere Gedachte / ende / door geene hinder palen / in hare kenniſſe en werden geſtuypt. Item / (2.) om datſe altijt zien 't Aangeſicht Gods / die in de Hemelen is. Matth. 18: 10. Ook / (3.) om dat de Heere Jeſus / als hy wil toonen / dat een ſaak zeer verborgen is / dan met nadruk ſegt / dat zelfs de Engelen der Hemelen / dat niet en weeten. Matth. 24: 36. Marc. 13: 32. daar ſe ook geſtelt worden by den Soone. Waar by dan (4.) komt de Goddelijke Openbaring / van dingen / de welke zy den menſchen moeten bekent maken. Apoc. en die ſe krijgen door ervarentheyd. Eph. 3: 10. Luc. 15: 10. 1 Petr. 1: 12. Het welke te lichter daar aan te vermoeden is; om dat de Engelen geen inbeelding door de ſinnen onderworpen en zijn; en ook / om dat de daden van haar verſtand ſijn vaſter en beſtendiger; nademaalſe meerder meeſters zijn van hare denkingen / om veel klaarder en onderſcheydentlijker Voorbeeldſels te maken / ende alſoo veel te lichter de dwalingen te ontwijken. Te meer / om datſe geduurig ſijn met Godt ende in ſijn werk; ſegt D. Bekker. § 3. Ende daar en boven begeerig zijn in te ſien de veelvuldige wijsheyd Gods / die hy gedruykt in het werk der Verloſſing / ende in de uytdeeling zijner genade over de Gemeynte. 1 Petr. 1: 12. Alwaar de H. Geeſt gebruykt het woord παρακύψαι Het welke / met een byſonderen nadruk ziet op de Cherubim / welkers aangeſichten na het Verzoen-dekſel waren. Exod. 25: 20. Ende het welke alſoo te kennen geeft een Bukken / om de ſaake / die men ſoekt te weten / alſoo bukkende / door en door te zien. Men ſiet dit woord παρακύψας gebruykt / Luc. 24: 12. en Joh. 20: 5. Alwaar van Petrus ſtaat / dat hy nederbukkende zag de linnen doeken; en van Maria ſtaat daar / v. 11. datſe bukte (παρέκυψεν) in het graf. Ja / als het van Jacobus geſtelt ſal worden tegen de daad van een vergeetelijk Toe-hoorder / dan word 'er van een rechte Toe-hoorder geſegt / dat hy IN-SIET (παρέκυψεν) in de volmaakte wet, die der Vryheyd is. Jac. 1: 25.

§ 4. Het Voorwerp van de kenniſſe der Engelen is / I. boven al God. Matth. 18: 10. Waar van wy (na ons eygen Herte en exempel) mogen denken / dat God de Heere haar heeft ingeſchapen de ſtraalen van ſijne oneyndige Maje-

Majesteyt en Heerlijkheyd / so verre als God / de zelve aan die eyndige Schepselen heeft willen mede-deelen. II. Men heeft ook niet te twijfelen / of de Engelen hebben ook kennisse van zich zelven / na haren aart ende natuure. Ende het en is niet te begrijpen / III. dat de Engelen zonder kennisse van des menschen Ziel en Lichaam / enz. met haar zouden hebben konnen spreeken / en handelen / ende ontrent de lichaamen doen sulke Werkingen / als men (na Gods woord) gelooft en ziet / datse hebben konnen werken. Men kan daar van nasien Walæi loci Commun. pag. mihi, 205--209. en de Texten / 1 Cor. 11: 10. 1 Tim. 5: 21. en van Cornelii aalmoessen Act. 10: 4. Luc. 15: 10. Ps. 34. en 91. Job. 38. met Luc. 2: 13. Apoc. 5. Sy staan nevens de Heylige rontom den Throon / ende looven den Heere. IV. Ook hebben andere geleerde mannen redenen gegeven; waarom sy stelden / dat de Engelen hebben kennisse van de Algemeene dingen (Universalia) N. B. Walæus ibid. pag. 207--208. ende Coccejus in sijn Summa Theol. Cap. 16. Th. 19. (præsupponerende die redenen) segt: *Universalia cognoscunt per Comparationem singularium.*

§ 5. Echter moet men hier met D. Bekker §4. wel waarnemen / dat de Engelen noyt en zijn Gods Raads-lieden. Jes. 40: 13. Rom. 11: 34. Maar dat / door de Gemeente / aan haar word bekent gemaakt de veelvuldige wijsheyd Gods. Eph. 3: 10. Waar in wederom te sien is haare onderlinge kennisse met de menschen. Voorts en hebben ook de Engelen geen kennisse van de Toekomende gebeurlyke dingen, dewelke afhangen van Gods onbepaalde wille / ende dewelke geen schepsel / als alleen door de openbaring / weeten kan. Want dit behoud de Heere voor sig self. Jes. 41: 22/ 23. 42: 8/9. Ende de reden van dese stelling is / om dat een geschapen verstand geen Toekomende dingen en kan weeten / als door het beschouwen van de oorsaaken / uyt de welke de selve volgen. Ende / om dat de toe-komende gebeurlijke dingen geen bepaalde oorsaaken hebben / soo en kan geen geschapen Verstand de toekomende gebeurlijke dingen kennen. Hier van daan komt het nu / dat de Voorseggingen door de quade Geesten veeltijts zijn valsch bevonden. Tot bewijs konnen ons dienen de Oraculen der Heydenen. Want de oorsaaken / uyt de welke men die Oraculen besloot / en waren niet bepaalt. Ende dat aan d'andere zijde de Voorseggingen der goede Engelen zijn waar bevonden / is / om datse haare Voorseggingen hebben geweeten / door een goddelijke Openbaring; sonder de welke sy die gebeurlijke dingen niet en konnen weeten; als Matt. 24: 36. Marc. 13: 32. § 4. 413.

§ 6. Ook behoud de Heere voor sich zelven / dat hy 1 Cor. 2: 11. 1 Reg. 8: 39. Rom. 8: 27. Apoc. 2: 23. onmiddelyk en door zig zelf kend des menschen HERTE, (Jer. 17: 10. 1 Chron. 28: 9.) nevens haar oordeel ontrent de Voorbeeldsels van haar Verstand. Ende al wat de Engelen daar van konnen weeten / is alleen maar uyt de Werkingen en uytwendige Teekenen / die de menschen vertoonen. Het gaat hier dan te verre / als D. Bekker § 5. stelt dat de Engelen niet beter / maar minder weeten wat wy denken / dan de Zielen van een ander mensch. Want een mensch / die met ons omgaat / al en § 5.

spreecken wy tegen hem niet / die weet uyt onse manieren / overleggingen / Ec. dikwils te gissen wat wy denken uyt de teekenen / die hem voorkomen. Ende wat weeten wy / door wat voor een weg de Heere de Engelen (die niet en zijn van huyden ende van gisteren) weet te gebruyken om iets op ons te werken? Gelijk wy weeten / dat hy haaren dienst gebruykt / tot dienst der gener / die de zaligheyd zullen beërven. Hebr. 1. 14. Ende hoe konnen wy soo soo net onderscheyden / als sy aan den menschen dienst doen / of se daar inne haare natuurlijke kennisse / ofte hare kennisse door de Openbaring betoonen? Het welke nochtans D. Bekker ibidem soo zeer gelieft te onderscheyden.

§. 7. Als nu D. Bekker paragr. 5. hadde bekend / dat de Engelen eenige dingen door Gods openbaring weeten. Soo heeft sijn E. daar na gelieven in te voegen een 6. en 7. Paragraaph, pag. 6. by seker occasie / die hy
§ 7, 8. verlen wel bekend is. Hy segt daar dan / dat hy de eere deser openbaring geensins aan den Duyvel toe-staat. En het ware te wenschen / dat D. Bekker in dese dan alleen met den Duyvel hadde te disputeeren. Daar en souden niet een gereformeerd Predikant gevonden worden / die (daar zijn ampt is te zijn een Dienaar Jesu Christi) voor de eere des Duyvels soude spreecken / maar God en sijn woord moet hier werden gesuyvert van dese opkomende Verwringing der selver. Sijn Eerste Argument neemt hy dan / daar van / dat Godt de Heere de Openbaring onder de menschen alleenlyk geeft aan de gene, die hem vreesen. Ps. 25: 14. Maar men moest geweeten hebben / dat 'er is een Verborgentheyd van een genadige vereeniging tusschen God en de geene, die haar leven met Christo hebben verborgen in Gode. Coll. 3: 3. Zijnde menschen / die van den Vader / door een zaligmakende kennisse / geleert worden. Joh. 6: vs. 45. Den welken gegeben word de verborgentheyd van het Koninkrijke der Hemelen te weten Matt. 13: 11. enz. Een verborgentheyd segt hier over de Hr. Coccejus van een nauwe vereeniging en gemeenschap / als Job. 29: 4. Gen. 49: 6. (N. B. Prov. 3: 32) Ps. 89: 8. 111: 1. Ezech. 13: 9. Waar door Gods Geest in haar blijft; en dat uyt kragt van het Genaden-verbond; het gene David daar achter aan-voegt. enz. Doch hier en quam die verborgentheyd niet in bedenking. Want men handelt hier van een openbaring van de gemeene Voorsienigheyd Gods. Sijn tweede Griev is / dat als de openbaringen gedaan zijn aan menschen / die God niet en vreesden / dat het dan geweest is ten dienste ende noyt tot nadeel van sijn volk. Waar toe dan werden aangehaalt de exempelen van Abimelech, Pharao, Bileam, Saul, Nebucadnezar. Maar / wie en ziet niet / dat alle dese Exempelen hier geen bewijs geven / zoo lang 'er niet beweesen en is / dat dit ALLEEN om Gods volk was? Het welke in alle die exempelen soo recht contrarie te zien is / dat het onnoodig is daar van langer te schrijven. Hy besluyt daar op dan verder / dat het soude weesen de grootste ontheyliging van Gods Alderheyligsten name, te seggen / dat hy sijne Verborgentheden aan den Duyvel openbaart. Soo men dit verstaan moet in dien sin van de uytwerking van Gods Voorsienigheyd en prophetyen / soo zijn dan (na dese sententie van D. Bekker) Ontheyligers van Gods naame geweest de voorname manen Hieron. Zanchius. tom. 3: pag. mihi 181 / 182. Walæus, loc.
Com.

Com. pag. mihi 207. Voetius disp. part. I. pag. 926. Vogelsang Exercit. Th. pag. 638--649. enz. Doch het is voor haar goed / dat D. Bekker en die Heeren / te gelijk / eenen anderen Richter zullen hebben.

§ 8. Zoo evenwel iemand het anders als D. Bekker gevoelt / die word van sijn E. gevraagt / of de Satan dat doet tot dienst ofte tot ondienst van Gods uytverkoorenen? Ende wy antwoorden / dat sijn Argument aan-loopt tegen dien Logischen Regel, dat men in sulke manier van argumenteeren alle de deesen / die in bedenking moeten komen / moet op tellen. Ende hier worden de redenen van die openbaring alleen bepaalt aan Gods Volk / even eens of'er niemand meer in Hemel, of op Aarde, &c. te passe quam. Ja / als het van hem alleen bepaalt was aan de Vroomen / soo word 'er alleen maar gesien / op haar lichamelijk / en niet op haar geestelijk voordeel / ergo hic non est plena enumeratio partium. Ende daarom / en deugt dese Stelling niet. Het is nu openbaar / dat de Besoekingen van Job ende de Engel des Satans van Paulus, 2 Cor. 12. zijn geweest tot haare vernedering en oeffening van lijdsaamheyd en andere Deugden. Job 1. Jac. 5: 1. Die wel / 't is waar / van den Satan niet en worden beoogt / maar die hy evenwel / onder Gods bestier / moet helpen bevorderen in haar / dien alles moet mede werken ten goede / Rom. 8: 28. Het kan hier dan niet helpen / dat men al vast stelt / dat de Satan noyt goed en doet, OM GOED TE DOEN. Voorts blijft / dat de Satan sommige dingen kent door Gods Openbaring. Job 1. 1 Reg. 22. 1 Sam. 28:4. Ende dat en word soo niet los gemaakt / met slechts eens te seggen; dat dat maar word verhaald verbeeldender wijse; Hier moest sulks getoont worden / en dan noch bleeven alle die Oraculen / van de welke Vogelsang spreekt / in de boven genoemde Paginis) nevens het verstand der Prophetyen. Onder de welke ook van opmerking is het verhaal / dat de Satyrus aan Alexander / doe hy Tyrus belegerde / in den droom verscheen. Welkers hulpe de Waarseggers stierde / om het woord Satyros in tweën te deylen; en daar van te maken Σὰ Τύρ@, haar wijsende op de Prophetye van Jes. 33: 1— van wegen den ondergang van Tyrus door de Macedoniers; ende die haar ook bedienden van Daniels Prophetye. Dan. 10: 20. &c. Op dat ik nu swijge van de Sibyllen, ende het ophouden der Oraculen / enz. Ende wat aangaat de ONDIENST, de welke de Satan / de Wereld en de Bose / aan het Volk van Gods Verbond doen / (alles door Gods schikking) tot bevordering van haar Geloof / enz. daar van is Gods Woord soo vol / dat de Godloose daar op stout zijn geworden / en zeyden de God Jacobs en siet het niet / &c. De Vroomen zijn daar over somtijts twijfelmoedig geweest / Ps. 37. en 37. Job 12. enz. Ende het was haar noodig om in Gods Heyligdom in te gaan / eer datse dit te recht konden vatten. Ps. 73.

Dit en moet ons dan niet / als wat nieuws / voorkoomen; op dat men met Jobs Vrouwe / niet onwijs en werde / als wy Gods Bondgenooten / na Gods Wille soo wel van den Duyvel / als van de Godloose zien benadeelt. Ende dit is genoeg tegen die nieuwe Byvoegselen van Parag. 6 en 7. Eer wy nu verder gaan tot sijne volgende Paragraphen / soo sal het ons in het toe-

komende eenig licht en gemak konnen geeven/ dat wy alvoorens iets seggen van de

WYSE van de Engelsche Kennisse.

§ 9. Ende hier moet een ieder bekennen / dat het voor ons menschen verstand niet in alles is na te speuren / op wat wijse de Engelen tot hare kennisse koomen / ende op ons verstand konnen werken. Ende / wat souden wy het weeten van de Engelen? wy en weeten het zelf niet / hoe dat onse Ziele op het Lichaam: en het Lichaam op de Ziele werkt / (soo als D. Bekker zelf bekennen moet Cap. 4. en 7. (A.) § 11.) Ja / ik zal meerder zeggen: Wy vinden zelfs in ons lichaam zulk een wonderlijke vereeniging in onse leeden / dat de beste Ontleeder der zelver daar ontrent zijn werk vind/om dat hy/als hy een Lichaam op snijd / het meest te doen heeft / met doode partyen. Wy zien echter in dit boven genoemde / DAT dit alles soo is, al en konnen wy niet zeggen / HOE dat het zoo is: Wy zien wel τὸ ὅν, alhoewel niet τὸ ποῖον. Wy derven dan / in dit ondersoek van D. Bekker, openbortig zeggen: dat het wel het meest met de ware Godsaligheyd zoude over-een-koomen / als men zich maar vergenoegt hadde / met een nedrig Overleg van dese dingen / om die te gelooven / DAT SE zoo zijn / om dat wy se zien / en in Gods Woord vinden: ende / dat wy daar over / maar in nedrigheyd / God / onsen Maker / wilden looven / in de plaatse dat wy zijne Dieptens souden willen ondergronden. Ik geloove gewisselijk / dat het herte in die staat / al dichter by God zoude zijn / als het tegenwoordig is. Immers wy zouden / dan hebben na-gevolgt het Godsalig Exempel van David. Ps. 139. Die ons aldaar aldus voor singt / vers 14. Ik loove u, om dat ik op eene heele vreeselijke wijse wonderbaarlijk gemaakt ben, wonderlijk zijn uwe Werken! Ook weet het mijne ziele zeer wel: 15. Mijn gebeente en was voor u niet verhoolen, als ik in het verborgene gemaakt ben, [en] als een borduursel gewrocht ben; in de nederste deelen der aarde. 16. Uwe oogen hebben mijnen ongeformeerden Klomp gesien, ende alle dingen waaren in uw Boek geschreeven, de dagen als se geformeert zouden worden, doe noch geen van dien en was. 17. Daarom hoe kostelijk zijn my, o God, uwe gedachten! hoe machtig veele zijn hare sommen! 18. Zoude ik se tellen, haarder is meer, als des Zands. enz. Ende daar wy dit zien / in onze Ziele en Lichaam / geeve ik een ieder in bedenking / of het zelve ons niet en past / om het zoo ook op te neemen ontrent de Geesten / waar over men het nu niet en wil gelooven / of men moet het eerst in alles / met zijn verstand / klaar ende ordentelijk onderscheyden / en dat noch beter als in onsen Geest; waar in men bekend / dat men de Wijse/ HOE het geschied / niet en kan verklaaren.

§ 10. Wy willen daarom (ten gevalle van de Ondersoekers der oorsaaken der dingen) wel het onse by-brengen / om bekent te maken / wat / dat onse Vermaartste Mannen hier ontrent hebben konnen vinden. Sy stellen dan I. vast / dat 'er / na Gods Woord / in de Engelen moet geloost worden te

zijn

zijn een mede-deeling der gedachten aan malkanderen / als Zach. 2: 3/4. Jes. 6:3. Apoc. 7:2. 14:18. Luc. 2. 1 Tim. 3: 16. Waar by dan ook ge-voegt word de text / 1 Cor. 13:1. de welke spreekt van de talen der Engelen en menschen. Ende / II. noopende de WYSE van hare kennisse / hebben se redenen / om te seggen: (1) dat de kennisse der Engelen niet en is (*intuitiva*, dat is) zodanig / datse de dingen kennen / door het beschouwen van haar eygen weesen. Want dit is alleen eygen aan den HEERE, dat hy / door eene en de selve dadelijkheyd / op het zelfde oogenblik / beschouwt zich zelven / en onmiddelijk alle dingen buyten zich zelven. Hier tegen is de kennisse der Engelen door eenige gedaantens / de welke haar / of zijn ingeschapen / ofte van God zijn geopenbaart / ofte diese van de Schepselen / door ervarentheyd hebben begreepen. Waar op zy dan konnen bouwen een (*Discursus*) Redenee-ring, om uyt de saaken / die van haar zijn begreepen / te trekken wettige gevolgen / ende vast-stellingen. Marc. 16: 6. en dat ontrent / op de zelfde / doch echter op een veel volmaakter wijse / als ons verstand in sig begrijpt eerst een Enkele bevatting der saaken / daar na het Oordeel, en dan de Redeneering. In de Scholen genaamt / *Apprehensio Simplex*, *Judicium*, *& Discursus*. Voorts kan men (2.) klaar genoeg weeten / dat de kennisse der Engelen niet en geschied door sinnelijke Werk-tuygen van Oogen, Ooren, Smaak, Reuk, of lichaemelijk Gevoel. Want sy / geen Lichaamen hebbende / konnen alleen / door haaren Geest en Verstant / tot kennisse geraaken. Dit Verstand nu werd wederom onderscheyden *in Agens & Patiens*, dat is / Doende en Lijdende, (Waar van siet / boven / Cap. 4. § 8/9.) ende tot dese twee bevattingen brengt men het Enkel Bevatten, het Oordeel, ende de Redenering. Ook kan men denken dat de Engelen de dingen / de welke buyten haar zijn / kennen / door eenige Voorbeeldzels (*ideæ*) van de Voorwerpen harer kennisse / te brengen tot haar Verstand. Waar door se dan die Voorwerpen verstaan. Het zy dan / dat die Denkbeelden haar zijn aangebooren; Het zy ook / dat die Voorbeeldsels haar werden geopenbaart / ofte datse de zelve / door haare bevinding / zelf aan-leeren.

§ 11. Voorts en hebben de Engelen / om zich zelven te kennen / zulke Denkbeeldzels niet van nooden. Nademaal het Weesen van de Engelen is de Reden en het Beginsel van zich zelven te kennen / sonder datse daar boven behoeven te maken eenige verstaanelijke verbeeldingen. Het welke aldus ook begreepen word / zelfs van die Voortreffelijke Godsgeleerden / de welke onderscheyd maaken tusschen de daad van 't Verstaan, ende tusschen het Weesen der Verstandige Geesten. Om dat se gevoelen / dat geen Selfstandigheyd kan gemaakt worden tot een Selfstandigheyd / door sijne Werkingen; ende dat men altijt moet onderscheyd maaken tusschen de Oorsaak / en en tusschen het geene dat veroorsaakt word / ofte tusschen het Beginsel van het Verstaan / ende de Daad van Verstaaning (Intellectio.) Men kan hier over lesen Walæ, loc. Com. pag. 204/ 205. Cocceji Summa Th. Cap. 16. th. 17–25. Turrettin. th. elenct. tom. 1. loc. 7. quæst 3. pag. 588. Essenii Theol. part. I. pag. 212/213. Burm. Syn. th. libr. 1. cap. 45. th. 15–25. en Andere.

§ 12. Voldoet dit niet? dan moet het aan een ieder Godsalige / die Gods woord gelooft voldoen / dat de H. Geest ons de H. Engelen in-voert / als / onder ende met malkanderen / werkende ende God loovende. Jes. 6: 3. Luc. 1/ en 2. Marc. 16. 1 Tim. 3: 16. en op andere plaatsen (hier boven en elders genoemt) meer.

§ 6. anders 8. § 13. Hier na brengt D. Bekker ons van de Kennisse der Engelen tot der selver KRACHT. Ende hy bekent / dat de selve is groot, na den aard van Krachtige Helden גבורי כח Ps. 103: 20. Eph. 6: 12. 2 Thess. 1: 7. 2 Petr. 2:
414. 10/ 11. Doch hy kiest het gevoelen der geener / die seggen / dat de Geesten alles door haren wille doen, en dat hy 'er anders geen begrip van maken kan: Echter laat hy dit dispuit voor den Philosoophen. (Men kan daar van nasien / de Derde Brief van Philal. pag. 52/ 53 en in de Vierde Brief, pag. 65—70.) Ende hy gaat ondersoeken / hoe verre de Engelen, met hunne Kracht, op de Geesten, of op de Lichamen Werken. Hy segt verder / dat het niet wel te begrijpen is, HOE zy hunne gedachten aan malkanderen mede-deelen. Hy bekent ondertusschen / dat de Schrift segt / datse hare gedachten aan elkander bekent maken. Doch wegens de openbaring van hare gedachten aan de menschen / segt hy / dat sulks doorgaans geschied is in een gesichte / ende door middel van een Lichaam. Het welk hier na beter zal onder socht worden in de Exempelen / daar dit voor-komt.

§ 14. HOE een Geest of Engel op onsen Geest, dat is Ziele werkt, word
§ 7, 9. 415. ons, segt hy Paragr. 7. in de Schrift niet verklaart. Wy seggen / daar op; datse ook niet en verklaart HOE onse Ziele op ons lichaam / &c. werkt / ende echter zien wy het / datse het doet. Soo ook is boven bewesen / dat de Geesten op den mensche werken / ende hare gedachten openbaren. Hy segt verder: Hoe kan een Geest aan ons iets doen, aan 't geene hy niet weeten kan? Wy vragen daar: Hoe wist de Engel / Marc. 16: 6. dat de Vrouwen sochten Jesum den Nazarener, die gekruyst was? Hoe wist hy haare gedachten? Hoe kon hy tot haar spreeken / haar onderrichten / en haar beveelen / ende iets beloven? Hoe kondense soo op menschen werken? Luc 1/ en 2. enz. Ende / of men hier al by-voegt / dat dit geschied is / door tusschen-koomen van een lichamelijk gesichte. Het is echter / door een Engel geschied; En / waarom dat het den Heere behaagt heeft / dat haar sulke Openbaaring zoude werden gedaan / in sulke of zulke gedaante; dat kan weesen / dat de Heere haar / in soo een gewichtige saake / heeft willen geven niet alleen In-geevingen; maar ook een Vertooning / die haar door hare ongewoonheyd te dieper indruk konde geven / om het geseyde te gelooven. Dat nu verder gesegt word / dat de Engelen / dan souden doen Gods werk / met onse gedachten te bestieren, Prov. 21: 1. Daar op antwoorden wy / dat het wat anders is / iemands gedachten te neygen, tot het geene dat God wil. Prov 21. ende alsoo in ons te werken het willen en het werken, na [zijn] welbehaagen. Phil. 2: 13. als iemand iets bekent te maken / waar door dan die wille (onder Gods mede-werking) zich zelven vrywillig neygt / om dit ofte dat te kiesen. Dat nu de Engelen

dit gedaan hebben / daar se met eenen sijn gesien en gehoort / dat word van D. Bekker niet ontkent. Sy werken op den mensche / sy werken ook op de ziele/ Luc. 16. Apoc. 5. sy dienen ons / Hebr. 1: 14. legeren zig rondom ons / Ps. 34: 8. dragen ons / Ps. 91. leeren van ons. Eph. 3: 10. Daar komen ook in den droom / ofte al wakende / dingen voor / die geheel wel van God / door de Engelen / ons konnen werden te binnen gebracht. Ende al en konnen wy die in alles (ten opsigt van den Werker) niet onderschepden / soo is het beter / dat men gelooft / dat 'er veele dingen in de natuur verborgen zijn (waar aan niet en kan werden getwijfelt / dat s'er zijn; al en weeten wy de wyse van haare werkinge niet.) Als dat men een saake ontkennen wil / om dat wy het HOE niet en konnen nagelepden. Elisa 's geloobe sag dat 'er meer by hem / als by zijne vyanden waren / sonder dat sijne oogen met Gehazi behoefden te werden geopent. 2 Con. 6: 16/ 17. En wat weeten wy / of niet de Heere de goede ingevingen der goede Engelen / daarom niet vermeld / gelijk wel de quade ingevingen soo dikwils vermeld worden; om dat die haare werkingen verrichten na Gods ende de andere tegen Gods gebod ende sijne H. Natuure. Doch al en konnen wy daar van geen vaste redenen geven / zoo blijft evenwel dat waar / dat van de quade ingevingen nadrukkelijk genoeg gesproken word.

§. 15. En of schoon D. Bekker, Paragr. 10. en 11. op 't nieuws inboegt dese Grieven; dat het de meening des Geestes niet en kan zijn: Het Schepsel in gelykheyd tegen over sijnen Schepper te stellen, dat het alles doen zal, tegen 't geene dat hy selve doet; of de Boose Geesten in Bedryf en Kracht verre boven d'Engelen te setten. enz. Want (1) als de Heere Jesus Matt. 23: 37. Jerusalems kinderen wilde vergaderen / en als andere daar inne hinder toe-brachten / soo en worden de Hinderaars niet gelijk gemaakt met God / maar al haar doen hangt geheel van God af. Ende men moet altijt denken / om het onderschepd tusschen het eynde des werks en tusschen het eynde van den Werker. Men ziet het selve / Ps. 81: 9/ 12/ 13/ 14. Jes. 5. Num. 14. enz. Ende / of dese tegenstand gedaan word van het Boose hert / ofte van boose opstookende menschen / of door den Satan / soo werd evenwel daar in de kragt van D. Bekkers Argument gebrooken; te meer / daar alles gedaan word afhangelijk van God. (2) Ook en worden de goede Engelen daar door niet verkleynt. Want het werk zelf doense als Geesten, ende de quade ingevingen doense als vervloekte Geesten. Nu en word haare natuur van Geesten niet verkleynt / maar eerder vergroot / dewijle men uyt haare gelijke natuure ende voortreffelijker staat / het zelfde / dat de quade Geesten konnen doen / op haar mag passen. Want *paribus paria conveniunt*. Ende aldus worden wy geleert van min voortreffelijke schepselen / besluyten te maken (wegens Gods Werkingen over de schepselen) tot de voortreffelijker schepselen. Matth: 6: vs 26—31. 1 Cor. 9: 9/ 10. enz. (3) Voorts soo en mag D. B. niet besluyten: Men leest van geen Ingeving der Engelen aan goede of quade menschen / anders / als daar vertooningen by quamen; Ergo / daar men het dikwils en klaar leest van de Duyvelen / daar en moet het niet waar zijn.

§ 10, 11.

Even

Even eens / als of een (*Teſtimonium negativum*) een onkennend antwoord / (dat na een ieders oordeel niet en bewijſt) hier de kracht moeſt krijgen / om zelf (O ſlechtheyd!) de ſtellende Bewijſen te dooden.

§ 16. Hier na gaat D. B. § 11. over om te zien / of de Engelen op de zielen
§ 11. ook hebben gewrocht / en overſlaande de generaale texten / (hier vooren § 14. van ons ten deele genoemt) in de welke ook dit particuliere was opgeſlooten. Soo vind D. B. Luc. 22: 43. een text / daar geen lichaam by quam. Maar / daar evenwel de Engel geſien wierd. Ende of 'er ſchoon klaar ſtaat / dat die Engel Chriſtum VERSTERKTE in ſijn ſwaaren ſtrijd / ſoo en moet men dat (na den ſin van D. B.) ſoo niet verſtaan / dat (1) de Engel dat deede, „ en immers niet (2) door ſyn ingeſchapen aart of kragt; maar / dat gaf al„ leen bewys van 't geene God daar in op ſulken wyſe heeft gewerkt. Siet Chriſtenen! ſoo ſchuyſt men de Engelen uyt het Werkhuys / ſoo dienen ſe zonder dienſt; ſoo beteekent het werkwoord Verſterken, *niet met al te doen*, ten opſicht van hem / die hier / als de Doender, van God word ingevoert; de Engel is hier God. Wat doet 'er dan den Engel by benoemt? ſoo de tweede oorſaak hier geen werk en heeft? Of zoude wel Paulus (als hy 1 Timoth. 5: vs 21. betuyging doet (A) voor God, (B) voor den Heere Jeſu Chriſto, ende (C) de uytverkoorene Engelen,) die ſchepſelen maar noemen om wel ſtaans wil / en ſtellen deſelve aldaar / als maar een doode poſt? Ende / het geene daar wel aan te merken is / ſy worden daar geſtelt als getuygen / van Vooroordeel en van Toe-genegentheyd, waar van ſe dan kenniſſe moeten hebben / ſullen ſy daar van konnen getuygen. Ende deſe haare kenniſſe en krijgen ſe niet / om dat ſe het herte kennen; maar / om datſe de uytwerkingen zien. Matt. 18: 10. Luc 15: 10. Hebr. 1: 14. enz. op zoo een wijſe / als ſy haare meening konnen bekent maken aan haare mede Engelen / aan de geluk ſalige Zielen / ende aan haar / dieſe hier dienen en bewaren. Het welke wy moeten gelooven / datſe doen; om dat Godt de Heere het alſoo in ſijn woord verkondigt; al en ſegt het ons de omſtandige wyſe niet / HOE ſulks kan geſchieden. Wat nu aangaat de andere Texten / als Matth. 4: 11. daar de Engelen toequamen en Chriſtum dienden, en diergelijks / die worden van D. B. verſweegen / en wy ſullen in 't vervolg daar van konnen ſpreeken.

§ 8, 12. § 17. Wy volgen dan D. B. in ſijn 8 of 12. paragr. Alwaar hy gaat onderſoeken / of de Engelen ook hebben gewrocht op lichaamen / en ſtelt daar
416. toe voor eenige Exempelen / Doch zoekſe par. 9 of 13. krachteloos te maa-
§ 9, 13. ken. Om dat God alleen is meeſter van de Lucht, Regen, Wind, Donder, Blixem, Hagel, Sneeuw, &c. Maar wat dan / ergo ſoo en konnen dan de
417. Engelen en de tweede oorſaaken / na haar natuur / van een tweede oorſaak daar ontrent niets doen? Hoe ſluyt dit? ik ſal (ſoo dit argument mag gelden) dan ook Beſluyten: De aarde is des Heeren met haare volheyd / enz. Pſ. 24: 1--3. Pſ. 50. Ergo ſoo en konnen de menſchen geen huyſen bouwen / niet ploegen / graven / delven / dijkken / dammen / Donderen uyt haar Blixemende Canon / ende daar mede een menſch dooden / ſoo en konnenſe dan geen Blaasbalgen gebruyken om wind te verwekken / enz. Dit volgt ſo klaar / en klaarder / als

als het bew ijs van D. B. Dewijl de magt der Engelen grooter / dan de onse is. En kan een mensch sijn mede mensch / door vergif / enz. dooden / item een geheel huys met stank / &c. besmetten / wat hebben wy te twijfelen aan de werkingen / dewelke ons van de veel-krachtiger schepselen werden verkondigt? ende waarom en kan niet de tweede oorsaak / dewelke altijt afhankelijk van God werkt / iets werken na sijnen aart in dingen / de welke de opperste oorsaak aller dingen werkt onafhangelijk van eenig schepsel? Maar echter wel door middel van sijne schepselen / als tweede oorsaaken / die hy daar toe gelieft te gebruyken?

§ 18. Hier na gaat D. B. over / om dese werkingen der Engelen krachteloos te maaken / door eenige diergelijke werkingen van menschen. § 10. of 14. En alvoorens hy daar toe komt / soo moeten de geene / die hier inne Gods woord soeken te verdeedigen / het smaad-woord ontfangen / datse sich veel aan de Engelen laten gelegen leggen, ende op andere plaatse worden deselve eerst van hem / ende daar na van sijnen Aanhang / genaamt Helpers van den Duyvel: Maar Hy / die in den Hemel woont sal zulks zien en zoeken. Ende wegens dese Exempelen moet wel in acht werden genomen / (1) dat daar van gesprooken word / met een geheel anderen stijl / als van de werkingen der Engelen. Want van de werkingen der menschen staat (1) in het gemeen / Exod. 7: 3. dat God de Heere aldaar die tekenen dede. Ende hy / wiens volk dat Pharao moeste laten gaan / segt daar: Ik sal myne tekenen ende myne wonderheden in Egyptenlande vermenigvuldigen. Ende soo zien wy in 't bysonder / dat de Heere genoemt word. Cap. 8: 13 / 21 / 24 / 30 / 31. Exod. 9: 3 / 5 / 6 / 14 / 15 / 18. Exod. 10: 1 / 2 / 3 / 4 / 18 / 19. Exod. 11: 1 / 7. Exod. 14: 30 / 31. (2) Voorts zien wy / dat des Heeren daden uytdrukkelijk werden afgesondert van de daden sijner knechten. Exod. 9: 23. 10: 13. 14: 21. (3) Ja / daar word dikwils by-gestelt / dat de verlossing geschiedde van den Heere / op het gebed van Moses. Exod. 8: 8 / 12 / 13 / 30 / 31. 9: 28 / 29 / 33. enz. Voorts (4) sien wy / dat de daden van Moses en Aaron meest door een ander werkwoord werden onderschepden van het werk / dat gewrocht wierde. Soo staat 'er / Exod. 7: 10. Aaron WIERP synen staf neder voor Pharao 's aangesigte ende voor het aangesigte syner knechten / ende hy WERD tot een Draak. Alwaar Aarons daad werdt onderschepden van het geene / dat Wierd. Men ziet dat selve / vs 17 / 18 / 20. Exod. 8: 6 / 17. 9: 9 / 10 / 29 / 33. 10: 13 / 14 / 21 / 22. 14: 21 / 26 / 27 / 30 / 31. Het is wel waar / dat diergelijke sprcekwijse wel gebruykt werd in de werkingen Gods / soo dat sijne daaden werden onderschepden door een ander Werkwoord van het geene / dat veroorsaakt word. Als Gen. 1. ende ook in dit Voorval Exod. 8: 13. 9: 6. Maar / dan en quam daar / uyt de gantsche omstandigheyd van de Text / niet in bedenking / of 'er een ander / als God de Heere / dat hadde veroorsaakt / ende het wil maar seggen / hoe dat die tweede oorsaaken dan / onder God / na haar natuure / wrochten. Doch hier is het geheel anders geleegen / daar geduurig een God genoemt word / die dit (onderschepdentlijk van sijne knechten) hadde veroorsaakt. Soo dat dit vierde Argument in zig niet krachtig genoeg zoude zijn; indien het geen kragt

§ 10 of 14.

kreeg van de drie voorgaande / en indien het ook aan haar geen kracht konde toebrengen. Het is ook (B) al waar dat 'er van Moses en Aaron gesprooken word / als van de geene die het werk deden. Soo staat 'er by voorbeeld, Exod. 8: 5. doet vorschen opkomen. Wederom Exod. 10: 12 strekt uwe handen uyt, om de sprinkhaanen, dat sy opkomen. Item Exod. 14: 16. strekt uwe hand uyt over de zee, ende klieftse. met vs 26/ 27. Soo ook Num. 20: 8 10. Alsoo sult gy hen water voortbrengen, uyt de steenrotze: en dan vers 10. sullen wy water voor u lieden uyt dese steen-rotze her-voort brengen? Maar dan word dat daar na wederom bepaalt / door vs 12. en door de voornoemde drie bewysen. Ondertusschen bleev het seeker (5) dat dese knechten Gods bleven instrumenteele werkende oorsaaken ontrent die miraculen / ontrent de welke zy beezig waren met bidden / verhoort te worden / bekend te maken / te voorseggen ende een daad te doen / op de welke hy (die alleen wonderen doet Ps. 72: 18.) het gewrochte van het Mirakel Vormelijk ende Saakelijk voortbracht. Act. 3: 12/ 13/ 16. Dewijle nu dese daden van Moses en Aaron / wierden gedaan ontrent dese miraculen / soo en staat 'er niet / dat God de Heere Bad, verhoort wierd, dit voorseyde, den staf nederwierp, in de hand nam, opheste, of met de staf op de steenrotze sloeg. Maar soo deden Moses en Aaron / ende als D. B. dit by provisie wil overbrengen tot de Engelen / soo vinden wy altans in soo verre haare werkingen op Lichamen. Maar wy vinden meerder ende een geheel anderen stijl in haare werkingen. Want

§ 19. Daar staat Gen. 19: 11. Sy sloegen de mannen, die aan de deure waren met verblindheeden: Wederom 2 Reg. 19: 35. Dat de Engel des Heeren uytvoer, ende sloeg in het Leger van Assyrien hondert en vijf en tachtig duysent. Het welke / met de selfde woorden / herhaalt word / Jes. 37: 36. Soo staat 'er ook / met duytsche woorden / Matth. 28: 2. dat een Engel des Heeren, nederdalende uyt den Hemel toequam, ende wentelde den steen af van de deure, ende sat op den selven. Item / Act. 5: 19. De Engel des Heeren opende des nachts de deuren der gevangenisse, en leydese uyt, en seide, gaat henen: Ende/ in de verlossinge Petri / staat / Act. 12: 7. dat een Engel des Heeren daar stond; de zijde Petri sloeg, hem opwekte, seggende: Staat haastelijk op, enz. waar op Petrus, tot hem zelven gekoomen zijnde, vs 11. zeyde, Nu weet ik waarachtelijk, dat de Heere sijnen Engel uytgesonden, ende my verlost heeft. enz. Desgelijks vinden wy in het selfde Capittel vs 23. dat een Engel des Heeren Herodes sloeg, daarom dat hy God de eere niet en gaf. Ende wat redenen zijn 'er in de wijde wereld / waarom dat men dit niet en sal aannemen / so als het daar klaar staat? Ende soo wel / als men moet aannemen / dat Moses en Aaron / den staf nederwierpen / opheffen / daar mede sloegen? &c. Immers en zijn daar van geene redenen / als die men wil soeken / om dat men dese klaare waarheyd niet en wil aanneemen / ende met sijn natuurlijk verstand betwisten. Het is wel waar / dat in sommige daden der Engelen de HEERE mede benoemt word / als 2 Sam. 24: 15/ 17. met 1 Chr. 21: 14. maar dit en wilde niet meer seggen / als dat God de Heere dat dede door die tweede oorsaak / t. w. den Engel / dien God NB. gesonden hadde na Jerusalem, om die te verderven, ende

de als HYSE (t. w. de Engel) verdorf, zag het de HEERE, en hy seyde tot den verdervenden Engel, 't Is genoeg, enz. vs 15. Soo zien wy klaar de daden des Engels/ onderscheyden van de daden Gods/ ende waar toe zoude dat weesen? indien niet de Heere wilde toonen/ dat hy wrocht door den Engel/ en de Engel afhangelijk van God? Het selfde moet men aanmerken/ op Act. 12: 11. ende ondertusschen van den Heere Jesus leeren: dat men de Engelen moet aansien/ als dadelijke werkers. Waarom hy tegen de Hulpe Petri stelt/ dat sijn Vader hem meer als twaalf legioenen Engelen kan bysetten/ ende soo daar geen werk en hulp van te wachten was/ dan heeft de Heere het zelve aldaar Matth. 26: 53. ontijdig by-gebracht/ tegen de onnoodige hulpe Petri. vers 51. Sy werken dan op Lichaamen/ uyt kracht van het geseyde.

§ 20. Op dat nu ondertusschen D. B. een nieuwen zin zoude vinden in de Texten/ daar de Engelen/ als werkende/ worden ingevoert; soo bedient hy zig § 11. of 15. van twee quade onderstellingen, namelijk. I. dat de Tale alleen van het volk afhangt; en II. dat de Schrift ons de natuurlijke dingen niet en leert, soo als se in zich zelve zijn. Men heeft dese woorden ook boven Cap. 1 en 2. gesien/ en zy zullen van ons breder werden toe-gepast op Cap. 25. Men zie ondertusschen den sevende Brief. Nu zeggen wy daar op maar alleen: Dat het waar is/ dat God de HEERE sijne onbegrijpelijke Natuur/ Eygenschappen/ ende Werkingen heeft gelieven uyt-te-drukken/ door woorden/ die van der menschen doen afhangen. Ende/ dat men deselve moet opneemen/ door driederley wegen/ als de weg (1) van Oorsaakelijkheyd, (2) van Ontkenning, en (3) van Verheffing of Uytstekentheyd: Men noemt dit in de Schoolen *Via Causalitatis, Negationis & Eminentiæ.* Waar door men stelt/ dat al het geene/ dat in het veroorsaakte is/ ook (*Virtualiter*) Deugdelijk en Oorspronkelijk moet zijn in hem/ die het zelve werkt. Item/ dat men (2) van hem moet afweeren alle Onvolmaaktheden/ die men in het schepsel bevint/ en (3) dat men altijt moet denken/ dat men de saaken/ die men in de schepselen bevind/ op een verheevender wijse/ in God moet begrijpen. Maar dat ondertusschen de Tale is van God/ zoo ten opsigt van de ingeving als ten opsigt van de volgende verwerring. Philal. 7 Brief Cap. 8. § 6–17. Ende dat alhoewel de bewaring der Tale in een gedeelte van de menschen Afhangt/ dat echter God in sijn woord spreekt/ niet na de meening des volks/ maar na de waarheyd der saake; ende dat wel byzonder in het stuk van den Hemel en des selfs Borgers/ de Engelen. Siet de sevende Brief Cap. 9.

§ {11, of 15, of 418.}

§ 21. Waar uyt men nu sien kan/ hoe verre dat sijn Voorstel (Paragr. 12/ 13. of 16/ 17.) kan dienen/ ende dat daar de Hemel werd gerekent voor zijnen Throon en de Engelen sijne Dienaars, en Heyrschaaren, dat daar in haar Weesen en haar Kracht/ om te konnen werken/ moeten werden gepræsupponeert. Want moeten se meerder zijn als een Troon/ ende voortreffelijker/ als de Staat-dienaars en Gesanten van de aardsche Koningen/ soo zijn se noodsakelijk in weesen, en bequaam om te konnen werken in het geene/ waar toe sy van den Heere werden gesonden/ ende dat is hier genoeg.

§ {12, 13. 16, 17. 419, 420.}

§ 22. Paragr. 14 of 18. word het generale van de twee voorgaande Paragraphen te huys gebracht op den Hemel en de Engelen; ende waar toe? is het om den Hemel ofte om de Engelen te loochenen? Dat soude wel soo schijnen / als men hier by vergelijkt de andere woorden in sijn tweede Hoofd-stuk § 8 / 9 / 12 / 13 / 14. Ende dat men het van de Engelen zoo / op sijne woorden denken mag / toont D. B. § 16 of 20 daar hy dese Tegenwerping in het stuk van de Engelen / zoekt voor te koomen. Waarom wy het daar toe sparen. En zien nu maar / dat dit verhaal niet en kan dienen tot bewijs / dat de Engelen hier op aarde niet en werken. Want (1) de Texten 1 Reg. 8. en Jer. 23. geven te kennen / dat men God veel volmaakter moet begrijpen / als dat zijn en verkeeren van een mensch in sijne wooning. (2) Ook moet men weeten / dat het geen algemeen gevoelen en is van de Gereformeerde Kerke / dat God de Heere werd begrepen Over-al-tegenwoordig te zijn / by wege van sijne albestuursaame Voorsienigheyd. Want de oude Godsgeleerden begrijpen een onderscheyd tusschen Gods Weesen ende sijne Werkingen / en dat God niet alleen Overal-tegenwoordig is na sijne werkingen / maar ook na sijn Weesen. Men kan daar van leesen S. Maref. Syst. Petr. van Maastricht Gangræna pag. 285–334. Sect. post. cap. 15. & p. 484–488. cap. 31. Leydekkers Vis Veritatis loc. 3. contr. 12. pag. 143–162 & loco 8. Controv. 1. pag, 353–361. Ende dese betuygen / dat sy geen redenen en hebben gegeven / waarom men tegen haar kan seggen / dat sy een grond hebben gelegt / waar op D. B. sijne dwaling kan bouwen. Siet Leid. Redeneering. Voorts (3) werden om God den Heere te looven opgewekt / Ps. 148. alle zijne schepselen / ende de voorrang onder de selve hebben de Hemelsche Schepselen / onder de welke / voorgaan de Engelen, die daarom voor af werden genoemt. vs 2. Die daar na noch eens genoemt werden alle Gods-Heyrschaaren; soo nochtans / dat men ook / daar onder / de andere Schepselen Gods kan begrijpen; om dat de Heere door haar zijne werkingen volbrengt. Daar na gaat de Psalmist vorder tot de andere / boven d'aardsche Schepselen / tot vs 6. Dan begint hy van de onderste Schepselen / vs 7–12. elk na sijnen aart / en wat kan men daar uyt anders besluyten / als dat de Engelen zijn ware wesens van God geschapen / de welke werken tot Gods lof / soo waarlijk als de andere Schepselen Gods / die daar benoemt worden / konnen werken op de schepselen / waar in haar werk van God na syn woord gestelt word. Want het zoud wonder zijn / dat alle die schepselen zouden konnen werken / en dat alleen de Engelen daar onder zouden staan / als ondaadig; schoon God duydelijk haar werk in Hemel en op aarde aanwijst. Ende daar op word hier alleen het verschil gebouwt. Als men nu de Engelen / na die andere schepselen / zal schatten / (elk werkende na sijnen aart) zoo is het verschil hier ge-eyndigt / ende dan sijn de Engelen hier beneden werkdadig.

§ 23. Hier nu worden wy van D. B. Paragr. 15 of 19. geleyd tot Psal. 18: 11. alwaar de Heere (tot bewijs van sijne snelle hulpe over David) word ingevoert onder dese woorden / en hy voer op een Cherub, ende vloog. Uyt het welke hy besluyt / dat het staan van de Engelen soo weynig eygentlijk kan werden

(Margin: § 14 of 18 of 421. — § 15, of 19, of 422.)

werden opgenoomen / soo weynig als God van hen eygentlijk gedragen word. Maar wie en siet niet (1) dat 'er een geheel andere (*Relatio*,) Betrekking is tusschen God en de Engelen / als 'er is tusschen de Engelen en de andere schepselen? Wie en ziet (2) niet / dat God de Heere geheel anders op den Cherub vloog / als Elias? 2 Con. 2: 11. met 6: 17. Het welke niet toe en quam by de Engelen / maar dat onderscheyd was tusschen God en Elias. (3) Als dan de Engelen genaamt worden Gods wagens; 1 Chron. 28: 18. Ps. 68: 18. of als 'er gesegt word / dat God van de wolken sijnen wagen maakt, en dat hy op de vleugelen des winds wandelt; Ps. 104: 3. soo geeft die spreek-wijse wel te kennen / Gods Grootheyd / en snelligheyd in sijne werking; maar het dient niet / om daar uyt te besluyten / dat God de Heere die schepselen niet en gebruykt als tweede oorsaaken van het werk / dat hy voor-neemt en uytwerkt. Want even daarom wordt hy gesegt te wandelen op de vleugelen des Winds; om dat hy de selve wind / &c. gebruykt in de uytwerkinge van sijnen wille. Ende soo moet men het ook opvatten / als hy vaart op den Cherub, dat hy die Engelen gebruykt tot Bedienaars van sijnen Wille. De Cherubim werken dan waarlijk / gelijk de wind en de wolken haare ware werkingen doen.

§ 24. Voorts soekt D. B. Paragr. 16/ of 20/ voor te komen de swarigheyd/ of sijn voorige redenering de Engelen niet en stelt zonder werk, en veel meerder sonder Weesen. Maar/ of 'er op die grond niet sal konnen beslooten worden / dat 'er geen Engelen en zijn / zullen wy / of onse Nasaaten licht al te veel beproeven. Het en volgt wel (1) niet uyt die reden / dat iemand daarom niet en is / om dat hy juist van ons niet en word gesien / ofte voor ons niet en werkt: Maar (2) het volght daar uyt al te klaar / dat / (A) gelijk men die texten nu los maakt / de welke haare werkingen op de menschen leeren / dat men soo ook zal los-maken de texten / die haare Werking in den Hemel leeren. (B) Het volght uyt die maniere van spreeken / die hier van de Engelen werden gebruykt / soo in haar weesen / als in haar werkingh. (C) Het volgt uyt die stijl van Paragr. 12/ 13. of 16/ 17. &c. (3) Voorts is dat onbetamelijk / dat men soo bespottende ons uyt maakt / voor Werkelijk volk, of voor Opgeblasen volk, als wy den dienst der Engelen (achtervolgens Gods Woord) ons eygen maaken. Of zoude men het opgeblasenheyd noemen / dat men belijd een geduurige Bewaaring van God te behoeven? ende dat men van God / of door sijne Dienaars moet werden gedragen? Soo is het dan gewis opgeblasentheyd / als men leert en gelooft / dat de Geluksaligen Schepper ons geduurig besorght; en aan sijne Kinderen sijn Soon, sijn Geest, sijn Woord, sijn Hemel, en sijne andere Schepselen geeft / om ons te behouden / enz. Of is het minder de Saligheyd te beërven / en een Geluksaligen God te zien / dan door een Engel te werden gedient? Hebr. 1: 14. enz. § 16, of 20.

§ 25. Paragr. 17 of 21. word uyt Matth. 6. getoont / dat de Engelen werk hebben in den Hemel / en het geene daar boven smadelijk gesegt word / is § 24. al afgewesen. Volgt dan § 17. 21.

CAPITTEL X.

Van de Werkingen der Engelen in byzondere Texten.

§ 1. NA dat D. Bekker, Cap. 9. § 8 of 12. geſprooken hadde van eenige werkingen der Engelen in het gemeen / ſoo gaat hy nu eens nader onderſoeken ſommige Texten / in het byzonder; en wy moeten hem volgen / om te toonen / dat in alle die Texten de Werking der Engelen wel klaar te zien is; Alhoewel wy ook niet minder klaarlijk konnen zien / dat haare Werkingen (gelijk van alle tweede oorſaaken) zijn afhangelijk van Godt. Aldus komt ons eerſt (Paragr. 1.) voor / die ongekookte Taale: Ik denke, dat
§ 1. of 423. ons de Engelen bewaren, helpen, en op de handen dragen, gelijkſe eeten. En / met wat oprechtigheyd een Christen zoo kan ſpreeken / kan men haaſt zien / als men maar let / of het bewijs voor haar eeten / wel zoo algemeen en klaar is / als voor haar dragen, bewaren, helpen, &c. In alles ſtaat'er maar eens / dat de Engelen aaten / ende doe quamenſe by Abraham in de gedaante van Mannen. Doch op dit exempel / van eeten als mannen / en kon van D. B. geen eeten der Engelen werden gebouwt: Want / die eenes menſchen lichaam heeft / doet in ſoo verre daar in een menſchelijke werkingh. Ende ſoo en konde (boven een ander) D. Bekker daar uyt niets beſluyten / om dat hy / Cap. 13. ſal toonen / dat de mannen Gen. 18: 19. geen Engelen / maar Boden / die van Salem quamen / geweeſt zijn. De klare texten dan van Hebr. 1: 14. Pſ. 34. 91. enz. werden daarom hier gelijk geſtelt met Pſ. 78: 25. daar het EETEN der Engelen word beweeſen / om dat het Manna werd genaamt / het BROOD der Machtigen, of Pſ. 105: 40. Hemels brood, maar hoe onnooſel / dat het ſelve is / kan een ieder denken. Want volgt uyt die woorden / dat de Engelen eeten? ſoo volgt / door de ſelfde kracht / dat de woorden: (D. Bekkers Boek) te kennen geven / dat D. B, dat boek heeft verfoeyt, verſcheurt, verbrand, herroepen, &c. Het geen een ieder weet / dat tot noch toe niet waar en is; en ſoo en kan men uyt de Woorden het Brood der Machtigen niet beſluyten / dat de Engelen eeten. Maar wel / dat de Heere den dienſt der Engelen heeft gebruykt / in het bereyden en in het affenden van het Manna. Als mede / dat het Manna is geweeſt een voortreffelijke ſpijſe. Het welke niet alleen gegeten hebben de Machiige, ende de Hoofden in Iſrael: maar een yegelijk van het gemeene Volk / waar op ons wijſen de woorden אכל איש Aachal ijſch. Op dat ik nu ſwijge / dat het woord אברים noch niet zeeker / van Alle de geleerden op de Engelen gepaſt word. Want het komt 17 maal in Gods Woord voor. Ende van die ſeventien reyſen is maar deſe Text (ſoo verre als nu geſegt is) toepaſſelijk op de Engelen. Men kan daar uyt dan ſien: Of het waar is / dat D. Bekker dikwils voorgeeft / dat hy deſe ſijne ſtellingen uyt den grond zal ophaalen, als hy alleen uyt kracht van deſe Text bewijſen wil: dat men het draagen, het bewaaren, enz. van de Engelen / moet af meeten / na haar eeten,

ende

ende dat men die maniere van spreeken op eenderley wijse moet uyt leggen. „ t. w. dat Godt zijn Volk zoo weerdig houd, dat hy het door Hemel-benden „ wel wil behouden, soo hy die daar toe van nooden hadde: Maar / dat niet van nooden zijnde (moet men 'er by denken) zoo en werken se ontrent den mensche niet; gelijk se niet en eeten, alhoewel (indien sy aaten) so souden se Manna eeten / en dat soude dan uyt Ps. 78: 25. bewesen worden. Dit is die schoone redenering van Paragr. 1. vermeerdert door het Invoegsel.

§ 2. Paragr. 2. spreekt D B. van de twee Engelen / die tot het verderf van Sodom uytgesonden zijn; ende haar niet aansiende voor Engelen / geeft het daar eens toe / om te toonen / datse tot het verderf van Sodom niet meer gedaan hebben / als dat verderf te verkondigen. Maar / lieve doch! (1) aan wien hebben sy het verkondigt / NA DIEN TYD, als sy seyden / vs 13. de HEERE heeft ons uyt gesonden om haar te verderven? aan wien van Sodom hebbense dat verderf meer als aan Lot en de zijne verkondigt? en dat moest weesen / soude dese verklaring gelden; dat verderven beteekent / het verderf verkondigen. Dewijle de woorden משחתים Maschchijtijm en לשחתה Lescha-chathaah, verbonden worden aan het Woord המקום Hammaakoom הזה Hasse, dese plaatse. (2) Was dan het slaan met verblindheden (vers 11.) maar alleen een verkondiging van verblindheyd? (3) Was ook dat grijpen van Lot met sijn Vrouw en twee Dochteren / en dat uytbrengen buyten de Stad / maar alleen een verkondiging? vers 16. Immers neen. Het is (4) wel waar / dat / aldaar in het vervolg / dingen verhaalt worden / die op den HEERE alleen passen / maar dan moet men weeten / dat de derde / die by Abraham Gen. 18: 22. was staande gebleeven / daar mede by gekomen was. Siet de 35. Kant-teekening, en vs 21 / 24 / 25. Ende (5) Gods Werking en sluyt niet uyt de Werking van de tweede Oorsaaken / de welke elk / na haren aart / werken. Men ziet dat / Amos 3: 6. Chron. 3: 37. Gen. 45: 8. 2 Sam. 12: 11 / 12. enz. Als men dan (6) het verderven van Jeremias wilde vergelijken / met het verderven der Engelen; soo moest men weten / (A) dat daar Jer. 1: 10. in de Grond-text staat / het woord להאביד Leha-abhydh; ende (B) dat de Propheten het verderf niet alleen hebben verkondigt: Maar dat se ook zijn Werk-tuygen en Tweede Oorsaaken geweest / van het verderven / of ook van het verstokken der Sondaren. Waar door dan het plauten en het verderven van soo een Volk in soo verre wierde veroorsaakt; soo dat hare plagen dan wierden versmaart / Jer. 25: 8 13: 16 / 17. Jes. 6: 8 / 9 / 10 / 11. Ezech. 2. Joh. 15: 22. Dat is verderven. Ende geen redenen zijn 'er / waarom dat men hier / en Gen. 19. het woord verderven anders mag neemen / gelijk het over al / zoo genoomen werd. Ende (7) waar toe moest Lot, met de sijne / soo rasch vertrekken / indien het verderven alleen maar was het verderf te verkondigen? of zoude Lot dat verkondigen niet moogen hooren? Immers blijkt het recht contrarie uyt alle de plaatsen / daar van dit verderv over Sodom gesprooken word. Het verderven door den Engel moet dan hier / even als op d'andere plaatsen / werden genoomen / daar het Werken der Engelen onderscheydentlijk van Gods daden werd afgesondert / soo veel

§ 2. of 424.

als

als het werk van de Tweede oorſaak verſchilt van het werk der Eerſte oorſaak. als 2 Sam. 24: 16. 1 Chron. 21: 12/ 15.

§ 3 of 425. § 3. Waar mede wy ook konnen vernietigen de ſwarigheyd van den Engel/ die 70000. man door de peſte ſloeg. Want als men dat nu/ en in het vervolg eens vast-houd/ dat (1) God de Heere in alles werkt/ als de Opper-Oorſaak. (2) Dat het ook hem behaagt te werken door de tweede oorſaaken. (3) Dat by de tweede Oorſaaken ook ordre gehouden word. Ende dat daarom (4) in de zelfde voorvallen konnen werken God, de Engelen, de Menſchen, de Winden, de Wormen, enz. Even gelijk in het hakken van het hout/ moeten werken God, de Hout-hakker, de Byl, Hamer, Wigge, enz. elk na zijn natuur/ daar het gewrochte maar is het gehakken hout. Soo is het ook te huys te brengen; als de Engel ſlaat met de peſt/ (of anders;) die daar in alsoo waarlijk moet werken; om dat God ons toont/ dat hy ſoo wil werken door haar/ en dat ſoo wel/ als door het ſweerd der menſchen/ en zoo wel/ als door de Wormen, Winden, &c. Ende daar en is geen reden/ waarom dat men minder ſal glooben/ dat God de Heere de Engelen gebruykt/ om te dooden/ als hy het ſweerd van den Vyand gebruykt/ om te dooden. Daar men klaar ziet/ dat in het ſlaan van die 70000 mannen benoemt worden (1) de HEERE die de Peſtilentie in Iſrael gaf. 1 Chron. 21: vs 14. ende dat die peſtilentie genaamt word het ſweerd des HEEREN, by de welke dan noch gevoegt word (als een tweede oorſaak) een Verdervende Engel des HEEREN. vs 12. Het word vs 13. genaamt de hand des HEEREN. Want het geene God doet door de tweede oorſaaken/ dat doet hy ſelfs. Ziet de texten § 2. Hier op word den Engel geſonden, en dat wel om te verderven. Gelijk hy ſe dan ook verdorf; en hy die verdorf was onderſcheyden van den Heere, die dat zag/ daar over berouw had/ tot den verdervenden Engel ſprak/ en die hem belaste/ dat hy zyn hand zoude af-trekken. vs 15. Het welke David dan hoort en ziet/ tot vernedering; gelijkſe daarom ook vielen op haare aangeſichten. vs 15/ 16/ 27. Ornan ſiet hem ook. vs 20 Ende by het offer en konde David niet heenen gaan voor den Altaar/ om God te ſoeken; want hy was verſchrikt voor het ſweerd des Engels des Heeren. vs 30. Soo word ook geſegt/ 2 Sam. 24: 15/ 16. dat de Engel het verderf maakte, het volk ſloeg. &c. En wat behoeft men duydelijker woorden? Dat nu de Heere de Peſtilentie gelieft te noemen/ en te verbeelden onder den naam van het ſweerd des HEEREN. 1 Chron. 21: 12. Het welke ſweerd geſien wierd/ in de hand des Engels, uytgeſtrekt over Jeruſalem, vers 16/ 27/ 30. Dat is een Leen-ſpreuke, waar van wy de Reeden niet en behoeven te onderſoeken; zoo weynig als men behoeft te ſeggen: Waarom dat de Honger/ ofte waarom dat de Tonge genaamt word een ſcherp ſweerd; Jeſ. 64: 4. Ende deſe Leenſpreuke en maakt het werk des Engels niet meer oneygentlijk; Gen. 3: vers 24. Num. 22: 23/ 29/ 31. als dat het werk Gods daarom oneygentlijk kan genoemt worden: om dat de peſtilentie genaamt word het ſweerd des HEEREN. 1 Chr. 21: 12. Ende/ om dat in ſijne andere werkingen desgelijks Gods ſweerd genoemt word. Pſ. 7: 13. Zach. 13: 7. Ezech. 6: 11. 7: 15. 12: 16.

14: 21.

14: 21. enz. Men weet ook / hoe dat Jud. 7: 14/ 20. gesprooken word van het ſweerd des Heeren, en Gideons; en men weet / dat de werkingen van Gideon ende sijn gevolg in het eerst niet in het gebruyken van het ſweerd en bestonden; vs 19/ 20/ 24/ 25. met Jud. 8: 2/ 3. maar datse evenwel wrochten. En soo ook hier.

§ 4. Dit bovenstaande ook overgebracht zijnde / op Act. 12: 23. kan men sien / of een getuygenisse van Josephus (dien D. B. met eenen wat overhaalt) mag gelden tegen de klaare woorden van den H. Geest; welke seggen: Ende van stonden aan ſloeg hem een Engel des Heeren, en hy wierd van de wormen gegeten, en gaf den Geest. Het schijnt / dat D. B. niet en kan sien / hoe in het selfde voorval konnen werken God / de Engelen / en de Wormen / een ieder na sijnen aart / en echter als een geheele oorsaak. § 4. 5. 426.

§ 5. *Paragr.* 5. worden de Engelen vergeleeken by des Konings Trauwanten. Maar zy worden daar dan soo veel minder gereekent / dat de Trauwanten hebben de kracht om te werken. Doch d'Engelen doen 'er niet meer toe / als een vercierde Personagie; of liever / als een geschilderde en ondaadige Pop. § 5. of 427.

§ 6. *Paragr.* 6. onderwint men Gods daden te examineren. Waarom dat 'er 2 Reg. 6: 17. gesprooken word van een gantſchen berg vol vierige peerden, daar'er nochtans 2 Reg. 19: 35. en Jes. 37: 36. een eenige Engel mans genoeg was / om 185000. man t'eener nacht te verslaan. Ende alhoewel wy daar inne redens genoeg konnen vinden / ten opsicht van Gehazi's ongeloof (als anders;) soo seggen wy maar / (1) Dat wy in alles de ondersoekingen Gods tot de volmaaktheyd niet en mogen soeken; want wy en sullense doch niet vinden. Job. 11: 7. Voorts (2) siet men / dat Exod. 12: 23. met Hebr. 11: 28. uytdrukkelijk worden onderscheyden de HEERE en de Verdervers, den welken de Heere niet toe soude laten in hare huysen te koomen om te slaan. Ende dese המשחית Hammaschchijth Verderver, heeft de selve naam van de daad des geenen / die Gen. 19: 13. 2 Sam. 24: 16. 1 Chr. 21: 12/ 15. genoemt word een Engel, ende die gesonden was om te verderven. Ende (3) al is 't schoon / dat de Heere in dese daden ook benoemt word; soo en strijd doch noyt de werking van de eerste oorsaak / met de daden van de Engelen; soo weynig / als de mede-werkingen Gods / met alle de andere schepselen. § 6. of 428.

§ 7. Met de twee exempelen uyt de Apocryphe Boeken / in Daniels Aanhangsel / vers 49/ 50. en Dan. 14: 35/ 36. en behoeven wy ons niet te behelpen; in een saak die ons rontom klaar genoeg geleert word. Waarom wy de 7 en 8 Paragr. van D. B. hier voor by gaan. Alleen waarschouwende den Leeser / dat hy lette op die woorden / dat het niet op de ziele; maar wel op den mensche past, dat Lazarus van Engelen gedragen word in Abrahams schoot. Luc. 16: 23. Dit steunt op dien grond / dat een ziele nergens en maar een Denking is. § 7, 8. 429, 430.

§ 8. Als nu verder Paragr. 9. gehandelt word van Act. 1: 9. dan dient men te weeten / dat de text segt: ende een wolke nam hem weg van hare oogen. ende dat die heerlijke wolke / haar werk gedaan heeft na hare natuur: wel § 9 of 430.

tot bewijs van Christi Majesteyd / maar echter sodanig / dat die wolk haar werk dede / waar toe de Heere die wilde gebruyken. Ende soo was ook die vyerige wagen met vyerige peerden, een omschrijving van de Engelen. Siet Cap. 6: 17. Ps. 104: 4. Jes. 6: 2. Ende dit geeft soo weynig reden / om te denken / dat dat vyer Elias soude verbranden / als de gedaante gelijk een Blixem / in een ander voorval. Matth. 28: 3. de beschouwers verbrande. Wil men nu hier uyt besluyten / dat God ook een Wolke kan gebruyken / en gebruykt heeft / om een lichaam te verheffen; soo verre / als God wil / en ten minsten boven het gesicht der Apostelen / dat leid genoegsaam in de Text. Maar datse gebruykt is tot den hoogsten hemel / dat en staat 'er niet. Wil men voorts seggen / dat hier Gods kracht gewrocht heeft. Niemand en zal dat loochenen / en dat die Wolke en die Engelen zijn geweest Tekenen van Gods Majesteyt / en word ook al niet ontkent. Maar / daar het op aan komt / is; Of al het geene / dat een teken van Gods Majesteyt is / daarom niet waarlijk en werkt; en dat / by gevolg / de statie-teekenen Gods zijn sonder bequaamheyd / om iets te doen op het geene waar toe se gebruykt worden / en alsoo in der daad maar schilderijtsens / en minder als de statie-teekenen van een aardsch Koning / die handen en voeten / &c. hebben om den Koning te dienen.

§ 10. of 431. § 9. Van de werkinge van den Engel des Verbonds gaan wy (Paragr. 9.) hier voor by / als zijnde van een andere natuure; waar over hier eygentlijk geen verschil is. Ende van Act. 5: 19. nevens Act. 12: 7. is gesprooken / Cap. 9. § 19. Dat 'er nu Act. 16: 26. in het voorval van Paulus en Silas geen Engel genoemt en word; is (1) een (*Testimonium negativum*) een ontkennig Argument, het geene niet en bewijst / en (2) te slecht word by gebracht; als of daar uyt volgde / dat / in een ander voorval / Act. 5: 19. 12: 7. daar de Engel word uytgedrukt / ook geen Engel gewrocht en heeft. Maar (3) schoon daar geen Engel genoemd en word / soo en word hy echter ook niet uytgeslooten: Te meer / als wy sien dat 'er snellijk een groote Aardbeving geschiede, vs 26. en dat wel / in een ander voorval / Mattt. 28: 2. de reden van die aardbeving gegeven word / in het nederdalen eenes Engels uyt den Hemel. Doch wy en behoeven het daar in niet te soeken / dewijle de andere Exempelen genoegsaam zijn. Voorts heeft men reden / om met droefheyd te lesen / die volgende woorden: Zoo is het Mattheus maar alleen, die den Engel in het afwentelen van den steen benoemt, d'andere swijgen dat. Want waar toe dient dat? is dan het getuygenisse van eenen Apostel niet genoegsaam / om daar op het geloove te bouwen? Is het dan alles in twijfel te trekken het geene maar van eene Evangelist verhaalt word? Dan zijner veele dingen van de grootste aangelegentheyd te recht ongegrond. Past zulk een taal in een Aansienlijk geleert Leeraar in Israel? Mag men vorder daar by voegen: Geen der Apostelen, noch der vrouwen, die aan 't graf quamen, heeft den Engel gesien, voor dat het graf geopent was? Lieve God / wat wil dese Taale? Past het ook te seggen / God zelf heeft Christum opgewekt / en Christus self is opgestaan / ergo de Engel en heeft den steen niet afgewentelt? Want daar wil het heen. Ende daar op volgt

volgt dan wederom / die selfde dwaling / dat men geduurig Gods werk wil maken / met uytsluyting van de tweede Oorsaaken; en dat men Gods Majesteyt wil opmaaken / door geschilderde poppen / die niet met al en verrichten / als maar de naam en de vertooning te geven.

§ 10. Hier na word gesproken Paragr. 11. van de WORSTELING JACOBS, en van de selve werd gemaakt een Inbeelding. Of die word gelijk gestelt met de twee voorvallen. Gen. 28: 12. en 31: 11. Alwaar de Heere sijne Openbaringen aan hem dede in den droom; soo als dat daar uytdrukkelijk was genoemt. En alhoewel men / uyt het geene aldaar verhaald word / al eenig licht kan krijgen in de saaken / die D. B. betwist; Om dat God de Heere / door die verschijning / een Waarheyd aan Jacob wilde voor seggen; soo en zullen wy echter ons daar meede niet ophouden / om kort te gaan / en om dat D. B. daar van maar in 't voor- by-gaan iets aanraakt. § 11. of 432.

§ 11 De WORSTELING JACOBS is van meerder aansien / ende de verandering van de selve in een Inbeelding tot al te groote verkleyning van de Authoriteyt / en van het recht verstand van Gods Woord; als dat wy dat ongemerkt mogen overstappen. Daar en word / in het verhaal des zelfs / niet het minste gerept van een droom of Inbeelding / en alles is soo klaar in die Historie / dat men niet en kan denken / op wat gronden / dat men / so dit geen waare geschiedenisse is / dan ooyt een waarlijk (en niet in Inbeelding) gebeurde Historie kan onderkennen. Want daar was in het begin des Capittels gesprooken van de ontmoeting der twee Heyrlegers der Engelen / (uyt-gedrukt door het woord Ma-chana-ijm) Ende daar word wel expres by gesegt / dat hem dit voorquam na het afscheyd van Laban, en op sijn reyse na het land van Edom vers 1 / 2 / 3. Hier na word verhaalt sijn Besending aan Esau. vers 3 / 4 / 5. Dan sijne verslagentheyd over 't Rapoort zijner Afgesondenen. vers 6 / 7. Dan sijne Versorging tegen het gevaar; (A) Door het verdeelen van sijn gevolg: vers 7, 8. Ook (B) door sijn yverig Gebed tot God. vers 9, 10, 11, 12. Ende (C) door het Geschenk / dat hy sijn Broeder Esau toe-seudt. vers 13–21. Daar na / word verhaald / dat Jacob / dien zelven nacht vernachtte in het leger. vers 21. Doch hy stond op, in dien selven nacht, en hy nam sijne twee wyven, en sijne twee dienstmaagden, en sijne elf kinderen, en hy toog over 't veyr Jabbok. vers 22. Ende hy namse en dedese over die Beke trekken: en hy dede overtrekken 't gene hy hadde. vers 23. Tot noch toe en is 'er immers niets het geene na een Inbeelding of na een Droom in het minste kan gelijken.

§ 12. Hier na word / in tegen-stelling van dat overtrekken over die beke / verhaalt / dat Jacob alleen over-bleef / t. w. aan dees' zijde van de Beke / aan het gebergte Gilead. vers 24. Ende aldaar quam hem voor / die ontmoeting / welkers gelijke aan Abraham en Isaac nooyt en is voor-gekomen. Dit BLYVEN van Jacob was een daad van hem / en is geweest tot een geheel ander oogmerk / als om een droom of Inbeelding te wachten. Want sulks komt den mensch van buyten aan. Ende / dat hy ALLEEN over bleef / paste beeter op een toe-leg om te bidden / als om te droomen. Het geene men soo wel

MET als SONDER geselschap van Na-bloed doen kan. Als Jacob nu door de schikking Godes / aldus alleen overbleev, (יותר Jivvaathéer) of overgelaten wierd. (1 Reg. 19: 10/ 14.) soo WORSTELDE een man met hem. Het woord in de Grond-text word nergens als hier en vers 25 gevonden; ende heeft sijne Afleyding van אבק *Aabhaak* Stof, Fijn-stof, om ons met de hand te leyden tot soo een Worsteling in 't zand / daar in men de Worstelaars sag vechten in het Worstel-perk / om soo veel te vaster te staan / en te sterker te konnen strijden: en daar ook het stof onder dat worstelen wierd verkleynt, en verstooven. Ende aldus vinden wy hier de woorden ויאבק *Vaijeeaabheek*, en בהאבקו *Beheeaabhekoo*: de welke de Targum overset met de woorden ואשתדל *Veisch-tad-deel*, en באשתדלותה *Beisch-tad-daa-luu-theeh*. Om ons te wijsen / op soo een werk / daar men arbeyd tot sweetens toe / ende daar de twee Worstelaars malkander om het lijf houden / om te sien / wie dat den anderen sal over mogen.

§ 13. Zijn tegenparty word genoemt een MAN איש *ijsch*. Dit was een Engel onder de gedaante van een Man / zijnde Gods Zoone / de Engel des Verbonds / Hos. 12: 4/ 5. met Gen. 48: 16. en Mal. 3: 1. en hier na vers 28/ 30. Dese man nu worstelde met hem, tot de dageraad opgink; Hy was des nachts opgestaan / om sijn Goed ende Bloed / sonder hinder / over te brengen over de Beke. Daar was geen kleyne swarigheyd ende sorg voor hem over; het quam alles op hem aan: Geen beter Raad was 'er dan voor hem / als te WEENEN en te SMEEKEN. Hos. 12: 5. Syn strijd was dan te gelijk met de Ziele en met het Lichaam. Klimmende van dien man / met den welken hy hadde te worstelen / tot den HEERE, die hem konde helpen. Ende / het en was geen korten Aanval: maar het duurde tot den Morgenstond.

§ 14. Doe nu (vers 25.) de Engel sag, dat hy hem niet en overmogt; Het zy met opset / het zy dat het aangenoomen lichaam met voor-bedachtheyd / of anders / swakker was als Jacobs Lichaam. Of / door wat voor een weg / sulks ook mochte geschieden. Het was althans zoo; ende dewijle hy het sag / zoo roerde hy het gewrichte sijner Heupe aan. De Worstelaar word hier (na een menschelijke spreekwijse) ingevoert; als of hy het van achteren eerst sag. Want de uytkomste der Worsteling en konde hem / die alles weet / niet onbekend zijn. Op dat hy nu aan Jacob een bewijs zoude geeven van sijn Vermoogen; soo roert hy het gewrichte zijner heupe, soo aan / dat het selve verwrongen werd, als hy met hem worstelde, 25. Soo dat hy was hinkende aan zijne heupe. vers 31. Het Hebr. Woord ויגע *Vajjiggang*, dat hier staat / beteekent: Aanroeren, Raaken, Aanraken, quetsen: slaan. R. נגע. Ende het ander woord ותקע *Vatteekang*. R. יקע beteekent: Verstuykt worden, verstuykt hangen, ende alsoo verwrongen zijn. Het welke geen vruchten en zijn van een droom, ofte van een sterke Inbeelding; Maar het welke hem van buyten met 'er daad toe-quam van hem / die zich wel liet overwinnen; maar die ook een teeken wilde geven van sijne Kracht. Op dat Jacob mochte hebben een teeken aan d'eene kant van sijne Overwinning over sijnen Broeder /

ende

ende dat hy wel hadde te wachten meerder strijd; doch ook / daar by / zoude voorsien de Overwinning booven sijne andere Vyanden. Ende op dat ook Jacob aan d'andere kant soude weeten / dat hy / niet door sijn eygen / maar door Gods hulpe / had overmogt. Dat hy ook in sijnen wandel niet altijt even recht en hadde getreeden / Ende nu in het byzonder hadde gehinkt in sijn Geloove / en vertrouwen op dien God / die hem altijt / en ook pas te vooren vers 1/ 2. sijn bystand hadde doen smaaken. Waarom hy dan dit teeken konde dragen tot een Bewijs van sijne natuurlijke Swakheyd: Maar echter ook tot een Teeken van desen Vorstelijken strijd / dien hy met dit verlies had gewonnen. Daar zijn ook Gods-geleerden / de welke seggen / dat het verwringen van dit gewrichte sijner Heupe. Hebr. בכף ירכו *Beckaph Jereechoo*, niet wel en heeft konnen geschieden / door een menschen hand / en dat daarom Jacob / hier uyt / wat Goddelijks heeft konnen besluyten.

§ 15. Onder desen strijd / zeyd de Worstelaar tot Jacob / laat my gaan, want de dageraad is opgegaan, vs 26. Dit bewijst / dat aan Jacob de overwinning word gelaaten / ende dat de Worstelaar niet en konde / of wilde gesien zijn / by den dag; niet van Jacob / ende immers niet van sijn Volk / die na hem mochten toe-koomen. Maar Jacob beantwoord dat met dese woorden. Ik en zal u niet laten gaan, 't en zy dat gy my zegent. Hier verwagt Jacob van sijnen Worstelaar wat Goddelijks / hy heeft hem dan na den strijd / en na het smaaken van des Engels krachten in het verwringen / ende in den tegenstand / (misschien ook door een Godlijk ingeven) bekent voor eenen / die machtig was om hem te segenen. Ende daarom (segt Hoseas 12: 5.) heeft hy geweent en gesmeekt.

§ 16. Hier op vraagt die vremde Worstelaar na Jacobs naame. vers 27. Ende als hy se hem gesegt hadde / soo seyde hy / (die dit maar gevraagt hadde / om occasie tot het gesprek te geven;) Uwe naam en zal voortaan niet meer Jacob heeten, maar Israël. Welke naame sijne afleyding heeft van het Woord שרר (of / שרה *Saaraa*) dat is / sich Vorstelijk draagen, [Waar van daan gesprooten is het Fransch woord SIRE] en te gelijk / van het woord אל *Eel*; het welke beteekent God. Soo dat Israël beteekent een Vorst Gods. Met desen name soude Jacob in het toekomende meerder / als met sijnen eersten name genoemt worden; Want (segt de Engel) gy hebt u Vorstelijk gedragen met God, ende met de menschen, ende hebt overmocht. Het welke Gen. 35: 10. op hem wederom word bevestigt. Ende wie kan denken / dat dit alles maar een droom ofte een inbeelding geweest is? Ende waarom zal men desen strijd met God minder eygentlijk kennen / als den strijd Jacobs met de menschen / Esau en Laban? daar se beyde met eenen stijl werden uyt-gesprooken.

§ 17. Hier op neemt Jacob gelegentheyd / om te vragen / na den name des geenen / dien hy overmogt hadde. vers 29. Maar hy krijgt daar op een afslaande antwoord / even als Manoach, Jud. 13: 17/ 18. in diergelijke handelinge des Engels. Echter en laat dese Engel niet na / om Jacob te zegenen / met 'er daad / als hy sijnen name noemde Israël / en met woorden van toe-seg-

ging van overwinning. Soo dat Jacob konde ſeggen / vers 30. Ik hebbe God geſien, aangeſichte tot Aangeſichte; en mijn ziele is gered geweeſt. Dit was by hem een oorſaak van vreugde / dat hy / door dit geſichte Gods / niet en was verteert / even als Jud. 13:22. Ende ondertusſchen gaat hy hinken (lang of kort en ſtaat 'er niet; maar wel dat Moſes / vers 32. daar by voegt de gewoonte der Jooden; om dat hy het gewrichte van Jacobs heupe aangeroert hadde, aan de Verrukte Senuwe. Het welke nu niet en gelijkt na een Droom / of Inbeelding. Maar door Jacob ſich zoo krachtig zoude bewogen hebben, „dat hem ſijne heupe, daar af dus verwrongen wierd, als D. B. leert / Paragr. 11. Want Moſes ſegt klaar / dat het de worſtelende man gedaan heeft. Indien nu dit geen ware Hiſtorie en is / ſoo mogen wy te recht aan alle Hiſtorien twijfelen. Ende in het byſonder ook aan het geene / Hoſ. 12:4. geſegt word dat Jacob zijnen broeder by de Verſſen hield, enz.

§ 12, of 433. § 18. Hier na gaat D. B. Paragr. 12. over / tot het toe-paſſen van ſijne wonderlijke uytlegging op de texten. Exod. 12. 2 Sam. 24. en 2 Reg. 19. Ende het komt al wederom daar op uyt; dat men niet en ſiet / hoe Gods wreekende gerechtigheyd kan werden vertoont / al is 't / dat daar toe gebruykt worden de tweede Oorſaaken / Gods Schepſelen.

§ 13. § 19. Na Paragr. 12. werd in de Inboegſelen gevonden een dertiende §. In de welke D. B. ſchijnt de Werkingen van de Engelen toe te geven. Maar ontkend de zelve werkingen in de Duyvelen; Om dat hare Verdorventheyd door de Sonden haar Verſtand en Wille heeft verſwakt. Maar hoe verre / dat dit gaat / zullen wy hier na zien / als wy van den Duyvel handelen. Nu ſeggen wy maar dat de Quade Engelen / door haaren Val haar weeſen niet en hebben verlooren / en datſe daarom ook noch Engelen genaamt worden.

§ 14. § 20. Paragr. 14. Word wederom voorgewend de eere van God / die D. B. meent groot te maken / met het verkleynen der Engelen. Maar daar en kan geen redelijk Chriſten denken / dat God kan worden groot gemaakt / door het verkleynen van de Autoriteyt van Gods Woord / al waar God de Heere, de Engelen ſodanig / (als boven getoont is) voor ons gelieft te beſchrijven. En wat reden doch is 'er / dat God meerder verkleynt word / door de Werkingen der Engelen; als door de Werkinge der menſchen / ja ſelfs van Beeſten / ofte van de andere leven-looſe Schepſelen? immers geene. Of moeten de Engelen maar zijn domme en ſtomme trauwanten van den Hemelſchen Koning? Dit ſchijnt ſoo uyt de gantſche Verklaring.

CAPITTEL XI.

Van de Ordening der Engelen.

§ 1, of 434. § 1. DAt 'er onder de Engelen eenige ordre en onderſcheyding is / kan men uyt de Benamingen / Col. 1:16. Eph. 1:22. 1 Theſſ. 4:16. eenigſins

sins afneemen. Maar hoedanig de selve zy / zoo ten opsigt van hare Gaden/ als van haare Weerdigheyd en volmaaktheden: Item / of de zelve zy voor al-tijt / ofte by beurte en konnen wy niet weeten. Men ziet daar van het gevoelen van oude en latere tijden / geleerdelijk opgehaalt en verydelt van de Hrn. Gisb. Voetius, disput. part. 1. pag. 882 — 897. item Vogelf. exercit. pag. 621-624. *Zanch.* oper. tom. 3. pag. 91—96. Vossius, en andere.

§ 2. Ondertusschen is'er in Gods Woord klaar te vinden het onderscheyd tusschen Goede / of Uytverkoorene / en tusschen Quade of Gevallene Engelen. Van de eerste siet men / 1 Tim. 5: 21. Ps. 103: 24. 104: 4. met Hebr. 1. Matth. 18: 10. 22: 30. 24: 36. Luc. 25: 31. 26: 53. Marc. 8: 38. 12: 25. Luc. 9: 26. enz. van de Laatste Matth. 25: 41. Joh. 8: 44. 1 Joh. 3: 8. 2 Petr. 2: 4. Jud. 6/ 14. Boven dit generaal onderscheyd spreekt D. Bekker Paragr. 2/ 3. van de twee hoofden der Engelen. Makende van Michael een geschapen Engel / en een Hooft van de Andere. De welke gestelt word tegen den Draak, als het hoofd der quade Engelen. Men mag zich hier te recht verwonderen / dat D. Bekker, daar hy anders by na alles los maakt / ende ook de Talen doet afhangen van de menschen / dat hy nu / uyt kracht van de beteekenisse van Michael en Gabriel, iets wil besluyten. Ende onder de Engelen iets meerder wil seggen / als de ouden / die / met Augustino in sijn Enchirid. cap. 58., openbaar bekenden / datse de ordre der Engelen niet en wisten / en dat niemand daar van iets met fondament konde bewijsen. Maar / die met my / het rechte oogmerk van D. B. siet / die zal zijne verwondering wel haast veranderen; ende dan daar by ook / wel zien; dat het gestelde wel wederom haast word in twijfel getrokken. § 2, 3. 435, 436.

§ 3. Wat ons aangaat / wy houden het daar voor / dat die geene dit het best gevat hebben / die weynig van de Ordre / en Opperhoofdigheyd der Engelen bepalen. Seggen ook / dat'er geen Redenen en zijn; waarom dat men door Michael (te samen gestelt uyt מי *my*, Wie. כ Gelijk, en אל eel, de sterke God,) niet en zal verstaan den Heere Jesum / die / Jos. 5: 13/ 14/ 15. eerst beschreeven word / als een Man, om dat hy sich in sodanigen schijn vertoonde/ daar na als de Vorst van het heyr des HEEREN; Die daar op zich ook laat aanbidden / en die belast de schoenen uyt te trekken / vermits de heyligheyd der plaatse; die ook Jes. 6: 2. Jehova genaamt word / ende op wien passen de andere voorvallen / Dan. 10: 13/ 21. alwaar het ander gevoelen / Nota 40. (als ook genoeg bekent) word aangehaalt. Item Dan. 12: 1: Jude 9. Apoc. 12: 7. Desen had de Vader gegeven tot een getuyge der volken, eenen Vorst en Gebieder der volken, Jes. 55: 4. en den Oversten Leydsman onser zaligheyd, Hebr. 11: 10. 12: 2. enz.

§ 4. De swarigheden / de welke hier tegen werden ingebracht / zijn van dat gewichte niet / dat men daar door een ander dan de Heere Jesus verstaan moet. Want Dan. 10: 13. staat in het Hebreeusch אחד השרים הראשנים *Achadh Hassaarijm Haarischoonijm.* Van welke woorden / het woord Achadh ende sijn spruytelingen acht en dertig maal word overgeset EERSTE. Ende Rischoon word met sijne spruytelingen ook overgeset VOORIGE. Men en misdoet dan niet /

niet / als men / met onſe Overſetters / die elders ſoo doen / de woorden alhier ook overſet Michael de EERSTE van de Voorige (of eerſte) Vorſten quam my te helpen. Gelijk hy daar na genoemt word van het volk / onder de woorden uwe Vorſt Michael; vs 21. en dit en ſtrijd niet tegen de eere van den Heere Jeſus / die anders wel genaamt word een eerſtgebooren ſoone, Matth. 1: 25. Luc. 2: 7. de eerſtgebooren / onder veele Broederen / Rom. 8: 29. de eerſtgebooren aller Creatuuren / Col. 1: 15. de Eerſtgebooren, Hebr. 1: 6. de eerſtgebooren uyt den dooden, Col. 1: 18. Apoc. 1: 5.

§ 5. Ende wat belangt de Tegenwerping / uyt Jude 9. die en is ook niets. Want het Griekſche woord ἐτόλμησε, van τολμάω, beteekent niet alleen Durven, maar ook Beſtaan, Ondernemen. Soo ſiet men dat / by Plato, Eurip. en ook Rom. 5: 7. Soo dat de Heere heeft willen geven een exempel van Verdraagſaamheyd / ende daarom ſig ſelven bedwongen. Hy en heeft dan geen oordeel van Laſtering tegen den Duyvel willen voortbrengen. Maar willen ſeggen / de woorden / de welke ſtaan / Zach. 3: 2. De HEERE ſchelde u, gy Satan. Welke woorden daar worden uytgeſprooken van hem / die vers 1. genaamt was de Engel des HEEREN, en vers 2. de HEERE ſelfs. Gelijk hy wel meermaalen in andere voorvallen / als Joh. 17: 1/2/5/7/9/11/15/17/24. enz. gebeeden heeft.

§ 6. Soo en is 'er ook geen tegenſtrijdigheyd in / dat 'er 1 Theſſ. 4: 16. ſtaat / dat de Heere zelve zal nederdalen van den Hemel met een geroep, met de ſtemme des Archangels ende met de Baſuyne Gods. Want daar werd geſien op een Goddelijke kracht / de welke bequaam was / om dooden op te wekken / en daar toe word voorgeſtelt een geroep (1) onder de woorden van ἐν κελεύσματι, het welke eygentlijk beteekent ſoo een geroep / dat met een bevel gevoegt is / aan de geene / die gelijkelijk iets moeten werken / (Siet mijn Lexic. pag. 204.) Die ſelfde ſtemme word (2) nader verbreyd met de woorden ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου met de ſtemme des Archangels, of Arts-Engels, of Prins der Engelen. Ende daar en is geen noodſaakelijkheyd / om deſe ſtemme te onderſcheyden van het geroep des Heeren; te meer / (3) om dat men dan noch wel een derde diende te ſoeken / in de Woorden ἐν σάλπιγγι Θεοῦ, d. i. en met de baſuyne Gods. Het welke alles gemakkelijk kan genoomen worden / voor de zelve krachtige ſtemme / de welke bequaam zal zijn om de dooden op te wekken.

§ 7. Als 'er nu ook geſprooken word van den krijg tuſſchen Michaël en den Draak, Apoc. 12: 7. ende een yder met ſijne Engelen / ſoo moet men wel aanmerken / dat 'er onder de Engelen van Michaël ook gereekend worden menſchen / die haar leven niet lief gehad en hebben tot de dood toe, vers 11. ende dat het ſoo is gelegen met den Draak en ſijne Engelen. Alwaar (ſegt de Hr. JOH: a MARK in Apoc. pag. 503.) is aan-te-merken / dat eerſt alleen genoemt word de DRAAK, om een onderſcheyd te maken / ende om te toonen een tegenſtelling tuſſchen Chriſtum en den Satan; dan tuſſchen d'andere Duyvelen en Chriſti Engelen; en dan tuſſchen Chriſti navolgers / en

Satans

Satans onderdanen. Dat nu de plaatse van desen strijd gestelt word in den Hemel / is / om door dat Sinnebeeld te toonen / dat de strijd is voorgevallen onder het ooge Gods / ende dat voor dien strijd de Macht des Satans in de Wereld is geweest groot / en (als of het ware) in den Hemel verheeven. Het welke na den stijl van Gods Woord soo genomen word / Jes. 14: 12/13/14. Soo dat de Heydenen hem voor een God hielden / en dat de strijd geweest zy over de Weerdigheyd en Goddelijkheyd van den Draak / de welke nu / als maar een usurpateur zijnde geweest / daar van wierde ontbloot / soo dat het de Hr. Professor Mark; de welke ook afwijst het gevoelen van Grotius, die / door den Hemel, de Lucht verstond: Het welke ook zoo wesen konde / maar niet wel zoo klaar is / als het eerste.

§ 8. Als nu D. Bekker het woord Michaël, anders op-neemt voor een Hoofd der Engelen van Christus onderscheyden / so en is hy daar in niet Singulier. Want daar zijn meer Gereformeerde en geroemde Leeraars / die dit soo hebben opgevat / gelijk onse Kant-teekeningen op de gedachte plaatsen te kennen geven. Maar die tale / de welke men § 3. leest / daar D. B. van die drie boodschappen zoo met verkleyning spreekt / en past geen Gereformeerd Leeraar.

§ 9. Van 't Opperhoofd der quade Geesten / begint D. B. Paragr. 4. Ende hy noemt der selver Hoofd Diabolos en Satan; doch dat hy meer andere namen in Gods Woord heeft / ziet men in de Brieven. Capp. V. §, 8/ 41–55. ende Cap. 6. § 18 - 160. met Cap. X. Voorts segt D. B dat ons de naam van שטן Satan in het O. T. op vier plaatsen voor-komt. Doch ik vind het daar 27 maal. Ende dat het selve driemaal in het Grieksch staat ἐπίβουλος *Epiboulos*, dat is / iemand die sich tegen eens anders Raad ofte voorneemen stelt. (Th. βουλή *Consilium*) als 1 Sam. 29:4. 2 Sam. 19:22. 1 Reg. 5:4. Eens vind ik σατὰν Satan, 1 Reg. 11:14. en van vs 23/25. staat niet met al in het Grieksch. Voorts staat het Num. 22:22. overgeset door een Werkwoord ἐνδιαβάλλειν *Calumniari*; beschuldigen, &c. en vs. 32. door διαβολή beschuldiging, bestraffing. En anders word het overgeset Diábolos. D: B. sal dan gesien hebben op die vierderley voorvallen / daar het op den Duyvel gepast word / t. w. 1 Chron. 21:1. Job. 1. en 2. Ps. 109:6. en Zach. 3:1/2. Of dit nu op den Satan past / zal hier na op sijn plaats ondersocht worden / en hoe gesocht dat die 4de Paragr. is / kan de Leeser genoegzaam onderkennen. § 4. of 437.

§ 10. Paragr. 5. spreekt hy van het woord Diabolos en van den Hr. D'Aillon. Doch hoe aangenaam het dien man is / dat men / op sijne gedachten / Gods Woord soo weynig respect bewijst / kan men leesen in sijne twee gedrukte Brieven van dato den 16 Decemb. 1691. en van den 19 Febr. 1692. § 5. of 438. Voorts kan men over dat concept zien de 3 en 6. Brief van Philal. Tegen het welke de woorden van D. Beza niet en strijden. Soo is ook de inhoud van Paragr. 6. aldaar Cap. 7. ontsenuwt. Voorts word paragr 7. onnodig ondersocht het onderscheyt tusschen de Dienende en de Staande Engelen; dewijle niemand ons kan seggen / of het selve by beurte ofte voor altijt geweest is. Wy en § 6, 7. 439, 440.

konnen ook niet weeten / of 'er onderſcheyd is tuſſchen de Cherubym en de Seraphym. Waarom al het onderſoek daar ontrent maar te vergeefs is. Van de naamen Cherubh kan men het geene paragr. 8. ſtaat vinden in Trom-
§ 8, 9. mii Concordantien. pag. 125, 126. En in 't tweede Deel. pag. 96. Dat nu het
442. Hebreeuſche woord כרוּב betekent een Oſſe, word aldaar vrybortiger geſeyd/
443. als het opt wijſſelijk kan werden beweeſen. Want hoewel het waar is / dat Cerabh (niet in het Hebreeuſch maar) in het Chaldeeuſch beteekent Ploegen, Soo en is nochtans Cerabh niet het Hebreeuſche Carabh. Ook beteekent Cerubh, in het Chaldeeuſch en Rabbijnſch / *Braſſica*; Koole; of ook wel *Milliare;* een mijle; ende het word in den Talmud genoomen voor de gedaante van een gevleugelt Kindt; ſoo dat het ſoo veel ſchijnt te willen ſeggen/ als / Gelijk een Kindt. Maar / om te toonen / dat men de rechte kracht van dit woord niet wel en wiſt af te leyden van een vaſt Grondwoord; ſoo hebben de voornaamſte Lexica dit in het Hebreeuſch gehouden als een woord op zich zelven. Want of men dit Woord al wilde afleyden van het Chaldeeuſche כְּרַבְיָא Cerabhjaa, dat is / gelijk een Kindt; om datſe in het Heyligdom onder diergelijken ſchijn wierden afgebeeld; ſoo bleef men echter onſeeker: ende een Ander koſt het willen afleyden van het Chald. *Cerabh*, ploegen; om dat die Cherubym ook (door een gedaante van een oſſen-Aangeſicht) werden voorgeſteit. Ezech. 1: 10. enz. met 10: 14. Voorts vinden wy by Vogelſang, exercit 22. dat het van andere werd afgeleyd van het Hebr. Woord חרב Cherebh, een ſweerd; om dat de Engelen met een ſweerd het aldereerſt zijn verſcheenen. Gen. 3. Een ander wil de ſelve letteren behouden / en verſetten alleen de Caph in de plaatſe van de Reſch. Soo dat Cerubh ſoude zijn voor *Rechubb*, dat is / een wagen. Dewijle de Heere ſich beſchrijft als vliegende en varende op den Cherubh. Ende Vogelſang voegt 'er zijn gevoelen by / dat men het konde afleyden / wegens de meenigte der Engelen / zoo in kracht als in getal / van het woord רֹב *Roobb*, Veelheyd, Voortreffelijkheyd, met het Bywoord כ. Doch / in deſe onſeekerheyd / hebben onſe Overſetters het Woord Cerubh gelaaten / ſoo als ſy het in het Hebreeuſch vonden.

§ 11. De Seraphym, waar van geſprooken word / Paragr. 10--12. hebben
§10, 11, haar afleyding van het woord שָׂרַף *Saraph*, Branden, ontſteecken, en worden Jeſ.
12. 6: 2/6. gepaſt op ſchepſelen / de welke drie paar Vleugelen hadden. Deſe waren
444-- dan den Cherubim gelijk/ daar in/ datſe vleugelen hadden: maar ongelijk datſe
446. 'er twee paar hadden: Voorts ſiet men datſe maar twee voeten hadden te bedekken. D. Kimchi ſet dit Woord over / met twee andere woorden מלאכי אש *Malachee Eeſch*, dat is / vierige Engelen. Welke naamen op de Engelen ſeer wel te paſſen zijn / wegens den glants van haar aangeſichte / als ontſteeken zijnde door liefde en Rechtveerdigheyd / en ſoo veerdig als vyer om Gods beveelen te gehoorſamen / en om den Heere / even als de Cherubym geduurig te looven. Pſ. 103: 20. 148: 20. Jeſ. 6: 3. Soo dat 'er geen Reden is / om te beſluyten / dat 'er tuſſchen de Seraphym en Cherubym eenig onderſcheyd is / en dat alleen deſe namen dienen / gelijk haare andere namen / om ons den aart en natuure van haare werking te verbeelden.

§ 12.

§ 12. Hier na gaat D. B. sien / of men / tusschen de Engelen / ordre en onderscheyd kan vinden in eenige andere Texten / en hy neemt daar toe de bekende Texten / Eph. 1: 20/ 21. 3: 10. Col. 1. 16. Paragr. 13/ 14/ 15. Van welke Texten wy boven § 1/ 2. met de woorden van Augustinus, Voetius, Vogelsang, Essenius, &c. al gesegt hebben / datse niet magtig en zijn / om ons een klaare bevatting van het onderscheyd der Engelen te geven. Waar in wy dan (met D. B.) het selfde gevoelen. Alleen en konnen wy met hem § 13. niet seggen / dat 'er Eph. 1: 20/ 21. niet staat, het geene op de menschelijke magt op Aarde niet en past. Bysonder / als wy daar by voegen de twee andere Texten / Eph. 3: 10. en Col. 1: 16. in alle hare Omstandigheden. §13,14, 15. of 447--449.

§ 13. Hier na werd Paragraaph 16. een besluyt gemaakt tegen de geene / die de ordeningen der Engelen hebben verklaart. Ende daar moet die Groote Athanasius (wiens naam in de Christen Kerke altijt tot zeegen zal zijn) tot sijn onschuld nog ten tweeden maal werden opgehaalt. Gelijk verstandig aanmerkt S. de Vries, (Vader van den vermaarder Professor Gerard de Vries.) in sijn Voor-reeden van sijne Historisch Verhaal van den Satan. * 11/ 12. § 16. of 450.

§ 14. Paragr. 17/ 18. stapt D. B. over tot de Ordening van de quade Geesten / en daar moeten onse Gereformeerde Leeraars den naam dragen / dat se de Roomschgesinde / &c. stijven in haar gevoelen wegens de ordening der Engelen / even of men besorgt was om des Duyvels Rijk staande te houden. Maar wat hier ontrent zy het gevoelen van de beproefde Gereformeerde kan men lesen in de Brieven van Philal. Cap. 5. §. 54/ 56. met §. 46—53. Waar toe wy den Leeser Refereeren / ende dan voorts met D. B. overgaan tot §17,18. 451, 452.

Het XII. Capittel.

Om te spreeken van de Werkingen der Engelen.

§ In het gemeen kan men daar van seggen / datse ons in Gods Woord voorkomen / als Werksaam / om God te looven ende om zijnen wille te doen. Ps. 103: 20. 148: 2. Jes. 6: 3. Matth. 6: 10. Luc. 2: 13. enz. Ende / aldus den Heere dienende / soo dienense ook de geene / die de zaligheyd zullen be-erven. Waar in wy dan weeten (soo veel ons nodig is) wat de Engelen / voor God / en ontrent ons / verrichten. Het welke wy stellen tegen de 1 en 2. Paragr. van D. Bekker. En op Paragr. 3/ 4/ 5/ 6/ 7. sullen wy alleen dit aanmerken / dat het argument / het geene D. B Paragr. 6. uyt het Hebreeusch by-brengt / om te toonen / dat 'er Ps. 34: 8. niet en word gesprooken van den Engel des Verbonds met sijne Heyrlegers (gelijk sommige vermaarde Schrijvers willen) niet machtig en is / om het zelve om-ver-te-stooten. Want het (*Pronomen Præfixum*) Voorhegtsel He, met de Patach en de volgende Dagesch, word somtijts wel gevoegt aan de woorden / die met een ander woord verbonden zijn. Onder de verscheydene exempelen / die daar van zijn / komen §1,2-7. 453--458.

wy nu slechts voor / de staaltjens *Haddágnath* toobh, dat is / de Kennisse des goedts, hier vinden wy / in de VERBINDING, het Voorhechtsel, Had. Gen. 2:9. Item / *Haa-êel Bethel*; de God van Bethel., Gen. 31:13. H*ajethadh* H*aa-éregh*; de pinne der gevlochtene (ofte des weefsels,) Jud. 16:14. H*at-too-gnabhooth Haggoojim*; de grouwelen der Heydenen. 1 Reg. 14:24. Item; *Hammamlechooth Haa-aaretz*; de Koninckrijken der aarde. Jer. 25:20. Ende / om dat my diergelijke staaltjens meer waren voorgekomen / soo hebbe ik den Regel (daar D. Bekker in desen op-siet) niet gemaakt Algemeen / maar in mijn Pethach pag. 294. lin. 18/19. gesept. Dat het Voorhangsel Ha, met de volgende Dubbelaar / SELDEN (*rarissimè*) word gevoegt aan de Naamwoorden / die in den staat der Verbinding zijn. Als dan Ps. 34:8. staat *Mal-ach* (en niet Ham-*mal-ach*) *Jehoovaa*; de Engel des Heeren, soo en is daar uyt niet meerder of minder te bewijsen. Ook is het een abuys / dat dese sylve H*am* genoemt word het By-woord: Want *Ham* is een *Pronomen* en geen *Adverbium*.

§ 8, 9, 10, 11. 458---461. § 2. De wijse nu op de welke dit geschied / is boven Cap. 9. (daar het voor quam aangeweesen. Soo dat de meening van alle de werking der Engelen is: dat God de Heere niet alleen geen gebrek van Dienaars heeft / als hy sijn volk wil helpen en beschermen. Maar dat hy die dadelijk doet werken / elk na hare natuure / tot beste van Gods lievelingen / en tot straffe van de godloose. Soo dat hy met sijnen Invloeid werkt op de schepselen elk na de natuure van haar weesen en werken. Waarom men niet en behoeft met D. B. § 9. te siften: Wat hier eerst, of laatst, of gelijk zy / en / door een gelijkenisse / van uyt de Lucht / door de Aarde / te dalen op het gewas / en dan ten laatsten by trappen op den mensch. Want God de Heere werkt op alle de tweede Oorsaaken. Ende die tweede oorsaaken werken afhangelijk van God op malkanderen. Het welk toe-gepast zijnde op Paragr. 8/9/10/11. konnen wy voortgaan / tot Paragr. 12/13.

§ 12, 13. 462. § 3. Wy zeggen dan / dat men oorsaak heeft van zig van herten te bedroeben / dat men het gene aan Gehazi vertoond wierde niet meer en agt als een Inbeelding. § 12. Daar staat immers klaar / dat Elisa tegens Gehazi zeyde; En vreest niet: want die by ons zijn, zijn meer, dan die by hen zijn. Was 'er dan by Elisa niet meer als een Inbeelding, dan was hy zeer slecht bewaart tegen dat swaar Heyr der Syriers, dat door geen inbeelding was te verderben. vs 14. Of (2) soude men wel derven denken / dat Elisa den HEERE soo statig zoude hebben gebeeden? en daar toe (3) zoude gebruykt hebben die opmerkelijke woorden? Opent doch sijne (dat is Gehazi 's) oogen, dat hy zie. Wat komt dit by een Inbeelding te pas? soo weynig / als 'er daar na / wederom verhaalt word: ende de Heere opende de oogen des Jongens, dat hy zag, en ziet, de berg was vol vyerige peerden, en wagenen rontom Elisa. vs 16/17. Moet men nu dit alles voor Inbeeldingen opnemen; zoo is het (4) ook gewis een Inbeelding geweest / dat de Syriers met verblindheyd geslagen zijn. Want *paribus paria conveniunt*. Ende schoon genomen al / dit was een Inbeelding geweest / gelijk het niet geweest en is / dan (5) bleef noch overig / dat daarom de saake / waar van men een Inbeelding heeft ofte droomt / daarom

om geen nietig ding is in Weesen/ ofte in Werking. Of ook / dat God de Heere maar gegeven heeft bloote vertooningen van dingen / die maar Poppen of Schilderyen / en / voor de rest / maar nietigheden zijn. De andere dingen zijn boven verhandelt.

§ 4. De kracht van Paragr. 13. is in het voorgaande al gebrooken. Ende het geene daar verder werd by gedaan (in de Invoegselen pag. 9.) dat sal ook vervallen / als men leest het geene ik boven van de Wolke gesegt hebbe / en als men maar altijt leert onderscheyden; hoe een yder tweede Oorsaak werkt / achtervolgens sijne Natuure / de welke God de Heere dan een yder Schepsel heeft mede-gedeelt / en dit en is tot het generaale hoofd van de Mirakelen niet wel te brengen. Waar mede wy dan verder gaan in sien / het geene ons geleert word / in

Het XIII. Capittel.

Van de Engelen, die Gen. 18 en 19. aan Abraham en Lot verscheenen zijn.

§ 1. De Staat des Verschils / die D. Bekker hier ontrent maakt / is: Of die drie Persoonen, die aan Abraham zijn verscheenen, zijn geweest Menschen; dan of de Eene daar van / is geweest de Soone Gods / vertoont in den Vleesche / en de andere Geesten / die voor die tijd een lichaam hadden aangenoomen / ende die alle drie Engelen genaamt worden. Waar van D. Bekker wil toonen / dat het zijn geweest Mannen / en geen Engelen / en in het byzonder / datse zijn gekoomen van Salem, over Mamre na Sodom. Vinnig bespottende met de geene / de welke hier (als te scherp siende) de H. Drie-eenigheyd willen vinden. Ende d'andere / (die den Heere Jesum als een derde vinden) uytmakende voor te ver ziende. Wie se geweest zijn / en noch zijn / die hier de H. Drie-eenigheyd sien konnen / kan men beknopt by een zien. In Witzii Oeconomia libr. 4. cap. 3. § 4. *Burm. Syn. Th. part. 1. p. 513. libr. 3. cap. 2.* § 4. en Wet. pag. 172. § 1, of 463.

§ 2. Ende / gelijk D. B. van zijne andere saaken in dit Boek vervat / het gewichte zijner stellingen uytmeet / soo word dit sijn Concept soo hoog gewoogen / dat aan het selve gehangen word het Argument voor Christi Opstanding uyt den dooden. Paragr. 2. Aldus / o Droevige Liefde tot eygene Concepten!) werden dit gewichtig stuk en de grond onses Geloofs gelijk gestelt met een Historie daar geen Prophetyen / en bevestigingen uyt de Schriften (gelijk van de Opstanding) by te vergelijken zijn / als 1 Cor. 15. doorgaans / met 2 Tim. 2: 8. ende met de andere bewijsen die in de Brieven van Philal. pag. 6/7/8. te lesen zijn. En dan wil men noch in sijne ingelevere Articulen den Volke wijs maaken / dat men den Inhoud van sijn Boek maar wil achten voor een *Problematijeque* (Vraagstellinge) quæstie. Daar men behal- § 2, 3. 464, 465

halven dit / Paragr. 3. klaar leeſt / dat men / (Soo men by het gemeene gevoelen wil blijven) als dan tot d'oude doling van Marcion, en Andere ſal moeten vervallen. Ik denke dat hy ziet op het gevoelen van Marcion, de Manicheën, en andere, de welke de Waarheyd van Christi Lichaam loochenden / en Christi Vleesch onlijdelijk ſtelden. Voorts zoud ons God dan doen Doolen, ſegt hy (Par. 3.) Ende hy Vraagt verder na Redenen / waarom dat God ſich aan Abraham aldus door Engelen zoude willen openbaaren. Ende hy meent / dat de Heere zig al / door andere wegen met Abraham / over de grootſte ſaaken / hadde gewent. Maar / droevige Vermeetelheyd! dat men de Redenen van Gods daden met ſijn verdorven Verſtand wil na-ſpeuren / daar wy zoo klaar tegen werden gewaarſchouwt: 2 Cor. 10: 5. en daar ons de redenen van ſulke misſlagen zoo taſtelijk worden aangeweeſen. Jeſ. 55: 8. in dat onderſcheyd tusſchen Gods weegen en onſe weegen; die ons te diep / en te onnaſpeurlijk zijn. Rom. 8: 33. Maar / behalven dat / heeft ons Paulus daar van al een Reden geſegt / als hy Hebr. 13: 1/2. daar op de Herbergſaamheyd bouwt. Petrus geeft 'er ons noch een andere / 2 Petr. 2: 6—10. Ende het zoude wat lang vallen / dat wy de practicaale Nuttigheeden / die daar in zijn Verborgen / uyt het geheele Capittel uyt-haalden: Ende dan zagen / hoe Abraham / als een Vriend Gods / hier word behandelt. Jac. 2: 23. en hoe hy ook den Zalighmaker in deſe Voorſpelling heeft geſien. Waar op zommige meenen / dat / onder anderen / Joh. 8: 56. geſien word.

§ 3. Voorts is het een groote misſlag / dat men / Paragr. 2. derft ſeggen: Dat 'er Gen 18. in de aanſpraak van het Hooft van die Geſantſchap gebruykt word het woord ADONI. Daar 'er nochtans in het gantſche Capitel niet eens het woord van Adoni gebruykt word / als Abraham tot de Engelen ſpreekt: want dat Sara / vs 12. ſoo tot haar Man ſegt / dat komt niet te paſſe in de Aanſpraake tot de Engelen. Ende hierom heeft de Targum (dat is de Chaldeeuſche Overſetting) op d'andere plaatſen / daar men den Engel aan-ſpreekt / het woord Jehoova; maar vers 12. het woord Ribbonij, het welke men eerenthalve aan de menſchen geeft. Ende wat Reſpect / dat men den Targum, die van ontrent de Tijden Christi geweeſt is / ſchuldig is / weeten de onderſoekers der Taalen / in ſaaken van Verſchil over de Vertaling / te ſeggen. Waar door dan ook met een tot niet komt / al het geene men tot verdediging van dit valſch Verhaal zoud zoeken by te Brengen. Te meer / om dat men in het Vervolg zien kan / dat op een van deſe Engelen gepaſt word de naame JEHOVA. Welken name de leden van het Synodus van Dordrecht / na het Voorbeeld van de LXX Griekſche Overſetters, hebben vertaalt Κύριος, HEERE. Het welke ſommige afleyden van Κυρέω, ῶ. Sum; Zijn. Het welke dan is de omſchrijving van den name Jehova. Apoc. 1: 4/8. Th. κυρέω *incido*, ſoo wel / als van κῦρος *autoritas*; geſag. Waar mede dan ook verdwijnt de gedachte / de welke men hier konde hebben; of niet wel de Kametz in het Woord *Adonaaj* konde geſprooten zijn / uyt den Reden-ſcheyder *Rebhiang*. In welken gevalle men moeſte leeſen / Mijne Heeren,

in

in het getal van Veelen; gelijk onse Oversetters te kennen geven / Kaniteek. 5. En gelijk D. B., in sijnen Brief aan my / daar toe heeft opgegeven de woorden van den Grooten Drusius, de welke noch noopt en zijn gedrukt geweest / en welkers Handschrift berust by D. Bekker. Die dan / met een grooten ophef / de woorden van Drusius quam ophaalen / en echter niet wijs genoeg en was / om te zien / dat (1) Drusius niet een leest Adoonij, maar Adoonaaj; (2) Dat hy ook niet en zegt / dat men Adoonaaj eerenthalven aan menschen geeft; (3) Dat hy ook voor sig zelve kiest de woorden / in het enkel-getaal Adoonaaj over te setten HEERE, waar in hy met de Oversetters gelijk is / om het op Christum te passen. Ende dat hy (4) maar Historischer wijse verhaalt de Nieuwe Fransche Overzetting / van mijne Heeren. Ende (5) daar van geen seekere Reden wetende / segt hy / NB. *fortè*; misschien de Patach zijnde verandert in een Kametz, om den Redenscheyder Rebhiang, *Forte* (-) *in* (▾) *Versum*. Het welke zeer veel verschilt van het opgeven / als of Drusius sulks vast stelde / en voor sijn eygen gevoelen uytgaf. Aldus geeft D. B. ons noch een Sestienden Autheur / boven de vijftien / de welke ik in mijn Pethach, over Ps. 2: 4. notis 20-26. hebbe aangeweesen; om te bewijsen / dat het Woord Adoonaaj met een Kametz, (buyten het geval van den Reden-scheyder) is een eygen naame Gods / en den Soone Gods in een byzonder opzicht eygen. Mochten wy dit Boek van den Hr. Drusius leesen en gedrukt zien / misschien zouden wy / daar in meer dingen tot ons voordeel konnen ontdekken. Het geene geseyd is / hebben wy alleen konnen vinden in het Wapentuyg; Waar mede D. Bekker, den 25 van Herfstmaand 1691. tegen ons soo Vryborstig in den Strijd quam. Sonder eens te denken / dat dit een Sweerd was / om zig daar mede te quetsen.

§ 4. Doch / om alles nader te ondersoeken / soo sullen wy de Historie zelfs in alle hare omstandigheden / eens ontleeden / en dan wel haast zien / dat de Mannen / die zich hier vertoonden / zijn geweest de Engel des Verbonds / met noch twee geschapene Engelen, en niet drie Booden van Salem. Daar staat dan I. vs 1. dat aan Abraham verscheen de HEERE (Jehova) op klare dage, doe de dag heet werd, en als hy zat in de deure zijner tente. Dit woord verschijnen נִרְאָה gevoegt zijnde met het woord Jehoova, geeft te kennen / dat de Heere / niet door menschen / maar door zich zelf verschijnt / als Gen. 17:1. 26:2. en met Elohijm Gen. 35:9. Adde § 12. De wijse nu: hoe sulks toeging / was / dat hy zijne oogen ophief; en ziet drie Mannen stonden tegen over hem, vers 2. Dit is een spreekwijse / de welke niet eygen is / aan menschen: (want die ziet men wel van te vooren komen / als men sit in de deure / en dan en word dat niet gebracht onder een hooft dat de HEERE daar verscheen.) Maar die gemeen is in de Verscheyning der Engelen / als Jos. 5: 13 daar omtrent de eygenste woorden staan. N. Josua hief by Jericho zijne oogen op, en zach toe, ende siet daar stond een Man tegen over hem: Dit was een verscheyning van hem / die Jos. 6: 2. genaamt word de HEERE, en die geweest is Christus in de gedaante van een Man / De Vorst van het heyr des Heeren, vs 14/ 15. die zig aldaar laat aanbidden. Doet hier by Exod. 3: 2.

Luc. 2: 9/ 14. Actor. 1: 10. 12: 7. enz. Daar men ziet/ dat de Engelen voorkomen/ als de geene/ die zig onverwacht vertoonen/ als daar ſtaande of ſijnde, zonder dat men haar komſte ſiet. Sy worden vorder genaamt MANNEN, gelijkſe ſoo genaamt worden Joſ. 5: 13. Act. 1: 10. Om datſe in ſodanigen geſtalte zich vertoonden. Ende/ om dat de Soone Gods in de voornoemde Text ſich ook/ als ſodanig/ vertoont heeft. Gelijk hy verſchijnende met ſijne Engelen zich zal vertoonen als een Man op de Wolken des Hemels. Matth. 24: 30/ 31. Act. 17: 31. Ende gelijk/ by zijne komſte in den Vleeſche/ de Engelen hem hebben verheerlijkt.

§ 5. Boven dit werd II. de Eene genaamt met de naame van Jehoovaa, het welke is Gods gedenk-naam/ den welken hy aan geen Schepſel mede deelt/ Jeſ. 42: 8. Hoſ. 12: 6. Pſ. 83: 19. Exod. 3: 15. 6: 1/ 2. Ende de welke hier op den eenen gepaſt word. Vs 1/ 13/ 17/ 20/ 22/ 26/ 33. Die ook genaamt word de Richter der gantſcher Aarde/ Vs 25. Zijnde dat een naam/ de welke op den Heere Jeſum gepaſt word/ Joh. 5: 22/ 27. Actor. 10: 42. 17: 31. Waar by men dan kan voegen de Name Adoonaaj vers 3/ 27/ 30/ 31/ 32. volgens de Verbreyding/ de welke daar van ſtaat/ hier boven § 3.

§ 6. Voorts ſiet men III. Dat 'er wel uytdrukkelijk onderſcheyd gemaakt word tuſſchen de eene en de andere twee. Aldus word 'er/ hoewel dat 'er Drie waaren/ maar een Aangeſprooken/ vers 3. met het woord Heere. Het ſoude nu geſtreeden hebben tegen alle Beleeſtheyd/ dat men drie Mannen ſiet/ en maar eenen verwelkomt/ en Goddelijke werken toe-ſchrijft/ vers 23/ 24/ 25/ met vers 10/ 14/ 17. Ja/ dat men aan den eenen Goddelijke eere geeft/ ende aan de Anderen niet. vers 22/ 23/ 27. Wie kan nu na Waarheyd ſoeken/ en dan nog gelooven/ dat ſulke dingen/ als tot noch toe geſegt zijn/ konnen paſſen op Mannen, die maar Menſchen waren? Jmmers niemand/ als de geene/ de welke willens blind willen blijven. Want hoe zoud een menſch de herten konnen kennen? vers 14/ 15/ 19.

Men ziet het ſelfde in het gene/ Cap. 19. verhaalt word. Want/ na dat die twee waren geſcheyden van den derden/ die Jehova genoemt word/ v. 22. met Gen. 19: 1. Ende/ na dat die derde v. 22/ 33. ook was weg gegaan v. 33. Ende zijne werking vertoonde/ Gen. 19: 16/ 24. ſoo ſegt Lot niet meer: mijne Heeren (Adoonaj Chald. Ribboonaj.) Maar hy ſpreekt tot den eenen Adoonaaj vers 18. en ſegt/ dat hy in zijne oogen genade gevonden hadde, enz. vers 19. Hy bid hem aan/ v. 19/ 20. Ende die aangebeden word/ ſegt: Ik hebbe uw' Aangeſichte opgenoomen, ook in deſe ſaake: dat IK deſe Stad niet om en keere, v. 21. Ende dan vorder vers 22. Ik en zal niets konnen doen, tot dat gy daar heenen ingekomen zijt, 22. Ende/ die IK, word v. 24. genaamt Jehova, de welke Swevel en Vyer over Sodom en over Gomorra dede regenen van den Jehova, vers 24. Ende wat wil dat anders ſeggen/ als dat de Soone gewerkt heeft van den Vader?

§ 7. Hier komt by IV. Dat de Apoſtel Hebr. 13: 2. de Herbergſaamheyd aan prijſt/ door een byzonder Argument/ het welke door een byzonderen ophef word uytgemeeten/ om dat ſommige Onweetens Engelen hebben geherbergt. Het welke niet en kan paſſen op ſlechte Booden. Want dat en is ſulk

een

een groot voorrecht niet/ dat een groot Man een Boode mag herbergen/ en dat men 'er dan noch by moet voegen een nadrukkelijk woord van dat sulk een geluk haar onwetende was toe-gekoomen. En/ wat aangaat het geene D. B. hier tegen by-brengt/ (Paragr. 4.) daar op seggen wy (1) dat het Grond-woord ξενίσαντες, dat is/ herbergende, principaal siet op nacht gasten te ontfangen en te verquikken; Het welke op den eenen/ die Jehoovaa genaamt wierd/ niet werd gepast. Want (A) die was by Abraham noch gebleven/ vs 22--32. (B) en ging eerst daar na weg. vs 33. (C) Daar staat Gen. 19: 1. maar van twee Engelen. Ende vs 16. begint men eerst te zien de dingen/ die alleen op den ongeschapen Engel passen. Wy seggen (2) noch; Dat men dan niet en hadde konnen hooren van het Herbergen van meer Engelen. Ende (3) ik hebbe (daar en boven) den Leeser noch daar by in bedenking te geven; het geene ik (boven mijne voornoemde antwoorden) eens gehoort hebbe/ uyt den mond van een geleert man. N. dat Paulus had van nooden een Beweegreden tot herbergsaamheyd/ de welke noch toe-komende was. Maar dat het niet te wachten en was/ dat de Heere Christus ooit wederom in de gedaante van een man aan iemand soude verschijnen. En (4) een iegelijk kan zien/ hoe stichtelijk dat het is/ als men het bewijs voor Christi en des H. Geests Godheyd uyt den naam Jehoovaa, door soo eens Negatiiv bewys, soekt te verswakken; met te seggen/ Dat de Soone Gods sich aan Abraham niet en heeft geopenbaart/ om dat 'er Paulus niet van en spreekt; even eens/ als of Paulus alles moest gesegd hebben/ het geene Gen. 18. en 19. klaar genoeg staat. § 4. of 466.

§ 8. Soo schijnt men ook te willen besluyten/ dat men/ uyt een *Negatiiv Bewys*, Daar en staat nergens, dat Abraham met God heeft gegeten, kan denken/ dat dit Gen. 18. van God niet kan verstaan worden. Ende indien men soo mag voortgaan/ dat alles in 't N. T. of elders noch eens moet werden herhaalt/ eer dat men sulks mag gelooven; soo zullen wy wel haast een elendige Gods-geleerdheyd hebben. Ende wegens dit voorval hebben wy § 2. genoegsaame herhalingen getoont; waar onder dan dit bysondere zeer gemakkelijk werd begreepen. Ende wat aangaat het bewijs/ uyt Exod. 33: 18--20. daar op seggen wy/ dat dit al mede is *negatiiv*, ende dat het bysonder raakt de geene/ die Gen. 18. de H. Drieeenigheyd vinden. Het welke ik noopt hebbe konnen zien/ en daarom noch minder wil verdedigen. Wy hebben voor de H. Drie eenigheyd veel krachtiger bewijsen/ als dat wy het soo verre behoeven te soeken.

§ 9. Om nu ook het gemeenste gevoelen los te maken/ soo toont D.B. paragr. 5. zich gereed/ om de bewijsen voor de Verschijningen van den Engel des Verbonds/ van ons § 4/ 5/ 6/ 7. aangeweesen/ krachteloos te maaken. I. Tegenwerpende, dat het na den stijl der Propheeten is/ te seggen; alzo spreekt de Heere, en hoort des HEEREN woord. Maar tot antwoord dient/ dat nooit Propheeten alsoo (als hier § 7. getoont is) gesprooken hebben; in haar eygene persoon, en als self werkende gelijk hier geschiedt. II. Voorts is het hem wonder/ dat een mensch een Leydsman geweest zy van een man/ die ook § 5. of 467.

JEHOVA was. Maar dat is ons soo min wonder / als dat Enoch en Noach met God wandelden. Gen. 5: 22/ 24. 6: 9. Of dat God de HEERE wandelde met Israel. 2 Sam. 7: 7. 1 Chr. 17: 6. (Voor soo veel het woord gaan of wandelen aangaat.) Of dat de Jooden den HEERE der heerlijkheyd gekruyst hebben. 1 Cor. 2: 8. Tit. 2: 13. Act. 20: 28. Dat die Heere met de Emaus-gangers wandelt / en na redenen van haar t'samenspraake vraagt / daar hy se wel wiste. Luc. 24. Men ziet het ook / in dit selfde voorval / vs 21. en elders meer.

§ 10. Als men nu ons verder vraagt / wie dat seggen kan / dat de geene / die vs 17. HEERE genoemd word / een van de drie mannen geweest is? Dan antwoorden wy / dat 'er geene redenen geweest en zijn / om alhier een ander te verstaan / als de geene / die vs 12/ 13. wist dat Sara (in haar midden) by haar selven gelacchen hadde / die HEERE word genaamt / ende die ook Abraham daar over aan-spreekt. Ende die voorts vs 1/ 22/ 26/ 33. ende uyt den gantschen inhoud genoeg ontdekt word. Voorts is het te veel gesegt / dat de HEERE, die vs 33. weg ging / niet na Sodom soude gegaan zijn; want / daar God swijgt / past het ons niet / om eenige uytsluyting te maken. Te meer / dewijle altans / des anderen daags / zijne Werkingen / Gen. 19. vertoont zijn / als boven § 7. te zien is. Immers de verdere gissingen / die aldaar gemaakt worden / en konnen niet te niet doen de klaare woorden / die hant-tastelijk van den eenen spreeken.

§ 6. of 468. § 11. Als wy dan met D. B. Paragr. 6 op den t'samenhang der geheele vertelling letten / dan zal men genoegsaam zien / Dat een van de Drie Engelen, de Jehoova genaamt word. Want vs 16. staan de drie mannen / na 't bestraffen van Sara's lacchen en leugen / op. Onder het geleyde van Abraham maakt de HEERE een van die wandelaars / aan Abraham bekent den ondergang van Sodom; en daar en word niets verhaalt / het geene minder op den Engel des Verbonds kan passen / als het geene van hem / Luc. 24: 15--31 / 43. soo van sijn spreeken / als van sijn eeten / verhaalt word. Als nu die eene den ondergang van Sodom hadde geopenbaart / en geseyd hadde / dat hy daar toe zoude afgaan om haare gestalte te besien / zoo word 'er / vers 22. verhaalt / dat die Mannen Doe het aangesichte keerden van daar, ende gingen na Sodom. Dat hier meer als eene man geweest is / blijkt uyt de Text. Maar dat 'er drie geweest zijn / en vermelden de woorden niet. Ja / ter contrarie / word van de eene gesegt / dat Abraham noch staande bleef voor het Aangesichte des Heeren / vers 22. en dat de HEERE na het gebed Abrahams wech ging. vers 33. Terwijle 'er van de andere / onder de uytgedrukte Naame van twee Engelen gesprooken word. Gen. 19: 1. Men behoeft dan niet te vragen / Wie de derde was / en waar hy bleef? Nademaal de Text klaar genoeg segt. VEABRAAHAAM GNOODHENNUU GNOOMEEDH LIPHNEE JEHOOVAA. (Ende, ofte) Maar Abraham die bleef noch staande, voor het aangesichte des HEEREN. Abraham bleef noch / nergens anders dan daar hy te vooren geweest was / en dat was voor hem / die Sara's lacchen bestrafte / en die aan Abraham sijn voornemen over Sodom hadde bekent gemaakt. vers 13/ 17. Voor het aangesichte

te van den selven bleef hy staan. Dit kan sien op de wijse van Bidden / het welke staande geschiede / 1 Sam. 1. 26. Job 30: 20. Jer. 15: 1. Marc. 11: 25. Luc. 18: 13. en soo bekend was / dat men het geheel gebed daar na noemde / Job. 30: 20. Jer. 15: 1. gelijk de eerste Christen Kerke ook hadden hare *stationes*. Tot dit bidden nu hadde hem occasie gegeven het hooren van Sodoms ondergang; en sijn mede-lijden met het selve. Ende soo men dit niet en zal opvatten voorgevallen te weesen met den derden Man; dan is het duyster / waar dat dan de Derde man bleev. Daar men anders den derden man soo ordentelijk vinden kan.

§ 12. Wat nu aangaat de III. Tegenwerping, waar van D. B. spreekt paragr. 7. Dat de Heerlykheyd des Heeren verscheen in een wolke, Exod. 16: 10. of dat de HEERE neder quam in een wolke, Exod. 34: 5. of dat Moses voor het aangesichte des HEEREN quam, vers 34. of ook / dat een vyer uyt ging voor het Aangesichte des HEEREN. Lev. 10: 2. Daar op mag men kortelijk seggen; dat die gantsche handeling met een geheel anderen stijl (als in dese historie / getoont is) beschreven staat. Daar staat met eenen Adem / hoe dat de Heere verscheen IN een wolke / maar soo en staat hier niet. Ende het is geheel wat anders / dat de Heere verschijnt in een wolke / tot een sichtbaar teeken van sijne tegenwoordigheyd / of dat hy verschijnt in sijnen Soone / die self de JEHOVA is / en die soo spreecken en doen kan / gelijk hier verhaalt word / en wiens heerlijkheyd wy aanschouwen / als de Heerlijkheyd des eenig-gebooren van den Vader / vol van genade en waarheyd. Joh. 1: 14. God sprak wel door de Propheeten / en ook door den Soone / Hebr. 1: 1. Doch niemand heeft oopt gedacht / dat het selfde was op eenerley wijse. Ende noopt vind men in Gods Woord sulk een verschijning / als hier staat geschiet te zijn / door bloote menschen. siet boven § 4. § 7. of 469.

§ 13. Soo is 'er dan ook onderscheyd tusschen het staan voor het aangesichte des Heeren hier / ende tusschen het uytgaan tot de Tente der t'samen-komste / ende tusschen het buygen van het volk / als de wolke nederwaerts daalde. Exod. 33: 7--10. waar van D. B. spreekt paragr. 8. Want daar en leest men niet van § 8. 9.
sodanige reden-wisseling van het volk met God / gelijk hier van Abraham 470.
staat Soo en dienen hier dan niet alle die texten / welke paragr. 8. worden A. B.
by gebracht. Want daar en staat niet de wijse / HOE die verschijning geschied; doch dat staat hier wel uyt-drukkelijk. Dat men nu verder segt / dat 'er in het Hebreeusch het woord BLEEF, vers 22. niet en staat / daar op dient men te weeten / dat de Hebreeuwsche woorden עודנו עמד *Gnoodhennuu Gnoomeedh*, te kennen geven een (*actionem continuam*;) een blijvende daad.

§ 14. Dat men nu voor het aangesichte des Heeren staat of is, als men met God spreekt / hem bid / &c. dat is buyten tegenspraak. Maar dan en word § 9.
daar niet by gevoegt / gelijk hier het 22. vers verklaart word / door het 470.
33. vers / onder dese woorden: Doe ging de HEERE weg, als hy geëyndigt hadde, tot Abraham te spreeken. Gelijk hy begonnen hadde van vers 1. tot 22. en van 22. tot 33. Waar door dan de 9. paragraaph ons niet tegen en is.

§ 15. De uytbinding / om deſe drie Mannen by giſſing van Salem te haa-
§ 10, len / Paragr. 10/ 11/ 12. en heeft gantſch geen Fondament in Gods Woord /
11, 12. Is daarom een Giſſing / die zoo licht mag werden verworpen / alsſe onge-
470, grond / en tegen de klaare woorden van Paulus / en van de gantſche Hiſtorie
471. werd verſonnen. Byzonder is ongegrond / dat deſe mannen juyſt van Salem, en van na by moeten weeſen. Ende het is tegen de Waarheyd dat 'er in de Text / Gen. 18: 1. ſtaat / datſe quamen wanneer de dag heet wierd. De woorden komen daar op uyt: De Heere verſcheen hem, als hy in de deure der tente ſat, doe de dag heet werd. Hier en ſtaat niet van haar komen, maar wel van haar onverwacht ſtaan, vers 2. Hier word de tijd van den dag / en niet de warmte van deſe mannen te kennen gegeven. De verſchooning van deſen nieuwen vond / (Paragr. 12. te leſen /) kan hem niet helpen. Want / is het Exempel van den Hr. Coccejus, in ſijn ſin / aldaar quaad? zoo en mag hy ſulks niet na te volgen. Ende licht zullen andere / daar over haare Aanmerkingen te zijner tijd wel bekend maken. Wy gaan dan over tot

Het XIV. Capittel.

Om te ſpreeken: Van den Dienſt der Engelen op Sinai, en van den Engel, die Gods Volk geleyd heeft door de Woeſtijne.

§ 1. HEt is een aangenoomene Waarheyd / dat de H. Engelen haren
§ 1, 2, 3. dienſt hebben gedaan in het beſtel van de Wetgeeving op Sinai, uyt
473- vergelijking van de Texten / Exod. 20: 18. Hebr. 12: 18/ 19/ 22. Deut. 33:
475. 2. Pſ. 68: 18. Dan. 4: 13. 7: 10. Act. 7: 38/ 58. Gal. 3: 19. met malkanderen. Alſoo die texten alle / door den zelven onfeylbaaren Geeſt zijn beſchreeven / en men het geene in de eene Text breeder / als in de andere / leeſt / door de zelfde waarheyd heeft aan te nemen.

§ 2. Men vind aldaar klaar / dat / behalven den Drie-eenigen God / door een byzondere betrekking de Soone Gods / die ook Iſraëls Koninck was / benoemt word onder den name van den ENGEL, die tot Moſem ſprak / Act. 7: 38. die Moſes verſcheenen was in den Doornen-boſch, ende door wiens hand God Moſem hadde geſonden tot een Overſte en Verloſſer, vers 35. Ende die derhalven was de God Abrahams, Iſaacs, en Jacobs. Exod. 3: 6. Zijnde de ſelfde / die opgevaaren is in de hoogte. Pſ. 68: 19. met Eph. 4: 8. ende die voor het aangeſichte zijnes Volks uyt toog / en daar heen trad in de Woeſtijne. Doe de aarde daverde / ende de Hemelen voor Gods aanſchijn droopen / zelfs Deſe Sinai voor het Aanſchijn Gods, des Gods van Iſraël. Pſ. 68: 8/ 9. Al waar wy met de hand tot de Wetgeving op Sinai geleyd worden. Gelijk Paulus / Hebr. 12: 25/ 26. Van den geenen die van de Hemelen is, Wiens ſtemme, doe de aarde beweegde, en den welken Paulus wil / datmen

nu noch zal hooren / ende niet verwerpen / &c. Ps 24/ 25. Gelijk dit getoont heeft/ Zanch. in sijne Werken tom. 1. libr. 2. Cap. 3. pag. 35/ 36. en tom. 4. Libr. 4. cap. 12. pag. 235. De Dieu ad Act. 7: 53. in noviss. editione pag. 561. Witzii Oecon. Libr. 4. Cap. 4. § 4/ 5/ 6.

§ 3. Boven dit vind men / daar in / de H. Engelen, door welkers bestellingen (διαταγὰς ordinantien, of beschikkingen) de Jooden de Wet hadden ontfangen Actor. 7: 53. Tot Verstand van dese plaatse is nodig / dat men weete; hoe dit Griekssche Woord Diatagee beteekent / een Ordinantie, Bestelling, komende van διατάσσω Diatássoo, het welke beteekent Bestellen, Beveelen, Ordineeren, Setten, in Ordre stellen. Al het welke een werkdadigheyd der Engelen te kennen geeft. Maar / wat dat nu eygentlijk haar doen in desen geweest is / en konnen wy in het byzonder niet bepaalen. Wy en behoeven ook alhier sulks niet te doen. Als wy maar uyt de omstandigheden konnen zien / dat se daar niet en hebben gedient / als bloote vertooningen / en dat 'er / door dese Woorden / een Werking werd te kennen gegeven. Het is dan sulks / dat in een Ordonnantie een daad werd ingesloten / Rom. 13: 2. Het zy die ordinantie dan geschiede / door een Bevel / gelijk ook knechten iets hebben te beveelen / over haar / over de welke zy gestelt worden. Het zy ook / dat 'er van haar iets is toe-gebracht tot het geluyd in de Lucht. Want God de Heere (eygentlijk te spreeken) geen stemme en heeft. Ende Hebr. 2: 2. staat dat het Woord door de Engelen gesprooken vast is geweest. JEHOVA dan spreekende in den donder en blixem / enz. moet iets hebben gedaan / waar door sijne Goddelijke Majesteyt / der Engelen dienst gebruykt heeft. Waar op dit sprecken door de Engelen kan werden toe-gepast; ende dat zal dan een werking zijn. Ende wel / in het byzonder / sulk een werking / dewelke gestelt mag werden tegen een andere werking van het klaar / hoorbaar / enz. prediken van het Evangelium / door den Heere Jesum. Welke dadelijke werking van Paulus gesteld word boven een andere werking van de Engelen; ende dat is hier genoeg. Boven dit /

§ 4. Soo vinden wy ook noch / dat de Wet door de Engelen is bestelt in de hand des Middelaars. Gal. 3: 19. Ende dat geeft wederom een klaare werking / ontrent de Wet of des zelfs tafelen / te kennen. Ende / of dit ons verhaalt word alhier van Stephanus en Paulus, of Exod. 20. en Deutr. 5. van Moses; de Autoriteyd van Gods Geest is doch over al even eens / en veele saaken werden ons in het N. T. veel klaarder / als in het O. T. aangeweesen: Men ziet hier dan een werk / dat van de Engelen verricht is.

§ 5. Op een diergelijke Werkdadige wijse moet men op neemen het geene / wegens het laatste oordeel / van de Engelen gesegt word. Matth. 24: 31. dat de Soone des Menschen zijne Engelen zal uytsenden, met een basuyne van groot geluyt; ende sy zullen zijne uytverkorene by een vergaderen, uyt de vier winden, van het een uyterste der Hemelen, tot het ander uyterste der selve. Het selve vinden wy ook met andere woorden / Matth 13: 49. Alwaar op een dadelijke werking van menschen / door een woord [ALSO] werd overgegaan tot de werking der Engelen / met dese woorden: De Engelen zullen § 4. of 4 5 6.

uytgaan, en de booſen uyt het midden der rechtveerdige afſcheyden. 50. Ende ſullen de zelve in den vyerigen oven werpen; daar zal zijn weening en knerſing der tanden; Waar tegen niet en ſtrijden de Texten/ de welke § 4. werden aangehaalt/ en de andere Verklaaringen zijn te vooren meermaalen tegen gegaan.

§ 6. Na deſen gaat D. B. over tot den ongeſchapen Engel/ den Soone Gods; ende ſchoon de ſelve in deſen niet te paſſe en komt/ zoo gelieft het hem alhier het gevoelen van Hobbes, (doch zonder hem te noemen/ ende om te beter ingang te vinden) tegen het gemeen gevoelen der Kerke/ na vermoogen te helpen. Hy geeft ons dan Paragr. 5. daar over ſijne aanmerkingen/

§ 5. of 477. ſeggende Paragr. 7. dat God de Wolke den naam van Engel, DAT IS BODE, „geeft, als een teeken, ende met een ten middel ſijner tegenwoordigſter „Werkſaamheyd, ten hoede van ſijn volk. Men ziet hoe na dit over een komt met Hobbes, in zijn Leviathan pag. mihi 415. 3 Deel. Cap. 34. het welke ik/ om kort te gaan/ hier niet uyt-en-ſchrijve; om maar op de ſaaken te letten. Daar worden ons dan (ſonder de Text aan te wijſen) verhaalt de woorden/ uyt Exod. 23: 20——23. en voorts andere bewijſen meer/ die wy nu eens nader gaan onderſoeken.

§ 7. Wy ſien dan/ eerſt in die texten/ dat'er Exod. 14: 19. onderſcheyd gemaakt word/ tuſſchen den Engel Gods, en tuſſchen de Wolken-Columne. Want aldus luyden de woorden: Ende de Engel Godes, die voor het heyr Iſraëls ging, vertrok, en ging achter hen: de Wolken-Colomne vertrok ook van haar aangezicht, en ſtond achter hen. Daar tweemaal haar vertrek komt/ en tweemaal de woorden van achter hen, en die beyde gekoppelt met het woordeken Vaj, in Vajjiſſang. Het welke geen tweemaalen in de ſelfde ſaake en kan herhaalt worden. De zelfde Engel Gods, word Exod. 13: 21. genaamt de HEERE. Van den welken ſtaat/ dat hy des daags voor haar aangeſichte toog, in een Wolken-Colomme, dat hy ſe op den weg leyde; en des nachts in een vyer-columne, dat hy ſe luchtede. Ja/ onder de ſaken/ de welke in dat geleyde voor-vielen/ word wel uytdrukkelijk geſegt/ dat ſe CHRISTUM verſocht hadden/ 1 Cor. 10: 9. Deeſe is dan geweeſt die Engel/ van de welke ſtaat/ Exod. 23: 20. Ziet ik zende eenen Engel voor u aangeſichte, om u te behoeden op deſen weg: en om u te brengen tot de plaatſe, die ik bereyd hebbe, 21. Hoedt u voor zijn aangeſichte, en weeſt zijne ſtemme gehoorſaam, ende en verbittert hem niet; want hy en zal u lieden overtredingen niet vergeven, want mijn name is in 't binnenſte van hem, enz. En dan wederom vers 23. Want mijn Engel zal voor u aangeſichte gaan, en hy zal u inbrengen tot de Amoriten, enz. Wie kan dit alles op een Wolke paſſen? of kon die werden verbittert? of kon die de ſonden vergeeven? enz. Immers neen.

§ 8. Als nu de HEERE, na het maken van het gulde Kalf/ op de Voorbidding van Moſes antwoord gaf/ zoo zeyde hy/ onder anderen: Doch gaat nu heenen, leyd dit volk, daar heenen ik u geſeyd hebbe, ſiet, mijn Engel zal voor u aangeſichte gaan; doch ten dage mijnes beſoekens, ſoo ſal ik

hare

hare zonden over haar bezoeken. Exod. 32: 34. Soo geeven dese woorden een genoegsaam bewijs van des Heeren misnoegen / en dat hy niet / als vooren / tot haar gesint was. Meerder bewijsen daar van waren 'er Cap. 33: 1. daar de Heere met verontweerdiging spreekt van het volk Israels / niet als sijn volk: maar als het volk, dat Moses uyt Egypten-lande opgevoert heeft. Ende hy belast / dat Moses met haar soude optrekken / seggende / onder anderen / vers 2. Ende ik zal eenen Engel voor u aangesichte zenden. Voorts geeft hy reden van sijn bevel. Waarom dat Moses met haar zoude optrekken; seggende / vers 3. Want ik en zal in 't midden van u niet optrekken, want gy zyt een hartnekkig volk, dat ik u op desen weg niet en verteere. Welke taale het volk opnam / als een quaad woord / vers 4. gelijk het ook voor haar ten quade was. Moses dan begeeft zich tot den Heere. Hy versoekt / dat de Heere dese natie wil aansien / als sijn volk. vers 13. Dat zijn aangesichte mochte mede gaan / ziende op Gods gunste / en op de teekenen / die de Heere daar van gaf aan het volk. Het is hier dan openbaar; dat dese Engel / van de welke de Heere / Cap. 32: 34. en 33: 2. spreekt / is een Ander / als van de welke boven § 7. gesprooken is / en de welke nu / van weegen haare zonden / van haar geweeken was. In wiens binnenste Gods naame was / Exod. 23: 21. en op den welken niet en passen de woorden / Exod. 33: 3. Ik en zal in het midden van u niet optrekken. Het tweede vers zag dan op wat anders / en op een geschapen Engel, gelijk onse Oversetters (nevens andere Voornaame mannen) wel hebben aangemerkt. (nota 3.) Aangesien nu Moses wel zag / dat dit voor haar zoude weesen ten verderve; zoo houd hy des te sterker aan / en versoekt om de voorige geleyding van den Engel / die Gods naame in sijn binnenste hadde / en in de welke de Heere sijn gunste toonde / door sulk een teeken / als aan Israël bekent was.

§ 9. Hier by vinden wy / dat de wolke / was een teeken van Gods genadige tegenwoordigheyd / Exod. 13: 21. en dat de Engel Gods / nevens haar / werd genoemt. Cap. 14: 19. Hy is doch de geene / die / gelijk de wolke / Gods volk beschermt, overschaduwt, verlicht, en geleyd. Jes. 4: 5/ 6. Joh. 8: 17. Hebr. 12: 2. Hy is 't / die sijn aangesichte laat zien / onder de Wolke van sijne vernederde menscheyd. Soo dat men echter / achter die wolke / den glants sijner heerlijkheyd genoegsaam kan onderkennen / en / die dan ook in de Vyeren Wolk-Columne / sijne heerlijke tegenwoordigheyd / als den Engel des Verbonds / getoont heeft.

§ 10. Als 'er nu (paragr. 6.) word gesprooken van de Texten / al waar wel van het geleyden van Israel / maar van geen Engel en word gesprooken / § 6, 7.
dan siet men daar / al wederom / een negatiiv Argument, het geene niets en 478,
kan bewijsen. Ende / indien men zoo zal doen in de andere historien van Gods 479.
Woord / de welke in het O. of N. T. en van d'eene of d'andere Schrijvers / wat breeder werden beschreeven / zoo zullen wy veele dingen moeten loochenen. Men zie maar Hebr. 11. en men zal zulks wel haast bevinden. Ende wat aangaat de Text / Deut. 1: 33. die en strijd niet tegen het gemeen gevoelen; want den Engel van Gods Aangesichte is ook de Jehoovaa,

eens

eens wesens met den Vader / als boven § 7/8. te sien is. Nu kan ook met eenen gesien worden: Hoe dat Gods naame in het binnenste van hem was. Exod. 23: 21. Hoe ook de Heere nederwaarts quam in een wolke, Cap. 34: 5. tot een teeken van Gods tegenwoordigheyd / wanneer 'er zijn Wille / Volmaaktheden / Genade / enz. zouden verklaart worden. Hy ende de Vader waren doch een, Joh. 10: 30. Waar door het dan niet en strijd / dat soo wel de Vader / als de Soon / sijne Tegenwoordigheyd by de Wolke konde toonen. Soo nochtans / dat de Vader noyt genaamt is de Engel van Gods aangesichte / het welke in het byzonder (na luyd der woorden § 7/8. aangeweesen) op den Soone moet werden toegepast.

§ 7, 8. § 11. Men ziet ondertusschen / uyt het geene van D.B. paragr. 7/8. werd
479. by-gebracht / waar D.B. heen wil / en hoe dit argument voor Christi Godheyd werd ten toon gestelt. Ende soo men wil / dat Paulus Hebr. 1: 1. sulk een Tegenstelling maakt tusschen het spreeken Gods VOOR en NA de komste Christi in den vleesche; Dat hy in het Oude Testament / als Middelaar niet en zoude hebben gewrocht? Waar blijven wy dan met alle de swarigheden / de welke daar uyt moeten volgen? Ende wie zal zeggen / dat onder de woorden van veelerley wyse; Hebr. 1: 1. niet begreepen en zijn ook de werkingen Gods door den Soon in het O. T.? Immers siet men sijne werking door sijnen Geest in de Propheeten. 1 Pet. 1: 11. Daar is dan tegenstelling genoeg / als men tegen al het leeren van het O. T. stelt / de Openbaring Gods in den vleesche. Joh. 1: 14. 1 Tim. 3: 16. en sijne leering of verkeering onder ons / als geworden uyt den Zade Davids na den vleesche. Zich vertoonende zonder Wolke / of zonder Braam-bosch / klaar en kennelijk voor onse oogen / als ons in alles gelijk geworden / ende betalende het geene hy / na Gods Raad / als onsen borge / schuldig was. enz. Immers was dat onderscheyd groot genoeg / dat de Grootste Propheet Moses / maar Knecht was / en dese Jesus de Heere van het huys. Hebr. 3: 5/6. Ende / waarom en kan hy de wet niet uytspreeken / die in de dagen des vleesches de zelfde wet moeste verklaren? Of / waarom en kan hy zijn volk niet leyden na het aardsche Canaan / die de zelve soude leyden / na het Hemelsch Canaan?

§ 9 of § 12 Wy zien dan / hoe dat het oogmerk van D. Bekker is / om veele
480. dingen op schroeven te stellen / ende niet alleen van de Werkingen der Engelen en Duyvelen / maar ook van meerder dingen te leeren twijffelen. Uyt het geseyde konnen wy dan bevinden. I. Dat God de Heere zijne Engelen gebruykt tot sijnen dienst / om de geloovige te bewaren en de godloosen te straffen. II. Hoewel wy de wijse / HOE sulks geschied / in alles niet en konnen ontdekken. Maar daarom mogen wy aan der selver werkingen soo weynig twijfelen / als D. Bekker twijffelt aan de Werking van onse Ziele op ons Lichaam / alhoewel Hy soo weynig / als wy / kan seggen / HOE sulks geschied. III. Somtijts verkondigen sy ons iets. IV. Somtyts werken sy klaar en onderscheydentlijk van God / soo dat men den Opper Oorsaak God / en de tweede Oorsaak de Engelen wel moet zien. V. Men zoekt daarom Verkeerdelijk menschen / daar Gods Woord klaar toont / dat de goede Engelen in 't werken

sijn bezich geweest. IV. Ende noyt word een Wolke, by de welke de HEERE zich vertoont/ een Engel genaamt. Dit stellen wy tegen sijn Paragr. 9.

§ 13. Paragr. 10. In de Invoegselen vermeerdert/ brengt maar by een herhaling van het geene in het Voorige van D. B. is gestelt/ en van ons tegengegaan. Ende het schijnt my toe/ dat daar n. 3. gesteld word: Dat de En- § 10. of 480.
„ gelen waarlyk iets doen, in 't geene dat de menschen, de geesten en de Licha-
„ men betreft. En wat dat iets zy/ en word niet uyt-gedrukt/ maar eerder om gestooten. n. 4. Want het en is niet geschied onmiddelijk op Geest of Lichaam, gelijk eens menschen ziele op haar lichaam doet. En/ waar toe dat 'er die laatste woorden worden by gedaan/ kan men gissen. Want niemand en leert/ dat de Engelen soo werken gelijk eens menschen Ziele op haar eygen Lichaam, uyt kracht van soo een persooneele vereeniging/ enz. Wat 'er nu verder te glooven zy van de Verschooning van D. B. paragr. 11. Dat men uyt sijne stellingen niet en moet besluyten/ dat hy geen Engelen en glooft; § 11. dat laat ik in sijn waarde en onwaarde/ en ik volge D. B. om met hem te spreeken/

Capittel XV.

Van de Bewaar-Engelen voor ieder Volk of Mensch.

§ 1. NA dat D. B. aldus hadde gesprooken van de Werkingen der Engelen in het Gemeen/ soo gaat hy over tot de Byzondere Werking der selver over geheele Volkeren/ en over byzondere menschen. Wy komen in ons Ondersoek hier over des te korter zijn; om dat de Gereformeerde Kerke geen Byzondere Bewaar-Engelen en erkend. Verwerpende het gevoelen der Jooden, dewelke aan een ieder Landschap haaren beheerschenden sterre toeschreven/ stellende dat de Engelen zijn bestierders der sterren. Alleen en begrepen zy daar niet onder de Joodsche Natie/ om dat de selve was Gods Erf-volk. Deut. 4: 19/ 20. Ende soo se noch onder den Vorst Michaël wierden begreepen/ soo was die maar aangemerkt/ als een Onder-Vorst/ om haar te beschermen. Alle welke stellingen/ by de Gereformeerde worden verworpen. Om dat men dikwils ziet/ dat eene Engel heeft bestelling over veele menschen/ en somtijts veele Engelen over een mensch. Ende/ om dat men van sulke vaste Engelen over een byzonder Landschap niet en leest. Het geene daar toe getrokken word/ uyt Dan. 10: 13. dat word/ van verscheydene/ verscheydentlijk uytgelegt. Sommige verstaan daar door Cambyses den Sone van Cyrus, dewelke/ terwijle hy noch leefde/ in het derde jaar sijner Regeering/ sijnen Soon gemaakt heeft Vorst van Persien. Die dan de Joden by sijnen Vader hatelijk hadde soeken te maken/ en in soo verre haar tegen was. Sy verstaan vorder door den Vorst van Griekenland/ Alexander van Macedo/ de plage voor het Rijk van Persien. Andere verstaan daar door een goeden En-

(margin: § 1, 2, 3, 4. 481-484.)

Engel. Maar dan sond men tusschen de goede Engelen een strijd aan-merken / en meer ongerijmtheden moeten toe-staan. Hierom verstaan Andere / daar door / een Quaden Engel, het welke minder swarigheyd heeft; Maar dan moet men sich ook al wachten / dat men over ieder Landschap geen byzonderen quaden Geest en stelle. Voorts hebben wy bover Cap. 11. § 3–8. getoont; waarom dat wy door Michaël den Heere Jesum verstaan; wiens Dienaar / Gabriel, hier met Daniel spreekt / en sijn Tegenstand te gelijk met sijnen helper aanwijst. Waarom wy de Verklaring van D. Bekker paragr. 3 / 4. hier niet eens van nooden hebben.

§ 2. Wegens de Bewaar-Engelen van ieder mensch van de Tijd sijner geboorte af / (waar op de Papisten haar aanbidding der Engelen bouwen) en vinden wy geen vastigheyd in Gods Woord: Alhoewel het bekend is / dat verscheydene Oud-vaderen dien weg hebben ingeslagen / om sulks te gelooven. Maar wy vinden ter contrarie / dat de Heere sijne Engelen in het gemeen gebruykt / om de selve uyt te senden Dan en Waar het hem behaagt / zonder sich aan eenig getal te bepalen. Men kan zien Hebr. 1: 14. Jes. 38. Ps. 34: 8. 91: 11. 2 Reg. 6: 17. Gen. 32: 1 / 2. Luc. 16: 22. Matth. 4: 6. enz.

§ 5. of 485. § 3. Ende wat aangaat de Text. Act. 12: 15. daar en ziet men niet / dat de geene / die daar seyden: Het is zyn Engel (1) onfeylbare menschen waaren, maar bekeerde Jooden / de welke in het Christelijk geloove noch niet genoegsaam onderweesen waaren; En welkers getuygenisse alhier van Lucas maar word verhaalt / doch niet geprezen. (2) Ook en staat 'er niet / dat dit was Petri geduurige Engel / of Bewaarder. (3) En schoon genoomen dit ware Petri Engel geweest / 300 en volgt niet dat een ieder sijnen Engel heeft. (4) En noch weyniger (5) dat een ieder twee Engelen heeft. Maar alleen (6) datse oordeelden / dat de Maagd was bedroogen door sijne gedaante / sonder iets te spreeken van een Bewaaring, door een Bewaar-Engel. Dat nu de Dienstmaagd Petri stemme bekende, vs 14. was waar / want hy was het self. Maar uyt de historie en volgt niet / dat de Geest aanneemt de stemme van hem wiens Engel hy is. Want (A) de Maagd en word niet gelooft in haar zeggen. (B) Ende daar en staat niet / dat de geene / dewelke seyden: Het is sijn Engel; gelet hebben op het woord des Maagds / als sy Petri stemme bekendde. Uyt welke stemme die maagd besloot / dat Petrus (en niet sijn Engel) voor aan de voor-poorte stond. Men moet dan onderscheyd maken tusschen het spreeken van de Maagd, en tusschen de woorden van haar / de welke seyden het is sijn Engel; Ende niet denken / dat men al het zeggen van de Maagd / moet passen op de woorden van haar / de welke seyden; Het is sijn Engel. Want hare Besluyten waaren geheel verscheyden. De Maagd ziet hem aan voor Petrus / en d'andere voor sijnen Engel.

§ 6. of 486. § 4. Ende wegens de Text. Matth. 18: 10. Alwaar Jesus wil / dat men niet een van de kleyne en moet verachten. Want (segt hy) haare Engelen in den Hemelen altijt zien het aangesichte myns Vaders, die in de Hemelen is. Daar ontrent moet men wel aanmerken / Dat aldaar (1) niet getoont en word / dat een ieder sijnen byzonderen Engel heeft / maar daar staat onbepaald /

paard/ haare Engelen. Het zy dat een mensch 'er meer of een heeft / of dat een eenige Engel meer menschen dient; op zoo een tijd en wijse / als het God behaagt. Maar (2) dat het alleen seggen wil / dat soo wel de Kleyne als de Groote van de Engelen werden bedient ende geholpen.

§ 5. Soo bewijst ook de Text 1 Cor 11: 20. wel / dat de Engelen zijn in de Vergaderingen der Heyligen / als getuygen van Deugd en Ondeugd / Nedrigheyd en Onbeschaamtheyd: Maar sy en spreekt in het minste van geen Bewaar-Engel.

Waar op wy de verdere redeneering van D. B. § 7. als niets nieuws / maar dienende tot sijn te vooren gelegden grond / voor by gaan. Ende wy gaan over tot §7 of 487.

HET XVI. CAPITTEL.

Spreekende van de Quade Engelen. Ende sommige Texten daar de naam van Duyvel, enz. voorkomt.

§ 1. NA het verhandelen van de Goede Engelen spreekt D. B. Hoofd-st. 16. van de Boose Engelen. Hy erkend dan / daar onder / een Hoofd / noemende de Andere sijne Engelen, of Boden. Ende bekent / dat hy niet en weet / hoe zy daar in haare werkingen doen / of ordre houden. Men kan daar by vergelijken Philal. br. pag. 54–58. § 41–56. Ende wegens de woorden Petri ende Judæ hier boven / Cap. VIII. §4--24. § 1. of 488.

§ 2. Paragr. 2. Wil hy toonen / dat het niet altijt de Duyvel en is / de welke in de Grieksche Text Diabolos genoemt word. Ende hy meent sulks te konnen toonen uyt verscheydene Oversettingen. Wat daar van zy en op wat Oversettingen men in desen mag bouwen / ziet Philal. Brieven Cap. 7. § 32/ 33/ 39/ 40/ 41. enz. § 2. of 489.

§ 3. Paragr. 3. toont D. B. dat de naam van Duyvel niet noodsakelijk maar EEN PERSOON beteekent. Siet daar by Philal. br. Cap. 7. § 55. Hier na gaat hy voort / om te ondersoeken de Texten / in de welke de Duyvel werd benoemt; en hy sal die verklaren in eenen anderen sin. De Eerste Text / de welke soo van hem misduyd werd / is Matth. 13: 39. daar de vyand / die het onkruyd gezaeyt heeft / is de Duyvel. Het welke van hem werd uytgeleyd „ door een Lasteraar, die de gesonde Leere tegen-staat niet zonder lasteren en „ schelden. Gelijk de Ongeloovige Jooden, die de Apostelen wederstonden „ en lasterden. Act. 13. 45. &c. Maar hoe weynig dit gelijkt / kan men zien; als men (1) overweegt / dat hy / die het goede zaedt zaeyt / is de Zoone des menschen. vs 37. (2) De Acker is de wereld. (3) Het goede zaadt zijn de kinderen des Koninkryks. (4) Het onkruyd zyn de kinderen des boosen. (5) De vyand / die het zelve gezaeyt heeft, is de Duyvel. (6) De Oogst is voleynding der wereld, en (7) De Maeyers zijn de Engelen. Nu kan een ieder § 3. of 490.

 by

by zich zelven denken / of het oude en gemeene gevoelen van den Duyvel hier niet klaarder en is te vinden / als dit nieuwe van D. Bekker. Want volgens zijn gevoelen worden I. de Boose menschen / die het woord tegen-staan / hier tweemaal genoemt / eens als kinderen des Boosen, τοῦ πονηροῦ, vs 38. en eens als de Duyvel, ὁ διάβολος. ende dat beyde met het Ledeken (*Articulus.*) Het welke men houd voor eenen byzonderen / en met nadruk / voor den Duyvel of helschen Geest. II. Wie kan nu denken / dat het Onkruyd en de Saeyer van dat Onkruyd / de zelfde / ende die beyde de boose menschen zijn? III Wie kan gelooven / dat een kind van den Boosen (dat is van den Duyvel / Joh. 8: 44.) de Duyvel zelve zy? IV. Wie en siet niet dat het Ledeken ὁ staat by poneeros, en by Diabolos; het welke in het byzonder op den Boosen Duyvel wijst. Ziet boven Cap. 1. § 17. die nu werkt in de kinderen der ongehoorsaamheyd. Eph. 2: 2. Ende V. op den welken ons de Parabel wijst / door de benaming van den Vyand, van den Saeyer, vs 25. Op wien past dat doch beter / als op den Satan, die soo doorgaans voor-komt Gen. 3: 15. enz. Waar by komt / VI. dat het oogmerk van dese gelijkenisse zich uytstrekt tot allerley onkruyd en niet alleen tot de lastering; maar tot den gantschen tegenstand tegen Jesu Koninkrijke en dat wel door bedekte weegen.

§ 4. of 491. § 4. Soo is het ook een ongegronde verklaring / dat de beteekenisse van Ephesen 4: 27. soude zijn: En geeft den Lasteraar geen plaatse. Want I. de spreekwijse: een plaatse te geven, leyd ons in dese Text klaarder tot iets / dat subjectiv in ons soude komen / als dat wy ons souden bekommeren met de sonden van een Ander. Alle de sonden / waar tegen Paulus hier waarschouwt / hadden haar opsicht / op een saake / die in ons was / en onse ziele besmetten konde. II. Ende soo was het ook met de sonde van een ongeregelden Toorn / die en moest niet te lang duuren: Want een ingewortelde Toorn werd verandert in Haat. Ende de Haat is de wortel van den Doodslag; en die dat doen / zijn uyt den Duyvel, gelijk Cain soo uyt den Boosen was. 1 Joh. 3: 8: 12 / 15. Paulus wil ons dan daar tegen hebben gewapend / ende daarom voegt hy (by de Vermaning / dat de Toorn niet te lang moet duuren) ook dese woorden: Noch en geeft den Duyvel geen plaatse. Dewijl de Duyvel (soo als Johannes segt) onder dien Toorn / alsoo in Cain gewrocht heeft.

§ 5. Soo had ook Jacobus, Cap. 4: 5. gewaarschouwt tegen de Nijdigheyd; daar na vs 6. vermaant tot Nedrigheyd, met een bygevoegde Beweegreden / om dat God de Hoveerdige wederstaat / maar de nedrige zyn genade geeft. vs 6. Hy besluyt daar op / vs 7. Soo onderwerpt u dan Gode: en alsoo de Duyvel (door Gods toe-lating) zich tegen God en dese deugden aankant. Zoo word / als een middel / tegen het afgemaande quaad / daar by gevoegt; Wederstaat den Duyvel, en hy zal van u vlieden. Ende hoe komt doch hier by te passe de Lasteraar? Daar het openbaar is (1) dat de verleyding van den eersten mensch ons wel meer word voorgestelt tot een waarschouwing. 2 Cor. 2 Cor. 11: 3. Daar ook (2) in het byzonder getoont word / Gen. 3: 5. Dat de Hoveerdige inbeelding / om God gelijk / en / door die inbeelding / hoveer-

dig te worden / een begin is geweest van de ongehoorsaamheyd tegen God. (3) Hier by is het seeker / dat geen Lasteraar ons kan Hooveerdig maaken. (3) Veel weyniger ons kan aansetten om het geluk van een Lasteraar / (dat 'er niet en is) te benijden. (5) Ook is 'er geen reden te vinden / waarom dat de Lasteraars, die veele zijn / maar in het Enkel-getal zouden werden genoemt / en dat noch wel (6) met Voor-aan-setting van het Ledeken τῷ. Boven dit (7) soo worden de Lasteraars dikwils beter met stil-swijgen / als met Tegenstand, aan het vlieden geholpen; Als se zien dat de gelasterde haar troosten met een goed gemoed voor God / en met het exempel van haaren Meester Jesus. In wiens saake sy niet en schroomen te lijden. (8) Beter dan word hier de Duyvel gebonden / onder wiens tentatien men zich niet en mag begeven: Maar zich liever houden / als een goed soldaat onder de baniere en onderwerpinge Godes / om na de wijse van een dapper Krijgs-man / (waar op ons het woord Antisteete doet denken) te strijden en tegenstand te bieden aan den Vyand / den Duyvel; op dat hy van ons mag vlieden; daar hy met schande moet wijken / (gelijk hy soo Matth. 4:11. van den Heere af liet.) Ende / op dat men / daar na / zoo tot God mag naaken. §§ 8.

§ 6. Waar toe ons moet brengen de Text. 1 Petr. 5:8. Al waar wy vermaant worden / om nuchteren te zijn en te waaken tegen alle zonden / en ook de geene / de welke §§ 5/6/7. waaren voorgestelt door hovaardy, ende wanhoope, zijnde dat de zonden waar toe de Satan onsen Heyland Matth. 4. verzocht hadde. Hoe komt hier een Lasterend mensch te passe? Daar (1) Petrus met zoo grooten ophef / en met zulke nadrukkelijke woorden / spreekt van een ἀντίδικος Antidikos, dat is / een Tegenparty in het gerichte. Ende soo een is de Satan tegen ons by God. Job 1. Apoc. 12:10. als onse Vyand Matth. 13:39. dese gaat om, gelijk men ook ziet Job. 1:7. Matth. 12:43. en zoekt wien hy zoude mogen verslinden. Aldus zeyde de Heere tot Petrus: de Satan heeft u lieden ZEER BEGEERT, om te siften als tarwe, Luc. 22:31. Ende / dat doet hy als een brieschende Leeuw, soo sterk en breed / gelijk wanneer de Leeuw honger heeft / of toornig is. (A) Waar kan men sulk een klaare toe-passing maken op den Lasteraar? Ende soo men noch meent / door veele omweegen / daar toe iets te vinden. Zoo moet men (B) ook te gelijk toonen / waarom dat hier sulken grooten ophef werd gemaakt van de bekende werking des Lasteraars? Item (C) waarom hier soo de Tegenparty werd genoemt en verklaart / door een Lasteraar. (D) Was dan de lastering het grootste / daar men sich voor hadde te wachten? Of (E) waren 'er geen krachtiger beweegredenen / om ons tot waken aan te setten als een Lasterend mensch? Moest men meerder den lasteraar / als de grouwelijkheyd van het quaad insien? Immers (F) kan men hier klaar zien / dat hier van Petrus niet gesien en word / op de gevolgen van de sonden. Maar op den Veroorsaaker van de sonden / den welken men moeste afkeeren / door waaken / enz.

§ 7. Van de Listige omleyding des Duyvels, spreekt hy Paragr. 5. §§ 9. 491.

En had 'er de Text / Eph. 6: 11. by geſtaan / dan hadden de Eenvoudige konnen zien / dat Paulus daar ſpreekt van krachtig te worden in den Heere, en in de ſterkte zijner Magt. v. 10. Dat hy voorts vermaant om aan te doen de geheele wapen-Rusting Gods / op dat sy konden ſtaan tegen de liſtige omleydingen des Duyvels, vs. 11. Ende om te weten / wie men door deſen DUYVEL moet verſtaan / ſo word 'er vs 12. wel nadrukkelijk geſegt. Want wy en hebben den ſtrijd niet tegen vleeſch en bloed, ſoo worden de menſchen genaamt / in tegen-ſtelling van God en van de Engelen. Gal. 1:16/17. Matt. 16: 17. 1 Cor. 15: 50. Hebr. 2: 14. Maar (gaat hy vorder) tegen de Overheden, tegen de Machten, tegen de geweld-hebbers der Weereld, der duyſterniſſe deſer eeuwe, tegen de geeſtelijke boosheeden in de lucht. En op wien doch / paſt dat anders / als op het helſche Rijk? Col. 2: 15. 1 Cor. 15: 24. Rom. 8: 38 op den God deſer eeuwe, 2 Cor. 4: 4. den Overſten deſer Wereld. Joh. 14: 30. Den Overſten des machts, des luchts, des geeſts, die nu werkt, in de Kinderen der ongehoorſaamheyd. Eph. 2: 2. Deſe heeft den menſch eens door argliſtigheyd bedroogen 2 Cor. 11: 3. ende ſijne argliſtigheyd word na dien tijd hem noyt wederom in Gods woord ontnoomen. Daar en komt hier dan niet in bedenking / of de menſchen ook argliſtigheyd gebruyken / maar of die hier in deſe omſtandigheden van de Text zijn uytgedrukt. Het welke noyt en zal werden vertoont.

§ 6. of 492. § 8. In de Invoegſelen vinden wy Paragr. 6. de text 1 Tim. 3: 6. verklaart / op dat hy (te weten de Nieuweling) niet in het Oordeel des Duyvels en valle, dat is / op dat hy niet en valle in het oordeel des Laſteraars, over ſijne opgeblaſentheyd. Het welke onſe kant-teekening over die text ook toeſtaat / dat het van ſommige ſoo word opgevat. Doch sy kieſen evenwel het andere liever. Waar door de Nieuweling, door Opgeblaſentheyd / ſoude vallen in ſulken oordeel / waar in de Duyvel gevallen is; wanneer hy hem over ſijne Wijsheyd / nu eerſt geſchapen zijnde / tegen God heeft willen verheffen. Het welk oordeel dan zien kan / of op de ſtraffe / de welke over den Satan gekoomen is / 2 Petr. 2: 4. Jud. 6. Of / op het oordeel / waar door hy ons beſchuldigt / om dat de Opgeblaſentheyd daar toe occaſie geeft. Ende aldus neemt men het op / als een daad des Satans.

§ 7. of 492. § 9. Gelijk het ook een daad des Satans is / als 'er vers 6. geſprooken word van den Strik des Duyvels. De welke onderſcheyden word van de Smaadheyd. Wat nu deſe ſtrik zy / kan men Leeren uyt vergelijking van deſe text / met 1 Tim. 6: 9. Alwaar deſe ſtrik gevoegt word by de verſoeking, en met 2 Tim. 2: 26. daar de onbekeerde geſtelt worden in den Strik des Duyvels, onder den welken zy gevangen zijn tot zijnen wille; dat is / om zijnen wille te doen. Joh. 8: 44. Eph. 2: 2. Het welke niet alleen en wil ſeggen / datſe zijn dienſtknechten der Sonden / Rom. 6: 16. en datſe doen den Wille des Vleeſches en der gedachten. Eph. 2: 3. Want de Duyvel word hier in gevoert / als een werker en beweeger tot de Sonde. Gelijk de Wereld en ons Verdorven Vleeſch ons verſtrikken / gevangen nemen / en verleyden. Rom. 12: 2. 1 Joh. 2: 15/ 16. 5: 19. Rom. 7: 23. En even gelijk een ander Schepſel / door

zijnen

zijnen Vyand gevangen word; Alzoo worden wy ook alhier gesegt te zijn onder de Magt. Act. 26: 18. Col. 1: 13. en in de strikken des Duyvels. Niet blootelijk / om dat dit leven der onherboorenen over-een komt met des Duyvels AART. Maar / om dat sy (soo levende) doen de begeerte van den Duyvel. Joh. 8: 44. terwijle hy / zoo veel in hem is / haar bind met den band (σύνδεσμ☉) der sonden. Even gelijk dat woord Syndesmos, (het geene Act. 8: 23. overgeset is t'zamen-knooping) vertaalt word een band, Eph. 4: 3. en Col. 3: 14. de Band der Volmaaktheyd, anders ook t'zamenbinding. Men moet dan onderscheyd leeren maken tusschen den Band en den Binder.

§ 10. De text uyt Jude 9. werd in de Inboegsels uytgelaaten. pag. 10. Waarom wy die dan ook voorby gaan. Mits / dat men / uyt het geene boven Cap. 11. en onder Cap. 22. geleert is / onthoude / dat hier gesprooken word van iemand / de welke tegen Michaël den Archangel gestelt word. § 493.

§ 11. Hier na gaat D.B. over tot de text. Apoc. 2: 10. Alwaar aan de gemeente van Smyrna gesegt word: Ziet, de Duyvel sal [eenige] van u-lieden in de gevangenisse werpen. Waar mede de Heere Jesus wil seggen / dat se niet alleen zouden te doen hebben met quade menschen: maar met den Duyvel self / die daar toe zijne Instrumenten / de Tyrannen / soude verwekken; om haar allerley smaad en verdriet aan te doen. Het geene nu aldus gedaan wierd door M. Aurelius Verus en Antonius / tot onderdrukking van Polycarpus en de gemeynte van Smyrna / (volgens Euseb. Hist. Libr. 41. Cap. 15. pag. mihi 55—59.) dat word den Duyvel / als een hoger Oorsaak / toegeschreeven / voor soo veel hy in de mindere Oorsaaken werkt / en die aanset / of t'zamen-voegt / &c. door die Vyandschap / die 'er is tusschen hem en het menschelijke geslachte / en wel bysonder de Vroomen. Gen. 3: 15. Luc. 22: 3. Apoc. 12: 3 / 13 / 17, 13: 2. enz. § 7 of 8. of 494.

§ 12. Na dese Sifting van het woord Diabolos, treed D. B. (Paragr. 8. nu 9.) over tot het Woord SATAN. Het welke in het O. T. seven-en-twintig maal / en / in het Nieuwe Testament / 37 maal gebruykt word / (zijnde tien reysen meerder / als D. Bekker opgeeft) Dit woord hebben onse Oversetters in de Poëtische en Prophetische boeken / gelijk ook in de 37 plaatsen van het N. T. willen behouden / ende soo ook in de twee plaatsen / 1 Chron. 21: 1. 2 Sam. 19: 22. Viermaal word het overgeset Tegen-partijder, 1 Sam. 29: 4. 1 Reg. 5: 4. 11: 14 / 25. Tweemaal Tegenpartye, Num. 22: 22 / 32. Ende eens Wederpartijder, 1 Reg. 11: 23. Waar mede onse Oversetters hebben willen toonen / dat zy in die seven plaatsen / den Leeser hebben willen geven een Vertaling / de welke / uyt de natuur van dat woord / volgde; en dat wel / om den Leeser te beter te onderrichten. Sy hebben 't ook somtijts aan de kant gedaan. Men ziet dat / in de plaatsen 2 Sam. 19: 22. not. 42. 1 Sam. 19: 4. not. 9. Job 1: 6. not. 20. Num. 22: not. 25. Matth. 16: 23. not. 24. Ende wat konnen onse Oversetters / tot betooning van haare oprechtigheyd / doch meerder en klaarder doen? Het is dan enkele boosheyd / dat men de Oversetters hier over wil berispen. Het komt doch maar daar op aan / (1.) of dit Woord op de quade Geesten past / en dat zien § 8 of 9. of 465, 496.

wy

wy klaar. Apoc. 12: 9. Apoc. 20: 2. alwaar het een en de zelfde is/ de Groote Draak, de oude Slange, welke genaamt word Duyvel en Satanas; met Luc. 10: 17/18. &c. Item (2.) Of 'er meer als eene moet zijn/ om dat dit
§ 11 of zelfde woord op meerder gepast word/ (na het eygen op-geven van D. B. § 11.
12. of of nu 12.) Matth. 12: 26. Marc. 3: 23/ 26. Luc. 11: 18. Ende (3) datmen
498. uyt de omstandigheden van de Texten zien moet/ of'er gesprooken word van den Duyvel/ of van menschen.

§ 10 of § 13. Vande Texten Job 1. en 2. Ziet Philal. Brieven pag. 9—20. en pag.
11. of 128—132. Dat'er nu voorts § 11 of 12. gesegt word/ dat het Woord Satan,
497. in het N. T. eens voorkomt/ dat is waar; maar/ dat het woord Satanas maar 33 maal voorkomt/ is abuys. Want het staat 'er 36 maal. Doch dit is een kleyn principaal. Hier na gaat D. B. over tot

Het XVII. Capittel.

Spreekende van de Texten, alwaar, na D. Bekkers zin, waarſchijnelijk van den Duyvel geſprooken word.

§ 1. Wegens de Texten/ daar D. B. den Duyvel kan vinden/ moet men hooren/ dat het meer is zijn gratie/ dat men den Duyvel daar vind/ als dat het daar ſoo klaar zoude zijn. Want (zoo luyden zijne woorden) als het nauwde, ſoude men hier en daar noch wel wat anders vinden. Doch hy ſal ſlechts aan de Ruymte blijven, en onder-tuſſchen geeſt hy
§ 1, 2. hier en daar zijne ſcherpe ſteeken/ ofte het is ſomtijts maar in ſeekeren zin.
499. (na ſijn woorden Paragr. 1/ en 2.)
500. § 2. Paragr. 3. worden eenige Zet-regels geſtelt. Van de welke het te wenſchen waare/ dat D. B. de twee eerſte in zijn ſchrijven hadde gevolgt. Maar
§ 3, 4. door het derde moet men zich niet laten verſtrikken. Paragr. 4. Het wil daar
501- heen; dat het onbetamelijk zoude zijn/ dat 'er in Gods Woord meerder van
502. de quade dan van Goede Engelen/ (die met ons zijn) zoude geſprooken werden. Maar (A) wy zien/ dat'er genoeg van de goede Engelen in Gods Woord/ tot onſe Vertrooſting/ geſprooken word; Ende dat het niet wel zoude zijn te bepaalen/ van de welke in Gods woord het meeſte word geſprooken van de goede of quade Engelen/ in opzicht van de geloovige. (B) Ook zijn 'er tijden genoeg/ dat men meer van de Machten des Vyands/ als van onſe hulpe ſpreeken moet. (C) Boven dit is het Rijke der Duyſterniſſe verder uytgeſtrekt/ als het Rijke van den Middelaar. Ende (D) die te veel van ſijn helpers ſpreekt/ word wel ſomtijts onverwacht in ſlaap gewiegt. Hierom moet men den Vyand kennen; op dat men zich mocht wachten. Ende ſoo is Gods woord niet alleen beſchreven tot Vertrooſting, maar ook tot Lijdſaamheyd, Rom. 15: 4. en tot verbetering. 2 Tim. 3: 16. Daar na wil D. B. Paragr. 4/ noch (2) dat de tegenſtelling/ tuſſchen God en den Duyvel, niet gelijkma-

lijkmatig en is. Waar op wy seggen dat se is alsoo gelijkmatig / als de Tegenstelling tusschen God en den Sondaar / of haare Godloose Oversten / die nochtans dikwils tegens God gestelt worden / als Jer. 2: 31. 3: 1. Jes. 5: 1– Mich. 6: 2/ 3/ enz.

§ 3. Paragr. 5. Word van D. B. oneerbiedig ondersocht / Waarom minder van Michaël, &c. en meerder van den Duyvel gesprooken word. Even eens / als of wy (1) van alles / dat in Gods Woord voorkomt / de Redenen moesten weeten / en noyt anders iets hadden te gelooven. Ende / (2) even eens / als of dat was een vaste waarheyd / dat Michaël was een geschapen Engel / waar van wy boven Cap. 11. § 1 – 8. ter contrarie getoont hebben / dat de zelve was Christus Jesus zelf. De welke dan zijne Engelen heeft / Apoc. 12: 7. en tegen den Duyvel ende sijne Engelen krijgde. Die (3) dikwils tegen den Duyvel gestelt word / somtijts onder den Name van Michaël, Jud. 9. enz. siet Cap. 11. Ende somtijts onder andere benamingen / als Gen. 3: 15. Col. 1: 13. 2: 15. Eph. 2: 2/ 5/ 6. Hebr. 2: 14. 1 Joh. 3: 8. Apoc. 12: 10. enz. Het is nu seeker / dat de Heere Jesus, al soo veel ende meer in Gods Woord / tot troost van Gods kinderen / werd aangehaald / als de Satan tot haarer waarschouwing. Ende daar onder heeft men ook de benaming van SYNE (t. w. Christi) Engelen. Matth. 24: 31. Apoc. 12: 7. enz. De verdere spotredenen van Paragr. 5. steunen op den verkeerden grond; even als of de Engelen niet meer en konden doen na haare ingeschapene bequaamheyd / als God wil dat se nu doen; Daar het nu noch is de uyre en de macht der duysternisse. Ende / soo dat besluyt mag doorgaan / soo sal ik ook besluyten / (soo het anders de Eerbiedigheyd voor den Heere niet en verhinderde) dat God de Heere niet machtig is / om den Sondaar te overmoogen / nadien soo menigmaal van den Tegen-stand der Godloosen gewaagt word. Waar ontrent wy dan gewoonlijk onderscheyd maaken tusschen het eynde van den Werker en tusschen het eynde van het Werk. § 5. of 503.

§ 4. Geen wonder dan / dat de Duyvel en sijn Rijk het meeste gestelt worden tegen Christum den Heere / en sijn Rijke. Want daar het Opperhooft present is en genoemd word / daar word minder gesprooken van de onder gestelde machten. Wy weeten / dat / als de dierbare persoon van sijn Majesteyt van Groot Brittannien in ons leger Present is / dat men dan selden van de andere Generaals hoort; als alleen / wanneer sy ergens afgesondert iets hebben uytgerecht; en waarom wil men dit anders hebben / met den Vorst van het heyr des HEEREN; Jos. 5: 14/ 15. De andere redeneeringen over Dan. 10. siet wederlegt / boven / Cap. 11. § 2/ 3/ 4. § 6. of 504.

§ 5. De swarigheyd / als of dan de Duyvel meerder soude heerschen / dan God de Heere / (waar van gesprooken word / Paragr. 7.) zoude wat schijnen; Indien de Satan iets konde doen tegen Gods wille en welbehaagen. Maar daar van en zal noyt het minste bewys te vinden zijn. En in het tegendeel werd geleert / dat de reden / waarom dat Israël ongehoorsaam bleef / was / om dat de HEERE haar niet en had gegeven een herte om te verstaan, noch oogen om te zien, noch ooren om te hooren. Deut. 29: 4. Ende § 7. of 504.

de reden / waarom dat Eli 's Soonen de stemme hares Vaders niet en hoorden, was, want de HEERE wilde se dooden. 1 Sam. 2: 25. God de Heere wil dan hebben / dat 'er Ketterijen / &c. zullen zijn / op dat de geene, die oprecht zyn openbaar mogen worden. 1 Cor. 11: 19. De Heere Christus sal ondertusschen alle zijne onderdanen / die hem van den Vader gegeven zijn / Vergaderen / Bewaren en Beheerschen. Ook moeten hem de boose Geesten onderworpen zijn. Luc. 10: 17/ 20. Hebr. 2: 8. Ende het en strijd niet tegen zijn Heerschappy / dat hy self een dochter Abrahams laat besocht worden tot haaren beste / ende op dat de werken Gods in haar zouden geopenbaart worden. Joh. 9: 3.

§ 6. Zoo dikwils nu / als 'er in het Oude Testament geprophetеert word van Christi heerlijk Rijke / ofte soo dikwils als Johannes de Dooper verkon-
§ 8. of 505. digt / dat het Koninkrijke der Hemelen na by is gekoomen / soo dikwils word ook verkondigt het verbreeken van de Magt des Satans. Want *contraria se mutio destruunt*: dat is / Tegen-gestelde dingen verbreeken ofte verdelgen malkander. Ende van de Vyandschap des Duyvels was Gen. 3. enz. genoeg gesprooken. Het welke wy stellen tegen sijn Paragr. 8.

§ 9. 10. 506, 507. § 7. Paragr. 9/ 10 word des Satans werking bedisputeert; om dat hy geen kennisse en heeft van de kerke in het gemeen / en noch minder van ieder geloovige in het byzonder. Maar wonder / (1) dat D. B. zoo wel weet te seggen / wat de Duyvel niet en weet / en wat hy niet en kan / en van alle dese opgesochte swarigheden zoo lichamelijk spreekt. Daar hy ondertusschen in het Begin bekent heeft / dat hy / noch uyt de natuur noch uyt de schriftuur / de rechte kennisse van der Engelen natuur en werking niet en kan vinden. Hoe weet hy nu soo meesterlijk te besluyten: Wat dat se niet en konnen doen of weeten? Ende / (2) om nader te koomen / alle dese voorgewende swarigheden bestrijden niet soo seer het gemeen gevoelen / als wel Gods klaare Verklaringen / in sijn Woord / ons kond gedaan. (3) Al en konnen wy dan niet zien de Maniere, hoe sulks gesehied; wy bevinden echter en worden geleert / dat hy werkt in de kinderen der Ongehoorsaamheyd. Eph. 2: 2. Joh. 8: 44. enz. (4) Wat nu in het byzonder betreft het VERSTAND der Engelen daar van siet Philal. Brieven Cap. 5. § 18--28. en van de Duyvelen Brieб Cap 5. § 59–65. met Cap. 9. § 3–12. Ende (5) wegens de Wacht der Engelen, om Gods volk voor den aanval der Duyvelen te wapenen / seggen wy / dat wy niet en weeten / hoe een Gereformeert Christen sulke dingen kan voorwerpen. (6) Het schijnt dat D. B. de Verleyding van den Boosen aanmerkt / als onafhankelijk van God / of ten minsten / als een werking tegens Gods wil. (7) Hy en toont ook niet / dat hy wil zien / hoe men door ommegang met de menschen haar humeuren leert kennen / ende sich na dat bevind kan schikken / om haar of te Leyden / ofte te Verleyden. Ende (8) dat hy niet wel en heeft gemerkt op de texten / de welke van der Engelen kennisse over ons en onse daaden spreeken / waar van sy dan als getuygen worden aangeteekent. Matth. 18; 10. 1 Cor. 11; 10. 1 Timoth. 5: 21. enz.

§ 8.

§ 8. Paragr. 11. Word een Tegen-werping gesocht uyt des Satans Kete- § 11. of
nen. Het welke kan worden verydelt uyt het geene boven Cap. 8. § 16--28. 508.
van des Duyvels Keteken gesegt is. Waar by men dan kan weeten / dat de Duyvel heeft Engelen / en al en weeten wy niet / hoe dat de selve van haaren Heer afhangen / soo weeten wy echter wel / dat een Geketende door sijne Booden veel kan werken.

§ 9. Waar na dan D. B. (Paragr. 12.) beslooten heeft / dat de mening van § 12. of
de schriftuur niet en is / om ons te leeren / Wat de Duyvel metter daad is wer- 509.
kende. Maar het geene de Verdorventheyd des menschen zelf veroorsaakt, word den Duyvel, als den eersten stichter van het quade toe-geschreeven. Het welke hoe na het by David Joris past / Ziet / Philal. I. brief pag. 3. en 7. Brief Cap. 11. Leidekkers Dissertatio. Ende dit gaat D. B. nader toonen /

Capittel XVIII.

Spreeekende . Van noch eenige andere Texten in het Byzonder.

§ 1. Hoe ongegrond het is / dat D. B. soo veele Schriftuurplaatsen / § 1. 2.
de welke spreeken van de werkingen des Duyvels in ons / wil upt- 510.
leggen op den Satan, alleen / om dat hy een Buyten Oorsaak is geweest van de 511.
eerste Verleyding des menschen / heeft Philal. in't gemeen getoont in het XI. Capittel zijner Brieven Nu worden wy van D. B. geleyd / om de texten / die hy alsoo wil verklaren / in het byzonder te ondersoeken. Hy brengt de selve Paragr. 1. tot ses hoofden; ziende zommige der zelver (1) op sijn Aart, of (2) op sijn Vermogen, of (3) op sijn Bedryf, of (4) op zijn wijse van doen, of (5) op zijn tegenwoordigen staat / en (6) op sijn nakend verderf. Ende hy besluyt / Paragr. 2. dat men onvermydelijk eenen God van den Duyvel zal maken, soo men die spreeckwijsen slechts vlak weg, op den Duyvel toe-past. Ende / om dit gevolg te beter te konnen op-maken / soo bedient hy sich van die onderstelling / dat 'er maar EENEN Boosen geest is / de welke de H. Schrift noemt Duyvel en Satanas. Maar het tegendeel blijkt in den sesden Brief van Philal. Ende schoon genomen dat het Hoofd van de quade Engelen maar een is / soo en is het getal zijner Engelen noch noyt van iemand bepaalt geweest.

§ 2. Paragr. 3. Meent D. B. eenig voordeel te vinden daar in / dat de § 3. of
Schrift gewoon is van den Duyvel te spreeken, zoo als sy van de menschen doet: 512.
t. w. datse hem een Nageslacht toe-past, ende het geene daar van ooit te seggen valt, op den eersten Vader past. Maar dit na-geslacht en vind men niet in den Bybel / gelijk ook niet het geene / dat van D. B. daar uyt getrokken werd. Men leest wel van het Zaad der Slange, Gen 3: 15. Ende daar door moet

men verstaan / (1) de geene / dewelke de Heere Jesus noemt / des Duyvels Engelen. Matth. 25: 41. En dan (2) ook de Godloose menschen / die den Duyvel gehoorsaamen en navolgen / als Joh. 8: 44. 1 Joh. 3: 8/ 10. Matt. 13: 38. Act. 13: 10. Luc. 16: 8. Eph. 2: 2/ 5/ 6. Col. 3: 6. Waarom se ook genaamt worden kinderen der Helle. Matth. 23: 15. Gelijk men in tegen-stelling leest van kinderen des Koninkrijks. Matth. 8: 12. Item van kinderen der belofteniſſe (in tegen-stelling van de kinderen des vleeschs) de welke voor Abrahams zaad wierden gerekent. Rom. 9: 7/ 8. met Matt. 3: 9. Gal. 3: 7. om dat se Abrahams werken doen / Joh. 8: 39. Item kinderen des lichts Eph. 5: 8. Joh. 12: 36. 1 Thess. 5: 5. der Wijsheyd Matth. 11: 19. Men vind ook / dat de geloovige worden genaamt kinderkens van haar / die haar zijn geweest / als dadelijke Werktuygen van haare Weder-geboorte / en alsoo haare Vaders in Christo. Men vind dit 1 Cor. 4: 15. Gal. 4: 19. Philem. 10. Daar zijn dan verscheydene insigten / waarom / dat men iemands kind kan genaamt werden / en daarom is het te veel gesegt; Dat des Satans Zaad maar zoude zien op sijn daad / voor soo veel hy is de Oorsaak geweest van de eerste Verleyding des menschen. Want de texten spreeken doorgaans van een dadelijke Werking des Satans / die / noch heden / de menschen met hem in het byzonder hebben. Eph. 2: 2. 6: 12. 1 Petr. 5: 8. enz. als boven getoont is.

§ 4. of 513. § 3. Paragr. 4. Verstaat D. B. door de Diepten des Satans, Apoc. 2: 24. de Bedriegeryen der menschen, waar in sy den Duyvel, in 't verleyden onser Ouderen, gelijk zijn. Maar / de text wel zynde ingesien / sal men daar door moeten verstaan de diepten des Satans zelf. Want men ziet / dat de selve gestelt worden tegen de diepten Gods. Het is seeker / dat de Alderverborgenste Raad Gods / genaamt word de diepten Gods, 1 Cor. 2: 10. Rom. 11: 33. met Jes. 40: 13. Tegen het geene dan daar van geleert was in de gemeynte van Thyatiren, segt de Heere Jesus / dat de valsche Leeraars van de Leere Jezabels en der Nicolaiten roemden van een dieper en van een verborgener wijsheyd, over-treffende de Dieptens / die van de Apostelen geleert waren / en de welke sy roemden / dat van de Apostelen niet geleert en waren; dat daarom de gemeente de selve niet en wist. Waar tegen dan de Heere Jesus toestaat / dat die valsche leeringen waaren dieptens / maar dieptens / niet Godes, doch des Satans, ende in die tijden van den Duyvel ingegeven; De welke daarom van haar niet en moesten werden aangenoomen; op dat de Satan over haar geen voordeel en kreege. Ziet diergelijks 2 Cor. 2: 10. als zijnde hoogten/die haar verheffen tegen de Kenniſſe Gods/ 2 Cor. 10: 5. en waar voor te vreesen was / wegens de listige omleydinge des Duyvels. 2 Cor 11: 3. Eph. 6: 11.

§ 4. De Magt des Satans, waar van gesprooken word / Act. 26: 18. en by
§ 5 of „ D. B. Paragr. 5. en is niet de macht der boose menschen, die nu het licht
514. „ schuwen, om dat het hunne werken niet verdragen konnen, enz. Want (1) behalven de macht des SATANS; soo vinden wy (2) dat de selve genaamt worden / geestelijke Boosheden in de Lucht. Eph. 6: 12. (3) Oversten der

macht

macht des Luchts, Eph. 2: 2. (4) anders genaamt de God deser eeuwe, 2 Cor. 4: 4. Die een rijk heeft / Matth. 12: 26. ende wiens Rijk (5) gestelt word tegen het rijke des Soons van Gods liefde. Eph. 1: 13. Zijnde de Overste deser Wereld / Joh. 12: 31. over de welke de Heere heeft getriumpheert Col. 2: 15. Die voorts is Overste in het Rijk der Duysternisse / genaamt de macht der duysternisse: Luc. 22: 53. om dat in sijn rijke alles is duysternisse / ende donkerheyd (A) van Onwetentheyt / 2 Cor. 4: 4 Eph. 4: 18. (B) van Verwerring ende Godloosheyd / zijnde onvruchtbaare werken der duysternisse. Eph. 5: 11. Op het welke eyndelijk zal volgen de eeuwige en buytenste duysternisse. 2 Petr. 2: 17. Matth. 22: 13. enz. Al het welke te samen-genoomen / genoeg bewijst dat de macht des Satans ziet op de macht van den Duyvel / niet voor soo veel hy dien gehad heeft voor den val; maar voor soo veel hy dien gekreegen heeft na den val / en niet / om dat hy een naaste en inwendig middel is van onsen verdorven aart / (N. B. Philal. Brieven Cap. 11.) maar voor soo veel hy nu met, en op onse verdorvene natuur noch dagelijks werkt.

§ 5. Soo heeft de Duyvel ook het Geweld des Doods. Hebr. 2: 14. Niet alleen / om dat hy is geweest de oorsaak van des menschen val / op de welke de dood is gevolgt. Want (1) waar toe zoud dan die nadrukkelijke spreekwijse / van het GEWELD des doods te HEBBEN, te passe koomen? soo het maar wilde wijsen op een daad / dewelke de Duyvel ontrent den Val gedaan heeft. (2) Immers en had hy voor den Val het geweld des doods niet? Ende (3) Immers toont Paulus / dat hy dit geweld noch hadde. Ende dat daarom de Heere hem door den dood moeste te niete doen. Ende (4) al en wisten wy geen redenen / waarom dat de Duyvel kan gesegt worde macht des doods te hebben: soo was het ons genoeg / dat Paulus ons sulks leert / (5) met woorden / die op het gevoelen van D. B. (alleen genomen) niet en konnen werden toe-gepast. Waarom Beza dit op den Duyvel toe-past niet alleen / als een oorsaak van de eerste sonde en van den dood / maar ook als noch een geduurige Werker. Ende (6) alsoo hebben ook andere mannen andere redenen gegeven / die men soo ten eersten niet en behoeft te verwerpen. Als namelijk (I) dat hy in de grootste oordeelen Gods van God schijnt gebruykt te worden / om de menschen te dooden / uyt-gedrukt onder de woorden / Ps. 78: 49. van boden van veel quaads. Item / Psal. 93: 3. onder het uyt-drukfel van den strik des Vogel-vangers. Kant-teekening not. 6. met Job. 1: 12. 1 Petr. 5: 8. Item / (II) Om dat hy ons door de sonden geduurig trekt tot de tegenwoordige ende eeuwige dood. (III) Ook / om dat hy haar / die zich aan de sonden overgeven / beschuldigt / datse des doods weerdig zijn. Zachar. 3: 1. Job. 1: 6. Apoc. 12: 19. Als mede (IV) Om dat hy den Sondaar / na het begaan van de Sonden / pijnigt / beswaart / en den schrik des oordeels te binnen brengt. Ende / (V) Om dat hy / in de uytvoering van Gods oordeelen / onder Gods heerschappy / dient te werden aangemerkt / als een / die het Geweld ende de Macht heeft van een Beul, om God den Heere in zijne Rechtveerdigheyd te dienen. Welke Redenen de Leeser geliest

§ 6. of 5 15.

lieſt in te ſien / en te overweegen / of de Mannen / die dit aldus hebben begre-
pen / geen meerder Waarheyd hebben / als D. Bekker, die haar verwerpt. Paragr. 6.

§ 6. Wat nu verder aangaat de komſte van den Antichriſt, na de Werking
§ 7 of des Satans, 2 Theſſ. 2: 9. in alle kracht, ende teekenen, ende wonderen der
516. leugen, ende in alle verleyding der onrechtveerdigheyd in de geene, die verlooren gaan. enz. vs 10/ 11/ 12. Daar in ziet men een klaar onderſcheyd tuſſchen den menſche der zonde vs 3. en tuſſchen den Satan. Als de welke komen en werken zoude / na de werking des Satans. Even gelijk in de werkingen der genade onderſcheyd gemaakt word / tuſſchen den menſch en tuſſchen de genade / waar door zy werken. Aldus zeyde Paulus, 1 Cor. 3: 10. dat hy hadde het fondament gelegt, als een wijs bouwmeeſter, daar hy voegende / NA DE GENADE Gods die my gegeven is. Soo ſegt hy ook 1 Cor. 15: 10. Eph. 3: 7. na de gave der genade Gods, die my gegeven is, na de werking ſijner kracht. Item 4: 7. enz. ſoo ook / Eph. 1: 29. na de werking der ſterkte zijner macht, met 3: 7. 4: 16. en Col. 1: 29. na de werking, die in my werkt met kracht. Daar is dan geen reden / waarom dat men deſe Schriftuurlijke wijſe van ſpreeken / hier / in de werking des Satans / anders zoude opvatten / als dat dit waren werkingen van den Tegen-Chriſt, na de werking van hem / die nu werkt in kinderen der ongehoorſaamheyd; Eph. 2: 2. enz. op ſoo wijſe / als de andere Texten aanwijſen. Waar by (2) komen ſijne werkingen van wonderen der leugen, welke zijn werkingen van den Satan. Joh. 8: 44. In de welke nochtans God ſijne rechtveerdige hand zoude hebben. vs 11. met Apoc. 13: 13. tot 29. Die ook alles zoo zoude beſtieren / dat men zijne teekenen wel zoude konnen onderkennen van de teekenen / die na de werkingen des Satans gedaan wierden.

§ 7. Het is voorts zeer ſlecht geredeneert het geene D. B. verhaalt van den
§ 8. of Satan, die het woord weg-neemt. Matth. 13: 19. en Marc. 4: 15. Luc. 8: 12.
517. Paragr. 8. Want men bevind aldaar (1) dat hy die het woord uyt het herte weg-rukt / word genaamt / van Mattheus de Booſe, conf. Matth. 6: 13.) van Marcus, de Satan, en van Lucas de Diabolos, dat is Duyvel. En hoe trouwloos het is / dat men dit voor het volk zoekt te verbergen / (met alleen van Marcus te ſpreeken) kan een ieder eens denken; op dat men zie / of D. B. waarheyd zoekt. (2) Boven dit / ſoo word deſe Booſe, Satan, Duyvel, voor-aan geſtelt / onder de Beletſelen van de Vrucht des woords / die het geheel en al weg-neemt. Na de gelijkeniſſe van een Vogel / die uyt de Lucht / het Zaad komt op-pikken. By welke gelijkeniſſe van een Vogel de Jooden de Daimonia wel meer plachten te verbeelden. Ende Gods Woord plaatſt haar ook als werkende in de Lucht. Eph. 6: 12. enz. Voorts kan men zien hoe verkeert D. B. uyt vs 19. wil halen de verklaring van vs 15. Daar hy nooyt (A) zal bewijſen / dat de ſorgvuldigheden deſer wereld, en de verleyding des Rijkdoms, ende begeerlijkheden ontrent andere dingen, genaamt zijn de Booſe, Satan, en Duyvel. (B) Ook ziet men klaar / dat aldaar van een geheel ander Beletſel des woords geſprooken word / onder de gelijkeniſſe van de verſtik-

stikkende doornen. (C) Boven dit toont de Heere/ dat de beletselen van de vruchtbaarheyd des woords veele zijn; waar mede dan vallen alle de ondersoekingen/ de welke het dertele verstand/ daar ontrent derft ondersoeken/ of bepalen. Het is de Duyvel (D) te doen/ op dat de mensche niet en zoude gelooven en zalig worden/ zegt Lucas klaar. Luc. 8: 12. Het welke op geen begeerlijkheyd/ &c. kan werden toe-gepast.

§ 8. Paragr. 9. spreekt D.B. van het voordeel dat de Satan over iemand krijgt/ volgens de woorden 2 Cor. 2: 10. ende wat hier by doet/ 1 Cor. 7: 4. bekenne ik niet te konnen zien. De saake selfs is dese/ dat Paulus klaar toont/ dat de Satan voordeel over den mensche krijgt. Soo wel/ over den Bloedschender/ (die overgegeven was buyten de Kerke aan den Satan.) De welke werkt in de wereld/ buyten de Kerke/over de geene die al te veel bedroefst zijn. Gelijk de Bloedschender/ aan den Satan overgegeeven was/ 1 Cor. 5: 5.) Als ook over de vroome in de Kerke/ als se meer begeerden te straffen/ als zy wel/ voor het aangesichte Christi/ over hem en over de gemeene Broederen/ in het vergeeven mochten eyschen. Als nu verder Jacobus cap. 2: 13/ 14. in de versoekinge ten quade een tegenstelling maakt/ tusschen God en den mensche/ soo besluyt men daar uyt verkeert/ Dat 'er de Satan niets ontrent en doet. Want (1) dat negatiev argument kan niets besluyten. (2) Ook en kan de Satan sonder mede-werking van onse Begeerlijkheyd en verdorven hert tegen ons niet vermoogen. Boven dit (3) soo wilde Jacobus de gemeentens verenderen over haare verdorventheyd/ en haar brengen tot kennisse van zich zelven. Waar toe hier het benoemen van den Satan niet wel en konde dienen/ om den mensche te verenderen. Want dan hadden se den schuld van zich zelven konnen schuyven/ om die te leggen op den Satan. Maar (4) anders/ als hy haar wil wapenen tegen de Aanvallen van Buyten/ dan segt hy klaar. Wederstaat den Duyvel; ende hy zal van u vlieden. Jac. 4: 7. Gelijk de Heere aan den Satan een begeerte tot onse sonden toe-schrijft. Joh. 8: 44. Het is dan (5) sober geredeneert/ dat men juyst op alle plaatsen/ alle de geene/ die tot de sonden werken/ zoude willen hebben uytgedrukt. Men moet de waarheyd zoeken door het vergelijken van de eene Text by de andere. § 9. of 518.

§ 9. Van het gesichte Apoc. 12: 9/ 10. spreekt D.B. Paragr. 10. Ende wy seggen daar van/ dat men dat gesichte moet uyt-leggen/ na des selfs oogmerk. Ende dan zullen wy daar in klaar vinden/ dat hier gesprooken word van den Grooten Draak, de oude Slange, welke genaamt word Duyvel en Satanas, klaarder bescheyd en kan men niet eyschen. Sijne werking/ in het gemeen/ is/ dat hy de geheele wereld verleydt; siende op de kinderen der ongehoorsaamheyd/ in de geheele wereld. Eph. 2: 2. Maar nu wierd hy aan Johannes vertoont/ als geworpen op de aarde, te gelijk met sijne Engelen. Hy word verder ingevoert/ als de Verklager onser Broederen, die haar verklaagde voor onsen God dag en nacht. Men ziet hier van klaar de staaltjens/ Job. 1: 9–11. 2: 4/ 5. Zach. 3: 1/ 2. Daar hy dat doet voor God, die hem ook tegen-gaat. Maar nu was hy nedergeworpen, nu Christus heeft voldaan § 10. of 519.

en

ende in den Hemel is tot Voor-spraake sijner kinderen. Alle stoffe van Aanklachte tegen de geloovige is hem nu benoomen. Niemand en kan nu tegen haar zijn, of tegen Gods uytverkoorene beschuldiging inbrengen. enz. Rom. 8: 31/ 33/ 34. Het geene dan verder word by-gebracht/ van het verderf in de wereld door de begeerlijkheyd, 2 Pet. 1:4. en van het veroordeelen van ons eygen herte. 1 Joh. 3:21. en strijd niet tegen ons. Want de Vrage is niet/ of 'er meerder Aanklagers als de Satan zijn? Het geene van niemand ontkent word; Maar of onder anderen de Satan ook niet en is die Verklager/ en dat wel met nadruk; waar van in de Text/ Apoc. 12. gesprooken word. Ende die (tot verklaaring van de andere naamen/ dewelke den Satan gegeven waaren) hier genoemd wierd/ *Κατήγορος* Verklager, Beschuldiger; gelijk de Hebreen tegen malkander stellen קטיגור Kantijghoor (R קטג) *Accusator*; Beschuldiger, tegen סניגור Sannijghoor (R סנג) *Advocatus*, Voorspraak. De Text is dan te klaar/ en de manier van seggen al te nadrukkelijk/ als dat men hier/ voor eenige verdraeping/ behoeft te swichten.

§ 11. of § 10. Paragr. 11. of 12. Wil D.B. de overige Texten na dien selven sijnen
12. of trant verklaart hebben. Wy konnen/ wegens het Algemeen/ sien Philal.
§ 10. Brieven. Cap. 11. Ende men zal dan bevinden: hoe onnoosel/ dat de Verdorventheyd, als des Satans nageslacht/ kan werden vergeleeken by het nageslacht van Rachel/ Jer. 31: 15. Matth. 2:18. Want (1) de Moeders van de Jooden/ die haare kinderen beweenden/ soo/ ten tijde van de Babylonische Verwoesting/ Jer. 31: 15. als ten tijde van de kinder-moordt te Bethlehem, Matth. 2: 18. waaren ten deele/ uyt het geslachte Rachels. En dat is zeer gewoon in Gods Woord/ dat de nazaaten/ na haare voorzaaten/ werden genaamt/ Israel, Juda, Joseph, Ephraim, Amalek, enz. Ende soo vinden wy hier ook Rachel, in opsichte van haar na-geslacht. Zal men nu dit over brengen tot den Satan/ soo moet men blyven/ by het Zaad der Slange/ ende dat zullen dan ook de Satans zijn. Gelijk dese beweenders waren/ van het eygen geslachte Rachels, die ontrent Bethlehem begraven is. Ende (2) wat reden is 'er doch van gevolg/ om het exempel van Rachel meerder te passen op den Satan ende op sijne werking/ als op eenige andere Historie in het O. T.? Immers en staat 'er nergens een eenig woord/ het welke ons de werking van den Satan leert gelijk te maken met Rachels weenen. Wy besluyten dan/ dat D. B. zich bezet heeft gebonden met de klaare Texten/ als de Heere Jesus segt tegen Petrus (siende op een daad/ de welke doe ter tyd voor-viel.) Ziet de Satan heeft u lieden zeer begeert te siften, als tarwe: maar ik hebbe voor u gebeeden, dat u geloove niet op en houde. Dit gebed nu was voor Christi dood/ en soo was ook des Satans daad op die eygenste tijd en plaatse. Luc. 22: 31/ 32. Soo voer ook de Satan in Judas, Luc. 22: 3. door sijn sterker ingeeven en aanritsen. Het welk woord van ingeven onse Catechismus gebruykt Vrage 9. uyt Joh. 13: 2 met vs 27. daar het woord varen in Judas gebruykt word. Op gelijken zin zeyde Petrus tot Ananias: Waarom heeft de Zatan uw herte vervult, ende dat in het doen van een saake/ de welke de Duyvel begeert. Joh. 8:44. dat is/ in te liegen, hier in het bysonder tegen de

over-

overtuyging van den H. Geest. Act. 5: 3. Soo getuygt ook Paulus/ dat de Satan haar belet hadde/ om na Thessalonica te reysen. 2 Thess. 2. 18. Waar in hy de verhinderingen door de vervolgingen/ ofte door nieuwe moeytens in de gemeyntens/ den Satan toe-schrijft. Ende Christus spreekt in dien zelven zin van een Synagoge des Satans te Smyrna/ daar men de verleyding en de werken des Satans opvolgde. Apoc. 2: 9. Hy segt/ vs 13. dat des Satans THROON te Pergamus was. Nademaal de Afgodery en de Tyranny op een byzondere wijse aldaar regneerde. Welke texten op geen oorspronkelijke Booshegd en konnen werden t'huys gebracht. Want (1) die was van Adam en niet van den Duyvel. Philal. sevende Briev Cap. 11. Ook (2) was die Verdorventheyd in alle kinderen Adams/ ende geen reden is'er/ waarom die juyst op Petrus, Judas, Ananias, &c. meerder moet werden toe-gepast/ als op een Ander kind Adams. (3) Zegt men daar op/ dat die Verdorventheyd in haar op een byzondere wijse gaande wierd. Dan moet men ons met eenen bewijsen/ dat God de Heere/ het gaande worden van de Begeerlijkheyd/ of van de Verdorventheyd/ ergens een ingeving van den Duyvel, of een Vervulling met den Duyvel genoemt heeft.

§ 11. Paragr. 12. of 13. spreekt D. B. van 2 Cor. 11: 14. Alwaar getoont word/ dat de valsche Apostelen haar veranderen in Apostelen Christi. Ende daar worden by gevoegt dese nadrukkelijke woorden: Ende ten is geen wonder: want de Satan selve verandert hem in eenen Engel des lichts. Alwaar (1) onderscheydentlijk gesprooken word van de quade Apostelen/ en daar van als een saak/ die niet wonder en behoefde voor te komen; om dat haar meester de Satan ook zoo doet/ door booshegd/ de ondeugd voor de deugd aanprijsende. Daar na (2) toont de gantsche omstandigheyd van de Text/ dat gelijk de daad van de valsche Apostelen niet en was voor eens/ maar by vervolg; dat men/ op gelijke wijse/ dit niet en moet toe-passen/ op een of drie daaden des Satans (alleen in het Paradys, door het misleyden van onse eerste Ouders/ of in de Versoeking Christi/ of in den twist met Michael over het Lichaam Moses.) Maar dat hier gesien word op het geene de Satan geduurig doet. Want μετασχηματίζεται staat hier in den Tegenwoordigen en niet in den Voorleden tijd. Ondertusschen kan men hier (3) aanneemen/ dat D. B. toestaat/ Dat de Satan/ dit bedrog al meer als eens gespeelt heeft/ en zelfs in de Versoekinge Christi in de woestijne. § 12. of 13. of 521.

§ 12. Paragr. 13. (of volgens de invoegselen 14.) spreekt D. B. van het ontbonden worden des Satans. Apoc. 20: 7. Men kan daar van nasien het geene wy/ booven Cap. 8. §. 10–28. van de banden en ketenen des Satans hebben gesegt. En wy neemen alsoo ook aan/ dat het binden in die plaatse beteekend bedwingen en bepaalen. De Schrijvers/ de welke hier over hare verklaringen hebben gegeven/ zijn veele: en onder haar vinde ik groot genoegen in het geene daar over heeft geschreeven de Heer Professor Joh. Mark. Ik stelle dan/ met hem/ dat (achtervolgens de Verklaring van onse Oversetters) dese Engel/ die bind en ontbind is de Heere Jesus/ de welke onder den naam van Michael, als boven (Cap. 11. §. 3–8.) word voorgestelt. Dese heeft den § 13. of 14. of 522.

Sleutel des Afgronds/ Apoc. 1: 18. Deſe Engel quam af uyt den Hemel/ door ſijne genadige verkondiging des Evangeliums. Ende wierp den Satan in den Afgrond. Waar door het ſelve woord te kennen gegeven/ het gene Apoc. 12: 8/9. een uytwerpen uyt den Hemel op de aarde genoemt word. De daden/ de welke de Heere Jeſus gedaan heeft/ zijn (1) dat hy greep, t. w. met een krachtige hand. Van deſe daad word onderſcheyden een andere daad/ waar by de groote keeten te pas komt/ t. w. (2) dat hy hem band. Na het welke volgt/ dat hy hem (3) wierp in den Afgrond, als zijnde ſijne toebereyde gevangeniſſe. Hier na volgt (4) dat de Satan daar in wierd geſlooten, op dat hy 'er niet en zoude uyt-komen na ſijn wel-gevallen. Ende/ op dat niemand/ die deure en zoude opbreeken/ ſoo volgt (5) dat de Afgrond boven hem wierd verſegelt. Gelijk nu deſe vijf daden zijn onderſcheyden/ zoo en is dit niet gelijkelyk maar by trappen geſchied/ tot dat de Satan quam tot de grootſte vernedering. Waar door hy dan de volkeren niet meer ſoo ongebonden konde verleyden van de Kenniſſe en Dienſt Gods; gelijk hy wel te vooren gedaan hadde/ eer dat de Heere Jeſus/ door de verkondiging des Evangeliums/ was neder-gekomen/ en ſijne macht over de Heydenen en andere Volkeren ſonder onderſcheyd hadde verbrooken/ ſoo ten opſicht van de Waarheyd te onderdrukken/ als ten opſicht van het verwekken der vervolgingen/ om de Waarheyd. Dit nu is begonnen met de extraordinare gaven van den H. Geeſt over de Apoſtelen/ (Chriſti Engelen) de welke in haar werk geſterkt zijn van de Hemelſche Geeſten/ tegen den Duyvel en ſijne ſoo Helſche als Aardſche Engelen. Ende heeft geduurt duyſent jaaren/ dat is een langen tijd/ gelijk dit woord Duyſend in Gods Woord meermaalen voor een onbepaald getal genoomen word. Exod. 20: 6 Deut. 1: 11. 1 Sam. 18: 7. Pſal. 105: 8. Dan. 5: 1. enz. Ende is de tegen-ſtand van den Duyvel in die tijden grooter of kleynder geweeſt/ na dat de Heere Jeſus dien keeten heeft gelieven los te laten/ ofte in te trekken. Waar heenen ons die vijfderley onderſcheydene daaden ſchijnen te leyden. Ende waar van de tijden van Conſtantinus, by uytnementheyd/ uyt-ſtaghen; als wanneer het Chriſtendom in het Ooſten en in het Weſten doorbrak/ en de Satan geen macht meer en hadde/ om machtige en Tal-rijke volkeren te verleyden; Alhoewel hy noyt en is gebonden geweeſt om ſijne verleyding geheel te ſtaaken/ maar wel/ om niet langer te oeffenen zijn voorige algemeene Verleyding der Volkeren.

§ 13. Als nu vs 7. wederom geſprooken word van ſijne los-lating/ ofte ontbinding uyt ſijne *Gevangeniſſe* (Φυλακή d. i. Bewaaring of Bewaarplaatſe.) Soo moet men ſijn tegen-geſtelde vryheyd daar door verſtaan; ſoo nochtans dat hy gebonden bleev onder Gods Beſluyt en Chriſti Macht. Ende dat de tijd van ſijne ontbinding was kleyn. Apoc. 20: 3. niet in ſich ſelve/ maar ten opſicht van de voorgaande lange tijd zijner Verleyding/ en ten opſicht van de toe-komende eeuwigheyd. Na welke los-lating des Satans (veroorſaakt door de ondankbaarheyd over de breede en voorſpoed van Chriſti Kerke) de Satan ten laaſten zal geworpen worden in den poel des Vyers en Sulphers, al waar het Beeſt en de valſche Propheet is. vs 10. Het welke niet en wil ſeggen/ dat

dat de Antichrist en sijne valsche Propheeten / daar lang van te vooren zullen zijn geweest. Want daar van en staat in de grond-text geen teeken; en het Werkwoord is daar door een Ellipsis uyt-gelaten. Men kan 'er dan soo wel bijvoegen de woorden / ZAL ZYN (sonder eerst of lest te melden) als dat men den sin vult / door het woordeken IS. Waarom D. B. zonder grond paragr. 17. besluyt / dat het Beest en de valsche Propheeten eerder in de hel werden gestelt / als de Duyvel. Want na den Jongsten dag houd de eerderheyd des tijds op: Waar mede wy meenen de kracht van sijn 13/ 14/ 15 en 17. paragraaphen te hebben verbrooken. § 17. of 18. 522--525.

§ 14. Op de zelve gronden moet men uytleggen het gesichte van Apoc. 12: 7/ 8. Want daar begint de strijd na Christi Hemelvaart / tot nederlage des Satans. Hy word gestelt geschied te zijn in den Hemel. Dat is (1) onder het ooge Gods. Om ons te binnen te brengen / dat de selve Draak / voor desen strijd van de Heere Jesus met den Satan / gehad heeft groote weerdigheyd. Men kan daar op / by gelijkenisse toe-passen het geene gesegt word / Jes. 14: 12/ 13/ 14. van den Koning van Babel / soo dat sijne weerdigheyd / als tot den Hemelschen Throon / verheeven was / nademaal de Blinde Heydenen hem dese Hemelsche heerlijkheyd met mond en werken toe-schreeven. Welke weerdigheyd hem door het prediken des Evangeliums wierd benoomen; soo dat hy geworpen wierd op der aarde/na de natuur van de geene/ die in den strijd onder de voet worden geworpen / tot dat hy ten laatsten gedoemt wierd in den Afgrond. Van al het welke men breeder kan lesen / die door-geleerde Aanmerkingen / de welke hier over heeft doen drukken / de gedachte Heer Joh. Mark in sijne Verklaring over de Openbaring Johannis. § 16. of 524.

§ 15. Wy besluyten dan I. dat het niet de minste schijn van waarheyd en heeft / dat de Satan in soo veele texten van Gods woord / alleen maar zoude weesen genoemt / om dat hy is geweest de oorsaak van de eerste verleyding des menschen. § 18. of 19. of 526.

II. Dat God het quaad / het geene de Satan op der aarden waarlijk werkt / (op een wijse / die wy in alles niet en konnen na-speuren /) soodanig bestiert en bedwingt / dat de Satan altijt werd gehouden binnen seekere paalen; en wel byzonder / onder de macht van den Kooning Jesus. Door wiens kracht de Satan moet vallen / ende daar na geheel werden buyten geworpen.

III. En dat eyndelijk de Heere den Duyvel / met alle sijne Helsche en aardsche Onderdaanen / zal straffen / na verdienste / voor eeuwig.

IV. Blijkende voorts uyt alle voorgenoemde Texten / soo klaar als de Son aan den Hemel / dat de Satan zedert de eerste verleyding des menschen noch in persoon geduurig werkt in de kinderen der Ongehoorsaamheyd / Eph. 2: 2. en alles bybrengt / om Gods kinderen te bestrijden. Ende dat Paulus redenen genoeg heeft / om te vreesen / dat niet eenigsins, gelijk de Slang EVAM door hare arglistigheyd bedroogen heeft, alsoo onse zinnen bedorven worden van de eenvoudigheyd die in Christo is 2 Cor. 11: 3. Waar mede wy over-gaan om te spreeken

CAPITTEL XIX.

Van de verleyding in het Paradijs.

§ 1. HJer na gaat D. Bekker over tot noch andere ſwarigheeden / de welke / in Gods woord / ſijn gevoelen beſtrijden. Ende hy begint/ Cap. 19. (Anders 20.) Van de Verleyding der Eerſte Menſchen. Ende / om de zelve na ſijnen zin te buygen/ ontziet hy ſich niet / om zich onder anderen te
§ 1. of bedienen ook van ſulke argumenten / de welke de Gods-laſteraar Julianus, de
527. Apoſtaat, over dit hoofd-ſtuk gebruykt heeft/ om de Goddelijkheyd van Gods Woord te beſpotten. Doch het Oogmerk van D. B. in deſen is; om te betoonen, dat de macht of kraght des Duyvels, om te werken op het gemoed des menſchen, daar uyt niet bewijſlijk is. Ziet zijne Invoegſelen, pag. 11. En / om dit Oogmerk te beter te bereyken / ſoo verklaart hy zich zelven ongehouden te zijn, om alle de ſwarigheeden op te loſſen, die hem licht ontrent den ſin van 't een en 't ander, of de wijſe, HOE het geſchied zy, ſouden konnen tegen komen.
§ 2. Ziet Chriſtenen! aldus ſpringt de Doctor (tegen zijn pligt/ Kerken-ordre Art. 18.) uyt alle de voorkomende ſwarigheden / om te beter zijn Oogmerk te bereyken. Echter begeert hy (door wat voor recht en weet ik niet) dat de gemeene Kerke hem op alle ſwarigheden zal voldoen.

§ 2. Wy en eyſchen van D. B. niets het alderminſte / het geene wy aan hem niet geerne en geven / en wy zullen (na Gods Woord) het gemeene gevoelen in deeſen trachten te beſchermen. Waar toe wy dan alle de Texten / die / in Gods Woord / door den ſelfden Geeſt / zijn beſchreeven / na de ſelfde Autoriteyt, met malkanderen zullen vergelijken. De Texten dan/
§ 2. of de welke van deſe Verleyding ſpreeken. Zijn Gen. 3. Joh. 8: 44. 2 Cor. 11:
528. 3. 1 Joh. 3: 8. Apoc. 12: 9. 20: 2/ 10. Ende wy ſullen uyt deſe alle (te ſamen genomen) bevinden:

§ 3. Dat de Verleyder genoemt word / de Slange Gen. 3. 2 Cor. 11: 3. De Duyvel, een menſchen-moorder van den beginne. Joh. 8: 44. Ende (om te konnen weeten / dat dit alles op eenen en den zelfden paſt) zoo word hy van Johannes nader beſchreeven/ met den naame van den grooten Draak, de Oude Slange, welke genaamt word Duyvel en Satanas, die de geheele wereld verleyd. Apoc. 12: 9. met 20: 2. Soo dat / uyt vergelijking van deeſe Texten met malkanderen / onwederſpreekelijk blijkt; Dat de Duyvel ſijne Werking gehad heeft in het verleyden van de Eerſte Menſchen. Maar alſoo 'er in de Hiſtorie van de Verleyding dingen voor-koomen/de welke alleen van de Slange konnen werden opgenoomen / ſoo en kan men dat Schepſel alhier niet uytſluyten. Ende dewijle men alſoo / na de Letter / de Slange en ook den Duyvel in de Verleyding klaarlijk ziet benoemt / ſoo en ſtrijd het niet / dat men/ na den Letterlijken ſin / die beyde hier aanſiet / als oorſaaken van deſe eerſte ver-

leyding. Het is doch in Gods Woord genoeg bekend / Dat de H. Geest sijn meyning in Gods Woord voorstelt / somtijts direct en onmiddelijk; Ende somtijts door middel van een tusschen-komend' teeken van andere en hoogere dingen. Aldus spreekt de H. Geest somtijts van Zaad, en dat zaad beteekent dan vorder Gods Woord. Hy spreekt van David / en David beteekend dan / als een voorbeeld / den Heere Christum. De H. Geest spreekt van Abrahams kinderen en Huys / en daar door word verder beteekent de gelegentheyd van de Kerke. In 't welk voorval wy dan hebben een t'zamen-gestelden zin. (sensus compositus.) Ook vinden wy in Gods woord / dat sommige dingen ῥητῶς ende *formaliter* Vormelijk worden uytgedrukt / ende dat 'er dikwils meerder dingen / (*virtualiter*) deugdelijk en by gevolg / in begreepen werden. Ende zoo verstaan veele vermaarde mannen / dat alhier gesien word op de Slange, ende / na den voornaamsten zin / op den Satan.

§ 4. Men bevind dan / dat 'er Gen. 3: 1. in de Verleyding des menschen gesprooken word van De Slange הנחש *Hannaachaasch*; als of 'er geweesen wierd op een bekende slange. Veel hier over te gissen / waarom dat 'er maar eene genoemt word / (gelijk D. B. doet § 4.) is van weynig gebruyk / ende en kan ons niet de minste vastigheyd toe-brengen. §4, of 530.

§ 5. Het geene D B. Paragr. 3 en 5. segt van de Listigheyd der Slange, en „ van den Vos, Luc. 13: 31/ 32. datse alleen bestaat in sekere behendigheyd §3. 5.
„ der bewegingen van lichaam en levendige Geesten; hoewel verstandeloos, 529.
„ der uytwendiger gelijkheyd-halven, listigheyd genoemt. Item / dat ver- 531.
scheydene andere gedierten des Velds / den Slange in listigheyd te boven gaan. Paragr. 5. Dat word van hem niet beweesen / waarom wy op hem passen de woorden / die hy (Paragr. 5. in 't eynde) tegen een ander gebruykt / seggende / „ dat het niemand Vry-staat al te seggen wat hem lust. Daar moet bewijs zijn. Byzonder als men (gelijk D. B.) iets wil verdedigen / tegen het gevoelen / dat over de 1600 jaaren in de Kerke geleert is. Ende het geene ons Moses daar van leert / dat en mag soo licht niet werden in twijfel getrokken. Te meer / dewijle de Heere Jesus / Matth. 10: 16. Wederom gewag maakt van de Voorsigtigheyd der Slangen. Al en kosten wy dan niet antwoorden op alle de Grieven / dewelke het vertele Verstand tegen de Woorden van Moses by-brengt / zoo bleev hier noch de Authoriteyd van de H Geest, die sulks komt getuygen / boven alle natuurlijke reden-kaveling van het Verdorven Vernuft. Maar / om te doen zien / dat het getuygenisse van Gods Geest niet en strijd tegen de ervarentheyd ende de Reden. Zoo zy bekent / dat 'er geen gedierte de Slange overtreft / in den mensche te beschadigen / en te verstrikken / ende dat komt hier eygentlijk te passe. Voorts is de Slange voorsichtig ende listig, om zich zelven te beschermen. Want / als hy van de menschen gevaar lijd / so bouwt hy zich zelven in het ronde / om zijn hooft te bedekken / nademaal zijne behoudenisse in het hooft geleegen is / ofte hy weet sijn Hooft op een andere wijse te verbergen / om zich zelven te behouden. Ook word 'er van den Adder getuygt / dat sy hare ooren toestopt, Ps. 58: 5. op datse niet en hoore na de stemme der Beleesers. vs. 6. Voorts leest men van haar / datse haar ouden

huyd uyt-trekken / ende een nieuwen huyd aan-doen. Item / datſe eerſt haar venijn uytſpouwen / eer dat ſy drinken. Ende / al was het ſchoon / dat ſommige andere dieren de Slange nu te boven gingen in liſtigheyd, ſoo en ſteekt 'er geene ongerijmtheyd in / dat men ſtelle: Dat de Slange die Liſtigheyd / om den menſche niet nader te beſchadigen / is benoomen. Ende dat het ſelve hem ook tot ſtraffe is opgelegt. Gelijk 'er meer dingen den menſche / tot ſtraffe zijner zonde / zijn benoomen / als 'er wel uyt-drukkelijk werden genoemt. Ende op wat grond D. B. paragr. 5. ſegt / dat hy niet en denkt, dat iemand ſeggen zal, dat de Slange dies tijds liſtiger was, dan ſe nu is, en is niet wel in te ſchikken. Want / dat Mannen van Naame dit ſoo hebben geleert / is al te wel gebleeken.

§ 6. Behalven deſe liſtigheyd / om ſich zelven te bewaren: zoo is de Slange ook van natuure bequaam / om den menſche verborgen en looſlijk te beſchadigen. Hier op ziende / ſeyde de ſtervende Jacob / Gen. 49: 17 DAN ſal een Slange zijn aan den weg, een Adder-ſlange nevens het pad. Het welke aldaar te kennen geeſt / Dat de ſtamme Dan ſijne vyanden liſtiglijk (na der ſlangen aart) zoude beſpringen. Voorts bevinden de Philoſoophen / Dat de Slangen zijn μάλιςα ἐπιβȣ́λοι d. i. ten hoogſten laagen leggende. In het byzonder / zegt men van de Slange / dat hy aan den weg zig verbergt in het zand / welkers coleur met de ſijne gelijk is / en alſoo den horen van der peerden voet bijtt. Dat hy ook alleen ſijne hoorentjens boven het zand doet uytſteeken / en daar door de vogeltjens weet te vangen / wanneer de vogeltjens (de zelve aanſiende voor kornen graan) die willen op-pikken. Plin. libr. 8. cap. 23. fol. 53. Ende diergelijke ſtaaltjens van der Slangen liſtigheyd worden ons van andere meerder aangeweeſen. Indien nu de Slange aldus liſtig is / om zich zelven te bewaaren en om een ander te beſchadigen tot den huydigen dag toe. Soo moeſten zy / die het getuygeniſſe van Moſes willen krachteloos maaken / noch daar-en-booven bewijſen / niet met een negatiiv Argument; maar met een contrarie poſitiiv getuygeniſſe (gelijk wy hebben het getuygeniſſe van Moſes): dat de Slange voor Adams Val niet en is geweeſt liſtiger dan al 't gedierte des velds, het welke de Heere God gemaakt hadde. Ende / zoo lang ons dat niet en werd beweeſen / ſoo is al het geene / dat daar tegen werd by-gebracht / maar krachteloos roepen. Het geene verder van ons hier boven is bygebracht / is maar tot overvloed. Want hy / die Gods woord voor onfeylbaar erkend / en kan hier aan niet twijfelen.

§ 6. of 532. § 7. Paragraaph 6. wil D. B. dat de liſtigheyd van de Slange hier geen reden en kan zijn / om den menſche te verleyden; ſoo lange de Slange niet liſtiGER en was dan de menſche. Wy antwoorden, Dat wy (1) niet ſchuldig en zijn / om redenen te geeven / waarom de H. Geeſt hier van deſe liſtigheyd der Slange gewaagt. (2) Item / dat in de verleyding niet te paſſe en komt / dat de liſtigſte de overwinning zoude hebben. Want (A) God de Heere wilde den Val des menſchen toe-laaten / om den Rijkdom ſijner genade in de Verloſſing te laten blinken. &c. (B) Ook en quam in den Val / niet in bedenking / Wat dat de menſche vermogt door ſijnen aangebooren Aart: maar hoe veel

hy

hy vermogt / ofte hoe swak hy was / als God de Heere het beginsel ofte de faculteyten van den mensche niet en geliefde op-te-wekken / tot des selfs dadelijke Werkingen. Ende aldus is gebleeken / dat daar de Heere stil stond in het opwekken van des menschen vermoogen / dat daar de mensche door de Slange konde verleyd worden. (3) Dat nu ondertusschen gewaagt word van de listigheyd der Slange / schijnt meer te sien op de loosheyd van den Satan / die een schepsel socht / dat met sijne loosheyd gelijk was / als op de kragt der Slange boven den mensche. (4) Ook wil de Heere in de gemeene loop sijner Voorsienigheyd wel veeltijts gebruyken zulke middelen / de welke het naaste bequaam zijn / om het werk / dat te doen staat / te verrichten / en aldus quam hier te passe de Loosheid van de Slange. (5) Welke loosheid al ten eerste gesien wierd daar inne / dat de Slange niet Adam / de sterkste / maar Eva / de swakste / is aangevallen. Ende dat hy / in de wijse van de verleyding / heeft begonnen van het in twijfel trekken van Gods gebod / daar na is voort gegaan tot het ontkennen van het dreygement. En zoo voort tot de beloften van God gelijk te sullen worden.

§ 8. In de selfde Paragr. 6. is het voor D. B. onbegrijpelijk, wat reden, dat een vrouw-mensch hebben konde om te seggen: De Slange heeft my bedroogen, ende ik hebbe gegeeten. vs 13. Maar wy zijn verplicht / om van Paulo te onthouden diergelijke woorden 2 Cor. 11: 3. dat de Slange Evam door haare arglistigheyd bedroogen heeft. Ende van den H. Geest aan te neemen; Dat Adam / die sterker was / geluystert heeft na de stemme van sijn vrouwe / de welke swakker was. Gen. 3: 6 / 17. 1 Tim. 2: 14. Dat ook / uyt de Texten / (hier boven § 3. aangeweesen) genoegsaam blijkt / dat men in de Verleyding ook den Duyvel moet konnen vinden. Waar uyt dan moet volgen / dat de Satan / door het lichaam van een beest / op ons kan werken / als D. B. besluyt / paragr 7. Ende hy soekt / tegen dat gevoelen / eenige swarigheden op. Waar tegen wy (om kort te gaan) maar met een woord seggen. § 7. of 533.
(1) Dat men / in de Verleyding des menschen / niet en moet overweegen / wat de Satan van doen hadde ofte niet / maar wat dat de Heere heeft willen gebruyken tot des menschen Verleyding. (2) Ook zeggen wy / dat in de Verleyding dingen te doen waaren / de welke het lichaam betreften / en op het lichamelijk oog en oor / &c. moesten werken. Item (3) Dat Moses de listigheyd der Slange niet en bepaald aan de spraake / maar die betrekken wil / op de geheele verleiding des menschen. Soo 'er dan (4) noch iets manqueert / waar door op de ziele moet werden gewrocht; Daar toe zijn de listige Omleydingen des Duyvels, Eph. 6: 11. (Die men hier in ook ziet werken) bequaam genoeg.

§ 9. Paragr 8. staat D B. even als de Gods-lasteraar Julianus, de Apostaat, op de onbequaamheid van de Slange / om te konnen spreeken. Ende hy gaat ondersoeken; Waarom de Satan niet liever een ander schepsel / als de Slange heeft willen gebruyken. Wy seggen daar op / (1) dat wy niet en konnen sien / of dese gantsche Redenering dient maar om de authoriteyt van Mosis getuygenisse te verbreeken / ende om den mensch in vertwijfeling te bren- § 8. of 534.

brengen. Ook ſeggen wy/ (2) dat het ons niet vry en ſtaat vermeetelijk te ſeggen: Dit of dat ſchepſel was tot ſulk ende ſulk werk bequaamer geweeſt. God heeft/ in de uytwerking ſijner Voorſienigheyd/ altijt redenen genoeg/ die wy noyt en konnen naa-ſpeuren. (3) Men moet in dit ſpreeken ſien op den Duyvel, de welke alhier ſijne meyning heeft weeten bekend te maaken aan de vrouwe/ zonder dat wy behoeven te zien/ of het Inſtrument heel of half bequaam was. Men weet doch/ hoe God de Heere ſpreekt zonder tonge; Item/ hoe de goede Engel ſprak door den Ezel. Numer. 22: 28–30. Ende de Oude Leeraaren vertoonden aan Julianus, dat meermaalen de Duyvel/ door andere weegen in het Heydendom zich zelven hadde doen hooren. Aldus vind men in haare ſchriften; Dat Xanthus het peerd van Achilles ſijns meeſters dood voorſeyde. Dat de Riviere Cauſus Pythagoras gegroet heeft. Dat de Boom Apollonium heeft toe-geſprooken. Dat de Eyken-boom van Dodonæus geſprooken heeft met een menſche ſtemme. Dat ook geſprooken heeft de ſtier van Jupiter in Rhodus. Men leeſt het zelve van het Beeld van Juno. Item/ dat het Beeld van de Fortuyne tweemaal geſprooken heeft deſe woorden. *Ritè me matronæ vidiſtis, ritèque dedicaſtis.* Zoo verhaalt ook Plinius libr. 8. cap. 41. fol. mihi 56 vſo. Dat de ſlange geblaſt heeft/ als een hond/ doe Tarquinius uyt het Rijk geſtooten wierd. Ende diergelijke dingen meer. Wil men dit getuygeniſſe als Heydenſch verwerpen. Men zie echter toe/ dat men het getuygeniſſe in Gods Woord niet in twijfel en trekke. En men weete (4) daar by/ Dat de Duyvel en de Slange in haare werkingen hebben afgehangen van God/ de welke medegewrocht heeft in de daad/ als daad (*Actus ſubſtratus*,) die dan alles heeft beſtiert/ ende de ſonde heeft toe-gelaten/ om dat des menſchen val was/ met ſijnen wille; op dat hy de Heerlijkheyd der Verloſſing/ enz. daar na ſoude toonen.

§ 10. Dit laatſte vierde Argument/ wel zijnde toegepaſt/ is bequaam/
§ 9. of 535. om weg-te-nemen de ſwarigheyd/ de welke D. B. heeft/ Paragr. 9. Willende/ dat het wonder door de Slange grooter zoude zijn/ als het wonder Gods/ door den Ezel. Want/ het geene de Duyvel doet/ moet hy doen afhangelijk van God/ zonder de welke hy niets en vermag. Maar het ſtaat altijdt in de Magt van God den Heere/ om den mond te maaken. Exod. 4: 11. enz. Voorts ſoo en word'er door een negatiiv argument niet wel aldus beſlooten: „Daar en word in over de 2000 jaaren niet verhaalt van het ſpreeken van „eenig Beeſt. Ergo het is niet geſchied. Want van het gepaſſeerde in die 2000. Jaaren worden ons maar weynige dingen verhaalt.

§ 10. of 536. § 11. Paragr. 10. Wil D.B. in de onderhandeling Gen. 3. ongelijk meer geeſtigheid in 't ſpreeken vinden voor den Duyvel/ als Numer. 22: 8. in 't ſpreeken van God door den Eſel. Maar (1) hoe God door ſijne on-afhangelijkheid boven den ſelven uytſtak is reeds getoont. Ende/ (2) Indien 'er uytſteekentheid voor den Satan in te vinden is/ ſoo is het uytſteekentheid van ſonde. Het welke in den Ezel niet en wierd vernoomen. Is 'er dan noch daar boven (3) eenige uytſteekentheid in te vinden? Daar van heeft God

alleen

alleen de eer / als opper-Oorsaak in de (*Actus substratus*) onzondige werking der natuure.

§ 12. Paragr. 11. Word den Heere / door D.B. een perk gestelt / om Gen. 3. even eens te moeten spreeken / als Num. 22. Ende (1) indien dit voor een sterflijk mensch werd toe-gelaaten / om soo te mogen spreeken en schrijven: soo zal men wel haast alles in twijfel mogen trekken. Want alle Waarheeden Gods en worden niet altijt op eene wijse / en even omstandig beschreeben. (2) Maar de selfde H. Geest / die door Mosem sprak / heeft ons in de plaatsen (hier boven § 3. vermeld) aangeweesen / dat wy den Duyvel in de eerste verleyding moeten vinden. (3) En boven dit geven ons de Omstandigheden van de Historie genoeg te sien / dat men in de Verleyding by de bloote Slange niet en kan stil-staan. Maar voor nu de Duyvel (4) in die tijden is bekent geweest ofte niet / en konnen wy menschen in het minste niet seggen / en ook niet loochenen. Ende (5) dat de naame van den Duyvel in dese dingen versweegen word van Moses / daar van geven de Godsgeleerden dese redenen. N. (A) Om dat Moses / als een Historie-schrijver / maar wil verhaalen het geene uytwendig was gesien en gehoort / sonder dat hy voorneemt het werk van een Uyt-legger / de welke alles in het Breed wil verklaaren. Ook (B) was de Dienst van Moses te onderscheyden van het heldere licht in Jesu Koninkrijke. Ende (C) Moses had zelfs van de Engelen en haare Schepping maar in het generaal gesprooken. § 11. of 537.

§ 13. Paragr. 12/ 13. Begint D.B. uyt-te-sluyten de werkingen van den Satan door de Slange in de eerste Verleyding; uyt kracht van de sententie / de welke de Heere op den Verleyder toepast. Gen. 3: 14/ 15. Alwaar de Slange / gelijk vs 13. noch gestelt word / onder al 't gedierte des Velds, en door een nader verbreyding / onder al het vee, seggende dat de Slange / boven de zelve / zoude weesen vervloekt. Voorts / word aldaar verkondigt / dat de Slange op den Buyk zoude gaan. En D B. en kan niet zien / hoe dit kan weesen tot straffe / daar het gaan op den Buyk den Slange natuurlijk is. Maar of dit waar is / dat de Slange geen Slange en is / zoo ze niet in 't geheel en kruypt / dat en is noch niet beweesen; en het word / zonder hinder van ons geloove / gemakkelijk geignoreert. Wy en weeten doch niet / of de Slange / van te vooren / maar alleen van achteren heeft gekroopen. En of ook de Slange soo mismaakt en soo moeyelijk heeft gekroopen. Alleen weeten wy / dat hier aan de Slange een straffe word aangeseyt / met uytdrukking van dese reeden: Dewyle gy dit gedaan hebt. Ook weeten wy / dat de natuur den mensche wel kan worden tot een straffe. By Voorbeeld, in dese eygenste geschiedenisse / (A) met uytdrukking van de straffe / die tot de natuurlijke werking is toe-gevoegt. Als het baren met smerte. Item / het eeten met smerte, ende in het sweet des aanschijns. Het is wel waar / dat alhier / tot straffe van de Slange / niet en werd uytgedrukt sijn moeijelijk ende mismaakt gaan op den Buyk. Maar dan dient men (B) ook te weeten / dat wel om de selfde sonde / tot straffe van den mensche / de natuur verandert is tot straffe / sonder sulke uytdrukking: als / By voorbeeld: des menschen naakt- § 12, 13. 538, 539.

 heyd,

heyd, de Begeerte van de vrouwe tot haren man. Gns 16. ende de heerschappye van de Man over de Vrouwe. Gns 16. met 1 Cor. 11:7.

§ 14. of 540. § 14. Maar / boven dit; Alhoewel het wierde toe-gestaan / dat de Heere zedert de zonde / de natuure der Schepselen niet en hadde verandert. Zoo en zoude daar uyt niet volgen: Dat God de Heere / in dit byzonder Voorval / de natuure niet eenigsins zoude konnen ofte willen verandert hebben in dit schepsel; Het welke soo een singulier middel geweest was van des menschen Verleyding. Want alwaar maar een eenig Instrument misdoet / daar en volgt niet / dat God de Heere aan soo een Instrument / niet en zoude mogen stellen een extraordinair teeken van des zelfs extraordinaire misdaadt. Ende / als die groote Paræus, (waar van D. B. spreekt Paragr. 14) segt / dat het schijnt / als of men uyt Gen. 1:24. kon bevinden een onderscheyd tusschen het Vee, het Kruypende, ende het Wild-gedierte. Dan merkt hy daar by aan: Dat de Slange Gen. 3: 1 / 14. getelt word onder het gedierte des Velds. Ende / dat hy daarom wel in bedenking geeft / of niet wel de Slange te vooren niet en hadde gekroopen: maar ten minsten misschien van vooren recht op mochte gegaan hebben. Waar tegen D. B. Paragr. 14. (tot sijner verachting) segt; Dat Dav. Paræus mogelijk daar niet gelet en heeft / op het geene Micha segt / Mich. 7:17. Aldus moet die man / tot sijn onschuld / werden verdagt gemaakt / daar hy nochtans niet alleen die text: maar zelfs ook Jes. 65:25. wel uytdrukkelijk / in sijne Verklaringen over dat vers / aanhaalt. Doch dit beschuldigen schijnt D. B. in dit sijn Boek soo al meermaalen / tot laste van de Kerke in het gemeen / en tot onteering van haare getrouwe Voorstanders / te hebben willen ter hand neemen. Ende in allen gevalle / soo en spreekt Micha niet van de slange voor (maar alleen na) de Verleyding der menschen. Ende dat en kan dan tegen het voorstel van Paræus niet schaaden.

§ 15, 16. 541, 542. § 15. De inhoud van Paragr. 15. is uyt onse § 13 / 14. genoegsaam krachteloos gemaakt. Ende Paragr. 16. vind D. B. een on-oplosselijke swarigheyd / in die woorden des Dreygements: Stof zult gy eeten, alle de dagen uwes leevens. Want Aristoteles / &c. leert hem / dat de slangen allerley spijsen en ook vleesch / &c. maar geen stof, en eeten. Ziet daar Christenen (1) Moses woorden zijn / na den stijl / die D. B daar van in sijn schrijven houd / niet alleen sonder goddelijke Authoriteyt: maar ook zonder Waarheyd. Ende Moses is soo een botterik geweest / dat hy dingen schreeb / de welke met geen gesond Verstand en konnen werden waar bevonden. NB Lieve God, waar wil dit heen! Want (2) Jesaias ende Micha spreeken met den selfden stijl. Jesaias t. w. als hy segt: Stof zal de spijse der slange zijn. Cap. 65:25. en Micha, als hy segt: Sy sullen stof lekken, als de slange. Sal men nu / tegen dit goddelijke getuygenisse van drie Propheeten / doen aan-neemen het getuygenisse van sulke menschen / de welke D. B. in andere voorvallen verwerpt? Of / (3) is 'er ook wel oyt beweesen / dat de slangen noyt stof en eeten? Of kan hy / die op sijn Buyk in het stof kruypt / wel spijs eeten sonder een goed gedeelte van stof te eeten? Of (4) zijn alle de slangen van eene natuure? en is het

het op geene soort van slangen toe-passelijk het geene alhier van haar getuygt word? Of/ kan men dit (5) niet verstaan/ op soo een wijse/ als 'er van Adam staat/ Gen. 3; 17. met smerte sult gy daar van (t. w. het aardrijk) eeten alle de dagen uwes leevens? en vs 19 In 't sweet uwes aanschijns sult gy broot eeten. Item vs 18. Gy zult het kruyd des velds eeten? Het geen niet en wilde seggen/ dat Adam altijt met even groote smerte/ en altijt met sweet sijn brood/ en noyt anders/ als het kruyd des velds/ at. Of ook dat de Vrouwe altijt met even groote smerte baarde/ enz. Waarom en kan men dan het eeten van de Slange niet op diergelijke wijse verstaan? Past het dan ook voor een Leeraar in Israel/ dat men hier in een onoplosselijke swarigheyd uytvind? Immers neen.

§ 16. Paragr. 17. en 18. wil D B. toonen/ dat de Vyandschap tusschen den mensch en de Slange/ of is van natuure; of immers niet grooter/ als tusschen den mensch en sommige andere Dieren. Waar tegen wy seggen: (1) Dat het hier genoeg is/ dat men weet ende door de ervarentheyd bevind/ dat 'er een groote vyandschap is tusschen den mensche/ en tusschen de Slange. (2) Dat dese tegenheyd (Antipathie) niet en kan werden begreepen te zijn van natuure; Want voor den val en had de mensch geene Vyanden. (3) Vraagt men ons vorder. Waarom hier meer de Vyandschap der slangen als van andere dieren genoemt word? Dan seggen wy/ (A) dat men op den zelven grond zoude moogen vraagen: Waarom dat 'er meer gesprooken word van het sweeten van Adam/ als van andere dieren. Ende waarom meer van de smerten der vrouwe/ als van de smerten van andere schepselen? (B) Het is doch hier genoeg/ dat wy die Vyandschap in deesen bevinden; waar van alhier wierde gesprooken; ende waar van ook Plinius verhaalt/ libr. 2. Cap. 65. fol. 8. verso. lin. 6. Dat een Slang/ als die een mensch verslagen heeft/ niet van selfs van de aarde en is te krijgen/ en dat alsoo (als of het waare) de aarde des menschen dood aan de Slange quam wreeken. Ende dat ook de Slange/ door des menschen nuchteren spreeksel/ is te dooden/ enz. Plin. libr. 7. cap. 2. fol. 42. lin. 24. Aristot. libr. 8. cap. 29. de Animal. enz. Behalven dit/ soo en staat 'er (C) niet gedreygt/ dat dese vyandschap alleen zoude zijn/ tusschen den mensche en de Slange/ en ook niet tusschen de andere schepselen/ die ook der ydelheyd onderworpen zijn. Rom. 8: 20. Maar de straffe word hier toegepast/ op het schepsel/ dat hier was in de Overtreeding/ ende daarom ook moest werden benoemt. (4) Het geene nu verder getuygt word van de Afgodery der Heydenen/ ontrent de Slange gepleegt/ dat en kan ons hier niet tegen zijn: maar eerder helpen. Want de Afgodery bestrijd onse Zaligheyd. Doet nu de Slange daar toe dienst/ zoo bestrijd se ons des te gevaarlijker. Ende/ als het ons luste dien Heydenschen Slangen-dienst wat uyt den grond op te haalen/ zoo en zoude die Slangen-dienst/ voor D. B. geen dienst doen.

§17. 18. 543, 544.

§ 18. 544.

§ 17. Aldus gesien zijnde/ hoe God de Heere gestraft heeft de uytwendige Slange/ als zijnde des Duyvels werktuyg; (Even gelijk God de Heere wil gestraft hebben het Beest/ dat tot de sonde misbruykt wierd/ Lev. 20: 15/16.)

zoo volgt / dat wy eens nader insien: hoe verre de straffe bedreygt is / aan de Principaale Oorsaak der Verleyding. Ende wy zullen daar in D. B. volgen in sijne ordre.
§ 19. of 545. Hy segt dan / Paragr. 19. dat Paulus 2 Cor. 11: 3. behoud de naame van Slange. Maar hy vraagt / met een onbetaamelijke Tale: Hoe komt Johannes aan den Draak ? (1) Even / als of men van een Goddelijk Schrijver mochte spreeken / gelijk men doet van een Wereldsch Boek. (2) Men kon hier / met het zelfde recht / vragen: Hoe komt Johannes aan den Duyvel ende Satanas? Maar / (3) daar was een reeden om den Strijder te onderscheyden van de andere Slangen / door sijne jaaren ende grootte: Gelijk het is een oud spreekwoord by de Grieken ὄφις ἂν μὴ φάγῃ ὄφιν, δράκων οὐ γενήσεται. Voorts toont Servius, dat de Draaken beteekenen Slangen der Templen. Het is ons ondertusschen alhier genoeg / dat de Onfeylbaare Geest (spreekende door Johannem) ons den Duyvel klaar invoert onder den naame van den Draak , en de Oude Slange. Apoc. 12: 9. 20: 20. Voorts en is het niet noodig / dat de boose menschen des Duyvels Engelen worden genaamt. Alsoo het (1) genoeg is / om des Satans Zaad te weesen / dat men is uyt den Vader den Duyvel. Joh. 8: 44. of / dat men is / uyt den Duyvel, en alsoo van sijne kinderen. 1 Joh. 3: 8/ 10. enz. En (2) dat het woord Engel ook Boode beteekent / gelijk Cap. 8. §. 12. is getoont. Dat voorts (3) het Zaad der Vrouwe, by uytnementheyd / op den Heere Christus werd toegepast / is een waarheyd / die van de Kerke in het gemeen gelooft word. Doch dat Michaël is, niet Christus / maar een geschapen Engel / dat is van ons boven Cap. 11. § 3 – 8. omstandig wederlegt. Ende / dat de Dienaars van de Heere Jesus / met den naam van Engelen / werden genaamt / is Apoc. 2. en 3. zoo klaar / dat men zich moet verleegen vinden / als men sulks wil loochenen; byzonder / als men te vooren daar op gedrongen heeft / om Hebr. 13: 2. door menschelijke Booden te verklaaren.

§ 20. 546. § 18. Paragr. 20. word gesocht een nieuwe swarigheyd / Om dat de mannelijke Zoone / de welke de vrouwe baarde / niet en kan weesen de zelfde Christus, en Michael; om dat Michael de Vrouwe te hulp quam. Doch (1) wat de naame aangaat / Wy weeten / dat de Heere Jesus / word genaamt een Kind, een Soone, maar die ook de Heerschappye heeft / en genaamt is / Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der Eeuwigheyd, Vrede-Vorst. Jes 9: 5. Of anders een Soone, die genaamt word Jesus, en Emmanuel. Matth. 1: 21/ 23. Ende wat aangaat de swarigheyd (2) dat de helper / en de geene / die geholpen word / niet wel de zelfde konnen zijn. Dat ziet men contrarie Act. 9: 4/ 5. Daar de Vervolgde / was de selfde / die den Vervolger Verslaat. Ende dat is / in het verhaal van de Heere Jesus / zeer gemeen in Gods Woord. Boven dit kan men (3) klaar zien / dat Apoc. 12. Het vervolgt worden en het bestrijden van den Draak / zien op geheel andere betrekkingen / de welke in die vertooningen aan Johannes werden voorgestelt. Aldus siet men / hoe ongegrond / dat D. B. de text Apoc. 12: 9. zoekt af te wijsen in het ondersoek na de Oorsaak van de Verleyding.

§ 19.

§ 19. Paragr. 21/22. Ziet D. B. geen raad / om de sententie van de Slange op den Duyvel toe-te-passen / ende hy herhaalt daar toe eenige swarigheden / de welke hier boven al zijn op-gelost. Wy hebben daar tegen getoont: Dat in het verhaal (vergeleeken met de andere texten in God Woord) te vinden is een t'zaamen-gestelden zin. § 3. Wy hebben ook gesien: Hoe het verhaal van Moses past op de Slange. Volgt dat wy zien; Hoe dat dese Historie op den grond / als boven is getoont / moet werden gepast op den Duyvel, ende dat/ten opsicht van de woorden/wel figuurlijk: maar/ ten opsicht van de meeninge Gods / geheel Historisch en eygentlijk. God wijst dan / na de Letter / I. op DIE Vrouwe האשה Eva, de welke na desen tijd/ den Satan hadde te vlieden / als haaren vyand / om noyt wederom na sijne verleyding te luysteren. Soo zoud 'er II. ook zijn vyandschap / tusschen haar Zaad / dat is haare Nakomelingen / (zoo na den vleesche / als na den Geest) de welke geen kinderen des Duyvels en waren. 1 Joh. 3:10. ende die daarom een vyandschap hebben met de kinderen des Duyvels / zoo lang de Kerke hier op aarde noch tegen haar moet strijden. Maar / de welke III. alleen konnen overwinnen / door het Zaad / dat met naamen hier gestelt word tegen den Satan / onder de woorden / DAT ZELVE, in tegen-stelling tegen hem / die met nadruk genaamt word U. Gelijk de Heere Christus / als maar een genoemt word/onder het woord Zaad. Gen. 3:15. Gal. 3:16. Dit Zaad, zoude den Satan zelf den kop verbreeken. Dat is / hy zoude des Satans Magt, Geweld, Werken en Rijk verbreeken. 1 Joh. 3:8. Luc. 10:18. Joh. 12:31. 1 Cor. 15:53. Hebr. 2:14. Apoc. 20:2. met Ps. 2:9. Ps. 68:19. Ps. 110:1/6. Ende / in tegen-stelling / zoude hy dat Zaad de Verssenen vermorselen; na den aart der Slangen / die den voor-by-gaanden in de hielen vatten. Dat is / gy zult hem quetsen en quellen / door swaare Bestrijdingen / Elenden / Bespottingen / Smerten / Angsten der Hellen / tot der Dood / en de Begraaffenisse toe. Doch als hy neder-geworpen is / dan zal hy wederom van den Val verrijsen / en het sal maar een wond zijn in de Verssenen / die gy hem zult konnen geeven. Maar gy Slange zult op uwen Buyk gaan, ende stof zult gy eeten, alle de dagen uwes leevens. Dat is / Gy zult uyt den Hemel blijven geworpen / gy zult uw kracht ende heerschappy (die gy over den mensche door dese daad verkreegen hebt) verliesen. Luc. 10:18. ende op der aarden geworpen worden. Apoc. 20:9. Soo dat gy uw hooft nimmermeer zult konnen opheffen na den Hemel. Ende gy zult u zelven verzadigen en vermaken / met den aardschen sondaar / ende met het stof van sijne aardsche Godloosheyd. Want dat noemt men wel iemands spijse / het geene iemand tot vermaak is. Gelijk men zeyd / *Optima cibus invidiæ*; d. i. De beste dingen sijn spijse voor de Nijdigheyd; of *pascitur in vivis livor*. d. i. De Afgunstigheyd neemt haar voedsel in de levendige. Want men en benijd de dooden niet. Ende aldus zeyde Augustinus, dat de spijse des Satans was de aardsche Zondaar. Boven dit / soo geeft die spreuke (van stof te lekken, Mich. 7:17. Jes 49:23. Ps. 72. 72:9.) te kennen een seer diepe vernedering. Ende het is seeker / dat de Satan onder de voeten verplettert moet worden. Rom. 16:20.

§ 21.22 547. 548.

16: 20. en dat de geloobige hem overwinnen. Apoc. 12: 11. Als nu de H. Geest dese saake voorstelt onder de hoog-drabende / ende Rhetorische manier van spreecken / soo blijft echter het verhaal van Moses een waarachtig en niet een sinnebeelds verhaal: Ende het geeft te kennen / dat de Satan is verbloeckt boven alle de Schepselen.

§ 20. Voorts kan men gissen / waar dat D. B. heen wil / Als hy rond uyt segt / dat / hoe men het neemt / dat het eygentlijk noch van de Slange / noch van den Duyvel / noch van beyde verstaan kan worden. Paragr. 22. Item /
§ 22. dat de Duyvel nergens genoemt, noch, door 't minste teeken, gemeld word.
548. ibid. enz. Men mag hem dan wel vraagen / I. op wat gronden / dat hy dan kan zeggen / dat de Duyvel / die nergens in dit stuk (na sijn zeggen) gemeld word/ kan aangesien worden voor de Oorsaak van de eerste verleyding. Ende nog veel meer / II. hoe hy dan soo veel texten in Gods Woord wil verklaren / alleen op dien grond / dat de Satan geweest is de oorsaak van de eerste verleyding? gelijk hy doet Cap. 18. enz. Dit zal licht alleen op Joh. 8: 44. en 1 Joh. 3: 8. moeten aan-koomen. Want Apoc. 12: 9. 20: 2. wil hy geerne hebben uyt-geslooten. Ende daar na zal 'er wel haast een ander opstaan / die ook die texten eenen anderen drap geeft. Immers D. B. doet het al / in sijne Invoegselen pag. 12. en daar mede is de Satan geheel / in de Verleyding / niet meer te vinden. God bewaar sijn Kerke! Daar is voor ons maar na-te-speuren / dat de Duyvel de Slange, en de Oude Slange, is. Apoc. 12: 9. 20: 2. Ende dat die naame ziet op die slange / de welke Moses en Paulus, met sulken nadruk / noemen. Ende dat de gantsche stijl van Gods Woord ons daar heenen stiert / om den Satan / soo als boven getoont is / te vinden in het geene / Gen. 3. daar van gesegt word.

§ 23. of § 21. Paragr. 23. soekt D. B. die lof voor zich / dat hy de eerste is / die alle
549. dese swarigheden heeft geseyd. Maar indien de Apostaat Julianus, Porphyrius, Celsus, enz. noch konden spreecken / zy en zouden D. B. dien roem niet laten behouden / ende elk om het zeerst roepen / datse in dit stuk de Kerke al voor D. B. hebben bestreeden. Het is in het oog van vroome menschen / al meerder eer / dat men in de ontmoeting van eenige swarigheden in Gods woord / liever sijn swak verstand gevangen leid / tot de gehoorsaamheyd Christi; als dat men sijne overleggingen verheffe tegen de getuygenissen der Schriften. 2 Cor 10: 5. met 2 Petr. 3: 15. Voorts hebben wy boven getoont / dat onse verklaringen zijn na de letter van Gods woord / ende men en kan in een geschiedenisse / gelijk dit is / sulke Parabelen niet gedoogen. Het geene verder word voorgewent / verhoopen wy (met God) in het vervolg te ontdekken.

§ 24 of § 22. Paragr. 24. schijnt D. B te willen toe-staan / dat de eerste oorspronk
550. van de sonde / uyt den Duyvel is. Maar ondertusschen maakt hy de Texten / de welke sulks moeten bewijsen krachteloos. Ende segt / dat de Schrift niet en segt / of dit door Raad of door een quaad Exempel geschied zy. Daar nochtans wel expres staat / dat 'er tusschen de Slange en de Vrouwe een gesprek is geweest / ende dat de Slange Eva, door hare arglistigheyd bedroogen heeft.

Gen.

Gen. 3. met 2 Cor. 11: 3. Op dat nu D. B. echter Moses niet en zoude af-teekenen/ als een slecht-hooft/ de welke dingen schreef/ die geen na-speuren en konnen verdraagen. Soo geeft D. B. de historie Gen. 3. desen zin. Dat Moses het gantsche verhaal, na den staat des volks in dien tijd/ onder sulk bedryf eener Slange, heeft willen verbeelden, N. B. al en past het werk den Slange niet. enz. O DROEVIGE VOND, tot ONTEERING van de AUTORITEYT van GODS WOORD! Waar door men Moses invoert/ als een schilder/ de welke sulke streeken ende coleuren toe-brengt, als het sinnebeeld vereyscht, al en past het werk (alhier den slangen) niet.

§ 23. De overige redeneringen in de Invoegselen § 25/26/27. zijn in den grond al afgeweesen: Het geene uyt Num. 31: 16. werd by-gebracht/ is geschied door Bileams Raad. Num. 24: 14. Apoc. 2: 14. Mich. 6: 5. 2 Petr. 2: 14/15. Judæ 11. Aldus noemt het Gods woord klaar/ en/ daar behooren wy ons mede te vergenoegen. Wil men nu dit ook soo hebben toe-gepast op den Satan, ende sijne verleyding? dat is dan ons genoeg. Want hoe men het wil buygen ofte niet: Het komt doch op een Werking des Satans uyt/ die dan gewrocht heeft op de Vrouwe. Ende alsoo heeft dan de Duyvel/ die een Geest is/ konnen werken/ en ook met 'er daad gewrocht/ op een mensche/ die uyt Ziel en Lichaam bestaat. § 25, 26, 27.

§ 24. Het geene Paragr. 21. gesegt word/ dat veele der ouden de Historie Gen. 3. verbloemder wijse/ hebben verstaan; daar van is alleen dit waar/ dat sommige der Ouden wat te grooten vermaak hebben geschept in de Allegorien of Byspreuken. Maar men en zal nooyt toonen/ datse de werkingen der Geesten op den mensch loochenden. Ofte datse den Historischen zin van dese spreuken hebben tegen-gesprooken. § 21.

Van andere swarigheden en spreekt D. B. niet. Waarom wy met hem voortgaan tot

HET XX. CAPITTEL.

Alwaar hy spreekt van de Versoeking Christi in de Woestijne.

ENde wy zullen daar van alleen zeggen/ dat men dit Capittel kan omstandig wederlegt vinden in de Brieven van Philaleethees, Cap. 6. en dan verder/ in de Aanmerkingen des zelfs/ op de Invoegselen pag. 124–128. Cap. 6. § 60–68. Item het postscr. van den sesden Brief, Pag. 175/176. Ende in het postscr. van den sevenden Brief, Pag. 229/230.

Want/ aldaar word de geheele Historie eerst vervolgens verklaart in de voornoemde Brieven Cap. 6. § 4–42. pag. 100–116. met 229. num. V.

De Staat des verschils word voorgestelt. pag. 100. § 1/2. Ende voorts worden beantwoord/

Pa-

Paragr. 12. of 551/552. in de 43/44. §. met §. 2. pag. 117/118.
Paragr. 3. in de 45. § of pag. 118.
Paragr. 4/5/6. of 546. in de 46. §. pag. 119.
Paragr. 7. af 553. in de 47. §. pag. 119.
Paragr. 8. of 554. in de 48. §. pag. 119.
Paragr. 9. of 555. in de 49. §. pag. 119.
Paragr. 10. of 5 6. in de 50. §. pag. 119.
Paragr. 11. of 557. in de 51/52. §. pag. 120/121.
Paragr. 12. of 558. in de 53. §. pag. 121.
Paragr. 13. zynde een Invoegſel in de 60. §. pag. 124.
Paragr. 13. of 14. of 559. in de 54. §. pag. 121.
Paragr. 14. of 15. of 560. in de 55/61/62. §. pag. 122/125.
Paragr. 16/17. in de Invoegſelen ziet §63—67. pag. 126/127.

HET XXI. CAPITTEL.

Van Davids Satan.

§ 1. NA dat D. B. hadde beſtreeden de werking des Satans in het Paradijs / en in de Verſoekinge Christi in de Woeſtijne ; gaat hy Cap. 21. den Satan uytſluyten / uyt de Aanporring op Davids herte / om het volk te tellen. De Texten / die ons daar van ſpreeken / zijn 2 Sam. 24: 1. alwaar wy leeſen deſe woorden : Ende de toorn des Heeren voer-voort te ontſteeken tegen Iſraël : en hy porrede David aan tegen haar lieden, ſeggende : Gaat, telt Iſraël en Juda. Welke ſake ; in de herhaaling / 1 Chron. 21: 1. word uytgedrukt met deſe woorden : Doe ſtond de Satan op tegen Iſraël, en hy porrede David aan, dat hy Iſraël telde. Hier in meent D. B. een tegen-ſtrydigheyd te
§ 1. of 561. vinden ; om dat het de eere Gods te na is / dat de ſelfde daad den HEERE, en te gelijk den Duyvel werd toe-geſchreeven. §. 1. Maar men mag zich hier te recht verwonderen / dat een bedaagt Predikant hier geen vergelijking en weet te maken / tuſſchen de werking van God als de Opperſte Oorſaak / en tuſſchen de Afhangelijke werking van het Schepſel / als een tweede oorſaak. Want / daar en is immers geen reeden ; Waarom dat God de Heere minder kan ofte zoude willen werken door den Satan / als door de ſondige daden der Godtlooſe menſchen / de welke van natuure dood zijn / door de misdaaden en ſonden. Eph. 2: 1/3. en Vyanden door het Verſtand in de booſe Werken. Col. 1: 21. Nademaal de werkinge van de Opperſte Oorſaak altijt is en blijft heylig / al werkt hy IN, MET en DOOR de ſondige tweede oorſaaken. Nu is het hier by zeer openbaar / dat de Heere gewoon is te werken / door, in ende met ſondige menſchen. Exod. 4: 21. 10: 1. 2 Sam. 12: 11. ibid 16: 10. 1 Reg. 22: 23. Jeſ. 19: 14. Jer. 13: 12/13. 2 Theſſ. 2: 11. Act. 4: 18. Rom. 1: 24/26.

§ 2. of 562. § 2 Waar tegen niet en ſtrijd / dat Jacobus ſegt / dat God niemand en verſoekt ten quade. Jac. 1: 13. Want Jacobus ziet daar op het quaad van

ſchuld,

schuld, ende sonde. (*malum morale*, *& culpæ.*) Ende niet op het quaad der straffe, of der natuure (*malum poenæ & naturale*) segt Gomarus, pag. 389. lin. ult. Sonder dese bepaling en kan men met Jacobus niet over-een-brengen de woorden van de voornoemde texten; alwaar gesegt word / dat God de Heere het herte van Pharao verstokte. Item / dat hy tot Simei geseyd heeft, vloekt David, &c. Dat hy ook het quaad schept. Jes. 45: 7. Amos 3: 6. enz. Voorts werd ons de bloed-schande van Absalom / uyt 2 Sam. 12: 11/12. door D. Bekker niet wel onderschepden / door twee byzondere daaden: Waar door God de Heere word onderschepden / als de Geever, van Absolom / als de neemer. Want daar worden van God de Heere drie Werk-woorden gebruykt / dat was neemen, geven en die saake, de welke Absalom soude doen / voor de oogen der Sonnen / vers 11. de selfde werd Gode toe-ge-eygent / v. 12. met dese woorden. Ik zal dese saake doen voor gantsch Israël, ende voor de Sonne. Het welke van onse Kant-teekenaars wel gepast word op Gods nemen en geeven: maar ook op de andere daaden / die te vooren waaren verhaalt. Waar toe zy dan gebruyken het teken / van [&c.] dat is / ende zoo voort. Ende het en komt by een Gereformeerd Christen niet voor het minste in bedenking / dat Absalom in het pleegen van die zonde / de minste daad zoude gedaan hebben / zonder Gods mede-werking tot de (Actus Substratus) daad / in de welke Absalom / tot zijn schuld / zondigde. Want / zonder Gods Voor- ende Mede-werking, en kon zich Absalom niet beraaden ofte beweegen / Prov. 21: 1. 19: 21. Phil. 2: 13. Actor. 17: 25/28. Rom. 11: 35/36. Ps. 33: 15. enz.

§ 3. Hier na arbeyd D. B. om niet alleen den Duyvel / maar ook God den Heere uyt dit werk uyt-te-schuyven. Om het laatste te doen / bedient hy zich van den Heer Franc. Junius, en Em. Tremellius; De welke op 2 Sam. 24: 1. invoegen het woord *Adversarius*, verklarende de woorden aldus: *Perrexit autem ira Jehovæ accendi in Israëlitas: quum incitasset Adversarius Davidem in eos.* En aan de kant hebben sy dese woorden (om te toonen / van waar sy d't woord Adversarius hier in-mengen) *ex* 1 *Chron.* 21: 1. *Nam nomina conjugata verbis suis, ut contra verba nominibus inclusa latent, ex linguæ proprietate ut* Gen. 18: 21. Onse Aanmerkingen op desen vond / sijn Dese: I. Dat voor alle bepaalde werkwoorden moet gaan of volgen een persoon in het Geval des Noemers (*casu Nominativo.*) Dit is zoo in het Latijn, in het Grieksch, in het Hebreeusch, Chaldeeusch, Syrisch, enz. I. Nu is het daar by zeer gemeen dat de Noemer (Nominativus) zeer dikwils werd uytgelaten, in de eerste en in de tweede Persoon: en ook wel in de derde persoon (het welk hier te passe zoude komen: Want Adversarius is een derde.) Welke dan somtijts onpersoonelijk genoomen word. Dit is zoo in het Latijn, Grieksch, Hebreeusch, Chaldeeusch, Syrisch, enz. II. Daar is in de zelfde Taalen noch een anderen Regel. Dat veele woorden regeeren zoetelijk haar eenaardig (*Conjugatum*) Naamwoord. Ziet *Buxt. Synt. Cap* 12. *Reg.* 6. *Amama Hebr. Taalk. pag.* 207. *n.* 3. *Erpenij. Gr. Hebr. libr.* 5. *Cap.* 3. § 13. en zoo is 't ook in de voornoemde andere Taalen. Maar III. Men moet wel onderschepd maken / tus- § 3. of 56.

 schen

ſchen deſe tweederley Regelen. Want de eerſte ziet op de t'Zamenvoeging, en de tweede op de Regeering. IV. In het byzonder quam hier te paſſe de eerſte Regel/ om te hebben een Nominativus voor het woord Vajjaáſeth; dat is/ hy porrede aan. V. Het geene J. en Tr. tot beveſtiging van haar zeggen by-bren-gen/ word van D. B. (als te verre geſocht) verworpen. Soo dat wy niet van nooden hebben te Wederleggen een Bewijs/ dat D. B. zelfs by-brengt en met eenen verwerpt. Ik zegge hier dan alleen/ dat Jun. en Tremellius aanwijſen de Text Gen. 18: 21. Maar dat D. B., in den eerſten en derden druk/ by-brengt de Text Gen. 28: 21. Alwaar het immers niet beweeſen word. VI. Na dat nu D. B. zijn eygen argument uyt Jun. en Trem. aldus hadde ſtomp gemaakt; zoo komt hy ten ſtrijde/ met deſe woorden: Zelf heb ik 'er een gevonden, dat klaar ende by der hand is. Doch waar het ſtaat en word ons niet aangeweeſen: als alleen/ dat het ſtaat van Eſther. Hy zal dan zien op de Text/ Eſther 5: 1. alwaar wy vinden de woorden ותלבש אסתר מלכות Vattilbaſch Eſteer Malcouth. Het welke onſe Overſetters aan de kant ver-taalen/ dat Eſther haar kleedde met het Koninkrijk. Ende in de vertaling (daar men het leeſt) ſtaat/ dat Eſther een Koninklijk Kleed aan-trok. Doch/ hoe onnooſel dat dit argument is/ kan men uyt deſe volgende Redenen mer-ken.

§ 4. Want VII. in de text moeſt ingevoegt worden een Nominativus voor het Werkwoord Vajjaáſeth. Doch D. B. geeft ons een exempel van een uyt-gelaten Accuſativus, en dat/ door een geheel anderen Regel. Het is dan zoo veel/ als of de Meeſter vraagde na een exempel/ dat met een x eyndigt/ en dat 'er op geantwoord wierde talpa; een Mol. Boven dit/ VIII. ſoo en is het ſulken wonder niet/ dat de Accuſativus Conjugati werd uytgelaten. Men ziet daar van meerder ſtaaltjens in Gods Woord. Als Pſ. 13: 4. daar uyt gelaten is het woord Schenáth, den ſlaap des doods ontſlapen. R. ישן. En Num. 11: 14. dat volk dragen, is daar den laſt des volks dragen/ vers 17. ſoo dat Maſſaa daar begreepen word in het woord Laaſeeth. R. נשא. Ec. Doch dit is van een geheele andere natuure/ als het ſtaaltje/ dat hier te paſſe komt. IX. Als nu ondertuſſchen Jun. en Trem. ſeggen/ dat men hier mag vullen den zin met de woorden Adverſarius, uyt 1 Chron. 21: 1. ſoo doenſe gelijk onſe Overſetters/ op andere tijden/ ook wel doen. Ende X. zoo als de Hebreeuſche Regelen van de Nominativus in de derde perſoon/ door een vervulling van den Ellipſis, konnen lijden. Want indien men ſoo een uytgelaten Nominativus mag ver-vullen/ dat niet en is Gelijk-aardig met het Werkwoord: Veel meerder kan men invullen een Gelijk-aardig Naamwoord. Van de ongelijkmatige Naam-woorden/ kan men naſien/ Gen. 16: 14. Exod. 10: 21. Neh. 2: 7. Eſth. 2: 2. Job 18: 18. Jeſ. 9: 5. enz. doorgaans. Maar XI. deſe invulling was hier onnoodig. Om dat de Nominativus voor Vaj-jaaſeth alhier klaar genoeg genoemt wierde/ DE JEHOOVAA. Van de welke met eenen Adem ſtaat *Vajjooſeph aph Jehoovaa Laharooth Bejiſráëel, Vajjaaſeth.* enz. Het welk onſe Overſetters vertaalen. Ende de Toorn des HEEREN voer voort te ont-ſteeken tegen Iſraël, en hy porrede aan. Daar en is in de text niet het minſte

tee-

teeken / waarom het Aanporren zoo wel niet en kan gepast worden op den Heere / als het voortvaaren te ontsteeken tegen Israel. Ook / XII. soo en blijkt niet uyt Jun, en Tremellius, datse dit woord Adversarius daar hebben ingevoegt; om datse geloofden / dat dit aanporren Gode onbetaamelijk was. Of ook / XIII. om datse wilden / dat God de Heere / als de Opper-oorsaak / niet en zoude konnen werken met ende in de tweede Oorsaak / die van hem afhangt in sijn Weesen en ook in sijn Werken / al was het zelfs de Satan. Dit is verre van haar oogwit. Ende / XIV. wat aangaat 2 Chr. 32:11. daar word de geene / die hier ophitst / of op-ropde (Massijth,) met naame genoemt / dat het was Hizkia. Gelijk Jer. 43:3. de Ophitser was Baruch, de Soone van Nerija. Zijnde beyde Vroome lieden / die dat deeden in een goede saake.

§ 5. Aldus meende D.B. Paragr. 4. dat hy gesorgt hadde voor Gods eere / die ondertusschen hier geen gevaar en leed; Want anders zoude de H. Geest dese woorden aldus niet hebben geschikt. Het komt dan nader tot ons Ondersoek / of men uyt de Text 1 Chron. 21: 1. den Satan (den welken de LXX. Griekſche Oversetters, oversetten διάβολος Diabolos) den Duyvel moet spellen: dan of men daar inne moet vinden een quaden Raad-gevenden mensche. D.B. herhaalt daar toe sijne voorige swarigheden / die Cap. 8. al sijn afgeweesen; en hy meent daar in gegrond te zijn / om dat'er niet en staat in wat schijn / dat de Duyvel sulks soude gedaan hebben. Ende / gaat dit bewijs door? dat een saake niet waar en is / om dat'er niet altijt by-en-staat; in wat voor een gedaante / dat iets geschied is? dan zullen de meeste geschiedenissen in Gods Woord voor valsch worden gehouden / en dan en mag altijd alhier (met D. Bekker) geen menschelijk ophitser werden gemeent. Want daar van en ziet men niet het minste teeken. Het zelvige moet men antwoorden op sijn 5. Paragraaph, daar de redeneering op een uyt komt. § 4. of 564. § 5. of 565.

§ 6 Paragr. 6. leest men klaar / dat de geene / die gelooven / dat de Duyvel / door ingeven, op ons werkt; dat die den Duyvel / tot een tweeden God maken / en datse (daar in gevoelende als de Manicheën) ook by gevolge Manicheërs zijn. Ziet daar Gunstige Leeser! Johannes is een Manicheër geweest / als hy / Joh. 13:2. seyde / dat de Duyvel in het herte van Judas gegeven hadde, dat hy Jesum verraden soude. Petrus was dan ook een Manicheër, als hy Ananias vraagt: Waarom heeft de Satan uw herte vervult? Act. 5:3. Ende / al is het schoon / dat de Gereformeerde Kerke / Confess. art. 12. de Manicheën verwerpt; zoo zijnse echter alle Manicheën, om datse in de 9. Antw. van haar Catechismus seggen: dat de mensche zich / door het INGEEVEN des Duyvels, der gaven berooft heeft. *Adde art.* 14. *Confessionis.* Aldus moet de gantsche Gereformeerde Kerke lijden en Gods Woord werden verdagt gemaakt / door dit Lieve Boek / ende dien grooten Reformateur / die paragr. 6. segt / dat hy daarom dit Boek schrijft; Doch / behoudens sijn Respect / men moest hier I. onderschepd maaken tusschen de waarheyd der saake / die ons Gods Geest verhaalt / en tusschen de nader uytbreyding: hoe zoo een saake kan gedaan werden / en als gedaan verkondigt word. II. Ook en § 6.

 moet

moet men het geene God ons leert/ niet verwerpen; om dat wy niet en konnen uytleggen/ hoe alles gedaan kan worden. Ende ſal men daar mede alle de Texten/ die daar van ſpreeken/ verwerpen? zoo zijn wy rondom van alle Leer-ſtukken wel haast ontholpen. III. Booven dit/ zoo en is het niet wel geredeneert/ dat de geene/ die wat brengen zal in het herte/ eerſt moet weeten/ wat'er in het herte is. Want men geeft zoo dikwils iemand raad/ of men hitſt iemand veel-maalen op, daar men niet eens en weet/ wat dat 'er is in het herte van hem/ dien men Raad geeft. Ook brengt men/ in het Lichamelijke/ wel veeltijts iets aan iemand/ zonder dat men weet/ wat dat 'er in des menſchen koſte is. Hoe komt het dan dat men geduurig daar heenen wil/ dat de Satan ons niet en kan ingeeven/ of hy moeſt eerſt weeten/ Wat dat 'er in ons herte was? Hoe nu voorder/ IV. de Satan kan eenige kenniſſe krijgen van onſe beweegingen/ is boven Cap. 9. § 9–11. met Cap. 17: § 7. en in Philal. Br. cap. 5. reeds aangeweeſen.

§ 7. of 566. § 7. Na dat nu D. B. aldus God had geſchooven uyt de Text/ 2 Sam. 24: 1. en den Duyvel uyt de Text; 1 Chron. 21: 1. Soo moeſt even-wel in de voornoemde Texten een Doender werden gevonden. Ende daar in vind dan D. B. lichtelijk een partijdig menſch in Davids hof. Want/ ſegt hy/ daar ſtaat in de Grond-text niet (Haſſaataan) De Satan/ maar/ ſonder het voorhegtſel Has, alleen Saataan. Ende dat word wel op menſchen gepaſt/ die ons zijn tot een Tegen-partye, en die ons haaten, of tegen vallen. Ende zodanige zijn hem beyde de Soonen van ſijne Suſter Zeruja geweeſt. 2 Sam. 19: 21/ 21. Waar op wy antwoorden: I Dat het Bewijs/ uyt het af-ſijn van het Ledeken (Has) hier niet en kan ſchaden. Want hier behoefde zoo weynig een Helſch als een Aardſch perſoon te werden bepaalt/ door het Voorhegtſel Has. II. Maar/ waarom word de man/ die hier David zoude hebben aangepoort/ niet genoemt/ indien het een menſch geweeſt is? ſoo wel als Joab genoemt wierde/ die dit David Afried? Of zoude deſe menſchelijke Satan wel grooter zijn geweeſt als David ende Joab? Om dat hy alleen niet en mochte genoemt worden/ maar de twee andere wel. III. Boven dit/ is het hier zeer opmerkelijk/ dat 'er een tegenſtelling word gemaakt niet tegen den Ophitſer en den Afraader. Maar dat 'er alleen/ vs 4. ſtaat: Doch het woord des Conings nam de overhand tegen Joab. Daar met en ſtaan/ in tegen-ſtelling/ de Afraader en de Aanraader: Maar de Koning/ en de Afraader Joab. IV. Ook moeſt men denken/ dat deſe aanporder was een vyand van Gantſch Iſrael/ die/ met dit aan-porren/ tegen Iſrael op-ſtaat. vs 1. ende een middel is/ om Gods toorn te doen branden tegen Iſraël. Dit nu en paſt op niemand nader/ als op den Helſchen Satan. V. Dat nu echter/ dit woord Satan gepaſt word op de Soonen van Seruja, dat is waar/ en daar en is niemand tegen/ dat de eene menſche den anderen tot een Satan kan zijn. Maar/ men dient dan daar by te zien/ dat/ in die plaatſe/ de ſoonen van Seruja worden uytdrukkelijk genoemt/ en dat het woord Satan aldaar is tot een *Prædicatum*, en niet tot een *Subjectum enunciationis*; en ſoo is het van Petrus te verſtaan/ Matth. 16: 23. daar uytdrukkelijk Petrus was ge-

genoemt / en op die Petrus werd gepast het woord Satan. VI. Maar ook waar blijft nu D. B. met alle sijne swarigheden / die hy §4/5/6. heeft voorgestelt? en hy segge ons / van waar die mensch quam; of hoe hy het gedaan heeft / door geschrift ofte met de mond? Item / of hy het hem in het oor heeft geluystert / dan of het over luyd van een ieder is gehoort? ende zulke grollen meer: Maar boven al en moet hy ons niet vergeeten te zeggen / hoe hy hem heeft konnen ophitsen / zonder dat die mensche een herten-kenner ende alsoo een God werde gemaakt. enz. VII. Voor het laatste / seggen wy / dat in de Beraadslaging van Adonia en Rehabeam 1 Reg. 1. en 12. de Raadslieden genoegsaam werden aangeweesen. Ende soo het hier ook zoo waare / dan en zouden wy in desen niet eens om den Helschen Satan denken. Maar nu moeten wy (om redenen voornoemt) wel nodig op hem / en op geen anderen / onse gedachten schikken / om Gods woord niet ydel te maaken.

§ 8. God de Heere dan / die alle sijne schepselen / na sijnen wille / gebruykt ende regeert / heeft / om zijn Volk rechtveerdig te kastijden / den Satan (onder sijn bestier) op dien tijd doen werken op het gemoed van David. Zoo dat David zich zelven gedraagen heeft / na het ingeeven van desen Ophitser. Waar door hy dan is geraakt in grooten schuld / ende sijn misdaad is van den Heere / daar na / gewrooken tot sijn schaad en schande.

Capittel XXII.

Van den twist des Duyvels met Michael.

§ 1. OM verder krachteloos te maaken de werkingen des Duyvels ontrent den mensche / zoo spreekt D. B. nader van den twist des Duyvels met Michaël, waar van men leesen kan Judæ 9. Wy hebben boven Cap. 16. §. 10. gesegt / dat / aldaar de quade Geest moet werden begreepen / en Cap. 11. § 3 8. verdedigt / dat Michaël de Heere Christus is; Die dan alhier (gestelt tegen een grooten Tegen-stander) den grootsten party / dat is / den Duyvel vereyschte. § 1. of 567.

§ 2. Men kan hier zeer gemakkelijk toestaan / dat de Text / Zach. 3: 1/2. eenige gelykheyd heeft met dese Text. Ook is bekend / dat men werk heeft om uyt-te-vinden; Wat men door het Lichaam van Moses verstaan moet. Het zy sijn vleeschelijk lichaam / dat Deut. 34: 6. begraaben is; ende dat de Duyvel liever niet zoude willen begraven hebben / om / daar door / meerder Afgodendienaars te maken. Het zy / dat men daar door verstaan zal zijne wetten / die als een geheel Lichaam uytmaakten en over welkers onderhouding in de tijden der Apostelen een groot dispuit geweest is in de meeste gemeentens. En van welkers vervulling de Heere Christus (Josua's tegenbeeld) ons geleert heeft. Maar dat Paulus / 1 Tim. 4: 8. op dit laatste zoude gesien hebben / dat en word zoo licht niet beweesen / als het wel van D. B., zonder bewijs / gestelt word. § 2. of 568.

§ 3. of 569. § 3. Om dit te verklaaren van Mosis doode lijk, toont zig D. B. § 3. ongereed. Want hy spreekt / dat men mochte missen: indien men stelde: dat de Duyvel de plaats van Mosis begraven Lichaam heeft willen ontdekken / en dat Michael daar inne hem heeft gehindert. Tot dus verre prijs ik de voorsichtigheyd van D. B. in desen. Maar wy en konnen niet ongemerkt voorby-gaan / dat D. B. in die zelfde derde paragraaph onderneemt te gissen in een saake / de welke niet zonder krenking van de Authoriteyt van Gods woord / en kan werden aangenoomen. Daar in bestaande: Dat Judas de geschiedenisse / waar van hy spreekt / zelfs niet voor waarachtig konde gehouden hebben / ende daar uyt eenige leering te verde hebben konnen brengen voor de Jooden / die het MISSCHIEN daar voor hielden. Dit gissen van D. B. doet gewis tot zonden missen.

§ 4. Wy hebben redenen / om dat vastelijk te glooven / dat Judas alhier een Beweegreden neemt / om het lasteren tegen-te-gaan / van het deugtsaam exempel van Michael, en dat dit exempel op de Gemeente niet en konde werken / indien het in die tijden / by de gemeente / niet en waare bekent geweest.

§ 4. of 570. Dat D. B. nu verder § 4. ondersoekt: hoe dat dien twist is aangegaan / en dat / met expressiën / die de ernstaftigheyd van Gods woord te kort doen / en behoeven wy niet te beantwoorden. Want de Onfeylbaare Geest zegt ons dat Michael met den Duyvel twistede / en tegen dese waarheyd en mag zig geen sterflijk mensch kanten. Ook en is de vyandschap tusschen Christum en den Satan niet van huyden of van gisteren. Ende het oogmerk van den Satan is altijt / om maar tot de zonden te verlokken / waar dat hy maar kan en mag.

§ 5. of 571. § 5. Paragr. 5. Præsupponeert D. B. des Satans onkunde; Doch / men kan de valscheyd van die onderstelling leesen in Philal. vyfde Brief, pag. 106. Cap. 6. §. 23 / 24 / 25. Voorts hebben wy boven Cap. 9. §. 7. getoont: In wat zin / dat de verborgentheden Gods zijn voor de geene / die God vreesen. Ende / hoe verre des Satans diepten altijt zijn voortgeset / heeft Gods kerke opt en opt genoeg bevonden. Apoc. 2: 24.

§ 6. § 6. Paragr 6. ondersoekt D. B. Of men door het Lichaam van Moses wel verstaan kan Jerusalem / den Tempel, enz. waar in de Gods-dienst na de wet van Moses / tot de komste van de Messias / was te pleegen. Daar zijn 'er / die op dit concept trachten toe-te-passen de text in het Apocrijphe Boek / 2 Mach. 15: 12. Alwaar men vind in het Grieksch τῶν Ἰουδαίων συςήματι. J. Trem. pro *Iehudeorum coetu*; Belgæ, de Vergadering der Jooden. Ende sy vergelijken daar by / 1 Cor. 12: 12. Alwaar de Gemeente genaamt word Christi Lichaam. Gelijk / ter contrarie / Christi natuurlijk lichaam genoemt word een Tempel; Joh. 2: 21. Ende ons lichaam een Tempel des H Geests. 1 Cor. 6: 19. Hier by is het zeeker / dat de Jooden / tot den Opbouw des Tempels / in de dagen van Zacharias / hertelijk zijn aangepord. Ezra. 5: 1. Kantek. 4: en vs. 2 / 3. Zach. 4: 6–10. Ook is het klaar / dat de Jooden in dien opbouw gehad hebben haare Tegen-standers. Maar / wat ons aangaat / wy hebben in het verschil / dat D. Bekker nu met de Kerke maakt /

dese

dese saaken niet naauw te ondersoeken. Alsoo het ons genoegh moet zijn / dat de H. Geest / ons door Judam komt leeren / dat 'er I. twist geweest is tusschen Michaël ende den Duyvel. II. dat de zelfde twist / als tusschen twee groote partyen / is geweest van zeer grooten nadruk; Dat ook / III. In dien twist / het gebruyk van de Reden te pas is gekoomen. Dat daar-en booven IV. in het byzonder / gezien is / op de Reedenen / die tot de Lasteringen behooren. Ende V. dat de Heere Michaël dit oordeel van lastering tegen den Duyvel niet en heeft willen voortbrengen. Maar alleen heeft willen zeggen: De Heere bestraffe u. Dit glooben wy: om dat het de onfeylbare Geest zegt; en wy en hebben geen Vryheyd / om de waarheyd der saake in twijfel te trekken: al en word daar van voor ons niet meerder/als dit/ aangeteekent.

§ 7. Het is dan niet voorsichtig genoeg / dat D B. Paragr. 7. segt: Dat 'er van desen twist niets is te maken. Want dit bovenstaande legt 'er klaar in. Ook is 'er klaar in te vinden de deugd / dat men / in den grootsten twist / zich moet wachten van het oordeel van lastering uyt te spreeken. Het en is ondertusschen geen ongehoorde zaake / dat 'er in Gods Woord sommige dingen swaar zijn te verstaan / 2 Petr. 3: 16. en dat wy maar ten deele kennen. 1 Cor. 13: 9. Maar dat ondertusschen in Gods woord / de stukken / (die de fondamenten van Waarheyd en Deugd betreffen) klaar genoeg te vinden zijn. En wie dat Michaël is / kan men boven Cap. 11. § 3-7. klaar genoeg ontdekken. § 7. of 572.

§ 8. Wy hebben dan bescheyds genoeg / om / onder andere Texten / ook uyt Judæ 9. de Werkingen des Satans te leeren kennen. En het geene D. B. Paragr. 8. verder zegt van de Niews-gierigheyd, en van de Roem-sucht, om bekent te worden voor een Uytvinder der Verborgentheeden. Dat en word hem in desen niet bedisputeert. Want de Kerke heeft daar van (ook in zijn zaake) al te droevige Bewijsen. Maar dat daar onder moeten werden begreepen de exempelen / de welke D. B. Paragr. 9 en 10. by-brengt / dat en zal men zoo licht niet bewijsen. En / behalven de Nuttigheden / de welke D. B. daar van by-brengt / zijn 'er noch veele andere te vinden. De welke dan (als tot dit Verschil niet behoorende) voor een ander gelegentheyd gespaart worden. Wy gaan dan vorder / met D. B. spreeken / § 8. § 9, 10.

Capittel XXIII.

Van de Waarseggende Geesten.

§ 1. Wy worden uyt Gods Woord geleert / dat 'er zijn geweest menschen / de welke waaren Bezeeten van den Duyvel / door den welken die Bezeetene (niet zoo nu en dan eenige verborgene dingen ontdekten) maar in de welke de Satan (als of het waare) den Winkel van te voorseggen / ofte van Waar-te-seggen open hadde / en al waar hy professie dede van het Waarseggen. § 1. of 573.

ſeggen. Twee ſtaaltjens van dit ſlag van Volk / ſtelt ons D. B. voor/ Hoofdſt. 23. Namelijk upt 1 Sam. 28. en Act. 16: 16. In welke laatſte plaatſe / door den Onfeylbaaren Geeſt geleert word: dat'er was een ſekere Dienſtmaagd, hebbende eenen Waarſeggenden Geeſt. Ende dat Paulus dien Geeſt / in den Name Jeſu Chriſti gebood / dat hy van haar zoude uytgaan. vers 18. Men ziet / dat de Vrouwe / de welke 1 Sam. 28: 7. genoemt werd / in het Hebreeuſch de naam draagt / van בַּעֲלַת־אוֹב *Ba-gnalath Oobh*, dat is / *Domina Pythonis*; een Heerinne (of Joffrou) *Pytho*. Alwaar אוֹב *Oobh*, ons wijſt na zulke Werking des Duyvels / waar door hy antwoord gaf upt een geſwollen Buyk. Want in ſulken zin word het woord אוֹב gebruykt. Men kan daar van zien / Job 32: 19. Alwaar Oobhooth, in het veel getal / werd gevonden / ende van onſe Overſetters eens vertaalt word / Leder-ſakken. Andere toonen ons / dat dit waaren dik-gebuykte vleſſchen, van ſteen, of anders. Ende ſoo worden met deſen naame genoemt de menſchen / de welke waaren als opgeblaſene Vleſſchen / van den Duyvel beſeeten / en door de welke de Satan dan / als upt een Verborgen plaatſe / door des Beſetens mond / (of anders /) antwoord gaf. Hierom hebben de LXX. Overſetters alhier het woord ἐγγαστρίμυθος *Ventriloquus*. Het wierd ook in het generaal genoomen voor allerley Konſt van Waarſeggen; Of ook wel voor den Waarſeggenden Duyvel zelf. Men ziet van dit volk gehandelt Lev. 19: 31. nota 44. item / Lev. 20: 6/ 27. Deutr. 18: 11. 2 Reg 21: 6 1 Chron. 10: 13. 2 Chron. 33: 6. Jeſ. 8: 19. 19: 3. Jeſ. 29: 4 en alhier. In het Nieuwe Teſtament word dit uytgedrukt met de naame van πύθων, en aldus vind men Actor. 16: 16. πνεῦμα πύθωνος ἔχουσα. Hebbende eenen Waarſeggenden Geeſt. Het ſchijnt dat de Oorſpronk van deſen naame is van Phyto, een ſtad / alwaar Apollo de geene / die hem vraagden / antwoord gaf.

§ 2. Als deſe Waarſeggende Geeſten / in Gods woord / werden voorgeſtelt / zoo en word dat niet opgenoomen / als of men gelooven moeſte / dat het alles waarachtig was / het geene deſe Geeſten Voorſeyden. Want haar meeſter is een Leugenaar, Joh. 8: 44. en / als hy al waarheyd ſpreekt / zoo ſpreekt hy die / niet om waarheyd te ſpreeken; maar eerder om te bedriegen / en om ſchade te doen. Men ziet dit van onſe Overſetters aangeweeſen / Lev. 19: 31. not. 44. Waarom wy ons niet veel te bekommeren hebben / om te beveſtigen / dat de Waarſegſter / 1 Sam. 28: enz. alles na Waarheyd heeft geſegt. Gelijk D. Bekker zich daar aan ſchijnt te ſtooten.

§ 2. of 574. § 3. Paragr. 2. verwijſt D. B. onſe Reformateurs / datſe tot verklaring van 1 Sam. 28. liever wilden Heydenſch dan Paapſch weeſen. Even / of die alle Heydenen / in deſen / zijn / die gelooven / dat niet de Ziele van Samuël / maar de Satan aan Saul zoude hebben beſcheyd gedaan. Dat en Van Wie over deſe ſtoffe geſchreeven is / is by den geletterden genoegſaam bekent.

§ 3. of 575. Waarom wy / op Paragr. 3. geen andere aan-merkingen hebben / als dat onſe Geleerde Mannen / aldaar tot haar ſchande / worden afgeteekent / als min ſchrander / dan een Linnen perſſer, enz. Indien ook de ſtaat des Verſchils /

schils/ zoo onbepaalt/ waar ware; Of de Duyvel kan verschijnen, en toe-komende dingen voorseggen, in gedaante van alsulke menschen, als hy wil, (gelijk D. B. voorstelt Paragr. 4.) dan en zal geen recht Gereformeerd daar op Ja seggen. Want niemand van haar maakt den Satan Alweetende, en Onafhangelijk van God; om alles na zijnen wille te Werken. Dog/ wat anders is het/ dat men eens gaat ondersoeken/ of de Satan, onder de Personagie van Samuel, met Saul heeft gehandelt. Ende dat men dan/ daar uyt/ des Satans werkingen gaat besluyten. § 4. of 576.

§ 4. Paragr. 5. wil D. Bekker daar heen/ dat de geene/ die met Saul sprak/ niet en is geweest Samuel, en ook niet de Duyvel. Ook eyschte hy/ dat men bewijse dat Oobh een Geest/ die Waar-seggen kan/ beteekent. Maar/ wat het woord (vergeleken met het geene daar van uyt het Grieksch/ met de antwoorden te Delphis/ volgt) beteekent/ is boven § 1. te zien. Ende weegens de zaake zelf/ zoo weeten wy/ dat (1) God de Heere het Waarseggen heeft verbooden/ in die texten/ die boven § 1. zijn aangeweesen. (2.) Dat Saul de zelve had uytgeroept. Item/ (3) dat Saul ende zijn volk de gedachten van haar hadden/ dat men van dese Menschen iets/ dat toe-komende was/ konde weeten: Blijkende zulks uyt de moeyte/ die Saul doet/ om haar te zoeken/ en uyt zijne verslagentheyd op haare werking; waar van men ziet/ vers 20. Waar door nu (4) Saul die impressie gehad heeft van dit Waarseggende Volk/ zal ontwyfelijk zijn; om dat dese menschen het zomtijts hebben weeten te raaden/ door weegen/ die wy slooven dat de Duyvel heeft/ om van sommige dingen kennisse te krijgen/ om se aan sijn volk bekent te maaken. Volgens het geene geleert is in de Brieven van Phil. Cap. 5. § 59—65. &c. Immers wy zien (5.) dat dit woord Oobh werd te zamen gevoegt by een ander woord ידעני *Jid-degnoo-nij*, Lev. 20: 27. (alhier vers 9.) en zoo tien maalen. Het is nu openbaar/ dat het Hebreeusche woord ידע beteekent Weeten, Kennen, Gewaar worden, Merken, Verneemen. enz. Waarom onse Oversetters dit/ niet sonder reden/ voor de Kennis-hebbende Waarseggers op neemen. Gelijk de LXX Oversetters hier hebben het woord γνώςαι sing. γνώςης, d. i. *Gnarus*; Weetende. Booven dit/ zoo hebben mannen van naame haare redenen gehad/ waarom datse het woord Jiddegnoonij hebben gelijk gemaakt met het Grieksche woord δαίμων: hebbende zijn afkomste van δαίω weeten, enz. Siet Philal. pag. 149. Cap. 7. § 20/ enz. Op dat ik nu (6) swijge van de Oraculen der Heydenen/ en van *Apollo Phytius* in de Stad Delphi. § 5. of 577.

§ 5. Voorts kan men/ uyt veele redenen/ licht zien; dat de waare Samuel niet en is verscheenen aan Saul. Zulk een magt/ om een Vroom Propheet uyt zijn ruste te doen voort koomen/ is te groot voor zulk een Vrouwe; en Samuël/ die andere sonden van Saul particularizeerde/ en zoude dan niet versweegen hebben/ sijn dooden van de Priesters, 1 Sam. 22: 17. Het vervolgen van David/ en dese sijne versche Duyvels-dienst. Al het welke van de Gereformeerde al lang gesien is. Maar/ dat hier niet en zoude te vinden zijn de Duyvel/ de welke/ door sulken schijn van Samuël/ aan Saul heeft geantwoord/ dat moest ons van D. B. werden aangeweesen.

§ 6. Wy vinden in de Hiſtorie / dat Saul onderſcheyd maakt tuſſchen de Vrouwe / tuſſchen den Waarſeggenden Geeſt / en tuſſchen den geenen / die sy Vrouwe zoude doen opkoomen. Want hy wil dat Sy zoude Voorſeggen / DOOR den Waarſeggenden Geeſt, en dat sy zoude doen opkomen dien hy tot haar ſeggen zoude. Doch zy (niet door den Waarſeggenden Geeſt / noch door Samuel / maar voor haar leven bekommert) weygert dat te doen / vs 9. Saul (by haar tot noch toe onbekent) verſekert haar / dat haar over die ſaake geen ſtraffe zoude overkoomen / vers 10. Want als zy maakten / dat het Saul niet ter ooren quam / ſoo was sy bewaart. Hier na vraagt de Vrouwe: Wien datſe hem zal doen opkoomen? Ende hy zeyde Samuel. vers 11.

§ 7. Doe nu de Vrouwe Samuel zag, zoo riep hy met luyder ſtemme. vs 12. De Reeden van dit roepen en word ons niet geſegt. Waarom zommige giſſen / dat deſe Vertooning van Samuel, wat ongewoons is geweeſt / ende dat sy daar uyt heeft konnen af neemen / datſe met Saul te doen hadde / ende daarom voor haar leeben vreesde. Immers zy verwijt aan Saul / dat hy haar hadde bedroogen? Want, ſegtſe / gy zijt Saul. vers 12. Ende als men hier mede vergelijkt het geene verhaalt word / vers 8. ſoo ziet men dat Saul zig verſtelde / of onbekent maakte. Waar tegen niet en kan gelden / dat Saul / door zijn ſtatuur 1 Sam. 9: 2. kennelijk genoeg was. Want dat verſtellen / word ons verhaalt door den onfeylbaaren Geeſt / en dat en zoude dan niet noodig geweeſt zijn / Indien Saul echter kennelijk bleev. Saul daar op en ontkent niet / dat hy Saul was; maar hy belaſt haar / datſe niet en zal vreeſen. t. w. voor haar leeben. Ende / om dat het hem maar te doen was / om te weeten / het geene hem na deſen zoude overkoomen / zoo vraagt hy ten eerſten maar: Wat ziet gy? Als wilde hy zeggen. Wat reden is 'er dat gy zoo ontſtelt zijt? Waar op dan de Vrouwe tot Saul zeide. Ik zie Goden uyt der aarde opkoomende, vers 13. Eloohijm ſtaat hier in het getal van Veelen / na de wijſe der Heydenen. Maar Saul beantwoord / dat met een Aanhangſel / in het Enkel getal, ZYN gedaante? Waar op zy zeyde: Daar komt een oud man op, ende hy is met eenen mantel bekleed. vers 14. Men bevind uyt dit alles / dat de Vrouwe niet en heeft gehoort: maar alleen gezien. Ende dat Saul niets en heeft gezien: doch alleen gehoort. De Text vervolgt / dat Doe Saul vernam [Vajjeedhang] (t. w. uyt de woorden van de toovereſſe) dat het Samuel was, zoo neygde hy zich, met het aangezichte ter aarde, en hy boog zich. Na deſe Reverentie / Neemt hy / die onder den perſoon van Samuel zal handelen / het woord eerſt op. Ende hy vraagt / vers 15. Waarom hebt gy my onruſtig gemaakt, my doende opkoomen. Dit en kan de ware Samuel niet hebben gezegt. Want die en konde niet werden onruſtig gemaakt / noch Saul en kon hem niet doen opkoomen. Maar deſe leugenen paſſen het beſt op den Duyvel / die hier ſpeelt / onder Samuels perſonagie / en na de intentie van Saul. Waar op dan Saul nader voorſtelt zijn Gevaar, Angſt en Radeloosheyd, waarom hy dan Samuel hadde geroepen, op dat hy hem te kennen gave / wat hy doen zoude, v. 15. In welke woorden de Duyvel hem vangt / onder

onder de Personagie van Samuel / goede woorden spreekende; doch met geen goed herte / en verswijgende dingen / de welke de ware Samuel niet en zoude verswegen hebben / vers 16/17/18.

§ 8. De zaake / daar het op aan-komt / raakt de Voorsegging / die vers 19. vermelt word. Het welke D. B. oordeelt / dat'er geen Waarseggen geweest is. 1. Om dat aldaar verkondigt word / het geene niet en is volbracht. Want Saul is met zijne Zoonen, des anderen daags / na dit Verhaal / niet geweest in den staat der dooden. Waar op wy seggen (1.) Dat wy in des Duyvels Voorseggen niet en behoeven alles waar te bevinden. Want hy van toekomende dingen maar kan spreeken by gissing / (Men ziet dit verklaart in Philal. 4 Br. Cap. 5. § 59–65. Men en behoeft zig dan niet veel op te houden / om te ondersoeken of het alles Waar is bevonden, het geene de Duyvel alhier / onder de Personage van Samuel / komt Voorseggen. Anders zouden wy (2.) seggen / dat het Woord Maachaar alhier soo wel kan beteekenen / den kort aanstaanden tyd / als vers 19. de woorden הַיּוֹם הַזֶּה *Haj-joom hasse*, d. i. ten desen dage, beteekenden / niet dien preciesen dag: maar dien tijd in de welke zy nu waren. Het is doch bekent / dat de Hebreen den tijd van HEEDEN zoo uytleggen / als haar Woord מחר Maahhaar; MORGEN, ende dit vinden wy zoo recht by malkander / daar en is dan geen reden; Waarom dat men het eene anders zal verstaan / als het ander. Daar het in dese dage van de selfde mond / alzoo werd uytgesprooken. Ende (3.) daar men van dit woord Morgen, soo veel andere exempelen heeft / als Exod. 13: 14. Deutr. 6: 20. Jos. 4: 6/21. 22: 18/24/27/28. Alwaar men Morgen ook vind gestelt tegen Heeden, vers 16/17/18. enz. Ondertusschen en moet men niet denken / dat men aldus de kracht van het woord Morgen in den sin breekt. Want (A) het wijst-aan een haast aanstaanden tyd. (B) Ende dan zoude het ook zoo zijn / zonder kracht in de voorige Texten / indien men hier (met D. B.) Paragr. 8. wilde seggen / dat 'er / in die plaatsen / alwaar Morgen beteekent een volgende tijd / niet met al geseyd wierd. § 6, 7. 578. 579.

§ 9. Dit zoo zijnde overwoogen / zoo en behoeven wy ons niet op te houden met de Plaats en den Tijd van den strijd te meeten. Want het gemeen gevoelen en is niet / dat Saul daags / na dit antwoord / is omgekoomen. Dit hebben verscheyde mannen al lang voor D. B. ontdekt. Waarom ik voor tegenwoordig tegen sijn Paragr. 6/7/8/9/10/11/12/13. niet anders aanmerke / als (1) dat men moet letten op den Duyvel / de welke hier spreekt onder Personagie van Samuël / en dat het by Saul zoo voorkomt / als of het Samuël was / met den welken hy te doen heeft. Soo dat men niet en moet denken / dat hier gesegt word / dat Saul / met de sijne / by den Duyvel zoude komen. Paragr. 6. Voorts nemen wy (2) aan / uyt Paragr. 7. dat de Woorden by my zijn beteekenen / dat Saul hem (t. w. Samuel) zoude volgen na de dooden toe, of gy zult ook dood zijn gelijk ik (dien gy voor Samuel aansiet) dood ben. Hier en kon geen dood van de Duyvel te pas komen; Want al het geene dat hier geseyd word / komt aan Saul voor / als onder den Persoon van Samuel. Alhoewel de geoeffende in de Gereformeerde Kerk wel § 6--13. 578. 285.

weeten / dat hy / geen Samuel, maar de Duyvel (onder zijn perſoon ſpee-
lende) was; en dat men dit alles moet opneemen na de verklaring / Gen.
37:35. met Gen. 44:29/31. Wy ſeggen ook (3) dat het ons niet vreemd voor-
en komt / dat de Duyvel / onder voorſeggingen / die waar zijn bevonden /
ook gevoegt heeft eenige duyſtere / en twijffelachtige dingen. Het was dan
(4) waar geſegt / dat Saul / kort na deſen dag / zoude omkoomen. Dat ook
Iſrael zoude komen in de hand der Philiſtijnen. Ende dat / niet alleen Saul,
§ 14. of maar ook ſijne Zoonen zouden komen in den ſtaat der dooden. Ende het geene
586. Paragr. 14. daar tegens / weegens de Soonen, word by gebracht / en is in het
minſte van geen kracht. Want daar zijn met Saul, drie Soonen omgekomen.
1 Sam. 31:6. en de Text en ſegt niet / dat Saul met ALLE ſijne Zoonen ſou-
de komen in den ſtaat der dooden. vs 19.

§ 10. Daar is dan opgemaakt het geene ons uyt de Text is gebleeken / en-
de hoe men daar in ſien kan: (1) Wat Saul begeerde; (2) Wat de vrouwe de-
de / en zeyde; (3) Wat onderhandeling Samuel (in ſchijn) met Saul gehad
heeft; (4) Hoe aan Saul zijn dingen voorſegt / die daar na volbragt zijn; (5)
Hoe men in de voorſegging alles met Gods Woord in waarheyd kan goed ma-
ken. (6) En (ſchoon men hier of daar een ſchijn van onwaarheyd vond)
dat niemand leert / dat de Duyvel altijt en in alles waarheyd zegt. Of dan
§ 15. of (7) D.B. al Paragr. 15. belooft te toonen / dat dit alles maar een geſingeert
587. werk van de vrouwe kan zijn geweeſt; Dat en kan ons echter niet doen ge-
looven / dat de H. Geeſt / met zoo een apen-ſpel der vrouwe / ſoo veel werks
zoude gemaakt hebben / om dat zoo omſtandig te beſchrijven. Dat het ook
(8) niet waarſchijnelijk en is / dat Saul zich zoo door de vrouwe ſoude heb-
ben laten verleyden / om daar uyt zoo ontſtelt en verſlagen ter neder te val-
len. Alhoewel wy (9) geerne bekennen / dat wy het werk der Hexen niet
en verſtaan / veel weyniger willen verſchoonen. Het geene wy ſchrijven / is
alleen / om ons zelven / en een ander op te wekken tot ontſag en liefde voor
God en zijn Woord. Het welke door het ſchrijven van D. B. maar gebracht
word in kleyn agting.

§16,17, § 11. Hier na ſpreekt D. B. Paragr. 16. van de Dienſtmaagd / de welke een
18. Waarſeggende Geeſt hadde. Act. 16:16. Ende hy en ſtaat niet toe / dat deſe
588. ſoo genaamde Geeſt de Duyvel was. Meenende verder / dat men werk ſou-
589. de hebben / om te toonen / dat dit niet eerder een goede Engel mochte zijn ge-
590. weeſt. Paragr. 17/ 18/ 19. Maar (1) wie heeft ooit geleeſen / dat de H. Geeſt
oſte een goede Engel genaamt is geworden πνεῦμα πύθωνος, den Geeſt van
Pytho? na de Stad Pytho, oſte na de voorſeggingen van Apollo? Item. (2)
Waar is ooyt gebleeken / dat de H. Geeſt / oſte een Goede Engel / door voor-
ſeggingen / gewin heeft toe-gebracht? (3) Waar is ooyt gebleeken / dat een
Apoſtel den H. Geeſt / oſte een goeden Engel heeft GEBODEN om van ie-
mand uyt te gaan? Soo dat daar op de Geeſt Phytonis uytging ter zelfder uu-
re? (4) Ja / wie kan zoo blind zijn / dat hy zoude gelooven / dat Paulus ende
Silas, om ſulk een uytwerpen / zoude weeſen gegreepen / en geſleept voor de
Overſten / ende daar aan-geklaagt voor Beroerders der Stad. vs 19/20.

Dat ſe

Datse daar na/daarom zouden weesen gegeesselt; vs 21/22/23. in de gevangenisse gestelt/ en soo voorts mishandelt. Ende/ (5) Wie en ziet niet/ dat all zulke dingen zijn gevolgen van het gewin/ het geene men krijgt door den Toestel van den Afgoden-dienst? Waar toe ons bewijs geeft een ander staaltje van Diana der Epheseren; van den selfden Lucas verhaalt. Act. 19: 23—35. Het en komt hier dan (6) daar op niet aan; of dese dienstmaagd waar seyde ofte niet. Maar de kragt van het bewijs voor de Werkingen des Duyvels/ legt daar in/ dat Lucas door een onfeylbaaren Geest/ getuygt/ dat dese dienstmaagd hadde een Geest van Python, waar door se bekent was/ om de Vragers te antwoorden/ ende/ daar door/ haaren Heere groot gewin toebragt met waar-seggen. Waar by ook (7) kan gevoegt worden/ dat de saake/ de welke zy voor-segt/ vs 17. aan de Romeynen zoo zeer niet bekent en was; want anders en zoude dese Historie (de welke Lucas alhier verhaalt van dese Dienstmaagd) weynig meerder seggen/ als dat men maar seyde; dat 'er een persoon was/ de welke riep: dese menschen zijn Dienst-knechten Gods des alderhoogsten, die ons den weg der zaligheyd verkondigen. Men en behoefde dan daar van geen Python, en des zelfs uytgaan te spreeken. Ook en behoefde men dan haar niet te bestraffen/ als se niet meer en seyde/ als het geene genoeg bekend was. Of/ (8) zoude men wel denken/ dat het alleen was/ om een punt van ordre/ dat de Apostelen zoo veel Commotie zouden hebben veroorsaakt/ en zich zelven in zoo grooten gevaar hebben gebracht? O neen! Het is (9) veel waarschijnelijker/ dat Paulus niet gewilt en heeft/ dat dese Dienstmaagd Gods naame soo lichtveerdig (tegen het derde Gebod) zoude misbruyken/ en dat ook Paulus moeyelijk is geworden/ zoo wel over de elende van dit meysken/ als ook over de bedriegeryen des Satans. Te meer/ (10) om dat de Heere Jesus/ diergelijks/ op diergelijk roepen van den onreynen Geest/ wel meerder gedaan heeft: als te zien is. Marc. 1:24/25. Luc. 4:41.

§ 12. Tegen het geseyde en kan niet dienen/ dat de Heydenen sulke gewinaaabrengende Geesten voor geen Duyvels en hielden; Het geene D. B. voortbrengt Paragr. 17. Want het en strijd niet/ dat een Heyden den Afgod voor iets houd/ en dat nochtans de Christenen weeten/ dat een Afgod nicts is in wereld, 1 Cor. 8:4/5. met 10:19. De Heydenen konnen wel de Daimonia houden voor Afgoden/ en Christus kan met zijne Apostelen/ wel leeren/ datse niets zijn/ na het geene de Heydenen meynen datse zijn/ en datse in der daad zijn Duyvelen. Soo moet men ook hier/ onderscheyd maken tusschen het geene de Romeynen van de Waarseggende Geesten geloofden/ en tusschen het geene wy Christenen daar van gelooven moeten. Ende aldus konnen zy lieden wel houden voor Gooden/ de geene/ die wy/ na Gods Woord/ moeten houden voor den Duyvel. En het verkeert oordeel der Heydenen en maakte niet dat de Duyvel verandert wierd in zijn weesen. § 17. of 589.

§ 13. Paragr. 18. bekend D. B. dat het argument van ons boven §. 11. num. (3) aangeweesen groote schijn heeft. Ende hy en kan 'er „ niet anders op „ zeggen: als dat het wel geweest kan zijn, soo verre als men gelooft, dat een § 18. of 590.

 „ En-

„ Engel, (insonderheyd een goede) des menschen ziele zulken indruk geven „ kan: dat dese Dienstmaagd, die ingevingen eens goeden Engels misbruyken- „ de, door de selve te veel, ofte t'ontijde te openbaren. enz. Waar op men dan wil toe-passen de woorden 1 Cor. 14: 14/ 15/ 17/ 40. Maar hoe onnoosel/ dat die saake hier word by-gebragt/ kan men zien uyt het geene ik boven § 11. hebbe op-gestelt. Daar word maar gewaagt van stichting/ en voorkooming van verwerring ofte wan-ordre. Maar alhier Act. 16. word gesprooken van een geheel onbetaamelijke saake/ zonder eens van de ordre te spreeken; enz. als boven. Behalven dit alles/ soo en is 'er noit gebleeken/ dat men door den Geest kan werken/ en de Vermaningen door den zelfden Geest gesprooken/ kan herd-nekkig bestrijden; en alsoo oorsaak geeven van de uytwerping des Geests/ door een Apostel/ die minder was/ als de H. Geest/ en die zelfs minder was/ als een goeden Engel.

§ 19. of 591. § 14. Echter soo wil D. B. Paragr. 19. dat dese sijne Consideratien van die kracht zijn/ datse het bewijs voor de kennisse en werkingen des Duyvels verminderen en on-vast-maaken. Ende hy meynt ook/ dat de stoffe/ de welke dese Dienst-maagd verkondigde genoeg by menschen bekend was. Wy hebbed daar op het onse gesegt/ boven § 11. Numero (7) Ende gaan daarom over/ om met D. B. te spreeken

CAPITTEL XXIV.

Van Jobs Duyvel, der Propheeten van Achab Leugen-Geest, en Pauli Satanas.

§ 1. Wy konnen van Jobs Duyvel des te korter handelen/ om dat men die stof omstandig ziet verhandelt in de Brieven van Philal. Cap. 3. §. 1--21. en Cap. 6. § 68--72. Item/ in onse Antwoord aan D. B. of/ pag. 9--20. en Phil. pag. 128--132.

§ 2--10 Ende/ om hier ontrent des te klaarder te onderrigten/ soo kan men den Staat des verschils aldaar zien voorgestelt/ Cap. 3. § 2. Ende het gemeen gevoelen nevens de autoriteyt van de Oversetting word verdeedigt/ § 2--10. Voorts kan men de rechte redenen in ordre zien gestelt/ tegen de redeneringen van D. Bekker.

§ 11. pag. 11. is tegen Paragr. 1. of 592.

Bekkers Paragr. 2. is maar een extract uyt D. Brs. Boek.

§ 12. pag. 11. is tegen zijn paragr. 3. of 594.

§ 13. pag. 12. is tegen sijn paragr. 4/ 6. of 595/ 597.

§ 14. pag. 12. is tegen sijn paragr. 5. of 596.

§ 15. pag. 13/ 14: is tegen sijn paragr. 7/ 8. of 598/ 599. ende de antwoord op de Invoegselen/ ziet in de Brieven pag. 128/ 131.

§ 16. (A) pag. 14/ 15/ 16. tegen sijn paragr. 9. of 600.

§ 16. (B) pag 15/16. is tegen sijn paragr. 10. of 601.
§ 17. pag 16. is tegen sijn Paragr. 11. of 602.
§ 18. pag. 16--18. is tegen zijn paragr. 12/13. of 603/604.
§ 19. pag. 18. is tegen zijn paragr. 14. of 605.
§ 20. pag. 19. tegen sijn Paragr. 15/16. of 606/607.
§ 21. pag. 19. is een besluyt van Jobs Historie. enz.

Het geene hier in den vierden Druk is ingevoegt/ §. 8--11. ziet wederlegt in de Brieven Cap. 6. § 68--72. pag. 128--132.

§ 22. Paragr. 17. en 18. tracht D. Bekker, om te willen leeren/ dat onse Oversetters dese Historie Jobs vergelijken met het vertoog van Micha, en hy haalt daar toe aan/ de woorden uyt de Kant-teekening, over Job. 1: 6. not. 19. Maar/ dat onse Oversetters dit niet willen gepast hebben op de geheele Historie/ dat toonense klaar/ in den korten Inhoud deses Boeks, (de welke men in de groote Bybels leest voor aan ieder Boek/ ende/ in de kleyne/ voor aan de geheele Bybel.) Alwaar men haar ziet beweeren/ dat de geschiedenisse van Job niet en is een Poëtisch Verdigtsel, of een Moraal Vertoog/ maar een waarachtige Historie. Daar se in het tegendeel op 1 Con. 22. nota. 29. seggen/ dat aldaar gesprooken word van een Prophetisch Gezichte; het welke aan Michæ Geest vertoont wierd. Als se dan/ over Job. 1: 6. seggen: not. 19. dat men daar by vergelijken zal 1 Reg. 22: 19. en de Aanteekeningen: soo en willen se dat niet verstaan hebben/ tegen hare klaare woorden. Maar sy willen ons alleen zeggen/ dat de Heere/ 1 Con. 22. en Job. 1. zich aldaar doet invoeren ἀνθρωποπαθῶς, na de gelijkenisse van menschen, en alhier in het byzonder na het voorbeeld van een Koning. Het welke men dan Gode betamelijk moet verstaan. §17, 18. 608, 609.

§ 23. Geheel anders moet dan Job werden uytgelegt ende geheel anders de geschiedenisse van Micha, voor Achab. Waar van wy nu hebben te spreeken. Het was dan waar/ dat de Heere/ door sijn verborgen Raad/ Achab, om zyner zonden wille/ wilde doen omkomen in den Syrischen strijd: Maar/ daar word van D. B. te weynig gesegt; als hy ons Paragr. 18. wil toonen/ dat God de Heere aan Achab onthoud zoo veel genade, als hy noodig hadde, om na goeden Raad te luysteren; dewijle hy tot den quaden, uyt zyns zelfs verdorventheyd geneegen was. Wy seggen met een/ dat dit quaad rijpelijk was beslooten/ en dat de middelen daar toe wel gereed waaren: Want Micha hadde hier te toonen/ (1) dat het geen wonder en was/ waarom dat de vier hondert Propheeten van Achab alle/ uyt eenen monde spraaken/ goed voor den Kooning; vs 13. alsoo hier het dispuit was/ of men gelooven moeste Micha, dan of men gelooven moeste de 400. Propheeten/ de welke niet toe-en stonden/ dat Micha alleen des Heeren Geest zoude hebben gehad/ vs 24. Dit nu stelt hy voor/ door die Prophetische openbaring/ de welke aan hem gedaan was. Waar door hy dan den Heere in een Prophetisch Gezigte zag ingevoert/ als een Kooning op sijnen Throon/ die met sijn heyr Raad-pleegt. Ende terwijle elk zijn gevoelen segt: Soo gink een Geest uyt, en stond voor het Aangesichte des HEEREN, ende seyde ik sal hem (t. w. §18. 609.

Achab) overreeden. . . . . ende ſtaat 'er vs 21. Ik zal uytgaan ende een Leugen-geeſt zijn, in den mond aller ſijner Propheten. Hier was nu de reeden uytgevonden: Waarom dat Achabs vier hondert valsche Propheeten/ alle uyt eenen monde ſpraaken. Want in haar alle was uyt-gegaan de ſelfde Leugen-Geeſt.

§ 22. (2) Deſe Geeſt nu en kan niemand anders zijn/ als de Duyvel/ dewelke is een Leugenaar, ende de Vader der ſelver leugen. Joh. 8: 44. Deſe werkt in de kinderen der ongehoorſaamheyd, Eph. 2: 2. Ende daar hy/ in alle deſe valsche Propheeten/ wrocht/ daar kondenſe ook alle uyt eenen mond ſpreeken. Vorder is (3) aan te merken/ dat de Leugen-Geeſt zich zelven niet alleen uytbied; maar dat hy ook van God word aangenoomen ende geſonden/ vs 22. Onder deſe woorden: Gy zult over-reden, en ſult ook vermoogen: gaat uyt ende doet alzoo. Waar op dan Micha/ (4) met ſijne woorden de toe-paſſinge maakt/ als hy vs 23. zegt: Nu dan, ſiet de HEERE heeft eenen Leugen-geeſt in den mond aller deſer uwer Propheeten gegeeven: ende de HEERE heeft quaad over u geſprooken. Dit zegt meerder als een onthouding van genade aan Achab. Maar toont (A) een Toe-latinge Gods aan den Leugen-geeſt/ die niet op Achab/ maar op Achabs Propheeten zoude werken. Ende is (B) wel te onderſcheyden van de werkingen der Propheeten op Achab. Hy toont ook (C) een krachtdadig bevel Gods, ende/ een Geeven Gods van ſoo een Leugen-Geeſt in den mond aller Propheeten Achabs. Ende is daarom/ door een bloot ont-trekken van de genade, (ſoo D. B. wil) niet goed te maken. Want hier is een poſitive daad Gods/ eerſt/ door deſen Geeſt/ op de Propheeten/ ende daar na/ door haar/ op Achab.

§ 25. Soo dat men alhier begrijpen moet (D) een Toelating van de Daad (*permiſſio Phyſica, ſeu facti*) waar door de Heere die daad niet alleen niet en wilde beletten: maar hy wilde, door een werkſaame daad/ dat het niet belet en wierde: om uyt te werken de betooninge zijner Rechtveerdigheyd aan Achab en Iſrael. Waar by dan quam (E) een ontrekking van Gods genade aan haar/ de welke de Satan verleyden zoude. Volgens diergelijke ſpreekwijſe in andere voorvallen gebruykt. 2 Reg. 21: 14. Jer. 7: 29. en 23: 33. Nevens ende met (F) noch andere werkdadige handelingen Gods/ voorgeſtelt onder de woorden van verharden. Exod. 4. en 6. Ende de andere benamingen/ hier boven (Cap. 21. § 1/ 2.) uytgedrukt/ als door het inſchenken van een zeer verkeerden Geeſt. Jeſ. 19: 14. Item/ door het opvullen met dronkenſchap, of/ tuymel-geeſt. Jer. 13: 12/ 13/ 14. Of door het zenden van eene kracht der dwalinge/ dat het volk de leugen zoude gelooven; en dat na de werkinge des Satans. 2 Theſſal. 2: 9/ 11. Eſa. 29: 10. Rom. 9: 17/ 18.

§ 26. Tegen het welke niet en kan gelden het geene D. B. zegt Paragr. 17. Want I. in de Text en ſtaat niet/ dat God met den booſen Geeſt Raadpleegde. Ende het en ſtrijd niet tegen ſijne volmaaktheyd/ dat hy met ſijne ſchepſelen/ die van hem geformeert zijn/ handelt/ ende ons die onderhandelinge

linge doet voorstellen / na de gelijkenisse van een Koning / die met zijn hof-gesin Raad-pleegt / en alwaar een ander van buyten word ingevoert / de welke dan den last krijgt / om te volvoeren het geene hy voorslaat. Met toe-segging van genoegsaame Voorspoed in sijne onderneming / dewijle de Heere door dat middel / Achab wilde bezoeken.

II. Ook en neemt God geen leugen te bate. Maar hy gebruykt sijne Schepselen na haaren aart; Werkt meede in haare Werkingen / ende het geene in haar doen quaad is / en maakt hy in zich zelven niet tot deugd door sijnen last. Want haare zonden blijven zonden / en sijne werkingen betreffen alleen de Physische (d. i. natuurlijke) daaden der Schepselen. Ende voorts weet hy haare geheele daaden te schikken / ten goede van zijne heerlijkheyd / dewelke hy daar in byzonder aanwijst / om dat hy zelfs den Duyvel en zijne daden weet te gebruyken tot uytwerking van zijne vol-heylige Wille / weetende / door hare zonden / te toonen het goede van zijne Rechtveerdigheyd. Gen. 50: 20. met 45: 8. Jes. 10: 5/ 6/ 7. Act. 4: 27/ 28. Welke Tale / (als van over lange in de Gereformeerde Kerke verdeedigt) aan geen Leeraar in Israël / als wat nieuws / behoorde voor te koomen.

§ 27. 't Blijft dan vast / dat (1) een ander was de Leugen-geest / en dat het andere waaren Achabs Propheeten / de welke door deesen Leugen-geest / uyt eene mond / spraaken. Dat ook (2) die Leugen-geest / was onderscheyden van God / die hem zend of geeft. (3) Is het dan onbetamelijk / in het oog van D. B dat God de Heere het sondig schepsel gebruykt tot uytwerking zijner oordeelen; het is noch minder betamelijk / dat God de Heere zelfs den Leugen-geest zoude zijn. Ende echter segt Micha klaar genoeg / dat 'er dese Leugen-geest was, en dat de zelve zoude werken in alle de vier hondert Propheeten. Hoe men dit op neemt ofte niet / Hier is een werking des Satans. Of Micha's gesichte en heeft het rechte oogmerk niet verkreegen.

§ 28. Wat anders is dan het gezichte van Micha; waar door hy (1.) ziet de reeden van de Eenstemmigheyd der 400 Propheeten. Ende waar door hy (2) zag Israëls verstroying en Achabs dood.

§ 29. Voorts zoo en kan men / uyt dese Propheetische vertooning / niets besluyten / om van Jobs geschiedenisse te maken een Verbloemde vertelling, zoo D. B. doet Paragr. 18. Want uyt het geene men leest in Philal. eerste Brief, vergeleeken met den Inhoud des Boeks, (in de Bijbels uytgedrukt) kan men haast zien / dat by Job beschreeven is / een Waare historie.

§ 30. Den eygentlijken zin van 2 Cor. 12: 7. Bekent D. B. Paragr. 19/ 20. § 19, 20.
,, dat hy niet en verstaat: maar echter meent hy / dat men dit niet verder en 610,
,, behoeft te zoeken / als dat Engel zy een menschen Boode; Satan zy een Aan- 611.
,, klaager en Lasteraar. De vuyst-slagen zijn by hem de boose vyanden / die de ,, waarheyd tegen spraaken / en sijnen goeden Naam met lasteringen be- ,, swaarden. Welke dingen voor zijn Vleesch swaar wierden / om te ver- ,, draagen / enz. Waar tegen wy zeggen / I. dat dese Verklaaring al te nauw bepaalt is / voor iemand / die bekend / dat hy den eygentlijken zin niet en verstaat. Item II. Dat Paulus zelfs niet en specificeert / wat dit eygent-

lijk voor een quelling zy geweest / ende dat hy / vs 6. niet en wil / dat iemand van hem denke, boven het geene hy ziet, dat hy was, ofte dat hy uyt hem hoort. Op welke woorden de Heere Coccejus wil / dat men moet denken; op dat wy niet en ontdekken / het geene Paulus heeft willen bedekt houden.

§ 31. III. Wy konnen dan beter zien / wat Paulus hier niet wil zeggen / ofte het geene hy in gelijkheyt met andere texten heeft konnen seggen; als dat wy stip souden bepaalen / dat hy dit ofte dat geseyd heeft. Men moet ondertusschen aan-merken / dat het Grieksche woord σκόλοψ beteekend een steekelige Splinter, Voet-angel, Scherpe Doorn ofte Paal op den weg, enz. Men kan dit / nevens de verklaaring van dit vers / geleerdelijk zien uyt-gehaalt van den Hr. Doctor. Theol. Guil. Saldenus, getrouw Predikant in 's Gravenhaage, in sijne Otia Theologica. pag. 196—212. Ik zal voor de Duydsche alleen daar van het wesentlijke zeggen. IV. Door den Engel Satan kan men niet wel den Duyvel uyt-sluyten: Want / die word in Gods Woord daar door genoeg beteekent. Of / zoo men het onbuyglijke woord σατᾶν alhier wil nemen in het geval des Barers, dan verstaat men / door den Engel des Satans, alle Instrument / het welke Paulum drukte; het zy mensch, of ook een ongezielde zaake / of de schaare der helsche Geesten. Marc. 3: 23. Matth. 12: 26. Even gelijk het woord ἄνθρωπος wel beteekent het menschelijk geslachte, ofte de menschelijke natuure. V. Het Woord κολαφίζειν beteekent iemand met eenige quellinge lastig vallen. 1 Cor. 4: 11. 1 Petr. 2: 20. en in een nauwer bepaling / met vuysten slaan. Doch alhier past de generaale benaminge het best.

§ 32. Dit raakt de verklaring der woorden. Tot nader verstand der zaaken, konnen wy eerst zien / wat Paulus alhier niet en wil zeggen. VI. Het en is dan niet waarschijnelijk / dat Paulus alhier zoude gezien hebben op een Sonde / die hem quelde. Want in de selve en konde Paulus geen wel-behaagen hebben genoomen; ofte ook daar inne hebben geroemt. vers 9/ 10. Ende die en konde niet genoemt worden / smaadheeden, vervolgingen, nooden, enz. De genade, de welke hem alhier werd toe-gesegt / en ziet niet alleen op de Rechtveerdigmaking; maar op de Heyligmaking, en op de ondersteunende versterking. VII. In het byzonder en is het niet waarschijnelijk / dat hy zoude gehad hebben een tentatie tot Ontuchtigheyd. Want (A.) hy hadde de gave der onthouding / 1 Cor. 7: 6. Ende (B.) hy hadde de vryheyd om te moogen trouwen / 1 Cor. 9: 5. Boven dit / (C.) zoo en was de tentatie tot ontucht noit (boven een andere sonde) genaamt met het woord σκόλοψ. Ende alle zonden hebben de kracht / om iemand te ontrusten. Veel weyniger heeft hy hier VIII. gesien op de zonde van Opgeblasentheyd. Want de Heere en heeft hem geen Hovaardy konnen geeven / op dat hy nedrig / en niet hovaardig zoude weesen.

§ 33. IX. Wy neemen dan / met de voornoemde geleerde mannen / den sin deser woorden / in die ruymte; de welke de Text ons toe-laat / en de welke de

Ana-

Analogie des geloofs kan dulden. Te meer / om dat Paulus spreekt van drie onderschepdene dingen. Namelijk / (1) van een scherpe doorn in het Vleesch, (2.) van een Engel Satan; en (3.) van een slaan met vuysten. Uyt de welke de Leeraaren. Chrys. Theoph. Photius, Theodor. Cypr. Na haar Coccejus, Saldenus, enz. gehaalt hebben een generaalen zin / op de besoekingen des Lichaams, der Ziele, en der Boose vervolgeren. *Saldenus* verstaat dan (1.) door den SCHERPEN DOORN, een lichamelijke quale ofte pijne / zonder die te bepaalen / wat voor een pijne / de zelve geweest zy. Of se nu (gelijk in Job) door den Satan zy veroorsaakt; Als mede / of se een occasie zy geweest van een swaarder strijd voor den Satan / dat en kan men niet bepaalen. Wy weeten / hoe de Heere Jesus / (de welke macht hadde over de lichamen van andere) is gehandelt / Matth. 4: 1. enz. Maar dese doorn in zijn vleesch / gevoegt by den ENGEL SATAN, geeft (2.) te kennen / dat hier ook is geweest een plage aan Pauli Ziele, veroorsaakt door de vyerige pijlen des boosen. Eph. 6: 16. Waarom Camero alhier wel aan-merkt / dat Paulus (na den stijl van Gods Woord) het geene / hier eerst figuurlijk was voorgestelt / door een doorn in sijn vleesch, daar na nader ende met klaarder woorden / gaat verklaaren / dat hier onder geweest zijn des Satans pijlen. Immers het is openbaar / dat Paulus / nevens andere gelovige / met sulken strijd heeft te doen gehad. Eph. 6: 12. met 2 Cor. 7: 5. Daar men hem ziet van buyten en van binnen verdrukt. Soo dat het ook Beza, dat men hier verstaan moet Lichamelijke en Geestelijke Streekingen / zonder juyst te bepalen / hoedanige de selve geweest zijn. Waar by dan (3.) quamen de vervolgingen van de Bedrieglijke Arbeyders / (waar van hy gesprooken hadde Cap. 11: 14 / 15.) sijnde des Satans instrumenten. Alhier te vinden in de woorden des Satans VUYST-SLAGEN, en de welke Paulus vers 10. verklaart door de woorden / smaadheeden, nooden, vervolgingen — — om Christi wille. Van de welke de Satan / in het enkel getal / de Hooft-oorsaak is geweest. Behalven / dat Paulus zulk slag van vervolgers / op een ieder plaatse / heeft konnen vinden; de welke dan onder desen naame van Vuyst-slaanders / of anders / hebben konnen werden uytgedrukt. Ende nademaal / dat dese Vervolgeren waren met een byzonderen haat tegen Paulum ingenomen; soo konde hy driemaal bidden / om ook van de swaarte haarer verdrukkingen te mogen verlost worden. Even gelijk de Heere Jesus / tegen de swaarte van de verzoekinge / zig door bidden wapende. Ende alzoo heeft ook Paulus alhier konnen bidden tegen den swaaren tegenstand van Hermogenes, Alexander de Koper-smit, Hymenæus, Philetus, Demetrius, ende andere bedrieglijke Arbeyders.

§ 34. Ende / nademaal men alle dese dingen zoo klaar in Gods woord / en in het leeven van Paulus kan vinden; zoo is het veel te onbetamelijk / dat men alhier den Satan wil buyten houden; daar hy nochtans zoo klaar werd uyt gedrukt / niet alleen alhier in de Text / maar ook pas te vooren / 2 Cor. 11: vers 13 / 14. en dat met onderscheyding van de menschelijke Arbeyders / en van den Satan zelf. Waarom wy besluyten / dat ook

deſe Text iets by-brengt / tot bewijs van des Satans werking onder de menſchen.

Hier na gaat D. B. over tot andere dingen / en hy ſpreekt / in

Het XXV. Capittel,

Van den Duyvel en ſijne Engelen.

§ 1. MEn kan de ſtoffen / in het 25 Hoofdſtuk van D. B. vervat / zien wederlegt in de 6 en 7. Brief van Philaleethees. Want de Scheedhijm en Segnijriim, werden verhandelt Cap. 8. § 19–40. pag. 186–195. Ende van den Daimoon ſiet men Cap. 7. § 1–79. pag. 144–178. Het geene voorts te ſeggen is van de Goddelijkheyd der taale / dat heeft Philal. omſtandig geleert / in zijn Sevende Brief. Cap. 8. § 1–18. pag. 180–186.

§ 2. In het byzonder / ziet men het gevoelen van D. B. hier ontrent / voor-geſtelt Br. Cap 7. § 1–18. Voorts werd aldaar getoont de nette Leeftijd van de geene / de welke van de Daimonia hebben geſchreven / en de welke daarom / van D. B. ontijdig en tegen de reeden / voor zijn gevoelen werden aan-gehaalt. § 10–19. Ook ziet men aldaar wat / dat men van ouds / voor en na Chriſti tijden / door de Daimonia verſtaan heeft. § 19–79.

Men kan ondertuſſchen ook met malkander vergelijken / ſijn
Paragr. 1–8. of 612–619. met de Br. Cap. 8. § 13–40.
Paragr. 9. of 620. met Cap. 7. § 31–60. en Cap. 8. § 18.
Paragr. 10. of 621. met Cap. 7. § 31–40. en Cap. 8. § 18/19–25.
Paragr. 11. of 622. met Cap. 7. § 39. en Cap. 8. § 4–18.
Paragr. 12–14. of 623/624. met Cap. 7. § 31–41. en doorgaans.
Paragr. 15. of 625. met Cap. 7. § 42–60.
Paragr. 16. of 626. met Cap. 10. pag. 210–225.
Paragr. 17. of 627. met Cap. 7. § 61–69. p. 163–165.
Paragr. 18. of 628. met Cap. 7. § 66. pag. 165–168.

Het XXVI. Capittel

Spreekt, van de Bezeetene.

§ 1. MEn ziet ook dit verhandelt in de Brieven van Philaleethees, Cap. X.

In het byzonder kan men met malkander vergelijken D. Bekkers
Paragr. 1. of 629. met Cap. 10. § 9–15. pag. 212–215.
Paragr. 2. of 630. met Cap. 10. § 9–15. pag. 212–215.
Paragr. 3. of 631. met Cap. 10. § 16. pag. 217.

Paragr. 4. of 632. met Cap. 10 § 17. pag. 218.
Par. 5/7. of 633/635. met Cap. 10. § 3–8/18/21. pag. 210–212.
Paragr. 5/6. of 633/634. met Cap. 10. § 18/19/20. pag. 218.
Paragr. 7. of 635. met Cap. 10. § 3–8/18/21. pag. 210–220.
Paragr. 8. of 636. met Cap. 10. § 22. pag. 220.
Paragr. 9. of 637. met Cap. 10. § 23. pag. 221.
Paragr. 10. of 638. met Cap. 10. § 24. pag. 221.
Paragr. 11–13. met Cap. 10. § 24. pag. 221.
Paragr. 14. of 644. met Cap. 10. § 25. pag. 222.
Paragr. 15. of 639. met Cap. 10. § 26. pag. 223.
Paragt. 16. of 640. met Cap. 10. § 27. pag. 223.
Paragr. 17. of 641. met Cap. 10. § 28. pag. 224.
Paragr. 18. of 642. met Cap. 10. § 29. pag. 224.

Het XXVII. Capittel

Vervolgt van de Beseetene.

§ 1. Men kan de wederlegging van dit Capittel zien/ in Philal. Sevende Brief. Cap. 9/ en 10.

Want het geene D. B. Paragr. 1. vermelt/ is een Sommier van het geene van zijn E. gesegt was in de voorige Verhandeling: ende wy wenschten/ dat D. B. hadde willen practizeeren het geene hy daar verder zegt: dat men zich „ van een waarheyd/ recht-draads na gespeurt/ niet mag laten versetten/ al „ is't/ dat zich van elders hinderpalen op doen/ daar men/ door de onvol„ maaktheyd van ons begrip/ niet over heen kan komen: Want/ dan zoude D. B. zich wel wat ryper hebben bedagt/ eer dat hy de saake van sulken belang/ door den Druk hadde gemeen gemaakt. § 1.

Voorts kan men zijn Paragraphen 1 —— 5. zien tegen-gegaan in Philal. Br. cap. 9. § 1/ 2–24. § 1--5.

Paragr. 5. ibid. § 25. pag. 205.
Paragr. 6. ibid. § 26. pag. 205.
Paragr. 7. ibid. § 27. pag. 205.
Paragr. 8. ibid. § 28. pag. 206.
Paragr. 9. Ziet ibid. § 29/30. pag. 207/208/209.
Paragr. 10. Ziet de Briev. Cap. 10. § 30. pag. 224/225. met Cap. 9. pag. 196. — § 10. 647.
Paragr. 11. Ziet de Brieven/ Cap. 5. § 46–53. met Cap. 9. § 2--31.

§ 2. Paragr. 12/13. spreekt D. B. van Matth. 12: 43. ende Luc. 11: 24–26. Ende hy verstaat aldaar/ door den ONREYNEN GEEST, eenige ONDEUGD, daar zich een mensche voor een tijd af speent. Het welke gebrek/ daar na wederom krachtiger werkende/ daar en-boven noch met § 12,13 647, 648.

meer andere vergeselschapt komt / gelijk het eene gebrek het andere licht mede-sleept / enz. Even eens als Hobbes in sijn Leviath. pag. mihi 78. Voorts bedient hy sich van de woorden van D'Aillon, en beschuldigt Maldonatum, tegen des selfs meening.

Wy zeggen daar op I. dat het is buyten alle tegen-spraak / dat een mensch / die zich door een tijd van eenig quaad bekeert / en niet recht in het herte geraakt is / daar na / wederom instortende / wel seven-maal slimmer word / dan hy te vooren was; en dat ook onse Oversetters sulks hebben gesien en geleert; dat siet men klaar uyt de Texten / Hebr. 6: 4/5 10: 26. 2 Petr. 2: 10. De welke onse Oversetters op de kant / by het teeken [m.], hebben uyt gedrukt.

Maar / dat men II. in de Text wel klaar kan zien een onderscheyd tusschen de gelijkenisse, de welke hier word voor-gestelt / en tusschen de Saake / de welke door die gelijkenisse daar en boven werd geleert.

(1) De Gelijkenisse was het voorstel van een mensch / de welke lichamelijk was beseeten geweest van den Onreynen Geest, ende de welke / na sijne ondankbaarheyd over die verlossing / occasie gaf / om / in de plaatse van EENEN Dæmonium te hebben gehad / daar na met wel SEVEN (dat is Synecdochicè, met VEELE) onreyne geesten / en die noch booser waren / word beseeten en geplaagt.

(2) De Overbrenging van dese gelijkenisse / bestond daar in / dat de Phariseën en Schriftgeleerden, door de wet van God den HEERE waren verlost van haare groove Afgodery en andere sonden. Ja / datse ook door het licht des Euangeliums waaren gebracht / uyt haare onweetenheyd / tot de kennisse Christi. Doch dat dese Phariseën / door haare ondankbaarheyd / Christum verlieten / lasterden / de genade Gods misbruykten / en den Satan dienden / Joh. 8: 44. waar door dan de laatste staat van dat boos geslachte erger zal zijn / als haar eerste staat. 2 Petr. 2: 20/21/22. Even gelijk de staat van die Bedaimonde, op het laatst erger was / als in het eerste / doe hy / niet met seven, maar met maar eenen onreyne Geest besocht was.

§ 3. Ende / om dit te klaarder te konnen uytvinden / soo dient men de woorden een weynig nader in te sien; en dan is het openbaar: III. Dat de Saligmaker de occasie van dese gelijkenisse hadde genoomen / uyt het geene hem / van vs 22. tot hier toe / was voor-gekomen. Daar was dan een mensch / de welke van den Duyvel beseeten was. Dese was van den Heere Jesus verlost. De Jooden hadden den Heere Jesum daar over gelastert. Doch Christus hadde zig verdedigt. Men kan zulks lesen in Philal. Brieven cap. 10. §. 30. Hy hadde ook / by die occasie / gesprooken van des Satans Ryk. Luc. 11: 18. Ziet onder Cap. 33. §3–6. Daar na greep hy de Jooden in het herte door het voorstel van de Sonde in den H. Geest. Matth. 12: 31. Voorts sprak hy van het oordeel / ende van de rekenschap / die men geeven zal van elk ydel woord. vs 36. Ondertusschen en lieten de Phariseën niet na / om Christum noch al meerder te versoeken. Ende Christus wijst haar op het teeken van Jonas, met eenen verkondigende haar swaarder oordeel / datse / boven de Ni-

ne-

neviten en boven de Koninginne van het Suyden, hadden te vreesen. Waar by hy dan daar na gaat voegen een oordeel/ dat haar zelfs hier op aarde zoude treffen/ voor het laatste oordeel. Ende hy toont alsoo/ dat 'er straffen waaren/ zoo in dese, als in de Toekomende Eeuwe. Gelijk vs 32. te vooren gesegt was.

§ 4. Tot vertooning nu van dit oordeel/ dat haar hier op aarde zoude overkomen/ en het geene zoude bestaan in haare verstoktheyd en aanwas in haare zonden; gebruykt de Heere dese gelijkenisse/ die hy neemt van het geene te vooren gebeurt was/ wegens het uytwerpen van den Dæmon. In het welke hy ons (zonder dat hy van de Jooden geperst wierde om na haaren trant te spreeken) vast-stelt dese Onderstelling/ dat de onreyne Geest kan uytgaan en met Slimmer Geesten wederkeeren. Wy sien in dese Stelling/ dat de Heere Jesus/ aldaar spreekt van den onreynen Geest. Matth. 12:43. Luc. 11:24. met het Ledeken τὸ. Dit nu was de naam van den Dæmonium. Matth. 10:1. met vs 8. Marc. 1: 23/26. met Luc. 4:33/35. Ziet dit breeder in Philal. Brieven, Cap. 7. en 10. Dese woord verkondigt/ dat hy was in den mensche/ als in zyn huys, dat hy daar kan uytgaan, en (met Gods Toelatende mede-werking/ Job. 1: 12. 2: 6. Matth. 8: 31/32.) daar in kan weder-keeren. Als de mensch/ door sijne ondankbaarheyd/ geen ware deugden behertigt/ maar het huys met besemen keert en verciert tegen de komste van den gast/ de welke/ tegen sijnen wille/ was uyt-gegaan/ ende daar na alles wederom soo gestelt vind/ dat hy als een welkom gast/ wederom vind het huys (na sijn begeeren) verciert met de sonden/ de welke in haar zelven zijn onreyn: maar/ de welke de Satan houd voor sijn Cieraad/ gelijk de onreyne zeugen beminnen de wenteling in den slik. 2 Petr. 2:22. De nadere occasie van dit wederkeeren was/ dat de onreyne Geest/ (onder de Metaphora van een mensch/ de welke ruste zoekt in sijn ballingschap) gaat door dorre plaatsen/ zoekende ruste/ ende en vindse niet. Waar op hy dan goed vind weder te keeren tot zijn voorgaande huys. Het welke hy dan daar na ledig vind/ en voor sich wel gekeert ende verciert/ soodanig gestelt acht; dat hy daar en boven heenen gaat/ en neemt met hem seeven andere geesten, booser dan hy zelve, ende ingegaan zijnde woonense aldaar. (Het welke alles te verstaan is/ mits en na voorgaande Consent van God. Gelijk Maath. 8: 31/32.) Soo dat het laatste des selven mensches erger word, dan 't eerste. vers 45. Welke uytkomst van gelijke natuur is/ als de Waarschouwinge Christi/ Joh. 5: 14. aan den geenen/ die van sijne 38. jarige geraaktheyd geneesen was. Tot den welken de Heere zeyde: Ziet, gy zyt gezond geworden: en sondigt niet meer, op dat u niet wat ergers en geschiede.

§ 5. Dit was de Onderstelling Christi/ en dit en kan op niemand nader als op den Satan werden toe-gepast. Gelijk zulks ook doet Joh. MALDONATUS in sijne verklaring over dese Text. Ende alsoo wy alhier sijne woorden valschelijk sien aangehaalt. Soo sullen wy zijne eygene woorden hier nevens ter-neder-stellen. Hy verwerpt dan de Allegorische (dat is/ By-spreukelijke) verklaring der geener/ de welke door de woorden/ DORRE PLAATSEN, § 12.

SEN, verſtaan de Heydenen, van de welke de Duyvel wederkeeren zoude/ tot de Jooden; om dat hy aldaar meerder quaad konde doen/ enz. Hier tegen ſtelt hy ſijn gevoelen/ en hy toont wel klaar/ DAT, en OP WAT WYSE, alhier van den Duyvel geſprooken word/ in tegen-ſtelling van den Heere. Sijne eygene woorden luyden aldus:

„ Ego Chriſtum de DIABOLO, tanquam de homine; loqui exiſtimo; ſolent „ enim homines domo ſua pulſi huc illuc per ſola deſertaque loca vagari, ut „ ſedes ſibi quærant, quas commodas non invenientes in priorem domum revertuntur, ornatamque reperientes, multo in ea commodius, quam antequam ea „ expellerentur, habitant. Quod autem ait vers 45. *tunc vadit*, &c. Nihil aliud „ ſignificat, quam eos, qui optimi ſunt, ſi quando, contemta Divina gratia, „ mali fiant, peſſimos fieri ſolere; quaſi pro uno ſpiritu immundo, qui prius „ quam boni fierent, in illis erat, ſeptem in illos ingrediantur. En dan voorts/ een weynig daar na: „ Summa eſt, DIABOLUM in iis, qui boni aliquando „ fuerunt & mali fiunt, libentius & quodammodo commodius habitare, quia „ domus ornamentata, id eſt, myſteriorum cognitio, excultum ſcientia divi„ narum rerum ingenium, & ſi quæ ſunt ejuſmodi, quæ Deo parata fuerant, „ illi ſerviunt. Sic fiunt poſteriora eorum pejora prioribus, &c. En als hy het oogmerk van het vers te vooren had voorgeſtelt/ dan ſegt hy aldus: Cum „ enim per legem DIABOLUS quodammodo ab illis ejectus eſſet, quia edocti „ per legem ſunt Deo uni ac Vero non Idolis non DIABOLO ſervire contempta „ Dei gratia, digni facti ſunt, ut ſeptem in eos, pro uno immundo ſpiritu, ſpi„ ritus ingrederentur. Huc TOTA TENDIT PARABOLA; ſegt hy. Voorts toont hy/ dat men/ door de woorden Seven moet verſtaan Veele. Ende in alles blijkt/ dat Maldonatus het geheele Verhaal op den Duyvel t'huys brengt. Waarom wy ons niet genoeg konnen verwonderen over de loſſe Onbedagtſaamheyd/ (op dat ik niet ſegge over de Onchriſtelijke Trouwloosheyd) als D. B. ſoo (zonder na te ſien of D'Aillon Waarheyd ofte Onwaarheyd verhaalt) Paragr. 12. ſchrijft. „ Sulk eene uytlegginge van eenen Jeſuit, „ welk volk toch altijt gereeder met den Duyvel is, dan wy, behoorde ons te „ meerder te overtuygen.

Ziet daar D. B. ongegrond Beſluyt.

§ 6. By deſe klare onderſtelling Chriſti nu word vergeleeken het oordeel over de Vyanden Chriſti/ door deſe woorden/ ALSOO (ὅτως) zal het ook met dit boos geſlachte zyn. Het zy/ dat men/ door deſe woorden/ wil verſtaan de Jooden, of anders in het byzonder/ de Phariſeën en Schriftgeleerden, de welke vers 39. genaamt waren het boos ende overſpeelig geſlachte; met Matt. 16:4. Het blijft doch zeeker/ dat de ſaake/ die van haar geſegt wierde/ daar op uyt quam: datſe den beſeetenen van den Duyvel daar in zouden gelijk zijn/ dat haar laatſte erger zoude weſen dan haar eerſte. Want ſy zouden/ om hare ondankbaarheyd/ door Gods rechtveerdig oordeel/ van haare kenniſſe werden berooft/ ſy ſouden overgegeven worden aan haare begeerlijkheeden/ ende aan de werkingen des Satans. Gelijk God de HEERE de geene/ de welke ondankbaar/ tegen het licht van haare conſcientie/ ſondigen/ wel meer gewoon is te ſtraffen. Rom. 1:21/24. 2 Theſſ. 2:10/11. Joh. 12:40.

Al

Al het welke / door de uytkomst daar na / ook is gebleeken. Ende aldus kan men sien; hoe alhier te passe quam de gelijkenisse / de welke Christus voor-stelt ende de saake / de welke hy daar by vergelijkt / door dat uytgedrukte woord ALSOO zal het zyn.

§ 7. Men ziet hier dan / (1) Hoe onchristelijk dat Maldonatus werd aangehaalt. Item / (2) Hoe ydel dat hier is het argument het geene uyt de ordre, Luc. 11: 24–26. werd opgesogt. Want (A) het voorgestelde gaf de stof van dese gelijkenisse / en (B) bevestigt te meer / dat'er van den Satan gesprooken word. Men ziet ook (3) hoe de Heere Jesus / met de onderstelling van sijne gelijkenisse / een waarheyd heeft willen leeren / en daar by (4) een tweede waarheyd heeft willen toe-passen. En men denke (5) tegen Paragr. 14. daar by / dat in den mensche / na den val / soo wel zijn overgebleeven de Ken-zaaden van Waarheyd, Rom. 1: 19/20. als van het werk der wet. Rom. 2: 15. Ende dat daarom de Heere Jesus geen redenen heeft gehad / om minder de Waarheeden als de Zeeden te leeren. Want doch (6) in de vernieuwinge des menschs / word zoo wel het Verstand verlicht (Eph. 1: 17/18.) als de Wille geheyligt. Phil. 2: 13. Ps. 51: 8/9. 1 Thess. 5: 23. § 13. § 14.

§ 8. Op sijn Paragr. 15. zeggen wy / dat het Christo tot oneere soud zijn / indien hy anders hadde gelooft / dan hy sprak; Ziet Philal. Briev. Cap. 9. En dat / in het byzonder / het een harde wijse van seggen zoude zijn / als men wilde seggen / niet het Lichaam van de Sonne / maar het schijnzel van de Son gaat op. Want sijn schijnsel kan / soo hy zelf boven den Horisont niet gesien en word / ook van ons niet gesien worden. Maar ook is het een onnoosele swarigheyd, dat men hier wil onderscheyd maken / tusschen de woorden de Son gaat op, ofte het schijnsel van de Son gaat op, om daar uyt te willen bewijsen / dat de Heere Jesus gevoelde met veele, doch sprak alleen met weynige. Voorts zy / met een woord / gesegt / dat de Heere Jesus / in desen gesprooken heeft / met den gantschen stijl van Gods woord: Als Eccl. 1: 5/6. Psal. 19: 5/6. Jos. 10: 12/13. Jes. 38: 8. Ps. 104: 19. Marc. 16: 2. Gen. 15: 12. Jud. 5: 31. Amos 8: 9. Ende dat hy / als Schepper van Hemel en aarde / wel wist / wat hy daar van moeste leeren. Waar mede wy dit stuk tegen-woordig eyndigen; om dat D. B. wegens de Beweeging van de Son ofte van de Aarde niet meer en handelt. § 15.

Hoe nu vorder de Heere Jesus zoude noemen de siekte van 't Konings-seer ofte van St. Jans-Evel, daar van en kan niemand iets zeekers bepalen. Het is ons in deesen genoeg / dat de Heere Jesus en sijne Apostelen de Beseetene niet alleen genoemt hebben met den naame / waar mede de Jooden die noemden; maar dat sy ook de selve verklaart hebben met andere woorden van Satan, en van Duyvel, en gesegt hebben / dat sy daar van overweldigt en gequelt waaren. Ziet dit verbreyd in Philal. Brieven, Cap. 7. § 35–41. en Cap. 10. § 9–31.

§ 9. Paragr. 16/17. word van D. B. niets by gebracht het geene in den grond niet en is wederlegt in Philal. Brieven Cap. X. §. 15–18/20/22. Men weete dan / tot verstant van Marc. 16: 17/18. maar kortelijk. Dat aldaar be- §16,17.

ooft word / (1) Het uytwerpen der Duyvelen (*Daimonia*) in Jeſu naame. Het welke ook verbult is in de tyden Chriſti en ſijner Apoſtelen: als in de voornoemde Brieven is getoont. Men doe daar by Act. 8: 6/ 7. En ſoo is dit ook gebleeven noch lange daar na; volgens het verhaal van Juſtinus Martyr in ſijn t'zamen-ſpraak met Trypho, de Joode; als ook / van Irenæus libr. 2. cap. 57. pag. mihi. 127. Origenes Contra Celſum, enz. Daar na word (2) belooft: Met nieuwe tongen zullen ſy ſpreeken, en dit is verbult Act. 2: 4. 10: 46. en 19: 6.

Vorder word 'er belooft: (3) Slangen zullen zy opneemen. Dit was ook voorſegt / Jeſ. 11: 8. en een ſtaaltje daar van ſiet men / Act. 28: 3. De volgende toeſegging is: (4) Al is't dat ſy iets doodelijks zullen drinken, dat en zal haar niet ſchaden. De verbullinge hier van / verhalen ons de Hiſtorien van Johannes / den Apoſtel / en van veele andere. De (5) belofte was / Op kranke zullen zy de handen leggen, en ſy ſullen geſont worden. De verbulling hier van ſiet men Act. 28: 8/ 9. met Act. 5: 15/ 16. 19: 11/ 12. Jac. 5: 14. Soo verre dat ſelf de dooden door haar wierden opgewekt. Aldus klaar worden deſe teekenen van malkanderen / zoo wel in de Belofte / als in de Verbulling / onderſcheydentlijk genoemt. Soo dat het maar enkel verdraayingen zijn / als men die klaare woorden eenen anderen ſin wil geven.

§18, 19, 20. § 10. Paragr. 18/ 19/ 20. ſoekt D. B. krachteloos te maaken / die nadrukkelijke Text. Luc. 10: 17–20. Men ziet de Text verhandelt in de Brieven, Cap. 7. § 58. en Cap. 10. § 15. num. V. Ende wat aangaat ſijne twee nieuwe exceptien. Daar op ſeggen wy / I. Dat de woorden: de kragt des Vyands (hier niet en konnen werden opgenoomen / door een Hebraiſmus, dat is / een Hebreeuſche ſpreek-wyſe, (waar door het laatſte Subſtrantivum, in de t'zamenvoeging der twee Subſtantiva, is in de plaatſe van een Adjectivum.) Want hier ſtaat een uytgedrukt Ledeken, het welke eenen byzonderen Vyand aan-wijſt. Soo dat de woorden τὴν δύναμιν τȣ̃ ἐχθρȣ̃ beteekenen de kragt DES Vyands, met nadruk / en niet een Vyandlijke kragt: ende dit paſt byzonder op den geenen / die daar na genoemt word SATAN. En daar ſtaat Matth. 13: 39. de Vyand .... is de Duyvel.

Op ſijn tweede Uytvlugt, als hy door den Satan verſtaat alle quaad / dat oorſpronkelijk van den Satan is gekoomen / en als hy / door de onreyne Geeſten wil verſtaan hebben ſware krankheden. Dat is (als ydel) wederlegt in Ph. Br. cap: 10. en 11. Voorts nemen wy de woorden van den Heer BEZA volkomen over; ende wy verklaren / Eph. 6: 12. in ons XXX. Capittel, § 18/ 19/ 20. Gelijk ook onſe Verklaring over Apoc. 12: 8. en Jeſ. 14: 12. gegeven is / boven Cap. 18. § 14. Waar mede wy dan over gaan om nader te onderrigten / in

Het XXVIII. Capittel.

Van eenige byzondere Uytwerpingen der Duyvelen.

§ 1. Na dit algemeen / gaat D. B. over / om sijne algemeene verklaaringen t'huys te brengen op sommige Texten / de welke hy dan noemt paragr. 1. en hy begint te verhandelen/paragr. 2. de Texten Marc. 1:23—27. met Luc. 4: 33--36. In welke Texten gesprooken word van een mensch met eenen onreynen Geest, anders Luc. 4: 33. van een mensch, hebbende eenen Geest eens onreynen Duyvels. Alwaar men ziet een onderschepd tusschen den mensch / en den onreynen Geest. Anders genaamt een Geest eens onreynen Dæmons. Gelijk Apoc. 16: 14. geesten der Duyvelen: dat is / Dæmonsche Geesten / ofte alhier een Dæmonsche onreyne Geest. Volgens dien Regel / de welke boven / § 10. is aangeweesen. Daar zijn 'er / de welke hier door verstaan den waarseggende Geest van Pytho. Het zy hoe het zy / het was altoos een quaden Geest. Ende daar wierd / uyt dit voorval / vastgestelt / dat de Heere den onreynen Geesten gebood, en sy voeren uyt. vs. 36. Dit nu te verklaren door een Dulligheyd, is wat te sober. Te meer / om dat dan die Dulle mensch daar na / zoo wijs word gemaakt: dat hy van Jesum hoorde, ja dat hy / uyt sijn eerwaardig sitten in de Synagoge, konde besluyten / dat de Heere Jesus de Messias was. Soo verre / dat die Dulle man zoo KRACHTIG uyt de Schrift hoorde bewijsen / dat Jesus de Messias was. Dit is dan in der daad al-een wijse Dulle man geweest / de welke zoo kon oordeelen van de Kragt van eenig bewijs van zoo een gewigtig hoofdstukt. Als dan paragr. 3. de Heere Jesus den onreynen Geest bestrafte / soo bestrafte hy slechts (na B. seggen) dien man / die zig daar voor hield / als of hy was / die onreyne Geest. § 1, 2. 649. 650. § 3. of 651.

§ 2. Doch de nietigheyd van dese Uytvlugt kan men leesen in Philal. Brieven Cap. 10. § 12--15/ 18/ 19/ 20/ 23/ 24. Ende men ziet daar-en-boven wel klaar / dat 'er onderschepd gemaakt word (1) tusschen hem / die uytging / en hem / van wien hy uytging. Daar was (2) een ander / de welke in het midden wierp / en een ander / die geworpen wierd. Daar was (3) iemand / de welke niet beschadigt wierd / als de andere van hem uyt-voer. Ende die / in het getal van veele / segt: ONS vs 34. om dat 'er / in die Land-streeke / sulke veele waren. Ende (5) als D. Bekker van HOBBES in sijn Leviathan pag. mihi. 78. en 661. over-neemt te zeggen: dat Christus den onreynen Geest niet anders en bestrafte / als hy bestraft heeft de Koortse Luc. 4: 39. en de Winden. Matth. 8: 26/ 27. Dan behoorde D. B. de woorden van Hobbes te hebben konnen examineren en te wederleggen; met hem te toonen: dat 'er nooit getoont zal worden / dat de Koortse en de Winden tegen den Heere Jesum hebben gesprooken: gelijk de onreyne Geesten hebben gedaan; maar wel / dat de Heere haar heeft bevoolen / gelijk God beval in de Schepping over de spraakeloose

Schepſelen / en in andere wonderdaden meer. Doch nergens vind men / dat die ſchepſelen Gode hebben geantwoord / gelijk hier de t'zamen-ſpraak was (*vice verſa*) over en weder.

§ 3. Het tweede exempel is het voorval in het Land der Gadarenen en Ger-
§ 4--18. geſſenen. Matt. 8: 28--34. Marc. 5: 1--17. Luc. 8: 26--39. Wy zullen (om
652, D. B. hier in te volgen) (1) zien den ſtaat van deſe menſchen. (2) Daar na
653. de wijſe van hare geneeſing / en (3) dan de plage over de Verkens. Daar is in het verhaal van deſe Hiſtorie een kleyn verſchil: Want Mattheus noemt 'er twee / Doch Marcus en Lucas / maar een. Lichtelijk / om dat die eene was de fameuſte / en het ſwaarſte bezogt / met een geheel Legio; ende die den eenen noemt / die en ſluyt de andere niet uyt.

§ 4. De Toeſtand van deſe menſchen / voor hare geneſing / was / datſe waren beſeten van den Duyvel, Matth. 8: 28/ 33. Luc. 8: 36. ofte van de Duyvelen τὰ δαιμόνια. vers 38. Het welke Marcus noemt een menſch met eenen onreynen Geeſt, Marc. 5: 2/8. anders een Beſetene, vers 15/16. En Lucas maakt ook onderſchepd tuſſchen den Beſetenen / vers 36. en den onreynen Geeſt, vers 29. Ja hy noemt dien onreynen Geeſt in het ſelfde 29. vers / met den naam van daimon.

Het is nader aan-te-merken / dat de ſelfde Onreyne Geeſt ende Daimoon ſegt / dat ſijn naam is LEGIO, en hy geeft 'er de reden van die benaminge by: Want WY ZYN VELE. Marc. 5: 9. Ende het is hier zeer aanmerkelijk / dat niet alleen zoo de Duyvel zegt / maar NB. dat de H. Lucas, (door eenen onfeylbaren Geeſt ſchrijvende) ſegt dat de Daimoon gaf antwoord / dat ſijn naam was LEGIO, Want NB. veele Duyvelen (δαιμόνια) waren in hem gevaren. Zoo dat Lucas, die antwoord van den Duyvel voor recht verklaart. Ende Marcus ſegt daar na / van dien man / dat hy het Legion gehad hadde. Marc. 5: 15.

Hierom word 'er ook geſprooken van Duyvelen in het Veel-getal. En daar toe dienen de veel-tallige woorden van WY, ONS, SY, HAAR, Onreyne GEESTEN en DUYVELEN, Marc. 5: 12/13. ende wanneer het / in het Enkel getal / voor-komt / dan ziet het op het woord Legio, *Collective*. Men ziet dit Veel-getal Luc. 8: 31/32/33/35. ende (het geene alle tegen-ſpraak doet verdwijnen) Marcus zegt / met uytgedrukte woorden / Marc. 5: 12. Ende ALLE de Duyvelen baden hem. Καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν πάντες οἱ δαίμονες, λέγοντες. Indien nu door die / ALLE moeten verſtaan worden een geheel Legio Siektens ofte Dulligheden; ſoo zijn 'er ontrent 3000. of 6000. of meerder ſiektens in dien eenen menſche geweeſt. 't Geen ongerijmt is.

De Gevolgen en Werkingen van deſe Bezeetene waren / datſe waren zeer wreed, woonden in de graven / en waren niet te temmen. Waar in ſy den dolle menſchen niet ongelijk waren. Doch / alzoo het hier niet op aan komt / zoo achten wy de breeder verbreyding hier ontrent geheel onnoodig.

§ 6. of § 5. Wy gaan dan met D. B. voort / om te ſien / op wat wijſe / dat deſe
654. menſchen zijn geneeſen. Paragr. 6. Als hy nu Jeſum van verre zag, liep hy toe,

en-

ende Aanbad hem; niet met een religieusen dienst / maar door een uytgeperste groot-achting van Jesus / die hem te sterk was / ende waar van de Dæmones genoegsaam de proef hadden gehad.

Sy riepen dan / Jesu gy Zoone Gods, wat hebben wy met u te doen? Zijt gy gekoomen, om ons te pijnigen voor den tijd? Matth. 8: 29. Of / gelijk Marcus segt / Wat heb ik met u [te doen] Jesu, gy Zoone Gods des Alderhoogsten. Ik besweere u by God, dat gy my niet en pijnigt. Dit en was geen stemme van den Bezeetenen / maar van hem of haar, die gelast wierden / om van den mensche uyt te gaan. Marc. 5: 8. Luc. 8: 29. Want die verlost wierde / en wierd na de verlossing niet gepijnigt / maar van sijne pijniging verlost. Ook en is het niet apparent / dat die mensche / (de welke [zoo CALVINUS segt] van den Duyvel wierd opgehouden in de graven / om haar te meer te verschrikken / door haar aan-staande dood) Jesum zoo ten eersten en zoo omstandig zoude hebben gekent. Maar alle omstandigheden geven klaar te kennen / dat dit is geweest de Tale van den Duyvel / de welke voor sijnen Richter vreesde / ende hem ondertusschen stout dorst aan-spreeken / om / by alle zijne zonden / ook nog dese daar toe te voegen. § 7. of 655.

De Duyvel rekent / dat hy gepijnigt word / als hy geen quaad mag doen / en zig in dat quaad doen niet en mag vermaken; Item / als de Duyvelen moeten swichten voor een grooter Magt; Ende als se haare Verdoemenisse zullen verswaart zien in het Oordeel des Grooten Dags. Niet dat wy / uyt dese hare woorden / zouden mogen besluyten / dat de Duyvelen zouden kennisse hebben van den tijd van het laatste oordeel. Want die is selfs aan de Engelen niet bekent. Marc. 13: 32. Maar / om dat sy (volgens het geene / boven Cap. VIII. geleert is) kennisse hebben van hare verswaring / wanneer dat haar Plagen van de menschen / hier na / een eynde zal hebben. 2 Petr. 2: 4. Judæ 6.

§ 6. Het is dan ten eenemaal onnoodig / dat men tegen dese Goddelijke Waarheyd wil ophaalen een Historietje / van een Vrouwe te Franeker § 7/8. Ende soo en komt ook hier niet te pas / te ondersoeken: of de naam Legio, wel of qualijk gegeven wierd. Want de onfeylbare Geest geeft (A) dien naam / ende daar by (B) de redenen / waarom / dat hem die naam toe-quam. Siet boven § 4. Het is dan maar beuselen, als men § 9. segt / dat men nooit aan de Legerplaatse den naam van Legio geeft. Want niemand doet hier zoo; en men maakt wel expres onderscheyd tusschen den Bezeetenen / en den Besitter. Boven dit soo vraagt de Heere Jesus / maar na uw naam, en niet na u lieder naam. Want voor die Vrage / was de Besitter maar als een bekend / ende daar op wilde Jesus zijn Vrage dan Bouwen. Gelijk hy / in andere voorvallen / ook van verre vraagt / Luc. 24: 17/19. Joh. 21: 17. enz. in dingen die hy wel wiste. § 7, 8. 655-656. §9. of 657.

§ 7. Soo en dient ook hier niet ter zaake / dat 'er Paragr. 10. word by-gebragt / uyt 1 Sam. 28: 12/14/15. Want dat geheele werk is daar maar voorgevallen / onder de Personagie van Samuel (gelijk Cap. 23. geleert is.) Maar hier spreeken de Euangelisten zelver / aldus: Ende ALLE Duyvelen baden hem. § 10. of 658.

hem. Marc. 5: 12. en het was Lucas zelf / die (uyt sijn eygen motief spreekende) zegt; dat de reden van de naam Legio was: Want veele Duyvelen waren in hem gevaren; enz. als boven § 4. te lesen is.

§ 11. of 659. § 8. Hoe slegt is het dan / dat D. B. dit verswijgt? en Paragr. 11. derft seggen / dat het maar een seggen van dien armen LYDER was, dat hy, als op den naam van veele Dæmons bad, om in den afgrond niet te varen. Ende de redenen / waarom de Heere alhier zoo een Legio heeft willen laten werken / en behoeven wy niet te geven. Alhoewel wy 'er wel redenen genoeg van konnen zien. Maar het en past ons niet wijser te willen wesen / boven het geene geschreeven is. Wy zeggen daar van iets onder / § 9. numero 8/9/10.

§ 12, 13 660. § 9. De Argumenten, de welke D. B. Paragr. 12/ 13. neemt / van de kortheyd harer verblijf in de Verkens / en dat se oversulks haar oogwit niet en „ hebben bereykt / om niet in den afgrond te varen / die en konnen hem niet hel- „ pen; zoo lang het niet en blijkt: I. Dat de Dæmons hebben geweeten / dat de ontrent twee duysend swijnen / (Marc. 5: 13.) ten eersten zouden storten in de Zee. Als mede / II. Dat de Heere Jesus haar heeft toe-gesegt / dat se niet in den afgrond zouden varen. Ende III. soo lang 'er niet beweesen word / Waar dat de Dæmons / zedert haar invaren in de Verkens / zijn gebleven.

Het is nu seeker (1) dat de Dæmons van toekomende gebeurlijke dingen geen vaste kennisse konnen hebben. Ziet de Brieven Cap. 5. 59--65. Dat ook (2) de Heere Jesus haar maar heeft toe-gelaten / om in de kudde swijnen te varen. Matth. 8: 32. Marc. 5: 13. Luc. 8: 32. Maar (3) op haar versoek / wegens den Afgrond / en spreekt hy niet een eenig woord. Daar en staat ook (4) niet / dat de Dæmons de swijnen hebben in de zee geworpen. Ik weet wel / dat het van sommige zoo word opgenoomen. Maar men behoeft dit hier niet toe te geven. Want daar word wel onderscheydentlijk getoont / dat het was een andere daad / waar door de Dæmons, uytvarende uyt den Besetenen / henen voeren in de Kudde Swynen; ende waar door de geheele Kudde swijnen stortede van de steylte af in de zee, ende storven in het water. Matth. 8: 32. Marc. 5: 13. Luc. 8: 33. Doch / in dit versmooren van de swijnen / en word geen Dæmons daad vermelt. (5.) En / noch weyniger word 'er vermelt / waar dat de Dæmons / na die tijd / zijn gebleeben. Waarom D. B. niet en kan bewijsen / (gelijk hy wil affirmeren) dat de Dæmons zijn gegaan na den Afgrond / en haar oogwit van haar principaal versoek niet en hebben verkregen. Men ziet dan (6.) dat het versmooren van de Swijnen is een rechtveerdig oordeel Gods over dese Gadarenen en Gergesenen, de welke / tegen Gods wet / hier in haar vuyl gewin zochten. En (7) dat het is een vermaak van den Duyvel / als hy de menschen mag plagen / in haar persoon of goederen. Om (8) Christum / daar door / maar meer en meer in den Haat te helpen / zoo verre hem sulks wierd toegelaten. Dat ook / (9) alhoewel eene Duyvel genoeg is / om den mensche te plagen / de Heere nochtans / om alhier zijn magt te bewijsen / gewilt heeft / dat 'er een geheel Legio in desen Lijder zoude weesen / en dat dit zelve Legio, de geheele kudde

van

van ontrent twee duysend Verkens zoude in-neemen. Zoo dat (10) de Heere in dit alles heeft willen toonen: Hoe dat het gantsche Geslacht van de Helle/ geheel bepaalt is door Gods Macht en Wille. En dat ook (11) in den Besetenen waren geweest waare Weesens/ de welke uyt den mensche verplaatst wierden in de Verkens. Op dat men (12.) zoude Vreesen voor Gods groote magt/ en hem danken voor de genadige verlossing.

§ 10. Men en behoeft hier dan/ Paragr. 14/15/16. niet te ondersoeken/ of de Magt Christi grooter bleek in het genesen van den Beseetenen, of in het verleggen van het Legio Dæmons. Want/ (na het gemeen gevoelen) genas de Heere den Beseetenen/ en hy plaagde te gelijk de Gadarenen/ door het versenden van de Dæmons/ en door het ombrengen van de Swijnen. Daar dan Jesus de Eere van beyde dese daden heeft; Wat behoeft daar betwist te worden/ in welke daad de grootste eere stak? Ende dat de Heere/ in het uytwerken van sijne oordeelen over den Sondaar/ niet alleen quade menschen/ maar ook de Dæmons gebruykt/ is in de Brieven, en ook in dit mijn geschrift/ genoeg te leesen. § 14, 15, 16. 661.

§ 11. Paragr. 17. soekt D. B. krachteloos te maken ons bewijs/ het geene wy nemen van Christi t'zamen-spraak met de Dæmons; ende hy vergelijkt wederom dit voorval met de t'zamen-spraak van Saul met Samuel. Doch hier op is boven § 10/ met 2/ en 4. al geantwoord. Ende alle de omstandigheden/ zoo wel in het Bidden, als in het Uytvaren, ende wederom Invaren, zijn zoo klaar/ dat soo een geringe Uytvlugt/ dat niet en kan verdonkeren. En zoo en kan ook dese klare geschiedenisse niet werden te niete gedaan/ door de Historie van dien man te Fraueker. Paragr. 18. Want alhier zijn geheele andere Omstandigheden/ en getuygenissen van den H. Geest: En zodanige/ en zijn'er niet in den man te Franeker. Wy laten dan die Historie in haar waarde/ en in haar onwaarde. Ik zie/ dat D. B. dien man beschuldigt/ als GIERIG; zoo verre/ dat hy door Gierigheyd tot Raserny is gebragt. Heeft God de HEERE, dien man ook daar voor geoordeelt/ en is hy in die zonde gestorven? zoo heeft die man een slecht eynde gehad. Ik voor my en weet niet/ of men iemand al zoo licht voor een gierigaard mag uytmaken. Want daar toe staat een swaar oordeel/ 1 Cor. 6: 10. ende daar toe behooren zoo veel omsigtige bepalingen/ eermen daar van de regte toe-passing kan maken; en noch meerder/ eer men mag seggen/ dat iemand DAAR DOOR tot raserny gekomen is. Doch dit zy maar als in het Voorby gaan gesegt. De saake/ die hier te ondersoeken is/ raakt den Bezetenen. § 17. § 18. 662.

§ 12. Waar van D. B. Paragr. 19. over gaat tot de verhandeling van Matth. 9: 32. Luc. 11: 14. Doch in de zelve en komt niet nieuws voor/ het welke in de Brieven Cap. 10. en ook hier boven niet wederlegt is. Het zelfde hebbe ik maar te zeggen op Matth. 12: 22. Als mede op de Text. Matth. 15: 21--28. met Marc. 7: 24--30. Ende de Historie van die Borgers Dochter te Amsterdam, laaten wy in haar waarde en onwaarde. Wy hebben Exempelen en Getuygenissen genoeg in Gods Woord. Ende daar onder is het klaar het geene ons geleert word van Maria Magdalena, Luc. 8: 2. Marc. 16: 9. § 19. 663.

Welke

Welke hiſtorie vergeleeken / met het verhandelde van hem / die het Legion ge-
§ 20. had hadde / (boven § 1–6.) geen verklaringe meer vereyſcht.
664. § 13. De Hiſtorie van de Vrouwe / de welke achtien jaren lang een Geeſt
der Krankheyd gehad hadde, Luc. 13: 11. word ons verklaart / vs 16. met
§ 21. deſe woorden van den Heere Jeſus / dat de Satan haar nu achtien jaren gebon-
665. den hadde. Alwaar (1) het woord Satan ſtaat met het Ledeken ὁ σαλανᾶς.
Ziet Cap. 1. § 17. (2) Ook worden van den Heere Jeſus en zijne Apoſtelen de woorden Dæmon, Satan en Duyvel, voor een genoomen / Actor. 10: 38. Matth. 12: 26. met 24/ 27/ 28. of Marc. 3: 23/ 26. met 15: 22. Ziet die breeder in de Brieven, Cap. 7. § 7/ 31--36. Ende / Wat (3) aangaat de woorden / den Geeſt der Krankheyd, dat was de Geeſt, de welke krank maakte. Ziet de Brieven Cap. 10. § 20. pag. 219/ 220. ende zoo voorts. Gelijk over het XXVſte Hoofd-ſtuk getoont is. Als wanneer men zal bevinden / dat D. B. Cap. 26: § 6. verkeerd / op de Siekte zelf / den naam van Geeſt wil toe-paſſen. Niet minder is het (4) ydel / dat men deſe Hiſtorie wil vergelijken met David / uyt kracht van de twee texten 1 Reg. 5: 3/ 4. en Pſ. 38: 7. Want (A) die texten hebben gantſch geen gemeynſchap met malkanderen / en ſpreeken van geheel andere ſaaken / en voorvallen ; doch alhier word geſprooken van de ſelfde ſaake / en van het zelfde Voorval ; als 'er geſprooken word van den Geeſt der Krankheyd, de welke daar na genoemt word met de naam van Satan.

Maar (B) Salomon (een Voorbeeld van de Heere Jeſus) zoude den Tempel bouwen ; om dat hy de handen ruym hadde. Want de HEERE hadde hem van rondtom ruſte gegeven, daar en was geen tegen-partijder, nochte bejegening van quaad. 1 Reg. 5: 3/ 4. Doch dit en heeft (C) geen gemeenſchap met Pſ. 38. Want daar en word / in dien Pſalm niet geſprooken van een Satan, die met eenen genoemt was een Geeſt der Krankheyd, (gelijk hier.) Maar David / voor die tijd / ſwaar van God zijnde verſogt / met een ſwaare Krankte / ende groot Jammer / beklaagt zijne elenden / belijd zijne zonden / en ſmeekt ootmoedig om Genade ; zeggende ook / onder anderen Pſ. 38: vs 7. Ik ben krom geworden, ik ben uytter-maten zeer neergeboogen ; ik ga den gantſchen dag in 't ſwart, en vs 8. Want mijne darmen zijn vol van verachtelijke [plagen.] enz. (D) Waar is hier het minſte gewag van een Tempel te bouwen? Of / (E) wie heeft ooit geleert / dat alle lieden / de welke / door ſiekte / krom gaan / van den Satan beſocht zijn? Wat is Texten te verdraeyen / ſoo dit geen Texten te verdraeyen is? Boven dit / ſoo en is het (F) geen ſonde / dat iemand Vyanden heeft / ende door de zelve verhindert word in het bouwen van den Tempel : Ook (5.) en ſtaat 'er / 1 Reg. 5: 4. geen Satan met het Ledeken, om op den Duyvel te wijſen ; dog daar ſtaat alleen אין שטן *Een Saataan* ; dat is / daar en is geen Satan (verduytſcht Tegenpartijder) nochte geene bejegeninge van quaad ; om ons te wijſen / op de menſchelijke hinderpalen in het bouwen van den tempel. Men kan hier by-voegen het geene wy Cap. 16: § 12. enz. daar over hebben aangemerkt. Daar is dan alleen overig / dat wy noch iets ſeggen /

Capittel XXIX.

Van de Maan-sieken.

§ 1. Wat onse voorname Gods-geleerden van dese Maansieken seggen/ ziet men kortelijk in de Brieven, Cap. 10. § 13. pag. 214. De Texten/ die van soo een staaltje spreeken/ zijn/ Matth. 17: 14--21. Marc. 9: 17—29. Luc. 9: 37—43. en de ongemakken/ de welke den Maan-sieken treften/ kan men daar omstandig lesen. Alleen komt ons hier in bedenking; hoe verre men alhier de Werkingen der Dæmonia kan vinden. Men vind dan/ dat niet alleen de Vader van den Maansieken Soone/ segt mijn zoone is maansiek, en in swaar lijden. Matth. 17: 15. Maar dat Matthæus Cap. 4: 24. self getuygt/ dat de Heere Jesus genas van den Duyvel bezeetene en Maansieke. De OORSAAK nu van dese quale/ word van Jesus genaamt τὸ δαιμόνιον, Matth. 17: 18. de Duyvel, (en zoo doet ook Lucas/ Cap. 9: 42.) de welke daar na wederom van de Discipelen genoemt wierde HEM, αὐτὸ vs 19. te weten/ Dæmonion; en zoo zegt ook Marcus, siende op het woord πνεῦμα, vs 25. met 28. Anders noemt hem de Vader eenen stommen Geest, de welke hy seyde/ dat sijn Soone hadde. Marc. 9: 17. Marcus en de Vader noemen hem den Geest, die den Soone scheurde/ vs 20. Luc. 9: 39. De Heere Jesus noemt hem den Onreynen Geest, item/ den stommen en den dooven Geest. Marc. 9: 25. Lucas noemt hem ook Daimonion, en den onreynen Geest. Luc. 9: 42. Al het welke gezegt zijnde van een en de selfde/ op niemand anders en kan passen/ als op den Duyvel, gelijk ons dat met weynige woorden zegt Petrus. Actor. 10: 38. Het welke in het breed getoont word/ in de Brieven Cap. 7. en 10. NB Cap. 10. § 20. 1. of 666.

§ 2. Als nu de Heere den Maansieken Soone genas/ zoo word wel uytdrukkelijk onderschepd gemaakt tusschen den sieken/ en tusschen de oorsaak der quale. Want Marcus segt/ dat Jesus den onreynen Geest bestrafte, seggende tot hem, gy stomme en doove Geest, ik beveele u, gaat uyt van hem, ende en komt niet weder in hem. Marc. 9: 25. met Luc. 9: 42. Matth. 17: 18. Welk bevel van de Heere Jesus ook is achtervolgt/ en gehoorsaamt. Want de Duyvel [τὸ δαιμόνιον] ging van hem uyt, en het Kind wierd geneesen van dier uyren af. Matth. 17: 18. Of/ gelijk Marcus zegt/ HY (t. w./ de onreyne, stomme en dove Geest) roepende, en hem (t. w. den Soone) zeer scheurende ging uyt, en het Kind wierd als dood . . . . en Jesus hem by der hand grijpende, rechtede hem op: en hy stond op. Marc. 9: 26/ 27. met Luc. 9: 42. Allwaar men klaar ziet/ het onderschepd tusschen het uytgaan van den Geest, enz. en tusschen het geneesen ofte het oprechten van het Kind/ het welke van den uytgaanden Geest/ enz. gescheurt was; en uyt den welken de Duyvel wierd uytgeworpen. 2. of 667.

§ 3. of § 3. Wy en behoeven dan/ om te koomen tot kennisse van de quale des
668. Soons/ niet te zien wat de Vader daar van seyd: Want daar staat genoeg beschreven wat de Heere Jesus/ en de Euangelisten daar van geleert hebben. Dewelke hier (gelijk over al) hebben gesprooken/ na waarheyd/ en niet/ tegen haar beter weeten/ gelijk men gewoon is te spreeken/ soo D. B. zegt/ Paragr. 3. Waar tegen men leesen kan de Brieven, Cap. 9. pag. 196–209. Dat nu voorts D. B. de Toevallen en de gevolgen van dese plage vergelijkt by de Vallende Siekte, dat en is zoo wonder niet: Onse Oversetters zijn hem zoo voor-gegaan. Matth. 4: 24. not. 22. Ende dan zoude het hier in bedenking moogen komen: Of het niet beter ware/ dat men/ na den Stijl van Gods woord/ den naam van de Vallende Siekte veranderde in den naam/ dewelke wy hier van den Apostel Mattheus hooren noemen. Want D. B. doet niet wel/ als hy Paragr. 4. desen Man doet aansien voor den geber van desen
§ 4. of naame. Om dat men Matth. 4: 24. klaar genoeg zien kan/ dat Mattheus
669. desen naam gebruykt heeft. En/ al en kan men niet onderscheydentlijk zeggen: hoe verre/ in dese quale/ de Duyvel/ en hoe verre de Mane in de zelve werkt/ soo en kan niemand ons verbieden/ om met den Apostel Mattheus/ en met de andere Euangelisten/ Ja/ met den Heere zelve in desen te spreeken. Voorts mag D. B. weeten/ dat hy soo wel spot met den Heere/ als met de gemeene Kerke/ wanneer hy/ uyt dese quaale/ den Daimoon, (als geen genoegsame Weete-veel) meent te konnen uyt doen.

§ 4. Van de Influentie der Maane op dese Wereld/ en hare regeeringe over
§ 5,6,7. den Mensche/ Boomen/ Wateren/ Ebbe en Vloed/ en is niet noodig hier
670 - een lange verbreyding te maken/ en noch veel minder van de Hond-Sterre.
–673. Paragr. 5/ 6/ 7/ 8/ 9. Want lieden van Verstand weeten wel/ hoe verre men hier aan kan defereeren. Het komt hier aan op de Autoriteyt van Gods Geest, de welke ons/ door Mattheum, desen name ter hand stelt. De schimpredenen (Waarom men ook niet te gelijk en spreekt van Maangesonde) zijn niet tegen ons; maar tegen de Apostel Mattheus, en ook tegen den Heere Jesum en de andere Euangelisten die het eerste nooit hebben tegen gegaan/ en het laatste nooit hebben geleert. Ende boven dit/ soo en is men niet gewoon iets met een afgesonderden naame te noemen/ het geene gemeen is/ en in het quade ofte in het goede niet uyt en steekt. En/ om dit te beproeven/ soo behoeft men maar te blijven by de naamen van allerley Siektens. Van de welke de tegen-gestelde gesondheyd/ in het gemeen/ maar begreepen word/ onder de woorden Frisch en Gesond. En men segt niet: ik ben vry van Watersucht/ Tandpijn/ Koorts/ Doofheyd/ Galsiekte/ enz. Het is ook niet beter/ als spotten/ wanneer men den Satan werk geeft by de Koortse/ en als men de Mane wil werk geven by de andere toe-vallen/ de welke Paragr. 9. werden aange-
§ 9. of haalt; en wy seggen'er alleen dit op; dat wy desen naame ook wel daar op
674. zouden toe-passen/ indien ons de H. Geest ook daar in was voor-gegaan. Maar dewijle de zelve/ daar ontrent/ stil swijgt/ past het ons in die zaaken niet te spreeken. Voorts vinde ik/ dat de Godsgeleerde tweederley soort van dese quaale stelden; waar van de eene toenam met het afgaan/ en d'andere met het

het wassen van de Mane. Men ziet daar van de Brieven Cap. 10. § 13. pag. 214.

§ 5. Het geene verder gesegt word van Rabbi Moses, en van de andere dingen/ § 10.
(Paragr. 10. begreepen) kan men uyt de Brieven, Cap. 7. § 15/71. pag. 147/166.
met Cap. 10. § 24/25. pag. 221/222. en met het geene boven gesegt is/ ge-
noegsaam wederleggen. Ende wat aangaat de meerder eere, de welke Chri- § 11.
stus zoude hebben/ indien men stelde/ dat Christus magt heeft over 't werk
van God/ daar men hem (na het gemeen gevoelen) maar meester maakt
over het werk van den Duyvel; § 11. Dit is maar een ydel voor-wendsel.
Want (1) de Satan kan zonder God niets doen/ en/ in alle het werk des
Duyvels/ is ook Gods hand. (2) Het is ook een harde maniere van seggen/
dat men Christo toe-schrijft de macht over het werk van God. Boven dit/(3) soo
en konnen de woorden/ de welke hier gebruykt worden/ niet blootelijk op
eenige siekte werden toe-gepast/ enz. als in de Brieven Cap. VII. en X. ge-
toont is.

§ 6. Voor het laatste haalt D. B. aan (Paragr. 12/13.) een verklaring van §12,13.
Knatschbul, de welke de reden/ waarom dat de Apostelen desen Daimonion 14.
niet en konden uytwerpen/ stelt (1) in der Apostelen ongeloove, en dan (2) 675.
de reden van haar ongeloove stelt in het gebrek van bidden en vasten. Vs 20/ 676.
21. Soo dat de woorden/ dit Geslachte Vs 21. niet en zouden zien/ op dat slag
van Dæmons, maar op het slag van Geloof, dat hier vereyscht wierd. Doch
D. B. bekent/ paragr. 14. dat dese Verklaring wat gedrongen is, waarom hy § 14.
dan/ daar op/ niet vast en wil staan. En wy seggen (1) dat alle de omstan-
digheden ons wijsen op het slag van Daimonia. Want hier op sag de Vrage
der Discipelen/ Vs 19. En de Heere Jesus hadde om dit verscheyden slag doen
denken/ wanneer hy den onreynen Geest vraagde: Welk is uwen name? Marc.
5: 8/9. en als hy spreekt van Booser Geesten/ Luc. 11: 26. Wy seggen daar
en boven (2) Dat ondertusschen vereyscht wierde het Geloove, zoo wel in
het DOEN, als in het ONTFANGEN van het Mirakel; en dat (3) dit ge-
loove moeste werden opgewekt door Bidden en Vasten. Vraagt nu iemand/
wat dat 'er dan voor kracht stak in dit zeggen Christi/ om de redenen te
geven; waarom dat de Discipelen desen Dæmon minder als de andere Daimo-
nia hadden konnen uytwerpen. Dan seggen wy (4) dat dese swarigheyd
meerder is tegen de verklaring van Knatschbul, als tegen de Gemeene Ver-
klaring. Ende dat (5) hier getoont word een gebrek in de Discipelen/ of (A)
in dese Tyd/ of (B) in de grooter mate van Geloof/ na proportie van de
groote mate van de Boosheyd deses Dæmons. Waar op ons schijnt te wij-
sen de tegen-stelling tusschen dit geloove/ en tusschen het geloove als een Mo-
stert-zaad, door het woordeken δὲ, dat is/ Maar. vers 20/21. Voorts en
is'er (6) geen meerder kracht/ om dit te beteekenen in het woord Uytvaaren,
Uytgaan ἐκπορεύεται, als in het woord van de selfde beteekenisse ἐξέρχεται,
slaande op het woord ἐκβάλλω; het welk de Discipelen gebruyken/ vers 19.
Waarom men klaar zien kan/ dat de Gemeene Verklaring ook alhier de
beste is.

Capittel XXX.

Spreekende van noch andere Texten, die men op den Duyvel, na het gemeen Gevoelen, toe-paſt.

§ 1. of 677. § 1. IN dit Hoofd-ſtuk, word het gemeen gevoelen § 1. uyt-geroepen/ als nadeelig aan Jesu Koninkrijke/ tot al te groote verheffing van den Duyvel/ en men moet daar in leeſen deſen laſter: dat men zoo zeer geneegen is, om den booſen vyand groot te maaken: ende dat men leert dingen in het welke het Manecheïsdom heeft geneſtelt, enz.

§ 2. of 678. § 2. Hier op begint D. B. de Texten (in de welke men den Duyvel/ na het gemeen gevoelen/ klaar kan vinden) in het Byzonder te verhandelen. En hy dicteert ons aldaar/ dat 'er genoegſaame onderdrukkers van Gods Kerke zijn/ al en komen 'er geen uyt de Hell. Even/ als of D. B. over de Beſtellinge Gods/ de welke ons in ſijn Woord van den Duyvel heeft willen leeren/ zoo mochte oordeelen; wat dat 'er genoeg ofte te veel was. Het is wel waar/ dat dit van hem nog in diſpuit word gereekent: Maar het is ook waar/ dat een ſterflijk menſch niet en vermag te zeggen: Dit of dat had konnen genoeg zijn; ergo het geene dat daar boven is, en is 'er niet. Het en ſtrijd ook niet/ dat de Koningen der aarde en de Vorſten zig opſtellen tegen den Heere en ſijnen Geſalfden/ Pſ. 2. en dat de Satan ook/ na ſijn ordre/ ten quade werkt. Gelijk Rom. 8:38/39. wel uytdrukkelijk de Engelen, van de Overheeden en Magten werden onderſcheyden. Waarom wy niet en zien/ hoe zulks te paſſe komt/ dat alhier Paragr. 2. die Text werd aangehaalt. Te meer/ om dat deſe benaming van Engel, op den Satan paſt/ 2 Cor. 12:7. en om dat men ſijn omgaan onder de menſchen ziet aangeweeſen. 1 Petr. 5:8.

§ 3. De Text/ by welkers occaſi. D. B. dit by-brengt/ en werd in den eerſten en derden Druk niet genoemt. Cap 16. § 5. word ſe ook opgehaalt/ en niet aangeweeſen. Zy is te vinden Eph. 6: 12. ende om-dat een reeden/ waarom dat de Epheſiers moeſten krachtig worden in den Heere, ende in de ſterkte ſijner magt. vs 10. Item/ waarom/ datſe moeſten aandoen de geheele wapen-ruſting Gods, op dat ſy mochten ſtaande blijven tegen de liſtige omleydingen des DUYVELS. (τȣ̃ διαβόλȣ.) WANT (ſegt hy) wy en hebben den ſtrijd niet tegen Vleeſch en Bloed, maar tegen de Overheeden, tegen de Machten, tegen de Geweld-hebbers der Weereld, der duyſterniſſe deſer eeuwe, tegen de geeſtelijke boosheeden in de lucht. en vs 16. vermaant hy: dat ſy zouden aanneemen den ſchild des geloofs, met welken ſy alle de vyerige pylen des BOOSEN (τȣ̃ πονηρȣ̃) zouden konnen uytbluſſchen. Uyt den t'zamenhang van deſe woorden/ heeft de gemeene Kerke beſlooten/ dat men deſe woorden/ te zaamen-genoomen/ op niemand anders als op den Duyvel/ kan toe-paſſen. Want/ alhoewel dat 'er ſommige dingen en woorden in deſe

Text

Text voorkoomen/ de welke op menschen konnen werden toe-gepast; soo en zal men nooyt toonen/ dat dit alles te gelijkelijk op een eenige ordre onder de menschen kan werden toe-geëygent. Want/ hier werd gesprooken I. van listige omleydingen des Duyvels, met het bygaande Ledeken; Item II. van geestelijke boosheden in de lucht; Ende soo was III. genaamt de Overste der macht des luchts, des geests, die nu werkt in de kinderen der ongehoorsaamheyd. Eph. 2: 2. Dese nu en konde geen mensch zijn. Want/ IV. daar word uytdrukkelijk by-gevoegt/ dat dese strijd niet en was tegen vleesch en bloed, vers 12. Dierhalven was dese strijd tegen een sterker party. Waarom hy V. vers 16. spreekt van vyerige pijlen des boosen; Ende hy vermaant VI. tot het aan-neemen van de geheele wapen-rustinge Gods. vers 11. enz. vers 10/ 16/ 17. Men kan hier dan by-voegen het geene booven van ons gesegt is/ Cap. 16. §. 7.

§ 4. Tegen dese klaare bewijs-redenen (t'zaamen-genoomen) moest men ons toonen/ dat de selve/ in alle haare omstandigheeden/ op den mensche passen. Anders en doet het niet tot de saake/ dat D. B. soo hier ende daar wat uytpluyst/ het geene op de menschen kan werden toe-gepast. Men moest een schepsel noemen/ alwaar dit alles klaarder/ als in den Duyvel konde werden waar bevonden. Het is dan Paragr. 2. van geene waarde/ dat 'er in den mensche ook zijn geestelijke boosheeden: Dit en word van niemand geloochent. § 2.
Soo en is het ook geen besien waardig/ dat D. B. paragr. 3. stelt/ dat de mensch nader is aan de Lucht, als de Duyvel. Want wie heeft hem geleert/ § 3, of
dat men den Duyvel begrijpt onder der aarde, en alsoo verder van de Lucht, 679.
als de mensche/ die op der aarde in de Lucht leeft. Immers/ na de gronden van D. B. is een Geest nergens/ dan alleen daar hy werkt. Wat werk heeft hy dan onder de aarde? En soo het is/ dat hy werkt op der aarde/ dan is ons verschil over sijne werking ten eynde. Werkt hy nergens? soo is hy (na D. B. gronden) te niet. Werkt hy onder de menschen? dan is hy soo na aan de Lucht als de menschen. Maar men en hebbe niet te denken/ dat de H. Geest Ephes. 2: 2. het woord Lucht zonder opmerking gebruykt heeft.

§ 5. Men en heeft 'er ook niet tegen/ dat de Menschen van de wereld genaamt worden Overheeden, Machten, Geweld-hebbers der weereld, en dat de Gemeentens daar tegen hadden te strijden; het geene D. B. voorwend Paragr. 4. Maar de vraage is/ of de Magten, dan ergens ook genaamt worden Duyvel, in het Enkel-getal, en met het Ledeken? Item/ of die ook genaamt zijn in het Enkel getal/ DE BOOSE. vers 16. Ende/ ook in het Enkel getal/ DE OVERSTE der magt des Luchts, des Geests. Eph. 2: 2. Ende of 'er van de aardsche Magt ergens gesegt word/ datse werkt IN DE KINDEREN der ongehoorsaamheyd. En/ Of die in het Enkel-getal, ergens genaamt zijn/ DE GOD deser eeuwe. 2 Cor. 4: 4. en DE OVERSTE deser wereld, Joh. 14: 30. Beyde met het Ledeken. enz. § 4. of 680.

§ 6. Het en is ook niet tegen het gemeen gevoelen/ dat men tegen de aardsche Vervolgeren moet gebruyken de geestelijke Wapen-rusting. Want men erkent

erkent aldaar drie vyanden. Namelijk de Duyvel, de Wereld, en ons Vleeſch. Tegen de ſelve ſtelt men ook de rechte Wapen-ruſting. Want ſy werken met malkanderen / ten quade en tegen Gods wetten. In het welk geboelen ook
§ 5. of geweeſt is de Heer Coccejus, de welke daarom over Eph. 6. §. 63. ſegt: *Tene-*
681. *bræ ſignificant ignorantiam & propria conſilia ac concupiſcentias. PER EA enim DIABOLUS reſiſtit regno Chriſti.* Ende zoo toont de Heer Coccejus voorgaans in ſijne verklaring over deſe Text / dat hy den Duyvel en ſijne Engelen verſtaat / door de Overheeden en Machten, die geen Vleeſch en Bloed zijn. Ende hy wil / dat men in de vyanden / die ons vervolgen / den Duyvel zal vinden / en niet eens om de Vervolgeren denken / als alleen, om haar niet te tergen, en te ontvlieden, om onſtraffelijk te blijven. § 62. en zoo doet hy voorgaans / § 62/ 63/ 64/ 65/ 70/ 71/ 72. enz. Men giſſe dan: met wat oprechtigheyd dat D. B. Paragr. 5. den Heer Coccejus aanhaalt / tot ſijn faveur.

Ende men lette ook daar op / dat D. B. ſich wel wagt / om van de omſtandigheden deſes Texts te ſpreeken. Daar nochtans een oprecht Naſoeker van de Waarheyd de woorden van een Text behoort aan-te-merken / in haar t'zamen-hang.

§ 7. Dit weet D. B. wel waar te neemen in Texten / daar hy voordeel uyt de voorgaande en volgende woorden wil haalen / en het is daarom voor ons een gewis teeken / dat hem de Text / Eph. 6: 11/ 12/ 16. door haare omſtandigheeden / te klaar was / om de ſelve na zijnen zin te buygen. Hy gaat dan
§ 6. of hier mede Paragr. 6. over / tot de Text / Col. 2: 15. ende hy wil / uyt de voor-
682. gaande en volgende woorden / beſluyten: Dat men hier geen Duyvel in de Text en mag vinden. Doch Hy bepaalt de t'Zamen-hang der woorden / al te nauw by de naaſt-voorgaande / en by de naaſt-volgende woorden: Ende / als men zoo een Text mag ontleeden / dan zal men / uyt duyſent andere Texten / geen rechten zin konnen vinden. Men moet dan hier een weynig verder te rugge gaan / en dan zal men bevinden; dat Paulus de Gemeente in dit Capittel vermaant tot ſtandvaſtigheyd in de Leere / de welke haar van Epaphras geleert was / ende daar na waarſchouwt hy haar tegen het verderf in de Chriſtelijke Leere. De Eerſte, van deſe verderffelijke leſſen / toont hy / in de bedrieglijke ſchijn-wijsheyd der verdorvene Philoſophie. De Tweede, ſtelt hy in de ſuperſtitieuſe Overleveringen der Menſchen. En de Derde, in het voegen van den Joodſchen Gods-dienſt by de leere des Euangeliums / vs 8. Ende hy gaat daar toe verder toonen; dat in Chriſto was de volheyd van alles / zoo dat ſe in hem volmaakt waaren / en dat ſe daarom die andere dingen niet van nooden hadden. vs 9/ 10. Hy toont verder / in het byzonder / dat ſe hadden in dien Chriſto de volkoomene genaade van vernieuwing / en van vergeeving / en dat de zelve aan haar was verzegelt door den Doop / vs 11/ 12/ 13. Dit verbreyd hy / door het uytwiſſchen van het Handſchrift / dat haar eenigſins tegen was. vers 14. Maar hy en blijft daar niet by. Doch / hy haalt dat wat hooger op / uyt Chriſti Triumph over den Duyvel / vers 15. en alſoo toont hy de genade van vergeeving, (waar van vers 13. geſprooken was) in ſijne uytgeſtrektheyd / niet alleen / voor zoo veel aan-

ging

ging dat uytwendig teeken / dat daar van was door de Jooden. Maar door zoo veel het in 't gemeen raakte de Jooden en Heydenen ; zoo verre / dat zelfs de Satan was ten toone gestelt. Dese volheyd dan van Christus getoont hebbende / keert Paulus / vers 16 / 17 / 18 / 19. weder tot het voorige / en hy vervolgt sijne verhandeling / de welke hy vers 8. hadde begonnen.

§ 8. Het was dan niet nodig / dat Paulus alhier meerder sprak van de Duyvelen / als hy gesprooken hadde van Christi Volmaakte Volheyd / vers 9 / 10. of van Christi Dood / en Opwekking / vers 12. of van den dienst der Engelen / vers 18. Daar komt dan maar in bedenking / (dewijle de t' Zaamen-hang der woorden / geen Duyvel uyt-en-sluyt) dat wy zien / of de woorden van de Text / ons tot de quade Geesten leyden / en aldus bevinden wy / dat I. de woorden Overheeden en Maghten te verstaan zijn van de quade Engelen; volgens diergelijke benaamingen Eph. 6: 12. Joh. 12: 31. 14: 30. 16: 11. Luc. 22: 53. Act. 26: 18. 2 Cor. 4: 4. Ephes. 2: 2. Luc. 11: 21 / 22. enz. 2 Tim. 2: 26.

II. Ook zien wy / dat de saake / de welke alhier gesegt word van dese Overheden en Machten, op niemand nader / als op den Duyvel passen. Want hier word de Heere Jesus ingevoert / als een Triumphant over zijne Vyanden aan het Kruys / en daar worden gebruykt woorden / de welke ontleent zijn van de Overwinning, item van het plunderen, en van het ten toon stellen der Vyanden ; onder de Woorden ; uytgetoogen, ten toone gestelt, en getriumpheert. Luc. 11: 21 / 22. Hebr. 2: 14. 1 Joh. 3: 8. Het welke zoo niet en kan werden toe-gepast op de Insettingen van het Oude Testament. Want de zelve waren van God / en / om haar te niete te doen / was dese spreekwijse al te nadrukkelijk / als dat men de zelve op haar zoude toe-passen. Gelijk van andere wijdloopig door eenige jaaren getoont is.

§ 9. Soo en komt het ook 1 Petr. 3: 22. Daar niet op aan / om te weeten / dat de Saarijm en Mooschelijm, ofte de ἀρχαὶ ende ἐξουσίαι, dat is / Overheeden en Magten, ook beteekenen Overheeden / &c. van de Weereld. § 7. of 683.
Maar de Vrage is / of men alhier door de ἐξουσίαι en door de δυνάμεις, d. i. Magten en Kragten, ook niet verstaan moet de quade Geesten / die het geweld des doods hebben, en Duyvel genaamt worden. Hebr. 2: 14. Immers (1) en lijd de generale benaming geen uytsluyting van eenige Magten ; Immers (2) word hier te grooten ophef gemaakt van het oogmerk van Christi Hemelvaart / en van sijne verheffinge aan Gods Rechterhand ; als dat men des zelfs vrugt maar zoude bepalen aan eenige Magten in het O. T. Want hier word gesprooken van een weldaad / die algemeen is aan alle de geene / die deel hebben aan Christi Heerlijkheyd / en van een Magt / de welke Christus hadde over sijne grootste Vyanden / ende onder de zelve is ontwijffelijk de Magt van hem / wiens kop Christus moeste vermorselen. Gen. 3: 15. Ende daar en kan (3) geen Reden gegeven worden ; Waarom dat men hier minder de quade als de goede Engelen zal verklaren / als onderdanig aan Christo. Te meer / (4.) nademaal zelfs de Duyvelen hem en sijne Discipelen al in Christi tijden onder-

onderworpen waaren. Luc. 10: 17/ 20. met Matth. 12: 24–29. Ende ſoo word (5) Eph. 1: 21. Christus verheven verre booven ALLE Overheyd ende Magt, en Kragt, en heerſchappy, en allen naam, die genaamt word, niet alleen in Deſe Wereld, maar ook in de Toekomende.

§ 8. of 684. § 10. Hier na gaat D. B. Paragr. 8. over tot de texten/ in de welke men vind de woorden van den Overſte deſer Wereld. Joh. 12: 31. 14: 30. 16: 11. Het welke de Gods-geleerden eenparig op den Satan hebben gepaſt; als de welke (zeedert het inkomen van de ſonde in de weereld/ Rom. 5: 12.) heeft gekreegen een heerſchappy in de Wereld. Gen. 3: 14/ 15. Hebr. 2: 14. 2 Cor. 4: 4. Eph. 2: 2. Die daarom ook alhier voor-komt (1) in het Enkel getal/ en met het Ledeken ὁ. Die (3) genaamt word de Overſte deſer Wereld, in het gemeen dan van deſe groote Wereld/ en (4) op den welken/ de ſaaken/ die hier gezegt worden/ zoo wel paſſen.

Ende wat aangaat de tegenwerping uyt 1 Cor. 1: 20. vergeleeken met Jeſ. 33: 18. Daar op zeggen wy: Dat in geene van die texten gebruykt word het Ledeken ὁ, ofte het Hebreeuſche Voorhegtſel ה He. Daar ſtaat maar blotelijk πȣ̃ σοφὸς; πȣ̃ γραμματεὺς; πȣ̃ συζητητὴς τȣ̃ αἰῶνος τȣ́τȣ, en ſoo ook in het Hebreeuſch/ maar Blootelijks ספר Soopheer, שקל Schookeel, &c. en niet Haſ-ſoopheer, Haſch-ſchookeel, met een aanwijſing van iemand in het byſonder: Gelijk hier in de voornoemde Texten/ Joh. 12: 31. 14: 30. 16: 11. Soo dat men/ uyt het duytſche woord DE, hier geen aanwijſing kan vinden. Maar men moet dat DE op-neemen/ als of 'er ſtond: Waar is een Wijſe? Waar is een Schriftgeleerde? Waar is een Betaalsheere? Waar is een Toorens-telder? Daar en is dan uyt die Texten geen bewijs/ dat EEN aldaar VEELE betekend; of/ dat die texten van eene kragt zijn met de onſe/ uyt Joh. 12: 31. enz. Behalven dat 'er wel maar eene Opper-ſchrijver, of Betaals-Heer, ofte Ingenieur, Jeſ. 33: 18. kan zijn geweeſt. Ende wat aangaat het Beſluyt/ dat Wereld en Eeuwe wel op een kan zien/ dat en is ons niet tegen: Want de Satan word dan eens uytgedrukt onder de woorden de God deſer eeuwe, 2 Cor. 4: 4. en dan eens door Overſte deſer Wereld, Joh. 12. en 14/ en 16. Ja/ men vind ook by een de eeuwe deſer Wereld. Eph. 2: 2. Want des Satans geſag duurt alleen in deſe eeuwe/ en in de Wereld der Godlooſen/ enz.

§ 9. of 685. § 11. Hier na gaat D. B. Paragr. 9. over tot het geene van den Overſten de Wereld gezegt word. Ende hy wil dit toe-paſſen op de Overſten/ die tegen Jeſum vergaderden/ en alſoo tegen hem quamen. Maar wy moeten weeten/ (1) dat Act. 3: 17. οἱ ἄρχοντες Overſten ſtaat in het Veel-getal/ en datſe niet genaamt worden Overſte der Wereld; maar UWE Overſten. (2) Wy ſeggen vorder/ dat 'er niemand is/ de welke loochent/ dat de Joodſche en Heydenſche Overheeden tegen Jeſum zijn gekoomen en vergadert/ en ook zijn veroordeelt. Maar de Vraage is/ of die Jeſum hebben aangedaan al het Lijden/ het welke hy na zijne Ziele geleeden heeft. Want/ op die ontſtelteniſſe der Ziele/ wees hy zijne Diſcipelen/ Joh. 12: 27/ 33. en zoo ook in de andere Texten: Hy en hadde aan hem niets, d. i. Hy en zoude hem niet over-

over-moogen. Maar / hier by en komt niet te passe / dat se niet anders en heb-
„ben uytgericht, dan wat Gods hand ende raad te vooren bepaald hadde, dat
„geschieden zoude. Want / terwijlen zy dat deeden / soo hadden sy 'er zoo
veel aan / dat sy hem kruycigden / ende uytwendig overmogten. Voorts is
het ongegrond dat men (3) Het OORDEEL deser Oversten uyt-legt / door
„het seggen / dat sy / niet lange daar na, uyt de werken, bevonden, dat de
„Soone des Menschen was geseten aan Gods Regterhand, en komende op de
„wolken des Hemels; Matth. 26: 64. daar by voegende: Van dat Oordeel
„heeft hen de H. Geest, door kragt van wonderwerken, overtuygt. Want /
lieve doch! waar uyt sal D. B. dit bewijsen / dat de Oversten / de welke te-
gen Jesum zijn vergadert geweest / dit hebben bevonden / en van sijne ver-
heerlijking zijn overtuygt geweest? Immers dit is te bot. Ende soo is het
ook veel te mager / als men (4) het buyten-werpen deser Overste, toe-past op
de verwerping der Jooden / en op de verwoesting Jerusalems. Want hier
word een Oordeel verhaalt / over den Oversten der Wereld; en de Wereld en
mag men niet bepaalen alleen op de Jooden: maar wel op hem / de welke
werkt beyde op Jooden en Heydenen.

§ 12. De Regte meening deser drie texten dan is / dat de Duyvel quam, § 10. of
t. w. door zijne instrumenten / om Christum te vangen / en te dooden. En 686.
ook / om hem te bestrijden: Maar hy en heeft aan Christum niets gehad.
Want in Christo en waren geen zonden / en hy is door Christi dood zelf over-
wonnen / te niet gedaan / ende van zijn geweld berooft / Hebr. 2: 14. Gen.
3: 14 / 15. met Col. 2: 15. Aldus is hy ook geoordeeld, ende van sijn gesag
berooft. Joh. 16: 11. Het welke in den toe-komenden tijd word voorgesteld /
onder de woorden: NU zal de Overste deser Wereld buyten geworpen wor-
den. t. w. Nu, als Christus zoude sterven / ende terwijle sijn party noch Over-
ste deser Wereld was, en / terwijle hem zijne Onderdaanen / door het Predik-
ken des Evangeliums / zouden werden benoomen. Volgens de Texten /
Matth. 12: 29. Joh. 10: 16. Act. 26: 18. Col 2: 15. enz.

§ 13. Paragr. 10. Begint D. B. op te werpen eenige opgesogte swarigheden,
seggende (I.) dat de Volkeren boos genoeg van haar zelven waren / en daar uyt
wil hy / dat 'er geen aanporrende Duyvel van nooden was. Maar wy
zeggen: Judas was boos genoeg van sig zelven / egter voer de Satan in Ju-
das, Luc. 22: 3. ende de Duyvel gaf hem in het herte dat hy Jesum verraden
zoude. Joh 13: 2. op zoo een wyse als boven Cap. 18. § 10. geleert is. De
Jooden waren Boos genoeg van haar selven / ende echter was 'er een Judas /
die haare boosheyd helpt. Waar door dan vervalt de kragt van het argument
van D. B. Daar na komt hy (II.) wederom met een negatiev argument, zeg-
gende: „dat daar van door David of eenig ander Propheet / niets was gepro-
„pheteert. Maar hoe onnoosel is dat? even (A.) als of men niets en mogte
gelooven / of daar van moeste eerst zijn geprophetcert. Maar / (B.) Daar
was ook van Christi hel-angsten geprophetcert. Ende (C.) van de werkin-
gen des Satans spreekt Gods woord overvloedig genoeg. Ook (D.) was 'er /
Gen. 3: 15. van desen strijd geprophetcert. Ende (E.) Christus moeste alles

lijden het geene de Godzalige hadden verdient ; dit nu waren de helsche straffen. Waar by dan noch (III.) gevoegt word een derde swarigheyd, dat'er maar gesprooken word van Duyvel en niet van Duyvelen. enz. Maar hier van heeft men genoegsaam berigt in de Brieven van Philal. Cap. 7 § 50–58. enz. Zijn (IV.) vierde SWAARIGHEYD is / dat des Duyvels Engelen geen Overheden en Magten konnen zijn. Maar men moet weeten / dat alle Overheden ook zijn Dienaars; Rom. 13: 4. en de Gesanten repræsenteeren haren meester. Zoo dat de zelve zomtijts grooter zijn / als sommige Koningen / Ende / hoe groot des Duyvels Engelen zijn / dat en is ons niet geopenbaart.

Zijn (V) Vijfde swarigheyd is / dat de Heere van breeder van den Duyvel / als van Christus / spreekt. Maar dat sal een aandagtig Leeser van den Bybel anders bevinden. Want van Jesus word altijt gesprooken tot Lof / en van den Satan altijt ten quade. Echter van die beyde als twee Hoofdpartyen / Gen. 3. Matth. 12. Luc. 10. Hebr. 2: 14. enz. als boven getoont is.

§ 14. Paragr. 11. kan D. B. in den Satan (VI) geen oordeel vinden / ende hy
§ 11. of soekt een sesde swarigheyd daar in ; dat de Satan niet buyten geworpen is.
687. enz. Maar wy weeten / dat / met het oprechten van Christi Koninkrijke / de Satan sijne onderdaanen voor een groot gedeelte heeft verlooren / dat hy al gaande daar van meerder verliest / en dat de H. Geest / in de Bekeering van die onderdanen des Koninkrijks / noodsaaklijk zoo moet werken / zoo als Joh. 16. beschreben is.

§ 15. Paragr. 12. Verstaat D. Bekker de woorden / de God dezer eeuwe, van de WERELDSCHE BEGEERLYKHEYD, en hy brengt daar toe
§ 12. of by eenige texten / de welke wel konnen bewijsen / dat de Buyk / enz. van
688. sommige menschen / als God / geëert word ; Maar / dewijle daar veele zijn / de welke Goden genaamt worden ; 1 Cor. 8: 5. Zoo moest men / tot verstand van die text / insien : Waarom dat men 2 Cor. 4 : 4. door den God / die de sinnen verblind / meer zal verstaan den Buyk of Wereldsche Begeerlijkheyd, als de andere Afgoden der Heydenen / of Jooden. Men moeste (2.) indien men Waarheyd zocht / gaan aanwijsen iemand in de wijde Wereld / op den welken konnen werden toe-gepast / die eenparige stijl van Gods woord / Waar door se ons leert van een Overste deser Wereld. Joh. 12: 31. enz. van een Oversten des Machts des Luchts, des Geests, die nu werkt in de kinderen der ongehoorsaamheyd. Eph. 2: 2. Item / die anders genaamt word Overheden, Machten, Geweldhebbers der Wereld, der duysternisse deser eeuwe, de Geestelijke Boosheeden in de Lucht ; de welke klaar onderscheyden werden van Vleesch en Bloed, tegens de welke men moet konnen staan / als tegen de listige omleydingen des DUYVELS, en welkers vyerige pijlen des BOOSEN, men moet uyt-blusschen. Eph. 6: 11 / 12 / 16. Die voords genaamt word Engelen, Overheden en Machten. Rom. 8: 38. met Col. 2: 15. Die ook het geweld des Doods hadde / ende uytdrukkelijk de DUYVEL word genaamt. Hebr. 2: 14. Die genaamt word een Sterke, de welke eerst moet gebonden worden, eer dat men hem sijne vaten ontroost. Het welke

Matth.

Matth. 12:29. betrekkelijk aldaar word te huys gebracht / op den Satan. vs 24—29. De welke vorder gestelt word als een Tegen-party van Christus / Gen. 3: 15. Apoc. 12: 7—11. Hebr. 2: 14. Col. 1: 1. Joh. 14: 30. Luc. 10: 17/ 18/ 20. Op wien doch / in de wijde wereld / konnen dese dingen (t'zamen genoomen) anders / als op den Duyvel werden te huys gebragt? Als men waarheyd soekt / dan moet men Gods woord met Gods woord vergelijken. Aldus nu hebben de oude gedaan / en daarom hebben se in desen allen den Duyvel klaar konnen vinden. Wy voegen hier (voor het 3.) by / dat de Overste deser Wereld, en de God deser Eeuwe, malkanderen zeer na in woorden gelijk zijn / en dat 'er niet en kan gezegt worden / dat de Wereldsche begeerlijkheyd tegen den Heere Jesum zoude konnen komen. Soo en is dan ook daarom de Overste dezer Wereld / (ofte de God deser eeuwe) de Wereldsche begeerlijkheyd niet.

§ 16. Hier na gaat D.B. over tot de Text / Eph. 2: 2. alwaar Paulus § 13. of (om te vergrootten de weldaad der Roepinge van de Ephesiers) haar voorstelt 689. haaren elendigen staat / uyt den welken sy verlost zijn ; en ten deele bestond in hare geestelijke doodigheyd. Hy zegt verder / dat se voor hare bekeering hadden gewandelt na de eeuwe deser Wereld; dat is / na de wijse van leeven der wereldsche menschen. Hier na leyd hy haar nader tot de Werkende oorsaak harer elende / en hy segt (dat se hadden gewandelt na den Oversten des Magts (τῆς ἐξουσίας) des Luchts, des Geestes nu werkende (τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος) in de kinderen der ongehoorsaamheyd. Men vind hier een Oversten, en na dien Oversten hadden zy gewandelt. Dese Overste was de Overste des Machts (niet τῆς δυνάμεως des krachts, maar des Gesags of des Gebieds, en dit was het leger der MACHTEN, te zamen genoomen. Welke Eph. 6: 12. genaamt worden Machten in het veel-getal / ten opsigt van haar getal in het bysonder. Maar alhier staat in het enkel-getal, MAGT, om dat se te zamen eens zijn / om de Kerke te vervolgen / en te zamen een Macht uyt-maaken ; gelijk een Leger / dat uyt veele Machten bestaat / te zamen genaamt word / MAGT. Over dit lichaam der quade Geesten / of over dese Machten / of Duyvels Engelen / is een Hoofd of Overste. Matth. 9: 34. 10: 24. 12: 24—29. Marc. 3: 22—27. Luc. 11: 15. enz. Ziet Philal. derde Brief. Cap. 5. § 46—56.

§ 17. Dese Macht word nu genaamt des LUCHTS; (1) zoo / om dat de quade Geesten geen toe-gang hebben in den Hemel / ende daarom op der aarde / en in de lucht maar hebben te blijven; als / om datse (2) den menschen door haare werkingen in de lucht konnen schaden; volgens / Eph. 6: 12. met Job 1. en 2. Men vind vorder het woord des GEESTS, τοῦ πνεύματος, en men kan daar door verstaan den Geest / ofte het Geblaas, waar door de Satan de menschen het quade ingeeft. Joh. 13: 2. Luc. 22: 3. Act. 5: 3. Dat nu πνεῦμα den wind, ofte een geblaas beteekent / dat blijkt / uyt de kracht van het woord / en ook uyt Joh. 3: 8. Daar komt dan nader te ondersoeken / van waar het woord Pneumatos *in Genitivo* geregeert word / en daar ontrent

moet men feggen / dat in het Griekfch achter ὁ ἀέρος d. i. des Luchts, ftaat een Comma; fijnde een Affnijding. Ende dat daarom dit woord kan geregeert worden van Overfte. Soo dat de Overfte des Geeftes, te zeggen zy / de Overfte en Oorfaak van die quade bewegingen / waar door de menfchen in de wereld worden aangefet / om in de fonden te leeven. Ook kan men alhier begrijpen een Uytlating van het Voegwoordje ἤ, dat is / Ende. Welke Uytlaating zeer gemeen is. Ende dan is de fin de zelfde / met de woorden / Overfte des Geefts. Andere Verftaan alhier / dat het woordeken Luchts, door een nader verklaring / genoemt word Geefts; en het komt dan al wederom op een uyt. Want ἀὴρ word begreepen / als hebbende fijn afleyding van ἄω Blafen, Wind-uyt-werpen, Aaffemen.

§ 18. Vorder word van defe Geeft gefegt / datfe nu was WERKENDE; foo dat de Overfte, door middel van defe ingeeving / wrocht in de kinderen der ongehoorfaamheyd; het welke aldaar / met defe bepaling / word voorgeftelt; om dat de Satan zijn magt van heerfchappy in de geloovige heeft verlooren. Want alhoewel hy haar noch zoekt te verleyden / foo en kan hy haar nochtans niet overheerfchen; en / alhoewel hy ook voor haare bekeeringe aldus in haar gewrocht heeft; zoo en Werkt hy echter alfo NU niet meer in haar; doch alleen maar in de Kinderen der ongehoorfaamheyd. Aldus klaar vind men in defe text de Werkingen van den Satan / afgeleyd uyt de Grond-
§ 14, of 690. text. Waarom wy ons bedroeven / als wy leefen dat D. B. Paragr. 14. fegt; „dat de t'zamen-ftelling der woorden hier in de Griekfche Text foo vreemd „is, als de woorden zelfs. Dus verre komt men / als men / door een Vooroordeel / verleyd word. Men wil alhier geen Duyvel zien / ende daar-
§ 13. of 689. om noemt men de Text vreemdt. Voorts noemt hy Paragr. 13. de Eeuwe de- „fer Wereld, als den Overften, waar van hier zoude ftaan. Daar na is we- „derom die Overfte / de Wille des Vleefch en des gedachten. Vs 3. met Rom. 6:16 / en 7:14. Maar defe zyne verklaaring is daar foo Wonderlijk / dat hy
§ 14, 15. 690. 691. zig zelf Paragr. 14. verlegen vind. Echter / foo maakt hy'er wat af / en hy zet de woorden over: Na den Overften van de magt des Luchts van dien „Geeft, die werkt, enz. Hy verftaat dan / door den Geeft, de natuurlijke „drift der vleefchelijke begeerlijkheyd. De Lucht van dien Geeft is zijn aart; „De Magt van die Lugt noemt hy het Vermoogen, dat die vuyle drift op der „menfchen herten heeft; en de Overfte is het geheel beleyd / dat de menfche / „door alfulke driften / in zijn leven houd. Maar / wie heeft ooit wonderlijker verklaring van eenige Text gefien? Hy en word ook van hem niet beweefen / als alleen dat Sophocles, door lucht fomtyts den vuylen reuk verftaat. Maar wat reuk heeft de begeerlijkheyd dog? Onnoofel! Ende / dat'er van Cocejus word gefegt / en kan D. Bekker niet dienen. Want die Heer fegt wel / dat men door Lucht verftaan kan alle verduyftering van het verftand, alle ophitfingen, toeftoking en ingevingen tot het quade. Maar hy toont ook / in fijne verklaringen / over dit ftuk / dat hy die toe-fchrijft aan de werkingen des Satans § 19/20. Het woord Driften en gebruykt de Hr. Coceejus niet;

en /

en/ op dat een ieder dit zien mag/ zoo zal ik zijn eygene woorden verhaalen. Sy luyden aldus: Puuto, *aërem* hic metaphoricè dici, ut & πνεῦμα. Quemadmodum & *auram* Vulgo dicimus. Significari autem omnes obnubilationes mentis, omnes incitationes, suggestiones, instigationes ad malum. Id, quod est in potestate Satanæ, vocat πνεῦμα, & ei attribuit ἀέρα Allegoricè, Eph. 6: 12. Ec. De Stellingen van van D. B. zijn hier zonder bewijs/ ende sy en raken noch wal noch kant/ om het oogmerk van de text te weeten: want men ziet/ hoe Paulus alhier gebruykt in een gewichtige zake verheevene woorden. Hoe dat hy onderschept maakt tusschen een Overste en des zelfs Macht, ende verdere werking. Men ziet hem klaar een onderschepd maken tusschen haar/ die eertijts/ doch nu niet meer/ wandelen na den wille van den Oversten/ en hy toont/ dat de kinderen der Ongehoorsaamheyd daar na nog wandelden. Ende (na de verklaring van D. B.) zoo is de Overste, de Magt, de Lucht, en de Geest, maar ontrent het zelfde; het komt alles aan op den verdorven aart: Want zodanig is de begeerlijkheyd; zodanig is ook het vermoogen; en zodanig is ook het Beleyd. Waar zullen dese nadrukkelijke woorden Pauli heen/ als hy zoo onderscheydentlijk wil toonen de oorsaak van den natuurlijken wandel? Wie vind hier slot of reden? in zulke verklaringen van D. Bekker? Men moet hier dan den Duyvel vinden. Ende/ dewijle hy werkt op onse verdorventheyd; zoo en sluyt de werking der verdorventheyd niet uyt de werkingen des Satans.

§ 19. Hier na spreekt D. B. wederom van Eph. 6: 12. en wel in het bysonder over die woorden/ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. § 16. of 692.
Het welke onse Oversetters Vertaalen: tegen de geestelijke boosheden in de lucht. Doch aan de kant seggen se/ dat in het Grieksch na de letter staat: tegen de geestelijke der boosheyd, in de hemelsche, of overhemelsche plaatsen. Het is hier onnoodig om veelerley vertaalingen tegen onse Oversetting op te haalen. Want de Oversetters hier in dus verre (soo D. B. wil) wel zijn/ en hy bekent/ dat in de woorden een (Hebraismus, d. i.) Hebreeusche aart van spreeken is. §. 16. Vergelijkt hier by mijn GRIEKSCHE WEG-WYSER in de Syntaxis Cap. 2. § 2. pag. 52.

§ 20. Daar is dan maar na te zien: Hoe dat onse Oversetters komen aan § 17. of
„ het woord Lucht? Ende daar van vind D. B. eerst een Reden/ om dat (1) de 693.
„ Oversetters (met Paulo/) in het voorgaande vers/ zagen den Duyvel.
„ Daar na/ (2) om dat Paulus Eph. 2: 2. (gelijk §. 16/ 17/ 18. getoont is.)
„ spreekt van de Macht des Luchts Het welke D. B. Paragr. 17. verdreydt
„ door de verklaaring van de Kant-teekening. Boven dit kan hy (3) zien/
„ dat onse Oversetters bekennen/ dat'er in de Grond-text staat het woord Epouraníois, en dat het selve beteekent Overhemelsche. Item/ dat daar en boven/ onse Oversetters toonen: Dat de Lucht somtijts met de name des Hemels Lev. 26: 19. Matth. 6: 26. genaamt word. Waar by ik nu (4) voege/ dat men in geen anderen Hemel kan vinden (A) Boosheden, en (B) in het byzonder geestelijke Boosheeden; en die wel soodanige (C) dat de Gemeen-

te daar tegen hadde te strijden. Waar toe haar dan (D) noodig was de geheele Wapen-rusting Gods. vers 13. Op wien doch kan dit anders/ als op den Satan werden toe-gepast? de welke doch in de Text zoo klaar genoemt word/ gelijk van ons hier boven §. 3 -- geleert is.

De saaken/ de welke D. B. Paragr. 17. hier tegen uyt sijn XVI. en VII. Hoofd-stuk inbrengt/ zijn van ons boven/ over die plaatsen/ sigtbaar afgeweesen. Ende dat de Oversetters aan de kant het woord plaatsen daar by doen/ is/ om dat Epouranios is een Adjectivum; en daar by word/ volgens den Regel der Grieken/ gemeenlijk een Substantivum begreepen. De Duytsche konnen dit leesen in mijn Weg-wijser, pag. 51. Cap. 1. §3.

§ 18. of 694. § 21. Paragr. 18. worden de Oversetters beswaart/ als of se scheenen te leeren/ dat de Satan voor desen Magt in den Hemel gehad hadde; doch dit en staat in haare Kant-teekeningen niet. Waarom hier onnodig is daar van meer/ uyt zijn negende Hoofd-stuk, te zeggen. Voorts wil hy zeggen/ als of 'er geleert wierde/ dat de Satan sijn magt in de Lucht hadde BEHOUDEN. Maar/ wie gebruykt dat woord? Wie zeyd ook/ dat de Satan/ door zijn Val, Magt gekreegen heeft op der aarde? Wie zegt ook/ dat de Duyvel een God is? Waar toe diend dan hier die quaad-aardige maniere van lasteren? Ja waar toe/ die spotachtige Tale/ dat de arme mensch, door den val des Duyvels, meer verlooren heeft, dan de Duyvel zelf? Gods Geest leert ons/ dat hy het GEWELD des doods hadde. Hebr. 2: 14. enz.

§ 22. Van het onderscheyd der plaatse voor de Geesten/ is boven van ons gehandelt. Ende/ van de verklaring van de Heer Coccejus, behoeven wy

§ 19. of 695. in desen niet te zeggen. Want D. Bekker bekent/ dat de Hr. Coccejus in dese plaatse den Duyvel vind. Ende de verklaringen van dien Heer en zijn niet onfeylbaar. Het komt hier niet op getuygenissen/ maar op den Grond-text zelf aan; en men moet zien/ of de Verklaring van dien Heer al voldoet/ de vier leeden van onse vierde Aan-merking/ over die Text/ boven §20. voorgestelt. Terwijle wy ons verseekeren konnen/ dat de Hr. Coccejus, indien hy nog leefde/ zig wel zoude belgen/ dat D. B. zijne woorden wil misbruyken tegen de Werkingen des Satans.

§ 20. of 696. § 23. Ook/ om dat D. B. in het byzonder daar uyt gaat besluyten: Par. 20. „dat de Christenen van de Onchristenen zouden te lijden hebben, door geestelij„ken aanstrijd op het gemoed, om hem de Hemelsche Zegeningen onbruykbaar te „maaken. Doch/ hoe weynig dit sluyt/ konnen wy uyt de Text selfs vinden; wanneer wy geleert worden/ van een strijd niet OVER de Hemelsche Zegeningen; maar TEGEN de geestelijke boosheden IN den Hemel. Dus veel werks haalt men over hoop/ om den Duyvel te verbannen/ uyt de Texten/ in de welke hy klaar te vinden is. Laat ons nader gaan besien/ wat ons D. B. verhaalt/

Capittel XXXI.

Van de Verschijningen des Duyvels, in ofte buyten den Slaap.

§ 1. Hier na spreekt D. B. van GESICHTEN en SPOOKEN, en daar na van DUYVELSCHE DROOMEN; ende hy en wil niet tegen-spreeken dat 'er hier ende daar wel een van Gods Engelen kan verschijnen. Paragr. 1. en 2/ 10. Het geene hier/ voor zoo veel/ wel is. Ende/ op het geene D. B. verder by-brengt Paragr. 3-7. daar op zeggen wy kortelijk: (1) dat 'er zijn (*occulta naturæ*) veele verborgene dingen in de natuure; Waar van wy het meest niet en konnen seggen; ende dat wy (2) geen vryheyd hebben/ om zoo veele geschiedenissen/ die ons/ door zoo veel geloofweerdige getuygen/ verhaalt worden/ te ontkennen; alleen om dat wy niet weeten te zeggen/ op WAT VOOR EEN WYSE dat dit ofte dat kan zijn geschied. Ondertusschen heeft (3) nooyt iemand van een gezont begrip willen gelooven/ alle die vertellingen van Spooken/ enz. die dikwils werden by-gebracht. Dewijle de ervarentheyt dikwils geleert heeft; dat veele van die saken zijn veroorsaakt/ door quaadaardige menschen. Ende/ (4) het geene D. B. wederom ophaalt uyt sijn Vyfde Hoofd-st., dat kan men in 't Vijfde Capittel zien wederleidt. Als dan (5) geleert word/ dat de Zaligmaker de voornaamste werken des Satans heeft verbrooken; Hebr. 2: 14. 1 Joh. 3: 8. soo weet men ook/ dat hy echter (A) noch werkt in de kinderen der ongehoorsaamheyd; Eph. 2: 2. ende (B) dat Christus alleen is een Verlosser van sijn volk. Zoo nochtans/ (C) dat hy niet ten eersten toe-past al het geene/ dat hy voor haar heeft verdient. Waarom se ook noch zelfs moeten bidden: Matth. 6: 13. En leyd ons niet in versoeking, maar verlost ons van den boosen. enz. Voorts en heeft (6) niemant dien Duyvel ooit Godvruchtig gemaakt; of ook (7) Bepaalt/ dat de Duyvelen meer verschijnen dan de Engelen; veel weyniger (8) gesorgt/ om den Duyvel niet te verkleynen. § 1, 2. 697, 698. § 3-7. 999--703.

§ 2. Paragr. 8. verhaalt D. B. niets/ dan het geene boven Cap. VII. al is wederlegt. Paragr. 9. voert D. B. in een Bewijs voor het spooksel/ uyt 2 Kon. 7: 6/ 7. Dog wy en kennen geen Gereformeerde/ die daar uyt een Spooksel willen bewijsen. Want daar staat klaar/ dat de Heere dat geluyd hadde doen hooren. enz. Voorts/ zoo en komt het niet veel te passe/ dat men/ tot disrespect van de Apostelen/ getuygt/ datse waren luiden zonder opvoeding, uyt het geringste volk der Jooden. Want/ alhoewel de Heere zijn Euangelium niet en wilde heerlijk-maken door lieden van groote Middelen; op dat men zig niet en zoude vergapen aan de uytwendige Bedienaars/ zoo en is 'er echter noopt gebleeken/ datse geweest zijn menschen zonder opvoeding. enz. Men heeft van § 8, 9. 704, 705.

haar

haar quaad-gedrag / en nog minder van haar ſpotachtige opvoeding in het minſte geen bewijs.

§ 3. De ſaake zelf is / dat ſe Jeſum, op zee ziende wandelen, zeyden het is een ſpookſel, en zy ſchreeuwden van vreſe. Matth. 14: 26. Ende datſe na zijn opſtanding / (hem ziende onverwagt in hare Vergadering) meynden, dat ſy eenen Geeſt ſagen. Luc. 24: 37. De grond van dit haar meenen was / om dat geen lichaam natuurlijker wijſe op de wateren kan wandelen / ende / om dat ſe niet en begreepen: Hoe de Heere Jeſus zoo ſnel / zonder gehoort te worden / onder haar lieden konde ſtaan. Zy hadden doe al zoo lang met den Heere om gegaan / en nooit had hy haar zulks ontleert / Ja ter contrarie warenſe van de Vertooningen der Engelen genoegſaam uyt Gods woord geleert. Van de verſchijninge des Duyvels aan Christo / hebben de Euangeliſten zelfs geſchreven / Chriſtus had haar tegen den Booſen leeren bidden. Waarenſe ook doe noch zonder opvoeding? Van waar hebbenſe dan haare opvoeding begonnen? Want na Chriſti Opſtanding / is de converſatie met ſijne Apoſtelen zoo lang niet geweeſt. Ende indien de Apoſtelen alhier in waren verdwaalt: Waarom en leert de Heere Jeſus haar dan / (zelfs nu na zijne Opſtanding) niet beter? Voorts refereeren wy ons na het geene daar over van ons geleert is / boven Cap. 23. item over Act. 12: 15. Cap. 15. § 3. Waar by men eene omſtandige beſchrijvinge van deſe ſpookſels kan voegen / uyt *Voetii diſp. Select tom.* I. pag. 985—1017.

§ 10. A. 706. § 4. Hier na gaat D. B. § 10. A. onderſoeken na de oorſaaken van deſe Lichtgeloovigheyd in het ſtuk van de Spookſels. Ende hy vind daar toe de Onachtſaamheyd ontrent de werken der natuure, en de onkunde haarer kracht en eygenſchappen, enz. Maar men mag hier / met meerder fondament / ſeggen / dat de Oorſaak van zoo veel verwerring en verbittering / in de Kerke is de Vermetelheyd en inbeelding / dat men de oorſaaken van veele natuurlijke dingen kan uyt vinden; Daar van men nochtans niet meer / als by een Raadſel / ſpreeken kan; en waar door men het volk beneemt de opmerking / die het op Gods extraordinaire Werkingen zoude konnen neemen / ende dat / volgens de ſchrift / de welke ons van de ordinaire werkingen Gods leert opklimmen tot den Opper-oorſaak aller dingen. Pſ. 19: 2—8. Job 12: 7—10. Jeſ. 40: 12 / 21—26. Act. 14: 17. 27: 24 / 25. Rom. 1. enz.

§ 10. B. 707. § 5. Paragr. 10. (B) beſtraft D. B., niet zonder goede redenen / de ſchrikachtige voor iets daar niet te vreeſen is. Hy toont zig ook gevoelig van het waken by de dooden / terwijle men traag is / om by de Kranken te waken. Ik hebbe my / tegen die overblijfſelen van het Pausdom / verklaart in mijn Voor-rechten des Chriſtendoms. pag. 289 —— Maar ik wenſchte wel / dat D. B. ons eens geleert had. Hoe het dragen van Lazari Ziele / na den Hemel / na zijne gronden te verklaren zy. Want een Geeſt en heeft (na zijn zeggen) geen plaatſe / &c.

§ 11. of 708. § 6. Paragr. 11. ſpreekt hy van de menſchen / de welke met een Helm gebooren zijn. Doch hy en zegt daar van zoo veel niet / dat het voor ons nodig zy / om daar van iets te ſpreeken. Wy laaten dat dan in zijn waarde en onwaarde.

§ 7. Paragr.

§ 7. Paragr. 12—15. spreekt hy van de Verschyninge des Duyvels in onse Droomen. Wy stellen / daar tegen: dat men in de Gereformeerde Kerke redenen heeft / om de Droomen te onderscheyden / (1) in Natuurlijke, (2) in Goddelijke, ende (3) in Duyvelsche Droomen. En men verstaat aldaar / door Natuurlijke Droomen, de geene / die uyt de natuurlijke gesteltheyd des Lichaams / of somtijts / door de natuurlijke overleggingen onser Besigheeden werden veroorsaakt. Door Goddelijke Droomen verstaat men de Droomen / waar door God de Heere ons eenige dingen wil openbaaren / tot waarschouwing ende ten nutte van de menschen. Het welke de Heere niet alleen vergunt aan Vroome ende Godsalige. Maar ook wel aan natuurlijke ende Heydensche menschen / als Gen. 20: 3. Gen. 31: 24. 41: 1/ 28. Dan. 2: 1/ 28. 4: 2. Ende zoo zijn de Droomen van veele Godsaligen in Gods woord openbaar / als Gen. 28: 12. Item / Gen. 37: 5. enz. Waar onder met nadruk mag werden na-gesien de Droom ende het Gesichte van dien Engel in den Droom. Job. 4: 13/ 14/ 15/ 16. Ende men mag ook daar toe brengen / den Droom van Zwinglius. Want het woord van D.B. wel aangemerkt / dat de woorden / [*ater an albus fuerit nescio*,] een spreuke is / de welke te kennen geeft / dat hy 'er gantsch geen kennisse of beduyd van zien konde. § 12-- --15. 709-- --712.

§ 8. Van de Duyvelsche Droomen hebben wy dit navolgende fundament. Om dat den menschen / in den slaap / somtijts voorkoomen zeer quaadaardige / sondige ende verfoeyelijke droomen / over dingen / de welke de mensche waakende nooit en heeft geweeten ofte gedagt / en die daarom niet en zijn te brengen tot eenige natuurlijke Droomen / gesprooten uyt de herhaalingen van saaken / die wy wakende mogten hebben geweeten. Sy en konnen ook niet zijn van God, ofte van een goeden Engel; want zy zijn geheel zondig ende strydig tegen der zelver Heyligheyd. Zy en konnen dan van niemand anders koomen / dan van den Boosen.

Het schreeuwt daarom / dat D. B. de geene / die dit leeren niet en kan vryen van Manichistery; § 14. ende daar in en word de Duyvel niet gelijk gemaakt met Christus. Nochte daar tegen en strijd niet het geene Ælihu verhaalt / Job. 33: 14—16. want die man / als hy verhaalt wat dat God de Heere in den slaap aan ons openbaart / en sluyt daar mede niet uyt de werkingen der quade Geesten. § 14. 711.

Ende schoon genomen daar en was in Gods Woord geen uytgedrukt exempel / dat de quade Geesten in ons zondige Droomen veroorsaakten; zoo moet men al wederom weeten: dat ons van de werkinge der Duyvelen op den mensche genoeg gebleeken is / ende dat 'er geen redenen zijn; waarom dat hy op ons / minder in den slaap / als buyten den zelven / zoude konnen werken; Te meer / daar wy zoo klaar konnen zien / dat het werk den quaden Meester bekent maakt / en dat 'er in Gods Woord niet alles uytdrukkelijk staat beschreeven / het geene wel gedaan is.

§ 9. Wat nu in het byzonder aangaat den Droom van PILATI Wyf, Matth. 27: 19. Daar van seggen wy / dat de zelve is geweest van God / ende dat 'er geen teekenen zijn / om de zelve op den Duyvel toe te passen. Waar §14, 15. 711, 712.

heenen ook de Vermaartste onser Gods-geleerden in haare verklaringen hellen. En ik en zie niemand / die de zelve zoo puur natuurlijk zoekt te maken; ende/ die se zoo meesterlijk beschrijft / als D. B. ons doet Paragr. 15. Het en past ons niet zoo veel en zoo bepaalt te spreeken/ daar Gods Geest ons zoo verre niet voor en gaat.

§ 10. De andere bewijsen / de welke men voor de Duyvelsche droomen bybrengt / uyt Deut. 13: 1. Jer. 23: 25–28. 28: 8. Zach. 10: 2. gaan wy / om redenen / voor by. Een ieder kan de selve gebruyken tot zijn nutte/ en zien hoe veel hy daar uyt / tot bevestiging van dese saake (nu in quæstie) kan vinden.

CAPITTEL XXXII.

Van des Satans Hooge-school en Verstand.

§ 1. WY zullen hier ontrent te korter konnen werken: om dat men in den vierden Brief van Philal. cap. 5. § 59---65. van het VERSTAND des Duyvels ziet gesprooken. Men merke hier ondertusschen aan / hoe Vryborstig zig D. B. verseekert / dat de Satan over hem niet en zal
§ 2, 3. klagen, enz. Paragr. 2. Daar na maakt hy Paragr. 3. een vergelijking tusschen
714, Salomon en den Duyvel/ende hy bouwt sijne redenen wederom op zijn grond/
715. dat een Geest / zonder middel van het lichamelijke / geen lichamelijke dingen kan begrijpen. Het welke van ons / boven Cap. VII. A. is tegen-gegaan.

§ 2. Paragr. 4. besluyt hy / dat de Duyvelen van ons geen kennisse heb-
§ 4. of ben / om dat Abraham, Israël, ende alle de dooden, niet met allen weeten.
716. Maar / lieve doch! wat gevolg steekt hier in? Ende / waarom mag ik daar uyt meerder besluyten / de onkunde der Duyvelen / als der goede Engelen? Immers en heeft God de HEERE den Duyvelen niet ontnoomen het geene haar Wesen aangaat. Sy zijn immers / na haren val / noch Engelen gebleeven / doe se quade Engelen wierden. Ook en zijn se noyt begreepen / als doode. Ende / waar uyt zal D. B. bewijsen / dat de natuure der Engelen / moet werden afgemeeten na de natuure van een mensch? De texten in Gods Woord / hier boven verhandelt / geven ons een ander Bewijs.

§ 5. § 3. Paragr. 5. komt D. B. voor de antwoord: dat God de Heere / (die een Geest is) wel werkt op een Lichaam / ende dat men daar uyt kan breeken de kracht van sijn argument / dat een Geest op een Lichaam werken kan. Ende hy haalt daar toe / (met een Foei! ende anderen ophef) dat gevoelen door: Maar (1) de man moet weeten: dat het na het Goodelijk Voorbeeld is / als men van Gods daden een toe-passinge zoekt op den mensche. Men ziet zulks Matth. 5: 45/ 48. Lev. 11: 45. 19: 2. 20: 7. 1 Petr. 1: 15/ 16. Gelijk daarom de mensche word beschreeven / als na Gods Beeld zijnde

ge-

geschapen ende vernieuwt. Gen. 1: 26/27. Col. 3: 10. Eph. 4: 24. 1 Cor. 11: 7. Het is nu daar by openbaar / dat de menschen / na dit leven / zullen weesen als de Engelen. Matth. 22: 30. ende datse nu moeten na-volgen de gehoorsaamheyd der Engelen. Matth. 6: 10. Voorts en word 'er (2) van niemand gemaakt een gelijkheyd tusschen God en het schepsel in alle sijne deelen. Want een ieder leert / dat God de Heere alle volmaaktheden in zig begrijpt / op een oneyndige en onafhangelijke wijse. Maar dat de schepselen alle zijn eyndig ende afhankelijk. Hierom doen se (3) daar by / dat men / om te komen tot de kennisse Gods / van den mensche als dan begint door de wegen (*Eminentiæ*, *Causalitatis*, & *Negationis*) (A) van Uytsteekentheyd, (B) Oorsaakkelijkheyd, en (C) Ontkenning, of Afwijsing van alle Onvolmaaktheeden. Wanneer dan ook (4) God de Heere zig openbaart als een Geest / (gelijk hy doet Joh. 4: 24.) zoo mag men gewis / daar uyt / eenige gelijkheyd zoeken op de andere Geesten en hare werkingen / als Geesten. Men behoeft dan hier over niet te schrikken; noch ook te denken / dat dit (5) is tegen Ps. 50: 21. Want daar en word niet tegen-gegaan een gelijkheyd met God. Maar een gelijkheyd in het quade; en een gelijkheyd / waar door men hem in alles zoude willen gelijk-maken met ons / in het Hebr. staat הֱיוֹת־אֶהְיֶה כָמוֹךָ dat is / Zijnde zijn zal (of t'eenemaal zijn.) als gy. Doet hier by / 't geene boven Cap. 2. geleert is.

§ 4. Paragr. 6. voelt D. B. de kracht van ons Argument, genoomen van de gelijkheyd der Duyvelen (als Geesten) met de Engelen. Ende hy en handelt daar in niet oprecht / als hy het volk wil wijs-maken / dat men de kennisse der Duyvelen verheft en eert boven de kennisse der Engelen. Men zie maar daar over het Vyfde Capitt. van Philal. Brieven. Ende men weete / dat de kennisse des Duyvels van ons gebouwt word op des zelfs Geestelijke natuure / ende op de getuygenissen / de welke God de Heere / in sijn woord / van hem geeft. § 6. of 717.

§ 5. De swarigheyd / die daar tegen gemaakt word / uyt sijne banden / &c. zal tot niet vervallen; als men gelieft by sijne stellingen te vergelijken het geene dat daar van geleert en geantwoord is / boven Cap. 8. ende op de andere plaatsen / de welke D. B. Paragr. 7. gelieft aan te haalen. § 6. 7. 718.

§ 6. Paragr. 8. gaat D. B. over tot des Satans Taalkunde, en al het zelve / dat aldaar tegen den Duyvel word by-gebracht / mag men eens over brengen tot de goede Engelen / ende dan mag D. B. ons eens verklaaren: hoe men dan verstaan zal de Texten / de welke ons van de verstaanelijke Taale der goede ende der quade Engelen uytdrukkelijk leeren. § 8. of 719.

§ 7. Paragr. 9 en 10. spreekt D. B. van de Kennisse des Satans in de Goddelijke Schriften. Ende hy en maakt geen genoegsaam onderscheyd tusschen kennisse en kennisse. N. Tusschen een kennisse / die vergeselschapt is met 't zitteren / en tusschen een kennisse / de welke insluyt een zalige en Goddelijke vreugde. Tusschen een kennisse / de welke alleen in de herssenen speeld / en tusschen een kennisse / die na de Godsaligheyd is en die vry maakt. Joh. 8: 32. Men kan hebben kennisse / die ons wel geleert / maar niet beter en maakt. § 9, 10. 720. 721.

Men kan zijn een groot Wet-geleerde / ende nochtans een verworpeling; om dat men de waarheyd niet alleen moet leeren uyt een Boek / enz. Maar / om dat men eerst van God moet geleert zijn / en die het van den Vader gehoort en geleert heeft, die komt tot Christum. Joh 8:45. De verborgentheyd des Koninkrijks der Hemelen te weeten, word gegeven; dog niet aan alle / Matth. 13: 11. Het is alleen eygen aan Gods kinderen / Christum te hooren en te leeren, gelijk de waarheyd in Jesu is: t. w. dat men af legt den ouden mensch, enz. Eph. 4:20/21/22/23. De Engelen verblijden haar in dese kennisse van de Goederen der Godzaligen. Maar de Duyvelen tzitteren. Jac. 2: 19. Ende de Godloosen en hebben noyt den saligmakenden Geest der Waarheyd, Joh. 14: 17. noch den Geest / die van booven is. Jac. 3: 15. enz. Daar dit recht werd onderscheyden / daar is alle swaarigheyd in dit stuk verdweenen.

Het geene word by gebragt / uyt het XX. Hoofd-stuk, is van ons aldaar wederlegt. Ende het geene verder van sijn niet hooren, &c. gesegt word / raakt ook de Engelen / als Geesten / zoo wel als den Duyvel. De verdere bepalingen te maken; hoe veel dat God de Heere meerder aan de goede / als aan de quade Engelen openbaart / laten wy voor D. B. die dat schijnt te willen weeten. Ons is dat onderscheyd niet geopenbaart.

§11,12, § 8. Paragr. 11/12/13. gaat D. B. over tot de kennisse des Satans / raa-
13,14. kende Toekomende dingen / welke zijn Gebeurlijk ofte Noodsaaklijk. Wat
722.- de Satan hier van (na het gevoelen der Gereformeerde Kerke) weeten kan /
724. siet men in den Vierden Brief van Philal. pag. 61/ 62. Cap. 5. § 59-65. Ende nademaal alle dese kennisse des Satans maar is onvast en niet Algemeen, zoo en konnen tegen ons niet gelden de Texten 2 Reg 1: 16. en Dan. 2: 11. met Jes. 41: 22:23. Waar mede wy dit Capittel sluyten. En gaan nader ondersoeken het geene D. B. leert /

Capittel XXXIII.

Van de Macht en Kracht in des Satans Koninkrijk.

§ 1. Paragr. 1. begint D. B te ondersoeken de Text Job 18: 14. Ende /
§ 1. of nademaal de verklaarders van die Hoog-dragende ende Poëtische
725. stijl van spreeken geven verscheyde uytleggingen van die woorden / De Koning der Verschrikkinge; soo en wil D. B. niet / dat men daar door den Duyvel zal verstaan. Wy seggen daar op / dat de Geleerde / door die woorden verstaan / of (1) een zeer groote verschrikking / de welke boven een ander / in verschrikkelijkheyd uyt-stak. Ofte (2.) den Dood, de welke de verschrikkelijkste is / onder alle de Verschrikkingen. Ofte (3) den Duyvel, den Oversten der Daimonia, gelijk de Poëten Pluto houden voor den Koning der Helle. Ende daar en is gantsch geen tegen-strijdigheyd in; waarom dat men dit van den Satan niet en zoude konnen verstaan,

staan. Te meer / om dat de Eerstgeboorene des doods, (waar van Hs 13. gesprooken was) alhier / volgens Hebr. 2: 14. wel toe-passelijk is / en dat de andere spreekwijsen (die boven Cap. XXX. op den Satan zijn toe-gepast /) hier toe genoegsame aanleyding geven. Wanneer nu D. B. een uytvlugt neemt; dat de Satan dien naam eerst heeft na den dood / dat en doet hier niet ter Saake; Want (1) de naame is hier generaal / zonder de bepaling / dat hy eerst sal Koning worden na den dood; en (2.) gelijk de heerlijkheyd hier op aarden begint / siet Vrage 58. in kennisse, heyligheyd, vreede ende blijdschap; Rom. 14: 17. soo dat daar in Gods Koninkrijk een aan-vang neemt; alsoo begint ook hier het Koninkrijke der Duysternisse.

§ 2. Den inhoud van Paragr. 2. zal / door het geene hier na van ons geleert word / moeten vervallen. Al wat de Satan doet / dat werkt hy afhangelijk van God / en niet verder als de Heere hem wil toe-laten. Waarom dit *Imperium in Imperio* zoo niet en behoeft te werden uytgemeeten / als D. B. gelieft te doen. § 2. Zijne herhaling en aanwijsing / op sijn XVII, XIX. en XX. Hoofstukken / is boven al krachteloos gemaakt. Ende / die eenige kennisse heeft van God en zijn woord / die weet dat het niet en strijd / dat de Opper-koning / in de regeringe der Weereld / heeft onderscheydene ordres / ende aan een ieder geeft eenigh Gezag / na zijn Bestek. §2. of 726. §3. of 727.

§ 3. Het Rijke des Satans en is dan niet / om God den Heere in sijn oogmerk te verhinderen. Het en word ook niet tot niet gemaakt / door zijne Banden. (Waar van gesprooken is boven / Cap. VIII. § 17—28.) Want / (1) die bonden hem / niet verder als de Heere wilde. (2) Daar wierd hem / des niet tegenstaande / Gen. 3: 15. een vyandschap en strijd toe-gekent / en doorgaans in Gods woord zulke werking toe-geschreeven / de welke zijn macht in het vermorselen der Versenen te kennen geeven. Behalven / dat het (3) geen Algemeene Waarheyd is / dat een gevangen gantsch geen gezag heeft. Joseph was Heer zelf in sijne banden / ende meenig Konink kan Dienstbaar zijn / en afhangen van een grooter Koning / ende echter zijn Rijk hebben. §4. of 728.

§ 4. De Uytvlugt / de welke D. B. maakt / op het Woord ZAAD, (gestelt tegen het Zaad der Slange) en waar door hy dan Eva de Koninginne, ende Christus haren Onderdaan, ende het Christendom het Koninkrijke wil maaken / die en kan hier niet schaden. Want (1) wy hebben boven Cap. XIX. § 19. getoont / dat 'er vyandschap was tusschen de Vrouwe en de Slange / en dan ook tusschen Weder-zijds zaad: Maar / dat 'er / onder dat Zaad / Een zoude weesen / die / met nadruk / gestelt word tegen den Satan; ende de welke hem zoude den Kop vermorsselen / gelijk hy / den zelven / de Versenen zoude vermorselen. § 5. of 729.

Hoe moy het ondertusschen is / dat men in deesen het Pausdom liever wil stijven / als zijn opgenomen opinie verlaten; dat kan men af-nemen: als men den Doctor ziet schrijven / Paragr. 5. „Dus doende zal men het Pausdom „wel met vreden moeten laten, daar men liever היא d. i. *Sy*, als הוא dat is / Hy. Gen. 3: 15. leest. Want / Immers behoorde de Doctor te weeten / ende als hy het wist / daar van meerder onderrigt te geven / om die saak niet op te

halen /

halen / zonder met een daar by te zeggen: (1) dat in het Hebreeusch ſtaat הוא Hy; Item / (2.) dat de Chaldeeuwsche Overſetting van Onkelos, Jonathan, ende Targ. Hieroſolymitanum, ende de Overige Hebreën / gelijk ook de LXX. Griekſche Overſetters / hier hebben / het mannelijk woord Hy, ende niet Zy. Ja / dat zelf de LXX. Overſetters, dat woord (αὐτὸς) HY alhier hebben gebruykt / niet tegen-ſtaande dat daar voor ging het neutraale woord σπέρμα, (lettende meer op den zin, als op haar Grieksch woord:) om dat 'er in de Hebreeuſche Text ſtaat het Mannelijk woord זרע Serang. Men moeſt (3) ook geweeten hebben / dat alle de omſtandigheden van de text een mannelijk (הוא Huu) *Hy*, en niet (היא Hii) *Sy*, vereyſchte. Want / (A) daar op wees de letter Jod (als een teeken van de Mannelijke derde perſoon) in het werkwoord ישופך *Jeſchuu-phechaa*, HY (en niet SY) ſal u vermorſelen; Ende (2.) daar op wees het aanhangſel van de mannelijke derde perſoon Ennuu in het woord תשופנו *Teſchuu-phen-nuu*. d. i. Gy zult HEM (of alhier het) vermorſelen. Waarom dan ook (4) de Maſorethen, in haare aan-tekeningen over de Text / Gen. 3: 15. geen verſcheydenheyd in de Hebreeuſche exemplaren hebben aan-geteekent. Waar by komt / (5.) dat de oudſte Latijnſche exemplaren met het Hebreeusch / in dit woord / gelijk zijn / en leſen / *Ipſe*, Hy zelve. enz. Dit zy dan genoeg / tot beveſtiging van de Grond-Text / en tot ondekking van D. Bekkers ſtelling. De geene / die hier over tegen het Pausdom nader opening begeeren / konnen zien Glaſſii Philol. Sacra, *pag. mihi* 526/ 1024. enz.

§ 6. of 730. § 5. Paragr. 6. wil D. B. het Rijk des Satans niet beweeſen hebben uyt de vyandſchap / de welke Gen. 3: 15. vermelt word; om dat alle vyanden geen Koningen zijn. Maar wy moeten daar tegen zeggen: dat geen menſch van Verſtand / daar uyt alleen ooit des Satans Koninkrijk beweeſen heeft. Doch dat deſe Vyandſchap / de welke zig / tot vermorſeling toe / uyt ſtrekken zoude / gevoegt by den anderen ſtrijd / die in Gods woord vermeld word / iets by-brengt / tot beveſtiging van des Satans Vermoogen.

§ 7, 8. 731. 732. § 6. Paragr. 7 en 8. wil D. B toonen / dat de Satan geen Rijk en heeft binnen Gods en Chriſti Kerke. Ende hy meent / dat Chriſtus niet een eenigen Vyand in ſijn Rijke kan lijden: om dat David, Pſ. 101: 7/8. (alhoewel hy minder was) geen vyand in ſijn Rijke geleeden heeft. Maar / hoe onnooſel / dat deſe redenering is / kan men haaſt ontdekken. Want (1) de Satan en word niet aangeſien als een Borger in Chriſti Rijke. Ook (2) en heerſcht de Satan in Chriſti rijke niet tegen, maar met Gods en Chriſti Wille, in de Kinderen der ongehoorſaamheyd; op dat hy diene / als een middel tot uytvoeringe van de Verwerping; en hy quelt de Geloovige in Gods Kerke / op dat de Heere haar in Chriſto zoude doen triumpheren. Soo dat de kracht van D. Bekkers argument ruſt op de onderſtelling (A) van de Algemeene, en (B.) van de Wederſtaanelijke Genade; en hoe fray paſt dit een Gereformeert Leeraar? Maar ook / (3) Waarom kan doch de Satan in Chriſti Rijke minder te paſſe koomen / als de Godlooſe? in opſicht van het tegenſtaan van Chriſti Rijke? of zijn die aardſche vyanden van gelijke Magt met Chriſto / dat ſe

dat se hem beter kounen bestrijden? Ende immers en komt (4.) hier niet te passe de text/ Luc. 10: 18. de welke in de Brieven pag. 154: 35/ en 162. § 58. verklaart is. Want die bewijst niet/ dat de Satan (A) geheel, (B) overal, en (C) in allen sijn magt verlooren heeft. Daar is/ na die tijd/ noch tegen hem te strijden. Apoc. 12. en daar is te wachten/ dat God den Satan haast onder de voeten zoude verpletteren. enz. Rom. 16: 20.

§ 7. Aldus gesien zijnde/ dat des Satans rijke is met Gods ende Christi Wille, zoo dient men daar by te weeten; dat sijne Engelen zijn veele, ende dat de Werkingen der Geesten zijn veerdig. Waar mede dan ook moet vallen de kracht van D. Bekkers Paragr. 9. ende het geene/ uyt Cap. 20. word by-gebracht/ is aldaar wederlegt. Als dan de Heere Jesus/ Joh. 5: 19. sijn ware Godheyd bewijst; om dat hy het zelfde doet, dat hy den Vader ziet doen; soo en kan D. B. Paragr. 10. daar uyt/dat argument voor Christi Godheyd niet verbreeken/ om reden dat de Duyvel word gehouden voor Gods Aap. &c. Want (1) niemant en leert/ dat de Duyvel doet (A) het zelfde Goddelijke werk/ en (B.) door de zelfde Goddelijke kracht. Een Aap en is niet de zelfde/ met de geene/ dien hy na-aapt. Die een Canon af-schiet/ en de materiaalen daar toe bereyd/ doet iets/ dat na den Donder gelijkt/ maar hy en is daarom geen Donder God. Een Schilder of Beeld-maaker conterfeyt wel een bloem, of mensch, of vee, &c. Maar hy en word daarom geen God/ en meerder als Christus. § 9. of 733. § 10. of 734.

§ 8. Te meer/ om dat de Duyvel in alles wat hy doet/ moet werken afhankelijk van God; ende/ als een roede in Gods hand. Het geene nu D. B. verder verhaalt/ Paragr. 11. Van de werkingen der Hexen, dat laat ik voor haar/ die sulke dingen gelooven en bevinden. Wy spreeken maar voor God en sijne woorden/ ende niet voor Hexen. Ende konnen ons daarom wel vergenoegen met het geene daar van geschreven heeft Philal. in zijn Brieven tegen D. Bekker. pag. 53/ 54. met pag. 76. zijnde Cap. 5. § 34-40. en 99. met § 78-88/ 114-119. Waarom ons het oogmerk van Paragr. 12/ 13/ 14/ 15. niet en kan schaden. Want wy niet en gelooven/ dat God de Heere den Duyvel kan toe-laten, God te zijn; soo als D. B. de Kerke (of wie hy anders meent) verwijt/ Paragr. 16. wanneer hy haar (door een oneerbiedige geluk-wensching aan de Jooden ende Muhamedanen) den Jooden en andere Antitrinitarisen, gelijk maakt; even eens/ als of men de werkingen der Duyvelen verhief/ boven de werkingen der Engelen/ ja boven de werkingen Gods. N B. § 11. Ende hy noemt de geene/ die sulks gelooven/ niet alleen oude wijven, ende ongeletterd volk, § 13. maar alle Voorstanders van des Duyvels groote magt § 16/ 17. Ja hy begeert/ dat men den Duyvel zelf dan wel mag aanbidden: ende hy en gedoogt niet/ dat men geloove dat de Satan werkt, door GODS TOE-LATINGE. Daar wy egter altijt den Duyvel aan-merken/ als werkende (A) af hanckelijk, ende (B.) door natuurlijke weegen; als in Phil. Brieven Cap. 5. getoont is. § 11. of 735. § 12-15 736-738. § 16-739. § 11. 735. § 16, 17 739. 740.

§ 9. Paragr. 18. trekt D. B. uyt het gevoelen der geener/ de welke gelooven/ dat de Duyvel/ onder Gods toe-lating wonderen kan doen/ dit Gevolg § 18.

volg, dat dan God de Heere, niet alleen KAN: maar ook WIL BEDRIEGEN. Maar wy vragen den Doctor Bekker, wat swarigheyd dat hier meerder is in de werkinge des Satans/ als in de mede-werkinge Gods, in alle de andere sondige daden der menschen? in de welke de Gereformeerde Kerke wel klaar toont: hoe God de Heere/ in die (*Præcursus* en *Concursus*.) Voor-ende-Medewerking, is en blijft Heylig en Waarachtig. Dewyle die Toe-lating niet en is (*Moralis* sed *Physica*) Sedelijk maar Natuurlijk, ende dewijle men leert onderschepd te maken tusschen de daad/ in de welke de sonde is/ ende tusschen de sondelijkheyd zelve/ (*Actus substratus & anomia.*) Waar door dan het geene uyt Apoc. 13:11/13. met Deut. 13:1/2/3. (Men doe 'er vry by/ Apoc. 16:14. en 2 Thess. 2:9.) word by-gebracht/ in desen niet en kan schaden. Ondertusschen kan men zien hoe der Engelen Wonderen onderscheyden worden van de Goddelijke Miraculen in Φιλ. Brieven. pag. 53. cap. 5. § 34/35. Ende hoe het Concept: of God kan liegen ende bedriegen als hy wil! is wederlegt van de E. E. Heeren P. Maastricht. in sijn Gangr. pag. 270—274. Sect. 2. cap. 12. M. Leydekker. in sijn Fax Ver. loc. 3. cap. 14. pag. 163—175. H. Witzij Aanstootelijk nieuw. pag. 29——38. Sam. van Diest noodig ondersoek Cap. 6. pag. 57—82. en Andere meer/ de welke aldaar werden aan-gehaalt/ ende welke genoegsaam onder de geleerden bekent zijn.

§ 19. of 741. § 10. Paragr. 18. Toont D. B. niet/ dat hy het recht begrip van de Gereformeerde leere heeft. Want hy vaart heftig uyt/ (als tegen Sinneloose) wanneer men/ uyt een bloote Toe-latinge, een Werkdadigheyd besluyten wil. Het welke immers/ rust op een tastelijke onkunde van de Gereformeerde gronden. Want aldaar leert men een geheel afhangen van alle schepselen van God/ als haren Maker; soo in haar Zyn, als in alle haare Werkingen, de welke zonder Gods Voor-ende-Mede-werkingen haar noch reppen noch beweegen konnen. Siet onse Confessie. Art. 12/13. Catechismus Vrage 27/28.

§ 11. Als nu D. B. op desen lossen grond/ zijn 19. paragr. hadde verbreyd/ zoo beveelt hy Paragr. 20. dat men hem niet meer van Gods TOELATING zal spreeken; ende hy gaat daar by stellen/ „dat God de Heere den „Duyvel sulke krachten niet en heeft ingeschapen/ dat hy grooter werken „zoude konnen doen/ dan God de Heere zelf. Het welke niemand ooid geleert heeft/ ende daarom alhier onnodig wierd verhandelt. Hy en wil ook niet/ dat men segge/ dat de Duyvel die groote/ &c. dingen doet/ door Gods By-stand. Ende hy haalt daar toe aan de Text Act. 3:12. De welke immers/ in desen niet te passe komt. Want (1) men moet onderschepd maken tusschen de Werking en tusschen de verdienende Oorsaak van die werking. Als mede (2) tusschen de werking van de Opperste, ende tusschen de werking van de Tweede Oorsaak. Het was nu (3) openbaar/ dat de Apostelen ontrent de Miraculen waren instrumenteele werkende oorsaaken/ die de miraculeuse daden van God afbaden ende verkreegen; die ook de zelve aan een ander beloofden ende voorzeyden; ende daar by een teeken gaven/ by

§ 20. 742.

het

het onderwerp / het welke het mirakel ontfong; op welke tegenwoordig teeken / de Almachtige God / (die alleen wonderen doet, Ps. 72: 18.) als de opperste Oorsaak / dat miracul dan vormelijk en saakelijk (*formaliter & realiter*) voort-bracht. Zoo dat (4) dat miracul niet eygentlijk / ofte door eygene kracht / wierd voort-gebracht van die menschen; veel weyniger / (5) door de verdienste van haare Godsaligheyd; maar het was God / die dat deede ende sy maakten het haar zelven door het geloove eygen. Act. 3: 12/13/16. Dog (6) des Duyvels daden zijn geen miraculen. Dat nu voorder D. B. eenige kracht meent te haalen / uyt het woord Godsaligheyd; dat is (7) van geene waarde. Want God de Heere gebruykt genoegsaam de Godloosen / om sijn oogmerk aan de menschen / en zelfs aan sijne kinderen / te bereyken. Men ziet dit in den Assyrier / de roede van Gods toorn / Jes. 10: 5. Item / in Babel / Jer. 37: 38/39/40. Ec. Als ook in de vervloekte Cananiten. Num. 33: 55. ende zoo doorgaans. Zoo verre / dat God de Heere wel de Elementen / Jud: 5: 20. ende den spraakeloosen Raaven gebruykt / (in den welken geene Godsaligheyd kan plaatse grijpen) om sijn volk te helpen. 1 Reg. 17: 6.

§ 12. Paragr. 21. toont D. B. dat men den Duyvel ongelijk handelt / ende hem somtijts te groot ende dan eens wederom te kleyn maakt. Maar / hoe ongegrond dat dese dingen zijn / weeten alle Verstandige. Want 1) het en is een Koning niet te na / dat hy somtijts op den Throon sit / ende somtijts met sijn eygen sweerd sijnen vyand in de Batalie quetst; of ook / op de jacht / een beest dood. Ende dit alles is veel weyniger disrespect voor een TYRAN, dat hy sijn eygen of andere Onderdanen plaagt. Het welke dan (2) noch minder kan strijden tegen het gesag van den Satan. Want sijn gantsche magt is tot dienst van Gods Besluyt / ende hy moet in alles / den Raad Gods onderworpen dienen. § 21. 744.

§ 13. Voorts en neeme ik niet aan te bewijsen / dat de Duyvel / ergens in Gods woord / word toe-geschreeven de Macht / om iemand te haalen in de helle. Men ziet wel dat Lazari ziele / gedraagen wierde in Abrahams schoot. Luc. 16: 22. Ende men kan dit by gelijkenisse over-brengen tot de Dienstknechten der sonden ende des Satans. Immers men siet dat daar ontrent de Engelen haar bestel hebben. Matth. 13: 41/42/49/50. Ende aldus leest men van een UYTWERPEN in de buytenste duysternisse, Matth. 8: 12. Ende dat de Dienaars de Sondaren zouden binden, weg-neemen, ende uytwerpen in de buytenste duysternisse. Matth. 22: 13. Hoe verre nu hier inne de Duyvelen haaren dienst sullen moeten toonen / en hoopen wy nooit te beproeven. Het is dog zeeker / dat 'er voor haar zullen weesen PYNINGEN, Apoc. 14: 11. ende daar onder kan men licht brengen de Pijnigers. Ende het en is niet minder seeker / dat de Verdoemde menschen zullen eeuwig weesen by het verdoemde schepsel / den Duyvel / met zijne Engelen. Matth. 25: 41/46. 2 Thess. 1: 9. Apoc. 14: 11. 20: 10. Judæ 7. Daar zullen ook weesen Slagen, ende de zelve meerder over den eenen / als over den anderen. Luc. 7: 47/48. Alhoewel / over alle / zal weesen een onuytblusschelijk vyer. Marc. 9: 44/46/48. Jes. 66: 24. 2 Thess. 1: 6-9. Apoc. 21: 8. Dan. 12: 2. Op het § 22. 745.

geen D. B. dan nader zegt / (1) van de knegt in de gevangenisse / dat die het beter heeft / als de andere gevangene. &c. Daar op dient maar kort / dat het een slechte uytsteekentheyd is / eeuwig te moeten weesen verdoemt en gepijnigt / ende noch een andere te moeten pijnigen / ende door dat pijnigen te worden een Koning ende de grootste verdoemde / onder de verdoemden. En / het geene D. B. (2) besluyt / uyt de woorden: gaat weg vervloekte, dat neemt soo weynig weg het weg-nemen door den Satan, als het weg-neemt het binden ende het uytwerpen, door de Dienaars. Matth 22: 13. Ende soo weynig / als het woord: komt gesegende, beërft. (Matth. 35: 34.) weg-neemt het dragen van Lazari ziele door de Engelen. Luc. 16: 22. De bedenking nu (3) of de Duyvel / dan of de mensch / eerst sal weesen gevonnist / is van zeer kleyn gebruyk. Want in de eeuwigheyd en telt men geene uuren: om dat in de eeuwigheyd geen tijd meer gereekent word. Ende de bepaling van eerst of laatst in de ordre / die en kan niemand net weeten. Voorts (4) soo en word des Satans Rijk niet te niete gemaakt door sijne Banden. Want die hangen af van het uytvieren ende van het intrekken van den Opper-Kooning. Het schijnt / dat D. B. geduurig sijne gedachten te werk stelt op des Satans Onafhankelijk Koninkrijk; het geene niemand ooit geleert heeft.

§ 23. § 14. Paragr. 23. spreekt D. Bekker van de Text Matth. 12: 25. Alwaar Jesus den Satan een Koninkrijk toe-schrijft. Waar op D. B. segt / dat hem zoo weynig een Koninkrijk als een Huys, of Zaad eygentlijk kan werden toe-gepast. Maar wy seggen (1) dat men niet en behoeft te sien / op een gebouw van kalk en steen. Maar / dat men dat woord Huys moet opneemen / gelijk dat woord genoomen word / als Gods Huys beteekent de Gemeente, ofte de Kerke; gelijk men het / in die beteekenisse / vind / 1 Tim. 3: 15. met Hebr. 3: 2/ 3/ 5/ 6. wiens huys wy zyn, segt Paulus aldaar / vs. 6. Ende Petrus noemt ons een Geestelijk huys, 1 Petr. 2: 7. met 4: 17. Ende soo maken / ter contrarie / des Satans Onderdanen ook sijn Huys. Even / gelijk boven Cap. 18. §. 2. en Cap. 19. zijn Zaad gestelt is tegen het Zaad der Vrouwe. Ende zoo moeten wy ook hier verstaan zijn Koninkrijk: het geene gestelt word tegen het Koninkrijke Christi. vs 29. Wy seggen ook (2) dat de Heere Jesus dese spreekwijse van een Koninkrijk gebruykt / zonder dat hy daar toe van de Jooden wierd gedrongen; Waarom het (3) ongegrond is / dat men hier / uyt het 27. Hoofdstuk, wil besluyten / dat de Heere Jesus hier sprak na de Dooling der Jooden. Welke stellinge nooit waar is geweest. (gelijk Philal. toont in sijn Brieven, Cap. 9. § 1——31. pag. 196——210. Ende ook / in het byzonder / alhier niet waar en is. Want Christus spreekt daar van uyt zich zelven. Ende (4) hy maakt zijne stelling noch klaarder / als hy hem noemt een Sterken, vs. 29. of Sterk-gewapenden. Luc. 11: 21. Boven dit (5) zoo word meermaalen des Satans Rijke genaamt de magt der duysternisse, ende gestelt tegen het Koninkrijke des Soons. Col. 1: 13. Item / de magt des Satans. Act. 26: 18. enz. Joh. 12: 31. 2 Cor. 4: 4. Eph. 2: 2. 6: 12. Col. 2: 15. Hebr. 2: 14/ 15. Gelijk boven Cap. 30. breeder getoont is.

§ 15. Het geene nu D. B. verder in-brengt / dat men alhier niet en kan ver-

staan

staan het hooft der boose Engelen; om dat 'er maar een zoo een Hooft kan weesen; ende/ om dat niemand/ als dat Hooft/ de naam van Duyvel en Satanas, als eygen, gegeven word. Daar tegen hebben wy/ Cap. 11. onse redenen gegeben. ende men kan daar by doen de Brieven van Philal. Cap. VII. En wy zeggen hier maar kortelijk/ (7) dat de Heere Jesus (indien het zeggen van D. B. waar was) niet en zoude hebben geantwoord/ na de meening en na de tegenwerping der Jooden. Want dese hadden gesegt/ dat Christus de Duyvelen (*Daimonia*) uytwierp/ door BEELZEBUL, den Oversten der Duyvelen (*Daimonia*,) Tot wegneeming nu van desen laster/ antwoord de Saligmaker/ dat (indien haar seggen aanging) dat dan de Satan den Satan zoude uytwerpen/ ende dat/ als dan/ zijn Rijk tegen zig zelven zoude weesen verdeelt. Willende daar by zeggen/ dat zulks met de Loosheyd, kennisse, ende Wijsheyd van den Satan niet en konde over-een-komen; dat hy/ namelijk zijn eygen Rijk aldus zoude tegen-gaan. Hy noemt dan den Oversten der Daimonia, (die sy Beëlzebul noemden) Satan. Hy noemt ook de geene/ die uytgeworpen wierden/ met den eygensten naam van Satan. Ende hy wil zoo toonen: dat aan het geheele Lichaam der Duyvelen die naam toe-quam. Ende dat het geen eygen naam was van den Oversten. Want hy noemt se met eenen naame; Gelijk de gemeente Christus genaamt word/ 1 Cor. 12: 12. uyt kracht van die nauwe vereeniging/ onder malkanderen. Of/ men moeste zeggen/ dat de Heere Christus niet direct geantwoord heeft op haare Lastering. Ende/ dit word (8) noch klaarder/ als men Marcus na-siet/ de welke Cap. 3: 23. segt: dat Christus gevraagt heeft. Hoe kan de Satan den Satan uytwerpen? ende indien een Koningrijk tegen hem zelven verdeeld is, zoo en kan dat Koninkrijk niet bestaan. Indien een huys tegen hem zelven verdeelt is; soo en kan dat huys niet bestaan. Ende, indien de Satan tegen hem selven opstaat, ende verdeelt is; soo en kan hy niet bestaan: maar heeft een eynde. Vs 24/ 25/ 26. Ja/ (9) de Euangelist Lucas segt met duytsche woorden, Luc. 11: 18. Indien nu ook de Satan tegen hem zelven verdeelt is, hoe zal ZYN RYK (ἡ βασιλεία αὐτοῦ) bestaan? Dewijle gy zegt, dat ik, door Beëlzebul de Duyvelen uytwerpe. Men kan hier uyt sien/ hoe D. B. zijn werk maakt/ om den Heere/ in het aangesichte tegen te spreeken/ ende hem dan noch te maken tot een man/ die sich met valscheden behielp/ gelijk hy in sijn 27. Capittel, (dat hier geciteert word) volmondig zegt § 10.

§ 16. Hier na gaat D. B. over tot de Text Apoc. 2: 13. alwaar staat/ van de THROON des Satans. Wy hebben hier van gesprooken/ Cap. 18. §. 2. Ende het geene alhier op het nieuws word by-gebragt/ is gantsch van geen kracht. Want/ 2 Thess. 2: 4/ 9. word wel duydelijk de Antichrist onderscheyden/ van hem/ na wiens werking/ sijne toe-komste zijn zoude/ te weeten/ na de werkinge des Satans, ... met wonderen der leugen, (1) dat is/ na het bestiel van den Vader der leugenen, Joh. 8: 44. Die ook alhier het zijne zoude toe-brengen/ om werken (die maar geheel natuurlijk waaren/ ende de geschapene natuure niet te boven gingen/) te verkoopen ofte te doen doorgaan voor Wonderen, het geene sy nochtans niet en waaren/ en de welke §24.

 (2) haar

(2) haar zouden leyden / om de leugenen te gelooven, door een byzondere werking des Heeren / die ook hier in zijn hand zoude hebben; Hs. 11. Want God zoude zenden eene kracht der dwalinge, dat ſy de leugen zouden gelooven. Ende ſoo ſouden het hier weeſen (τέρατα ψεύδους) wonderen der leugen, dat is / (na de Hebreeuſche ſpreekwijſe) WONDEREN, DE WELKE TOT DE LEUGENEN ZOUDEN LEYDEN. *Nam Genitivus ſæpe finem denotat.* Met het welke dan ook over een ſtemmen de woorden Chriſti / Matth. 24: 24. Ende de Geſchiedeniſſen van Simon Magus, ſoo als men dat leeſt / by Irenæus pag. mihi 42–44 / 76. &c. Item / by Juſtinus Martyr en andere.

Het onderſcheyd nu tuſſchen deſe valſche teekenen / en de waare teekenen Gods / lag daar in / dat ſe / in het Oude Teſtament / de menſchen leydden tot de kenniſſe ende dienſt Gods / ende in het N. Teſtament / tot Chriſtum. Terwijle de valſche leugen-teekenen den menſchen leydden van den waren God tot de Afgoden en zonden.

§ 24. § 17. De verdere Vrage van D. B. of „wy meenen, dat de Satan een Throon „heeft daar God zelve ſit? &c. is meer ſpotterny / als een onderſoek na waarheyd. Want Gods throon is in den Hemel / ende de Magt van ſijnen Zoone word voorgeſtelt / door het zitten aan zijne Rechterhand. Maar de Satan is buyten den Hemel; ende al zijn macht is maar zoo verre als God die toe-laat / ende moet ſwichten voor hem / die ſijnen kop heeft vermorſelt.

§ 18. Dat men nu alhier maar wil hebben eenen byzonderen Booswigt / de welke ſich tegen God en zijn Kerke verhief / enz. Dat en heeft geen de minſte glimp van Waarheyd: Want (1) hier ſtaat Satanas met het Ledeken. Hier ſtaat (2.) van een Throon des Satans. Het welke op niemand / dan op den Satan ſoo kan werden te huys gebracht / ende zoo voorts als boven / Cap. 18. § 3 / 10. getoont is. Waar mede wy dan over gaan / tot ons

XXXIV. CAPITTEL.

Om te ſien; of ons Gevoelen van den Satan nadeelig is, aan de Waarheyd van het Chriſtelijk Geloof.

§ 746. tot 761. ſijn in de quarto Druk niet. § 1. HIer na gaat D. Bekker het gewichte van zijn verſchil vergrooten. (1.) Om dat het Chriſtelijk geloove, ſtaande het gemeen gevoelen „van den Duyvel / onhoud baar is, ende dat een Atheiſt geen andere wapenen „behoeſt, als dit gemeen gevoelen van den Duyvel / om het gantſche Chri„ſtendom / tot den grond toe neer te werpen. Dat men dan niet en kan bewijſen, dat de Bijbel Gods Woord is, dat Jehova God is, dat Jeſus de Meſſias is, enz. Ende dat ook dan daaren boven (2) de ware godvruchtigheyd grootelijks werd te kort gedaan. Het eerſte word van D. Bekker verhandelt / Cap. 34. en het andere / Cap. 35.

§ 1, 2. 762. Maar hoe ongegrond / dat deſe twee ſtellingen zijn / dat kan men haaſt ontdekken;

dekken; als men/ met opmerking/ het schrijven van D. Bekker vergelijkt met het gemeen gevoelen der Gereformeerden/ het welke men zommierlijk leesen kan/ in de Brieven van Philal. Cap. 5. pag. 42–94. Waar by wy dese twee Capittelen kosten laten berusten/ om dat de voornaamste stukken/ de welke D. Bekker alhier voor-stelt/ zijn eenige stellingen/ de welke van de gemeene Kerke niet en worden beleeden/ ende daarom alhier niet en konnen dienen tot nadeel van ons geloove. Om echter den maat vol te meeten/ zullen wy hem ook alhier na volgen.

§ 2. Paragr. 3. stelt D. Bekker de Authoriteyt van Gods woord voor/ even als of se alleen hing aan de Bevestiging der Leere door de Miraculen. Hy stelt ook daar by/ als of men nu leerde/ dat een Toveraar of Hex nu veel grooter werken doet/ dan ooit Moses, of Propheeten of Apostelen. Ende hy maakt onse Prophetyen gelijk/ met de Prophetyen des Duyvels. I. Daar het ondertusschen openbaar is: dat Gods woord zijne Goddelijke kenteekenen niet alleen en heeft in de Miraculen. Maar ook/ (1) in de verheevenheyd der stoffe in dat woord begreepen. (2.) Als mede/ in de heyligheyd der Beveelen/ de welke zo wel den inwendigen/ als den uytwendigen mensche tot de volmaaktheyd zoeken te bewerken. Item/ (3) in den Goddelijken stijl van dat woord. Als ook (4.) in die Goddelijke Over-een-stemming/ zoo wel in de Waarheeden/ die rontom geleert worden/ als in de vervullinge der Voorbeelden ende Prophetyen. Waar by komt (5) dat alle Leeringen/ die in het Woord begreepen staan/ gericht worden tot Gods eere en onse Saligheyd. Ende dat de selve (6.) ook zoo krachtig zijn/ datse/ als een twee-snijdend sweerd/ konnen doorgaan tot de verdeelingen der Ziele ende des Geests. Hebr. 4: 12. Waar door dan (7.) zoo veele menschen dit woord met haar Martel-bloed hebben verzeegelt. Behalven dat God de Heere (8.) zijn Goddelijke Waarheyd heeft willen verheerlijken door Miraculen. Welke Miraculen eyndeloos verschillen van de wonderlijkste Werkingen der Engelen en Duyvelen. Gelijk beleeden word van de Gereformeerde Kerke/ na het Verhaal van Philal. Br. pag. 53/76. Cap. 5. § 35–39. met § 99. § 3. of 763.

II. Zoo kan men ook zien het groot verschil/ dat 'er is tusschen de Voorzegginge Gods/ ende tusschen de ongewisse kennisse ende Voorzeggingen des Duyvels. Volgens Philal. Brieven Cap. 5. § 18–28. met § 59–65. pag. 49–51. 61–65. Jes. 41: 23.

§ 3. Op gelijke wijse kan men antwoorden op D. Bekkers Paragr. 4. Want de Bewijsen voor de Godheyd van JEHOVA zijn meerder/ als die hier werden genoemt/ ende de werkingen Gods zijn oneyndig verschillende van de werkingen der Engelen/ ende der Duyvelen. Philal. Br. pag. 52/53/65/76. Cap. 5. § 35–38/99. § 4. of 764.

§ 4. De antwoord op Paragr. 5. is op te maken/ uyt onse aanwijsing die vertoont is in onse voorgaande Sectien 2 en 3. Ter zelver plaatse kan men ook zien/ wat men moet antwoorden op de eerste woorden van Paragr. 6. Ende wegens Deutr. 13: 1 2. zy kennelijk/ dat aldaar gesien word op het toe doen, ofte op het afdoen tot ende van de Wet Gods. Het welke geen waar Propheet § 5/6.

en zoude konnen doen tegen de Leere/ de welke alreeds geleert was. Het moeste dan gedaan worden/ door een Valsch Propheet. Dese Valsche Propheet nu konde geven een Teeken of Wonder. Ende dat teeken/ ofte wonder/ konde komen. Men zoude ook daar aan weeten/ dat dit teeken was van een valsch Propheet; om dat het strekte tot aanporring/ om andere Goden te dienen. Waarom God de Heere verbied na de woorden van dien Propheet te hooren. vs 3.

Het is wel waar/ dat een valsch Propheet de Duyvel niet en is. Maar dat is ook waar/ dat de Duyvel is een Leugenaar, ende de Vader der zelve; dat hy ook nu noch leugen spreekt, ende dat de Leugenaars doen de begeerte hares Vaders. Joh. 8: 44. Ende het was soo een Wonder-teeken/ dat quam, of komen konde. Dat men nu dit zoude willen bepaalen/ als een wonderteeken/ ten opzigt van de onkunde van het volk/ het welke dit voor een wonder-teeken aansag; alhoewel het in der daad maar was een dieper ondersoek van de natuur/ gelijk van de Eclipsis; Dat vereyscht bewijs/ ende soude het generaale woord van Wonder-teeken/ te nauw bepalen. Daar zijn ook Wonderen/ de welke door natuurlijke oorsaaken geschieden/ en waar toe meerder/ als menschelijke wijsheyd of kracht vereyscht word.

§ 7. § 5. Paragr. 7. schijnt het/ als of D.B. wilde/ dat men God tot een Leugenaar zoude maken/ indien Hy tot die Leugen-teekenen mede-wrocht. Doch het zelfde is niet meer tegen de Leugen-teekenen der Duivelen/ als tegen de Leugen-teekenen/ of Leugen-tale der menschen. Ende hoe de Heere in de selve is Voor-ende-Mee-werkende, dat is boven getoont/ Cap. 33: 9/ 10/ 11/ 16. Ende/ wat aangaat de woorden van de Kracht der dwaling, de welke God zend/ dat sy de leugen zouden gelooven. 2 Thess. 2: 11. deese zijn booven Cap. 33. § 16. by-gebracht/ als een Bewijs van Gods Rechtveerdige hand in de doolingen. Ende dat Moses Deutr. 13. maar gesien heeft op de geene/ die reeds het Joodsche geloove hadden aangenomen; dat dient D. B. eerst te bewijsen. Want die woorden zouden ook gelden voor de Kinderen/ de welke noch eerst moesten gebooren worden. Ende het en komt hier daar niet op aan: Wie dat het teeken zouden ontfangen ofte niet; Maar/ op de kragt/ van iets te Voor-seggen/ zelf.

§ 8. § 6. Zijn Paragr. 8. spreekende van het bewijs van Moses en Elias, voor Jehova's Godheyd/ en is ons niet tegen; Om dat 'er niemand van de Gereformeerde Kerke leert/ dat de Wonderen des Alderhoogsten niet oneyndigmaal grooter zijn/ als de Werkingen der geschapene Geesten.

§9. of § 7. Paragr. 9. wil D. B. tegen alle redenen toonen/ dat men den Duyvel
765. noch meer toe schrijft dan Christo/ en dat men alzoo het bewijs voor Christi Godheyd krachteloos maakt. Maar (1) wie heeft ooit den Doctor Bekker occasie gegeven/ om Gods Kerke aldus te lasteren? Immers word (2) het Bewijs van de Goddelijke namen/ de welke Christo gegeven worden/ niet op eene wijse van Christo en van den Duyvel aangedrongen. Want (A) nergens word beweesen/ dat de Satan genoemt word/ op zoo een wijse God/ als wel de Heere Jesus. Joh. 1: 1/ 14. 1 Tim. 3: 16. Phil. 2: 6. Actor. 20: 28.

En

En dat wel met sulke Lof-titelen / van Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der Eeuwigheyd. Jes. 9: 6. Item / van God boven alle te prijsen in der eeuwigheyd. Rom. 9: 5. Of van den grooten God, Tit. 2: 13. Of ook / van den waarachtigen God ende het eeuwige Leeven, 1 Joh. 5: 20. Hebbende een uyt-nemender naam, boven de Engelen ge-erft. Hebr. 1: 4—10. Ende zijnde de Heere der Heerlijkheyd. 1 Cor. 2: 8. enz. Ja / (B.) Nergens word aan den Satan gegeven de Naame van JEHOVA, waar mede de HEERE zig van andere heeft gelieven af-te-zonderen. Ende / (C.) waarom word de Godheyd Christi meerder verkleynt / als de Duyvel genaamt word de God dezer eeuwe? dan als de wet die Goden genoemt heeft, tot welke het woord Gods geschied is? Joh. 10: 34/ 35. met Ps. 82: 6. Immers en is'er in het eene geen meerder kracht / als in het andere.

Wat nu (3) aangaat de Goddelijke Eygenschappen; Wie heeft die ooit alle aan den Satan toegeschreeven? Wie maakt hem Onafhangelijk? Wie maakt hem eeuwig? Wie maakt hem Over-al-tegenwoordig? Wie maakt hem Almagtig? Wie heeft ooit geleert / dat hy is Alwetende? enz. Immers niemand. Men ziet het tegendeel / in de Brieven van Philal. Cap. 5. Ende (4) van de Goddelijke werken kan men daar het zelfde leesen. Waar door dan Cap. 33. § 17. verkeerdelijk gesprooken was / van de Goddelijke eere / te geven aen den Duyvel.

Het is dan onnoosel / dat men niet en toont te konnen onderscheyden; hoe God den Heere de zelfde werking werd toe-geschreven / als de eerste Oorsaak / en den Satan / als de tweede Oorsaak. Even gelijk Rehabeams misslag wierd geholpen van zijne jonge Raadslieden / ende dat echter dese omwendig was van den Heere; 1 Reg. 12: 15. Of / gelijk de werkingen van Josephs Broederen / ook was een werkinge Godes. Gen. 45: 8. Of ook / gelijk de selfde daad werd toe-geschreven den Sabcërs, den Chaldeën, den wind / en ook Gode. Job 1: 15/ 17/ 19/ 20. enz. Het en komt hier dan daar niet op aan / of Christus God is; om dat hem het zelfde werk (maar / om dat hem het selfde GODDELYK werk) werd toe-geschreven. Men kan verder zien boven / op Cap. 21.

§ 8. Paragr. 10. word niets by-gebragt / als maar wat lasteringen / de welke / uyt ons 33 Capittel, en anders / licht zijn te wederleggen. Ende men kan licht zien / dat het geene daar al waar is / Christi Godheyd niet meerder en hindert / als of men de zelfde quade werkingen / niet den Duyvel, maar aan ons verdorven herte, wilde toe-schryven. Wat nu verder aangaat die ongesoute Canailleuse woorden / (van de Duyvel en zijn Moer,) en het geene daar by verder gevoegt word / Paragr. 11/ 12. dat is geen gemeen gevoelen der Gereformeerde. Waarom wy ons dat niet aan-trekken. Het is doch genoeg geleert / dat de Satan niets en kan / zonder God. Ende / wat aangaat / Jac. 1: 5/ 17. wat wil men daar mede seggen? Want schoongenoomen / dat de wijsheyd van God komt: Soo moet men / daar door / geen Leeringen der Meesteren uyt-sluyten. En dat men den Satan een groote Ervarentheyd toe-schrijft / daar van hebben wy konnen lesen Phil. Br. pag. 48/ 62.

§ 10. of 766.

§ 11, 12, 767. 768.

62. Cap. 5. § 18–28. met § 59–65. Soo en sluyten ook de Texten / Amos 3: 6. Klaaglied. 3: 37. niet uyt de werkingen van de tweede Oorsaaken. Nooit deed de Duyvel / of quade mensch iets / zonder Gods Mede-werking, Bepaling, Regeering, enz. Waarom noit een Godsalig mensch voor den Duyvel vreest. Soo weynig iemand voor den Schout, of Scherprechter vreest, als hy wel staat by den Opper-heer of Koning. Als men dan dit te recht behertigt / zoo kan men ook licht zien (1.) dat de vreese voor Gods Schepselen niet weg neemt de vreese voor den Schepper. Rom. 13: 4. ende (2.)

Capittel XXXV.

Dat men, door het gemeen gevoelen van den Duyvel, de ware Godvruchtigheyd niet te kort en doet.

§ 1. § 1. Paragr. 1. maakt D. B. zig zelven gelijk / met de eerste Reformateurs / ende de gemeene Kerke kan daar zien / by de welke zy zig kan vergelijken / als se D. B. tegen-staat. Ende zelfs vergelijkt hy dit poinct by dat groote stuk van de Rechtveerdigh-making. Dog de onredelijkheyd in desen / kan de minste Catechisant seer ligt vatten. Ende zoo kan men ook licht zien /
§ 2. hoe de Inhoud van Paragr. 2. ook is tegen de werkingen Gods door de menschen / of door andere Schepselen. Men moet hier dan niet zien / hoe God KAN; maar hoe hy WIL werken.

§ 2. Dat nu verder de Heere de Waarſeggery, ende andere Duyvels-konsten zoo scherp verbied / ende de Toveraars wil hebben gedood / Exod. 22: 18. met Deutr. 18: 10. Daar uyt en volgt niet / dat 'er zulk volk niet en is; maar / ter contrarie / blijkt / uyt die Wet / dat se 'er zijn. Want (1) God de Heere en maakt geen wetten tegen de saaken / die 'er niet en zijn; Ende (2) hoe zal men volk dooden / dat 'er niet en is? Soo blijkt dan uyt de wet / Exod. 22: 18. De Toveresse en zult gy niet laten leven. Dat 'er zulk volk is. Alhoewel wy nu niet en bepalen / hoe verre / dat haare werking zig kan uyt-strekken. Dat nu vorder de reden / waarom dat de Heere de Waarseggery verbied / niet alleen is: om „dat de Baalyms of Dæmones
§ 3. of „niet ALLES en konden weeten het geene zy voor-gaven; (waar op sijn
769. 3 Paragraaph rust) dat kan men gemakkelijk / uyt dese gronden / weeten. N. (1) Om dat de Heere wil / dat wy te vreeden zullen zijn met de openbaring / de welke hy ons gelieft te geven. Deutr. 29: 29. Jes. 8: 20. Luc. 16: 29. Gal. 1: 8 &c. Ende daar op ziet de uytgedrukte bestraffing. 2 Con. 1: 3 / 6. Want (2) de Heere en wil niet / dat men de eere / die hem alleen toekomt / zal opdragen aan ietwes / dat buyten hem is. Hy en wil niet / dat men sijn Goud, Buyk, Peerden, Wagenen, Rivieren, Ægyptische hulpe, &c. zal houden / tot sijn vertrouwen / ofte dat men aan de selve die te veel zal opdragen / ende hem zal af-gaan. Soo dat hy niet en wil / dat Israel zoude weesen

weesen Afgodisch / ende (tegen sijnen wille) zoude hulpe zoeken aan iets / dat hy verbooden heeft te eeren. Ende / gelijk men / uyt dat verbod / niet en mag besluyten / dat 'er geen Goud, Buyk, &c. is / zoo en kan men dat ook niet besluyten wegens de Waarseggers, &c. Waar mede dan vallen moet / het geene in die Paragr. verder werd opgehaalt.

§ 3. Paragr. 4. word de Text / Rom. 14: 14. te generaal by-gebracht. Want zy dient maar in een saake / die voor die tijd noch middelmatig was; om dat de wet der Ceremonien noch niet en was begraben / ende het en komt niet te passe / in andere zonden. Want of eens een Dief, Overspeelder, Doodslager, geen zonde maakte van zulke gruwelen / zoo zoude het haar evenwel tot zonde zijn; om dat / niet onse achting van de Sonde / maar des selfs onwettelijkheyd iets tot zonde maakt. 1 Joh. 3: 4. Voorts is het niet anders / als een onchristelijke laster / als men zegt: dat het gemeen gevoelen van den Duyvel / stoffe geeft tot verschooning van de zonde / als men by den Duyvel raad of hulpe zoekt. Daar onse Formulieren dese Sondaaren genoeg afteekenen / ende daar Gods verbod / de leelijkheyd van dat quaat te klaar ontdekket. §4 of 770. Alle de volgende Paragraphen sijn geheel verschillende.

§ 4. De kracht van Paragr. 5. heeft Job verbrooken / als hy Job. 1: 20. ende 2: 10. toonde: Hoe hem het werk des Duyvels op God deed denken / als op den Opper-oorsaak van alles; Terwijle doch de Magt van den Satan altijt bepaalt is. Ende Gods onbevlekte Heyligheyd / waar van gesprooken word. § 6.) word soo weynig besmet door sijne Mede-werking met den Duyvel / als door sijne Mede-werking met des Duyvels-kinderen. Beyde zijn ze Gods schepselen / ende de Schepper heeft niets / om niet / geschapen. Alles hangt van hem af ende moet dienen tot sijn eere / zelfs tot den Godloosen ingeslooten. Prov. 16: 4. Rom. 9: 17. En daar in word nooit iets gesegt ofte gedaan / het geene tegen Gods H. Soen-verbond strijdig is. Wat nu eygentlijk betreft de Text Jer. 4: 10. vermelt § 7. Daar spreekt de Propheet, en niet het Volk. Ende die in die text swarigheyd siet / die toont / met 'er daad / dat hy het stuk van Gods Voorsienigheyd niet wel en begrijpt. Want anders zoude men wel zien / dat de werkingen Gods in en ontrent de sondige daden des menschen / altijt zijn en blijven heylig en waarachtig: gelijk boven Cap. 33. getoont is. Ende men en zoude niet seggen / dat God de Heere iets deede / den Duyvel ten gevalle. Dat is lasteren / als men dit de Kerke te laste legt. § 5. § 6. § 7.

§ 5. En het is niet minder onnoosel / dat D. B. Paragr. 8. wil / dat / staande bestrijdinge des Satans / de mensch niet en zoude konnen gedenken aan Gods Goedertierene Barmhertigheyd. Want de zelve werd door de bestrijding des Satans maar meer ende meer geproeft. Soo / als de Heere haar ondersteunt in den strijd / of haar altijt doet triumpheren: 2 Cor. 2: 14. ende daar by verzeekert / dat geen Engel of Machten, &c. haar zullen konnen scheyden van de liefde Gods, welke is in Christo Jesu onsen Heere. Rom. 8: 38 / 39. Ja / dat de God des Vreedes den Satan haast onder sijne voeten zal verpletteren. Rom. 16: 20. Het is dan de grootste goedertierentheyd / als § 8.

God de Heere onse ziele in de benauthepd kent Ps. 31: 8. ende triumpheren doet.

§ 6. Soo is het ook niet meer als lasteren / dat men de gemeene kerke verwijtt / als of se meerder werk maakte van den Duyvel als van de Engelen.

§9. § 9. Men ziet het tegendeel / in onse voorgaande verhandeling. En wat aangaat het verdenken der geener / die men aansiet / als haddense gemeenschap aan den Duyvel; of / als wierdense van hem mishandelt / waar

§ 10. D. B. spreekt Paragr. 10. Daar op zeggen wy / dat Vroome lieden altijt conscientie maken van een Lichtveerdig oordeel.

§ 11. § 7. Paragr. 11. kan men voor zijn oogen zien / dat D. B. dit alles heeft tegen de Gereformeerde Kerke ende de Voorstanders van de 60. Vrage. Want de zelve worden daar / tegen de waarheyd / af-geteekent; als of se de oorsaak van haare dadelijke overtreedingen / niet op zig zelven / maar op den Satan leidden. Doch (1) de traanen van Gods kinderen ende klachten over haare diepe ellendigheyd doen ons anders denken. Ende / dit komt ons (2) des te onsmakelijker voor; om dat D. B. Paragr. 10. hadde gesorgt voor de eere des Toveraars; ende nu alzoo berooft de eere der recht Gereformeerde Christenen. Doch het zal hem (3) nuttig zijn / dat hy eens met aandagt leese / Philal. Briev. Cap. 11. § 10–15. pag. 227/228. ende daar zie / of sijne stellingen niet hinderlijk zijn aan de ware verneedering des Sondaars.

§ 12. § 8. Paragr. 12. misduyd D. B. eenige woorden van dese of geene gereformeerde Schrijvers; om dat hy geen onderscheyd en gelieft te maken / tusschen de werkingen Gods, des Duyvels, ende ook der Menschen. Gelijk in de zelfde zonde kan werken de Duyvel, de Wereld, en ons Vleesch. Ende indien D. B. zoo veel liefde hadde voor sijne Broederen / als hy wel toont te hebben voor de gedachten van versoeyde Schrijvers / hy zoude / uyt onse 127. Vrage wel hebben konnen zien / dat men in de Gereformeerde Kerke / wel ruym soo veel / op de eygene verdorventheyd / als op de verleyding des Satans doet denken. Hy zoude ook (2) wel weeten / hoe het quaad der zonden / dikwils ongevoelig voort-kruypt / ende hoe des Satans vruchten / beter als sijne werking in ons zijn te voelen. Men kan wel zien / dat het gras / en zelfs een mensch gewassen is / al en ziet men op elk oogenblik dien wasdom niet / enz. De andere dingen konnen / uyt het geene voorschreeven is / gemakkelijk werden afgewischt.

§ 13,14. § 9. Paragr. 13/14. meent D. B. dat de bestredene door den Satan worden of TROOSTELOOS of OPGEBLASEN. Waar op wy seggen (1) dat sulks geheel by toe-val is. Ende (2) dat men het zelfde ook kan zeggen van alle de besoekingen Gods. Waar door men kan gebracht worden tot Troosteloosheyd. Jes. 49: 14. Job. 3. Jer. 12. Ps. 13. Ps. 37. 73. 42. enz. Jac. 5: 9. enz. enz.

En (op gelijke wijse / als D. B. stelt) kan men door Gods besoekingen ook koomen tot Opgeblasentheyd. Om dat men (1) kan misbruyken de troostelijke beloften in het Kruys / als / by Voorbeeld, de belofte / Jac. 1: 2/ 3/ 4. Hebr. 12: 6/ 7/ 8. enz. Doch (2) daarom laten de Slagen Gods niet na / om Slagen ende Bezoekingen genoemt te worden: om datse het met 'er

daad

daad zijn / soo mag men en moet men se ook alsoo leeren.

§ 10. Paragr. 15/16. werpt D. B. tegen / dat 'er / in het voorwenden van de bestrijdingen des Duyvels / veel Geveynstheyd word bevonden / ende dat daar door de Gebeden tot God / over de zoodanige bestreedene / tot onteeringe van Gods naame werden misbruykt. Waar op wy antwoorden / (1) als boven § 9. gedaan is. Ende wy doen daar (2) by / dat wy wel willen glooven / dat sulke veynserpen zoo wel in dit / als in andere kruyssen voorvallen. Maar de geveynstheyd van een Godloose / en neemt niet weg de oprechtigheyd van een waare besochte / met de noodsaaklijkheyd van de voorbiddingen voor de zelve. Het blijft (3) ondertusschen echter waar / dat de Satan staat aan Josua 's rechter-hand om hem te wederstaan in zijne goede plichten / Zach. 3: 1/2. enz. / als boven dikwils getoont is. Gelijk het (4) ook waar is / dat de grootste Helden ende de vroomste Jobs wel het swaartste werden bestreeden. §15,16.

§ 11. Doch / des niet tegenstaande / hebben de Godsalige / als se alsoo besogt waaren / nooit na-gelaten om haare zonden te sien ende te belijden. Men ziet zulks in Job. 13: 26/27. met Job. 7: 20. en 42: 5/6. In David 2 Sam. 24: 10. Ps. 32: 1—5. 42: 10. 51: 5/7. 116: 3. enz. In Paulo / 2 Cor. 12: 7. 1 Tim. 1: 15/16. enz. Het is wel waar / dat in deser besoeking de Satan niet altijt werd genoemt. Maar / hoe verre dat alhier de stelling van onse 127. Vrage te passe komt / is nu al meermaalen getoont. Ende / of niet D. B. meerder occasie geeft / om den mensch niet te brengen tot kennisse van sijn eygen verdorventheyd; maar om haar te leeren den schuld op den Satan te leggen / dat geeft hem Philal. te bedenken in sijne Brieven Cap. 11. pag. 225—228. Waar mede wy van sijn 17. Paragr. overgaan tot D. Bekkers 18. Paragr. In de welke hy het gemeen gevoelen lastert / als of men leerde / dat de Satan (als een Boose God) meerder quaads deede, als Jehova goeds doet, ende diergelijke dingen meer. Daar wy nochtans / in onse gereformeerde Schrijvers / overvloedig vinden / dat men den schuld niet en mag geven aan den Satan tot verschooning: maar altijt aan ons zelven tot onser vernedering. Om in alle voorvallen God te rechtveerdigen voor sijne slagen / ende ons zelven aan te merken als verdorven. Siet Vrage 5/7/8/9/13/20/81/89/115/127. en zoo voorts. Daar is dan niet overig / als / dat wy door een geduurig roepen van Mea culpa, mea culpa, den Tegensprekeren / ook in desen / overtuygen / ende met den Tollenaar gerechtveerdigt moogen scheyden / Luc 18: 13/14. § 17. § 18.

§ 12. Paragr. 19. Neemt D. B. een argument van sijn eygene bevinding, ende hy word (1) daar in David Joris gelijk. (2) Hy stelt / als vast / dat de Satan van hem niet en weet. Maar (3) dat hem de HEERE tot hier toe heeft geholpen. Hy roemt (4) dat hy voor geen schim of spook en vreest, ende alsoo is hy sterker dan de Heere Jesus / de welke voor den Duyvel heeft gehad (soo D. B. segt) angst en vreese. Hy wend (5) voor / Paragr. 20/ en 21. Dat hy den mensche wil afleyden van de Vreese des Duyvels tot de Vreese Gods ende Christi. Dat hy voorts (6) blijft by de Schrift. Ende (7) in § 19. §20,21.

sijn

ſijn Nader Berigt, pag. mihi. 247. lin. 5. ſegt hy / dat 'er over zijn boek in 't eerſt ſoo VEEL GERAAS geweeſt is.

§ 13. Doch een ieder / die God vreeſt / kan nu eens na denken: (1.) of het van God is / dat men (A) zoo ſpeelt met de Grond-text; des zelfs woorden verkeert op-geeft: (B) De Syriſche Overſetting niet ter goeder trouwe aan-haalt. (C) De Auteuren tegen haar oogmerk by-brengt. (D) Ende de Overſetters / daar ſe onſchuldig zijn / veroordeelt. Item / (E) of het door Gods hulpe is / dat men de Gereformeerde Kerke en des zelfs Voorſtanders / zoo laſterlijk af-teekent / (F) zoo bitz bejegent. (G) den Paſquilleerders acces tot ſijn huys geeft / ende (H) den ſpotteren voorgaat. Men zie / (2) of het tot Gods eere gedeyt / dat men zoo veel verwarringe veroorſaakt tuſſchen Lidmaat ende Lidmaat of tuſſchen Lidmaat en Leeraar / ofte tuſſchen Leeraren onder malkanderen. Men toone ons (3) dat 'er een eenig menſch door dit Boek Godſaliger is geworden / dan hy te vooren was; ende men zal 'er wel haaſt veele zien / de welke door dit Boek maar zijn verwildert. En / die (daar ſe met dit nieuwe Boek verwarring ſogten) de Voorſtanders van de aangenomene waarheyd / de welke vreedſaam wierd beleeden / uyt-krijtten voor War-ſoekers; daar ſe echter noyt een eenig nieuw gevoelen voort-dreeven.

§ 14. Men overlegge (5) of het bewijs goed is / als men ſegt; „ Ik zie geen „ Duyvel / ergo daar en is 'er geen op aarde; Of / (6.) ik hebbe zijn „ Kroon lang gedreygd van het hooft te rukken / ende hy laat my met vre„ de begaan; ergo hy en weet 'er niet van / enz. Want (א) zijne voornoemde werkingen ontdekken genoeg den werker. (ב) De Duyvel en kan ook niets doen zonder God. (ג) En God de Heere wil zomtijts de maate der ſonden eerſt laaten vervult werden / eer dat hy ſtraft / om des te ſwaarder te treffen. (ד) Anders waren de Vloekers al lang van den Duyvel verdorven / indien de Heere den Duyvel ten eerſte deed werken / als zy 'er wel om roepen. (ה) Men kan wel te vroeg triumpheren / eer dat men de overwinning heeft. Ende (ו) God de Heere zal licht noch wel een teeken geven / dat men na deſen den Duyvel aldus niet meer en zal uyt-dagen. Want / (mag men de Hiſtorien gelooven?) ſoo hebben ſulke Uytdagers de ſtraffe harer overtreeding / nog wel / voor haar dood / geleeden. Men weete ook (7.) Dat men niet en kan God vreeſen, of men moet ook vreeſen de geene / de welke hy ons belaſt te vreeſen. Een kind en kan zijnen God niet vreeſen / of hy zal ook zijne Moeder ende ſijnen Vader vreeſen. Lev. 19: 3. Ende zoo vermaant Salomon / in een vers / Prov. 24: 21. Mijn zoone vreeſt den Heere ende den Koning, met Rom. 13: 3/4.

§ 15. Het is wel waar / (8) dat 'er nergens van woord tot woord ſtaat / Vreeſt den Duyvel. Maar echter ſtaat 'er (A) de reeden / waarom dat hy te vreeſen is; ende daar by werden aan-geweeſen de wapenen / waar mede wy hem moeten tegen-gaan. Matth. 6: 13. Eph. 6: 11–18. Jac. 4: 7. 1 Petr. 5: 8. (B.) Ons woord voorgeſtelt het gevaar / in het welke wy / door de omleydingen des Satans / zijn. 1 Petr. 5: 8. Luc. 22: 31/32. Ende / (C.) de vreeſe voor den Satan en is niet / als voor een God; maar / als voor een

Vyand.

Vyand. Het en is geen vreese van groot-achting; maar van Voorsichtigheyd en neerstig waken. Wie heeft nu ooit besloote, dat men den Koning van Vrankrijk tot een God maakt, om dat men sijn Macht vreest, ende zich tegen hem in postuur stelt, zoo wel te water als te lande, ende zoo wel in Nederland als in Duytsch-Land, Savoyen, Ongaryen, Oost- en West-Indien. Is de Koning LOUIS daarom over-al-tegenwoordig? Is hy daarom een God? Kan hy daarom ons iets quaads-toe-brengen, zonder God? Of vreesen se alle den God JEHOVA niet, die voor de Magt van Vrankrijk vreesen? ende zig tegen zijne wapenen soeken te verzeekeren? Immers kan men dit hier tasten. Ende soo wel, als men, op zoo een wijse, mag vreesen voor een magtigen Vyand, zoo wel mag men ende moet men vreesen voor den Duyvel, ende alzoo zoeken te leven, dat hy ons huys niet en vinde met besemen gekeert. Matth. 12: 44. Maar, dat wy verzoent zijnde, met God door Christum, op God mogen steunen; op dat geen Satan ons mag schaden, terwijle wy wel staan by den HEERE, de welke alle zijne Creatuuren alzoo in sijne hand heeft, datse haar, tegen zijnen wille, noch roeren noch beweegen konnen. Vrage 28.

§ 16. Ende (9) wat aangaat de Texten, Luc. 10. Hebr. 2: 14. 1 Cor. 15. (De welke D. B. ophaalt Paragr. 20.) daar van is in het voorgaande genoeg gesprooken. Men weete hier dan maar: dat 'er onderscheyd moet gemaakt worden tusschen de tijd van Christi verdienste, en tusschen de tijd van de toepassing, van het geene de Heere Jesus verdient heeft. Want, hoe zal men anders goed maken Hebr. 2: 14.? alwaar gesegt word, dat Christus door zijn dood moest te niet doen den geenen, die het geweld des doods hadde, dat is, den Duyvel. Daar ondertusschen alle vroomen noch moeten sterven. En daar de dood is de laatste Vyand, die te niete gedaan word. 1 Cor. 15: 26, 54. Gelijk de Satan van Christo overwonnen, daar na eerst onder de voeten verplettert word. Rom. 16: 20.

§ 17. De overige woorden van D. B. zijn Smaat redenen, de welke zig zelven wederleggen, ende in het voor-verhandelde genoeg zijn afgewesen. Wy maken dan een eynde van onse Ondersoekingen in desen. Ende wy bidden, dat de Formeerder van Alles het herte van D. Bekker mag aan-doen met sijne genade; op dat hy zijne dwalingen mag bekennen, den ge-ergerden mag stichten, den verleyden mag herstellen, ende alzoo genade mag vinden in dien Dag. Ende wy wenschen, dat soo onse penne iets, tot Versterking ofte tot Herstelling in het geloove, mogte hebben toe-gebragt, dat daar van de eere hebbe, niet IK, maar HY, door wien, ende tot wiens lof, ik ben, alles wat ik ben! Amen.

Begonnen in February. Geëyndigt den 4 Juny 1692. Ende Geapprobeert van de E. E. Heeren Professooren den 17 dato.

F I N I S.

Het EERSTE REGISTER, Van Valsche CITATIEN,

Soo uyt de Grond-text, als uyt andere GEROEMDE AUTHEUREN. En eenige BESCHULDINGEN.

Het eerste Cyffer-getal beteekent het *Blad*. Het geene achter de twee punčten volgt, beteekent den *Paragraaph* ofte de Afsnijdingen in het Capittel. Somtijts is 'er ook wel het Capittel by-gevoegt, door het Teeken *Cap.* of *c.* Ende als de BRIEVEN werden aangeweesen, dan staan 'er ten minsten voor aan de letteren, *Br.* of *br.*

I. CAp. 8. § 9. Bouwt D. Bekker, op de woorden שאל *Scheool*, ende ᾅδης, d. i. *Helle*, als of die van den Duyvel gebruykt wierden. Daar 'er nochtans niet eene Text, die woorden op den Duyvel past. *Siet pag.* 94: 16. *en* 51: 20.

II. Cap. 13: 2. geeft *D. B.* op, als of 'er Genes 18: 3. in het Hebreeus stond *Adoni*, d. i. *mijn Heere*, dat een menschen naame is; daar 'er nochtans staat *Adoonaaj*, met *een Kamets*, in de aldervermaartste Bijbels. 86: 3. *briev. pag.* 7: 14. *en* 139–141. *met* 229. *lin.* 9.

III. In sijn 1. Briev aan my, brengt hy, met een grooten ophef, DRUSIUS voor, ende hy en ziet niet, dat *Drusius* hem tegen is. Ziet 87: 3. *met mijn eerste antwoord. pag.* 5, 6, 7, 9. *item*, *br.* 140.

IV. Cap. XXIV: 12, 13, 14. loochent *D. B.* dat 'er Job 2: 7. ende Exod. 4: 26. in de Grond-text het woordeken HY word uytgedrukt. 't Welk hem anders getoont word, ziet *briev. Cap. III.* § 2, 3, 5, 6, 7, 18, 19. en Cap. VI: 71, 72. pag. 9, 16, 17, 18, 20, 131, 171.

V. Cap. XIX: § 14. Beschuldigt hy, tegen de Waarheyd, *Davidem* PARÆUM, dat hy in sijne verklaring over Gen. 3. niet gelet heeft, op Jes. 65: 25. en Mich. 7: 17. *Ziet pag.* 122: 14.

VI. Cap. XXV: 5. vermengt D. B. de beteekenisse van שדד *Schoodheedh* met de *Scheedhijm*. Ziet *Br. cap.* 8. § 35. *pag.* 191, 192.

VII. *Ibid.* § 10. geeft D. B. valschelijk op, de *Syrische Vertaaling* van de Griekische woorden, *Daimonia*, *Daimoon* en *Diabolus*. Ziet *Br. pag.* 152, 153. *cap.* 7. § 32, 33.

VIII. Valsche Beschuldiging van het Vertalen van het woord *Daimonizómenoi*. *Br. pag.* 210, 211, 212. *cap.* 10: 2–7.

IX. Cap.

IX. Cap. XXVI: 14. word LICHTFOOT, tegen de Waarheyd, by-gebracht, als of hy leerde, dat de Jooden den Duyvel geen *Oorsaak*, of *Auteur* van de quaale der Beseetenen noemden. *Br. pag.* 222. *Cap.* 10. § 25.

X. *Ibid.* worden de woorden van *Rabbi* HOÚNA verkeert opgegeven. *Br. pag.* 222.

XI. Cap. XXVII: 12. word de *Jesuit Joh.* MALDONATUS trouwloos beschuldigt, als of hy Matth. 12: 43–45. den Duyvel niet en had gevonden. En daar op werd gebouwt een ongegrond Besluyt. Cap. 27. § 5. pag. 151–153.

XII. Cap. 30: § 5, 15. word *Coccejus* misduydt. *Ziet pag.* 165, 166: 5. en 172, 173: 18.

XIII. *D.B.* stelt sommige particuliere gevoelens voor, als of se waaren belijdenissen van de Gemeene Kerke. *Br. pag.* 119: 46. 124: 60. enz.

XIV. Voorts kan men eenige andere staaltjens van zijn verwijt lesen, hier boven, Cap. 23: 3. pag. 136. en pag. 184. Cap. 33: 8, 10, 11. Cap. 34: 2. 35: 7. *Br. pag.* 210: 2. Ook in dit Ondersoek pag. 174: 21.

XV. Cap. 33: 5. Word verkeert opgegeven, als of'er eenige schijn was, om Gen. 3: 15. te verklaaren: ZY t. w. EVA, ende *niet* HY, (t. w. haar *zaat*, *met name* CHRISTUS) zal den Slange den Kop vermorsselen. Ziet dit, tegen het Pausdom, getoont boven, pag. 181, 182. cap. 30. § 4, 5.

Het TWEEDE REGISTER,

Vertoont de Schriftuur-plaatsen, de welke in dit Ondersoek, ende in de Brieven in aanmerking werden genoomen.

De Verklaring van de *Teekenen* in de Registers. Ziet pag. 198. boven het eerste Register.

GEn. 3: pag. 116--127.
Gen. 3: 13, 14, 15. pag. 121: 13–19.
Gen. 3: 15. pag. 107: 2. en pag. 181, 182. Cap. 33: 4, 5.
18. pag. 85: 1—en br. 173.
19. pag. 85: 1—
19: 11. pag. 66: 19.
32. Jacobs worsteling. pag. 75: 10--18.
49: 17. pag. 118: 6.
Exod. 4: 26. br. pag. 9. cap. 3: § 3.
12. pag. 78: 18.
13: 21. pag. 94: 7.
14: 19. pag. 94: 7.
Exod. 22: 18. pag. . . . c. 35: 2.
23: 20: 23. pag. 94: 7 en 96: 10.
32: 34. pag. 95: 8.
33: 1—3. pag. 95: 8.
34: 5. pag. 96: 10.
Lev. 17: 7. br. pag. 192: 36--
24: 14. br. pag. 14.

Num.

Num. 15: 35, 36. br. pag. 14.
35: 31-- br. 129.
Deutr. 13: 1. pag. - - - cap. 31: 10.
13: 1, 2. pag. - - - c. 34: 4.
18: 10. pag. - - - c. 35: 2.
19: 12. br. pag. 14, 128, 129.
19. br. pag. 128, 129.
29: 4. pag. 105: 5.
32: 17. br. pag. 186: 19--
pag. 190: 31.
34: 6. br. pag. 118.
Jos. 5: 13, 14, 15. pag. 79: 3.
10: 8, 9. br. pag. 129: 69.
Jud. 4: 7, 14. br. pag. 130: 70.
1 Sam. 2: 25. pag. 54. § 26. 106: 5, 6.
16: 14, 15, 23. br. pag. 223,
224: 27.
28: 7.-- pag. 136: 1--
28: 12, 14, 15. pag. 157: 7.
2 Sam. 12: 11, 12. pag. 129: 2.
24: 1. pag. 129: 3–8.
24: 16. pag. 72: 3.
1 Reg. 5: 3, 4. pag. 160: 13.
22: 19. pag. 143: 22.
22: 21. pag. 144: 22.
23. pag. Ibid 24.
2 Reg. 7: 6, 7. pag. 175: 2.
6: 16, 17. pag. 84: 3.
6: 17. pag. 73: 6.
7: 6, 7. pag. 175. cap. 31: 2.
19. pag. 78: 18.
19: 35. pag. 66: 19.
1 Chron. 21: 1. pag. 130: 4, 5, 6, 7.
21: 12, 14, 15. pag. 72: 3.
2 Chron. 11: 15. br. pag. 192: 36, 37.
32: 11. pag. 131: 4.
Job 1: 12. br. cap. 3. pag. 9–
20. pag. - - - cap. 35: 4.
2: 6. br. pag. 13: 15. en
pag. 129: 69.
7. br. cap. 3 pag. 9–
en cap. 5. pag. 131: 71, 72.
9. br. pag. 13, 14.
10. br. pag. 12, 13, 14.
11: 7, 8. pag. 14: 5.
18: 14. pag. -- cap. 33: 1.
33: 14–16. pag. 177: 7.
Psal. 78: 11. p. 69. § 23.
25: 14. pag. 58: 7.
34: 8. pag. 83: 1.
38: 7. pag. 160: 13.
50: 21. pag. 179. cap. 32: 3.
78: 25. pag. 70: 1.
101: 7, 8. pag. - - - c. 33: 6.
104: 4. pag. 37. 3.
105: 40. pag. 70: 1.
106: 37. br. pag. 186.
148: 2–12. pag. 68: 22.
Jes. 13: 21. br. pag. 192, 193.
14: 12, 13, 14. pag. 115: 14.
33: 18. pag. 168. cap. 30: 10.
34: 14. br. pag. 192–194.
53: 4. br. pag. 218: 18.
65: 25. pag. 122: 14, 15.
Jer. 4: 10. pag. - - - - c. 35: 4.
23: 24. pag. 13: 4.
23: 25–28. p. - - - c. 31: 10.
28: 8. pag. - - - c. 31: 10.
31: 15. pag. 112: 10.
59: 2. pag. 165: 66.
51: 44. pag. 165: 66.
Ezech. 30: 13. pag. 165: 66.
Dan. 10: 13. pag. 97: 1. en 79: 4.
14: 35, 36. pag. 73: 7.
Daniels aanhangsel p. 49, 50.
Hos. 12: 4, 5. pag. 76: 13.
Mich. 7: 17. pag. 122: 14, 15.
Zach. 3: 1, 2. pag. 133: 1--
10: 2. pag. - - - cap. 31: 10.
2 Mach. 15: 12. pag. 134: 6.
Matth. 2: 18. pag. 112: 10.
3: 16, 17. br. pag. 101: 5.
4. br. p. 99--122.
4: 1. br. pag. 101: 6. en 176.
en 229, 230.
2. br. pag. 104: 16.
4: 3, 10 br. pag. 105, 106, 107.
4. br. pag. 107, 108.

5. br.

Matt. 4: 5 br. pag. 108.
6 br. pag. 110.
7 br. pag. 110, 111.
8 br. pag. 112, 113.
9 br. pag. 113, 114.
10 br. pag. 114.
11 briev. pag. 114, 115.
4: 24. pag. 162: 3.
5: 18. br. pag. 173.
8; 12. pag. 185. cap. 33: 13.
8: 16. br. pag. 218, 219.
8: 28--34. pag. 156: 3--10.
8: 29. pag. 157: 5.
9: 2. pag. 159: 12.
10: 6. br. pag. 205: 26.
11: 5. br. pag. 220: 22.
12: 22. pag. 159: 12.
12: 25. pag. 186. c. 33: 14.
12: 27. br. pag. 224, 225.
12: 43. pag. 149: 2.
13: 19. pag. 110: 6.
13: 39. pag. 99: 2. en 154: 10.
13: 41, 42, 49, 50. pag. 185. cap. 33: 13.
14: 26. pag. 176. cap. 31: 3.
15: 24. br. pag. 205: 26.
17: 3 – br. pag. 117.
17: 15, 16, 18. br. pag. 219. onderf. p. 161: 1--2.
18: 10. pag. 98: 4.
19: 17. br. pag. 206: 28.
Matth. 22: 13. pag. 185. c. 33: 13.
22: 23. br. pag. 207, 208: 129.
22: 30 br. pag. 208: 29.
23: 37. pag. 63: 15.
24: 31. pag. 93: 5.
25: 41. pag. 53: 25.
26: 52, 53, 54. br. pag. 115. c. 27: 52, 53. br. p. 117.
27: 19. pag. 177. c. 31: 9.
28: 2. pag. 74: 9.
Marc. 1: 12. br. pag. 101: 6, 7.
15. br pag. 102: 9.
1: 23–27. pag. 155: 1 – en c. 33: 16.
Marc. 3: 23–26. pag. 187. c. 33: 15.
3: 30. br. pag. 220: 23.
4: 15. pag. 110: 7.
5: 1–17. pag. 156: 3–10.
5: 12, 13. p. 156. cap. 28: 4.
5: 35. br. pag. 206: 28.
9: 4. br. pag. 117: 43.
9: 17–26. br pag. 219: 20.
9: 25: pag. 161. c. 29: 1, 2.
16: 9. pag. 159: 12.
16: 17, 18. pag. 153: 9.
Luc. 2: 27. br. pag. 230: VII.
3: 21, 22. br. pag. 101: 5.
4: 1 br. pag. 175, 176.
4: 1 br pag. 101: 7.
2 br. pag. 104: 16.
5. br. pag. 119: 48.
9. br. pag. 109: 29.
4: 33–36. p. 155: 1 –
4: 39. pag 155: 2.
7: 21. br. pag. 220: 22.
8: 2. pag. 159: 12.
8: 12. pag. 110: 7.
8: 26–39. pag. 156: 3--10.
9: 30. br. pag. 117: 43.
9: 42. pag 161: 1, 2.
10: 17--20. 154: 10.
10: 18. pag. 183. cap. 33: 6.
10: 25. br. pag. 206: 27.
11: 14. pag. 159: 12.
11: 18. c. 33: 16. en br. 162: 58.
11: 24--26. pag. 150: 2, 3. 153: 7.
13: 11, 16. pag. 160. en Brieven pag. 220: 20.
13: 31, 32. pag. 117: 5.
13: 32. br. pag. 220: 22.
16: 23. pag. 73: 7.
22: 31. pag. 101: 6.
22: 43. pag. 64: 16.
23: 43. pag. 18: 17.
24: 16. br. pag. 175.
24: 19. br. pag. 206: 28.
24: 37. pag. 176. c. 31: 3.

Joh. 7:20. br. pag. 220:23.
8:44 pag. 40:1. 116:2, 3.
9:2, 3. br. pag. 205:27.
10:20, 21. br pag. 220:23.
12:27, 33. pag. 168. cap. 30:11.
20:14, 15. br. pag. 175.
20:31, 32. br. pag. 118. en 197.
21:25. br. pag. 118:43 en 197.
Act. 1:9. pag. 73:8.
3:17. pag. 168. c. 30:11.
5:3. pag. 131:5.
5:19. pag. 66:19.
7:53, pag. 93:3.
7:55. br. pag. 120:51. 121:52.
10:10. pag. 16:11.
10:38 br. p. 154:35. p. 216. VII.
12:7. br. pag. 115:40.
10. ibid.
11. ibid.
12:9, 11. br. pag. 229. III.
12:15. pag. 98:3.
12:23. pag. 73:4.
16:16. pag. 136:1. 140:11--14.
16:26. pag. 74:9.
17:18. br. pag. 153:34. en pag. 156:41, 42. en 162:57.
23:8. br. pag. 209. l. 3.
26:18. pag. 108:4.
Rom. 14:14. pag. 193. 35:3.
16:20. pag. 126:19. en 163:6. en 197. cap. 35:16.
1 Cor. 1:20. pag. 168:10.
10:19, 20, 21. br. pag. 157, 158, 159, 160. §. 44 —— 49.
11:20. pag. 99:5.
12:12. pag. 134:6.
15:26, 54. pag. 197. c. 35:16.
2 Cor. 2:10. pag. 111:8.
4:4. pag. 170:15.
11:3. pag. 116:3, 8.
11:14. pag. 113:11.
12:2, 3. p. 16:12—14. Brieven pag. 118:44.
12:7. pag. 145:30
Gal. 3:19. pag. 93:4.
Eph. 1:22 pag. 78:1.
2:2. pag. 165 en 71:5, 6.
4:27. pag. 100:4.
6:11. pag. 102:7.
6:12 p. 164, 166:3, 7, 19. en pag. 173:19. en 174:23.
Coll. 1:16. pag. 78:1.
2:15. pag. 166. c. 30:7, 8.
1 Thess. 4:16. pag. 78:1. en 80:6.
2 Thess. 2:4, 9. pag. 187. c. 33:16.
2:9, 10, 11, 12. pag. 110:6.
2:11. pag. 190. c. 34:5.
1 Tim. 3:6. pag. 102:6.
Hebr. 1:1. pag. 96:11.
1:7. pag. 37:3.
2:14. pag. 109:5. en pag. 197. cap. 35:15.
13:2. pag. 88:7. br. pag. 7.
Jac. 1:13. pag. 128:2.
2:13, 14. pag. 111:8.
2:19 br. p. 163:61—64.
4:5. pag 100:5.
1 Petr. 1:5. pag, 53:25.
1:12. pag. 56:3.
3:19, 20. pag. 52:22.
3:22. pag. 167. c. 30:9.
5:8. pag. 101:6.
2 Petr. 2:4. pag. 42:4—28.
1 Joh. 3:8. pag. 40:1.
3:10. pag. 125:19.
Judæ 6: pag. 42:4—28.
9: pag. 80. §. 5. en 133—135:1-8
Apoc. 2:10. pag. 103:11.
2:24. pag. 108:3.
12:7. pag. 80:7.
12:7, 8. pag. 115:14.
12:9, 10. pag. 111:9.
12:11. pag. 126:19.
14:11. pag. 185. c. 33:13.
16:14. pag. 155:1.
18:2. br. pag 194:38.
20:3. pag. 114:13.
20:7--9. pag. 113:12.
20:9. pag. 125:19.

Het Derde
REGISTER
Der zaaken, de welke Alhier en in de Brieven Verhandelt zijn.

De Teekenen der Verkortingen, ziet pag. 198. boven het eerste Register.

אוג 136: 1.
Aangesichte Gods, wat het zy daar voor te staan. 91: 11, 12, 13, 14.
Aap Gods, pag. 183. Cap. 33: 7.
Aarts-Engel 80: 6.
Abraham 85: 1—15.
Ἄγγελος, hoe veel-maal dat het in den Bybel voor-komt, en wat het beteekent 45: 12. en br. p. 7: 12.
Adonaaj, Adonaj, en Adoni br. p. 7: 14. Daar staat Gen. 18. in de aansprake van Abraham tot den Engel niet eens het woord *Adoni*. br. § 8. *Onders.* pag. 86: 3. br. pag. 173.
Adonaaj, vertaalt de Targum *Jehoova*, br. p. 140.
Adonaj word van de Chaldeeusche Oversetting vertaalt, *Ribboonaj br. pag.* 140.
Adoni 86: 3. word in den *Targum* (d. i. de Chaldeeusche Oversetting des Bijbels) overgeset door *Ribboni* br. p. 140, 141.
Afdeeling der Capittelen en Verssen. Wanneer deselve begonnen zy. br. pag. 100: 5.
Afgoden wierden met gaven vereert. br. pag. 176, 177.
ᾅιδης 49: 16. en 51: 20.
Amsterdamsche dochter 159: 12.
Apollo Pythius 137: 4.
Arabische Oversetting *br. pag.* 156: 40.
Archangel 80: 6.
Ἀρχὴ *Begin*, wat dit zy 45: 13.
Ἀρχαὶ 167: 9.
Aristoteles br. pag. 3, 4: 2.
Athanasius te onrecht beschuldight. 83: 13.
Autoriteyt van Gods woord word niet alleen bevestigt door de miraculen.
אשמרי *Asmedaj.* br. p. 57: 52.
Banden des Satans 49—52: 17—21.
Basuyne Gods 80: 6.
Bekker roemt sijn eygen daaden. Hoe verre dit geoorlooft is. pag. 2, 3: 4. hy citeert veel zijn voorige Schriften, 3: 5. kant zich tegen de Gereformeerde Kercke, ende des selfs Leeraars 3: 6. Op zijnen name werden eenige Articulen ingegeven 4: 7. wierd van alle publijcque Bedieningen afgehouden, tot den 8 April 1692. br. pag. 231. Sijn goed oogmerck kan geen quaad middel goed maken 4: 10. en 55: 27. Hy kan den Duyvel nooit te kleyn achten. 5: 10. Hy bekent, dat 'er een is. 36: 2. 40: 2. Eens gebruykt hy, per abuys, in 't Veel-getal het woord Duyvelen. 36: 2. Weet niet HOE de Ziele op het lichaam, ende het Lichaam op de Ziele werkt 33: 7. 60: 9. Stelt eenige Set-regels. 104: 2. Is de eerste niet, die tegen de verleyding Gen. 3. veele vonden voort-brenght. 126: 27. Maakt krachteloos de Texten, die

des Duyvels verleydingh leeren. Geeft occasie door sijn Leere, dat de mensch weynig om sijne verdorventheyd denkt. pag 195. Cap. 35: 11. Roemt dat hy voor geen schim of spook en vreest. pag. 195. Cap. 35: 12. Sijn werk kan niet van God zijn. pag. 195, 196. Cap. 35: 12, 13.

Bekker is spotachtig in ernstige dingen. br. p. 5: 3, 4, 5. Gaat aan tegen de fondamenten van goede zeeden. *br. p.* 5: 3–6. Acht sijn gevoelen fondamenteel. *br. p.* 5: 6. Verdraeyt de Texten. *br. p.* 8; 9– beschuldigt te onregt de Gedeputeerden uyt de Kerken-raad. br. 23: 8. Appelleert tot het Synode. br. 25: 12. Sijn gevoelen is seer schadelijk *br. pag.* 26: 13. Hy word gelast om buyten de Synodaale Kamer te gaan, *br. pag.* 28: 18. Word gehoort over de *seven Grieven*, die uyt sijn boek waaren getrokken. *br. p.* 29: 22–33. Hy heekelt de Confessie. *br. p.* 33: 35. Ontfangt sijn Sententie. *br. p.* 37: 46, 48. Word gelast, om geen boeken, dese materie rakende, uyt te geven, sonder voorgaande Approbatie. *br. pag.* 37: 49 Schrijft een Brief aan *Ev. van der Hooght*; de welke hem ten eersten antwoord, ende hem sijne onbedachte citatien van *Drusius* te gemoet voert. *br. van Ev. van der Hooght*, pag. 6, 9. Item, *briev. pag.* 41. en 75: 97. Hy sorgt niet voor de Authoriteyt van Gods Alderheyligste woord, noch voor de eere Gods. *br. pag.* 94, 95, 96, 97. Geeft in 't licht eenige *Invoegselen* in sijn Boek. *Br. pag.* 124. Hy laat vallen sijn argument, wegens den Bloed-wreeker. *br. pag* 128: 68. Men besluyt, dat men twee maanden met D. Bekker door vier Gedeputeerden des Classis zoude confereren. briev. p. 169. Dit is daar na schriftelijk, doch vruchteloos, volbragt. De conclusie werd den 25. dito tot Amsterdam van de Predik-Stoelen afgelesen. br. pag. 169. B. Toont zich verbittert tegen de Oversetters. briev. 195: 40. Neemt wederom Sessie in de E. Classis. *br. pag.* 231. Schrijft aan my zijn TWEEDEN BRIEF pag. 217. Daar na noch zijne *noodige Bedenkingen* over den Circulairen, en andere Brieven. Doch de Respective Classen van Noord-holland, gaan ondertusschen voort, met hare conclusien tot sijn Deportement. pag. ..

Bekker schijnt te willen toe-staan, dat de Engelen waarlijk iets doen. br. p. 134: 73.

Beëlzebul. br. pag. 56--58. § 46-53.

Beesten. *ziet Ziele.*

Beseeetene. 148. br. pag. 210--225. wat dit voor een quale was. br. p. 212, 213. Ende haar onderscheyding van andere qualen. *br. ibid.* Of 'er van haar geprophetecrt is. br. p. 217: 16. Of 'er van haar wel eenig teeken, in Egypten, was gesien. br. pag. 218: 17. Hoe dat haar quale genaamt wierde Kranckheyd. br. pag. 218, 219. Daar onder kan *Geveynstheyd*, ook wel *Opgeblasentheyd*, ende ook *Moedeloosheyd* schuylen. cap. 35: 9, 11.

Betaals-Heere. 168: 10.

Bewaar-Engelen 97: 1, 2.

Bewaaren tot het oordeel des grooten daags 53: 24.

Bidden en Vasten. 163: 6--

Blaam mach men afwisschen. briev. pag. 99

Bloed-wreeker, wie, ende wat sijn recht was. br. p. 14, 15.

βουλή 81: 9.

Booden. Ziet Engelen.
BOOSE GEEST GODS. br. pag. 223, 224.
Brood der Magtigen. 70: 1.
Boose 164: 3, 4, 5.
Charinus van Seegen, word wederlegt br. p. 170--175.
Cherubh; wat dit zy 82: 10. En, hoe God daar op vloog. 68: 11.
Christus wierd uytgelaaten ende geleydet in de woestijne. *br pag.* 101: 7. 102: 9. Om versocht te worden van den Duyvel. *br. p.* 102: 11. 103: 12. Sijn versoeker. br. 102: 11. De Versoeking duurde 40. dagen. *br. p.* 104: 16 Sijn honger. Waar op de versoeking begon. *br. pag.* 104: 17. met den spot over Christi Soonschap. *br. pag.* 105: 19, 20. Christi antwoord *br. pag.* 107: 26. Een ander versoek tot Vermetelheyd. *br. pag.* 108: 27-31. Een derde Aan-val. *br. pag.* 111; 32, 33. met pag. 229. numero IV, V. Vrage, of Christus in dit wegvoeren van niemand gesien is? *br. pag.* 119: 47. Hoe de vertooning was in een *oogenblik. br. pag.* 119: 48. Christi strijd, vergeleeken met Stephani gesichte. *br. pag.* 120: 51. Sijn versoeking is geen Spiegel-strijd geweest. *br. pag.* 121, 122. Ook was se geen geringe versoeking. *br. pag.* 125: 62, 64 Bestond niet in een bloote verwisseling der gedachten. *br. pag.* 126, 127: 63--67 Het volk wilde Christum ontrent den tijd van sijne versoeking tot geen aardsch Koning maken, dat is eerst lange daar na gebeurt. br. p. 126, 127. Sijn Opstanding word niet alleen bewesen uyt sijn eeten. br. p. ?: 7. Sijn eeten had noch andere reedenen. br. 6: 8.
Christus heeft altijt Waarheyd geleert, br. pag. 145: 6. En heeft zich nooit met doolingen beholpen. *br. pag.* 146: 9. 200—210. Noch ook iemand in sijne dwalingen willen stijven. Br. pag. 196: 1, 2, 3. Al zijne daden zijn niet beschreven. Br. pag. 197. Sijn voornaamste punčten die te leeren waren. br. p. 198.
Christus, heeft aan sijn volk, de gantsche God-geleertheyd geleert. *br. pag.* 198, 199. Heeft ook gesprooken van natuurlijke dingen. *br. pag.* 200. Doch niet uytvoerig; *br. pag.* 200. of met toe-leg. *br. pag.* 201: 15. Hy heeft geleert van sijn Koninkrijke. br. pag. 206: 28. Was in de dagen sijnes vleesch bekend voor *Gods Zoone.* br. p. 206: 28. Heeft geleert van de Engelen ende Geesten. br. pag. 207, 208: 29. Christi *Godheyd* wierd beweesen, uyt het geneesen van de Beseetene, br. pag. 215, 217, 218: 15, 16, 17. Sijne werkingh ontrent de Swijnen, Matth. 8. pag. 158. cap. 28: § 9, 10. Hy vraagt wel na dingen, die hy weet. pag. 157. cap. 28: § 6. Is maar dat Eene Zaad. Gen. 3: 15. Gal. 3: 16 pag. 125: 19. en pag. 181: 4. Christus heeft eere als hy zig meester toont van het Werk Godes. 163: 6. Wandelt op de Zee. Matth. 14: 16. pag. 176: 3. Doet de selfde Goddelijke werken, die de *Vader* doet. Pag. 191: cap. 34: §. 7.
Classis van Amsterdam vervolgt haare proceduuren. pag. 41, 42. Besteed den 5, 6, 7. Novemb. drie dagen in de verhandeling van de sake van *D. Bekker* br pag. 123.
Classis. Drie Classes waaren gelast, om op het Synodus tot Edam te spreken van de saake van *D. Bekker.* Ende

Amsterdam had last gegeven om opening te geven. Siet de authentique Actens, Art. 10. Ergo van de ses Classis, waren 'er vier, die anno 1691. van haare principalen gelast waaren. *br. pag.* 25 : 12. en 27: 15.

Confessie ende haar opkomst. *br. pag.* 43.

χωλικός wie soo genaamt wierde. br. pag. 222: 25.

Διαλαγή *Ordinantie.* 93: 3.

Daimonia zijn zedert de tijden Christi ende der Apostelen de Duyvelen. *br. pag.* 144: 1. *D. Bekker* maakt van haar dan dit ende dan wederom wat anders. *br. pag.* 145: 5. Doch de selfde worden nu genaamt Dæmon, dan Satan, dan Duyvel, oude Slange en groote Draak. *br. pag.* 145: 7. Men kan haare beteekenisse in Christi tijden niet weeten uyt Plato, noch uyt *Hippocrates Magnus.* &c. Want die zijn daar toe veel te oud. *br. pag.* 146, 147 Ook niet uyt het Boek *Aruch,* of uyt *Rabbi Mosche*, of *Lichtfoot.* want dese zijn veel te jong *br. pag.* 147: 13, 14, 15. By dese occasie word opgehaalt de nette jaren van *Homerus*, *Hesiodus*, *Pythagoras*, *Plato*, *Ovidius*, *Apulejus*, *Porphyrius*, *Plutarchus.* br. pag 148. 19.

Daimoon komt van Δαίω, weeten, kennen. br. 149: 20. Sy worden onderscheyden van de *Goden*, *Heroës* ende *Menschen.* *br pag.* 149: 21. Homerus maakte geen onderscheyd tusschen de Goden ende de Dæmones. *br. pag.* 149: 22 Plato noemde den Bestierder van alles den oppersten Dæmon. *br. pag.* 149 23, 24. De Platonici noemden de Goden, de welke onder den Opper-God gestelt wierden, *Dæmones*, ende verstonden daar door, by na altijt, de goede Engelen. *br. pag.* 150: 27—30. De Kakodæmones, plaatsten zy in de Lucht. *br. pag.* 150: 27. Die van Moses genaamt wierden *Eloohijm*, die noemden de Philosophen *Dæmones.* br. pag. 150: 30 *Plato* heeft self de Daimonia ingevoert, als de geene, die onreyne dingen bevolen. Ook spreekt hy van de speelen van den *Daimon Theuth.* br. pag. 185: 17 Zedert Christi tijden is dit woord altijt ten quade gebruykt. Ende dat en is niet nieuw. Want in alle de Taalen vind men diergelijke verandering in de beteekenisse der woorden. *br. pag.* 151: 31. Dese beteekenisse word bevestigt uyt de Grieksche ende Syrische Oversetting *br. pag.* 151: 31. De Syriers setten het woord *Daimonia*, (Act. 17: 18.) over, [*Aloohee*, dat is,] *Goden*, gelijk onse Oversetters. *br pag.* 153: 34. Eenige Bewijsredenen, dat men in Christi tijden, door de Daimonia, de Duyvelen verstaan heeft. *br. pag.* 153: 35. en *pag.* 156: 41, 42. *pag.* 157: 41—49, 58, 59. De Daimonia waren NIETS van het geene, waar voor haar de Afgooden-dienaars hielden : Maar sy waaren, waarachtige weesens, volgens het geene, waar voor Christus ende de Apostelen haar hielden. *br. pag.* 158: 44. Men moet dan onderscheyden, dat de Daimonia niets waren, van het geene dat de Afgodendienaars zich daar van Verbeelden; Maar dat sy geacht wierden, waarlijk iets te zijn, na Christi verklaring *br. pag.* 158: 44. *Ondersf.* 141: 12. Redenen, waarom dat dan dit woord Daimoon is overgeset *Duyvel.* *br. pag.* 162: 57, 58, De Daimonia zitteren.

ren. *br. pag.* 163: 61--66. Dit waren geen Priesteren van den Afgod. pag. 164: 65, 66--77. Het punct van de Daimonia en was niet te swaar, om het selve in Christi tijden te leeren. br. pag. 204: 22--25. Het woord Daimonizomenoi, br. pag. 210: 2. beteekent de geene, die van den Duyvel beseeten waren. ibid. Dit word beweesen br. pag. 213, 214, 215, 216, 217. Daar was onderscheyd tusschen den Sieken, tusschen de Siekte ende den Daimoon. br. p. 216, 219, 223. Of'er van haar geprophetecrt is, en of diergelijk in Egypten gesien is. br. pag. 217, 218. Haare werkingen ontrent de swijnen. Matth. 8. pag. 158. c. 28. §. 9. Gaan uyt en koomen weder. 150--153: 3--8. Haar uytwerpen word belooft. 154: 9. Bidden ALLE Jesum. 156: 3, 4. Men weet niet, waar dat het *Legio* Duyvelen bleef, doe de swijnen in de zee stortten. 158: 9. *Ziet voorts Duyvelen, Satan, enz.*

David Joris. br. pag. 3: 1.

David verzocht, ofte aangeport. 128: 1--

Diabolos, dat woord en heeft geen kracht, om meerder den quaaden Geest te beteekenen, als eenig ander woord. br. pag. 185: 18. *Ziet* vorder *Duyvel.*

Diabolos met het *Ledeken* beteekent den Duyvel. 7: 17. Het Hooft der quade Geesten. 81: 9. br. pag. 55. cap. 5: 46--55.

Diabolos en Satan worden alleen in het Enkel-getal gebruykt. br. pag. 160: 50-- *Ziet Duyvel.*

Dienaars Christi werden Engelen genaamt. 124: 17.

Dienstmaagt met een waarseggende geest. 140: 11--14. Sy kan dit waarseggen niet gedaan hebben door een goeden Engel. 142: 13.

Diepten des Satans. 108: 3. 124: 17.

Doctor theologiæ, wat recht die pleegt te hebben, door toelatinge, br. pag. 24, 25--38.

Donkerheyd der duysternisse. 52: 23.

Dooden te bewaaken, is onbehoorlyk. 176: 5.

Droefheyd, angst en vreese in Christo. br. pag. 104: 18. en pag. 121: 52. en pag. 122: 57. en pag. 125: 60, 62. en pag. 230: VII.

Droomen sijn natuurlijk, of Goddelyk, of Duyvelsch. 177: 7--10.

Draak. 79: 2. 80: 7. en 111: 9.

Drusius word van Bekker verkeert aangehaalt. 87: 3. mijn eerste antw. pag. 5, 6, 7, 9. item, br. pag. 140.

Duyvel en sijne Engelen, 148. cap. 25.

Duyvel heeft verscheyde naamen br. p. 45: 8, 9. Der Duyvelen Val, br. pag. 54: 41. Het getal van de gevallene Duyvelen. br. p. 55: 45. Hebben onder haar een *Hoofd.* br. pag. 55--58: 46--53. *Beelzebul* word verklaart. br. p. 56: 46. Eenige onnutte vragen der Scholastijcken, rakende den Duyvel. br. pag. 58: 56. De Duyvelen hebben geen vaste KENNISSE van toe komende gebeurlijcke dingen. br. p. 61: 59. Sy en krijgen geen boven natuurlijke hebbelijkheeden tot kennisse. br. p. 61. §61. Maar haare natuurlijke kennisse kan toe-nemen. br. pag. 62. §62, 63. WILLE des Duyvels is *vry*, ende, in seeker opsicht, goed. br. p. 62. §66--71. Wat de *Satan* kan DOEN, ende wat hy kan LYDEN br. p. 76: 99, 100. Hoe verre de Duyvel

kan

werken op onse Ziele. br. pag. 81, 82, 93. MACHT des Satans. br. pag. 93, 94. § 119. Men kan uyt Matth. 4: 3. des Satans onwetentheyd niet besluyten. br. pag. 106: 23--25. en p. 114, 118: 45. De Duyvel nam Christum mede. br. pag. 108: 27, 28. Daar is voor den Duyvel iets tot sijn vermaak, als hy voor eenen tijd word los-gelaten. br. pag. 125: 61. Onders. 175: 5. Hy sloeg Job. br. pag. 9, 10, 16-- en pag. 131: 71, 72. Het woord Duyvel heeft geen kracht, om meerder den Quaden Geest te beteekenen, als eenig ander woord, dat van hem gebruykt word. br. pag. 185: 18. Duyvelen in het Oude Testament. br. pag. 195: 40. Duyvels werkingen in de besetene. br pag. 213, 214.

De Duyvel en kan in soo veel texten van Gods Woord niet voorkoomen, als maar alleen de oorsaak van de eerste verleyding des menschen. br. pag. 225—228. En sulks te leeren kan niet dienen tot verneedering des menschen. br. pag. 227, 228.

Duyvel. Voor hem spreeken wy niet. pag. 2: 3. 3: 6. Der Duyvelen Oorspronk 40: 1. Men moet hem geen plaats geven; 100: 4. maar wederstaan 100: 5. Hy soekt te verslinden. 101: 6. Heeft listige omleydingen 101: 7. Sijn oordeel. 102: 8. Strikken. 102: 9. Werpt in de gevankenisse. 103: 11. Hoe hy ende sijn Rijk gestelt werd, tegen Christum en zijn Rijke. 104, 105. 2—9. Sijn Verstand. 106: 7. heeft gehad het geweld des doods. 109: 5. Sijn Nageslacht 112: 10. Hoe hy gebonden ende ontbonden word, 49—55: 17--28. Werkt noch daaglijks 115: 15. heeft de eerste menschen verleydt. 117--127: 2--24. Doet noyt grooter dingen dan God, maar werkt afhankelijk van God. 120: 10, 11. Hy word noyt boven God of zijne Engelen verheeven. p. 179: 4. cap. 31. § 1-- en Cap. 34. Satans Hooge-School en verstant. Cap. 32: p. 179: 7, 8. word nu niet dan te groot en dan te kleyn gemaakt. Pag. 185. Cap. 33: 12. Waarom Moses Gen. 3. alleen van de Slange, ende noyt van den Duyvel spreekt. 121: 12. Sijn straffe zedert de verleyding 124: 17--19. Duyvels zaad en Kinderen. 124: 17. Of de Duyvel eygentlijk in de Verleyding gewrocht heeft 126: 8, 9, 10, 11, 13, 20. En gewrocht heeft, op Ziel en Lichaam 127: 23. Word door zijn ingeven tot geen tweede God gemaakt 131: 6. Porde David aan. 128--132: 2--7. was de Leugengeest in Achabs Propheeten. 143--145: 22--29. Gaat uyt ende komt weder. 150--154: 3--7. Hoe gepijnigt 157: 5. De werkingen des menschen sluyten des Duyvels Werkingen niet uyt. 164: 2. Hoe hy tegen Jesum quam. 169: 12. word niet uytgesloten (1) om dat de mensch van zig zelven boos genoeg is. 169: 13. noch ook, (2) om dat 'er van hem in het O. T. niet en is geprophetcert. 169; 13. Noch ook (3.) om dat het woord Duyvel alleen in het Enkel getal voor komt. 170: 13. Sijne Engelen konnen ook Overheeden zijn. 170: 13. Daar en word niet meerder van hem, als van Christo gesprooken. 170: 14. Hy is buyten geworpen. 170: 13, 14. Heeft geen macht in den boovensten Hemel gehad. 174: 21. Satans

Rijke pag. 180. cap. 32: 1--6. Taalkunde. pag. 179. cap. 32: 6. 't Gevoelen dat de Gereformeerde Kerke van hem heeft, is niet nadeelig aan de waarheyd van het Christelijken geloof. pag. 188: cap. 34. En zoo ook niet aan de waare Godsaligheyd. pag. 192. cap. 35: 1—. Zatans Koninkrijk Huys en Saad. pag. 186. cap. 33: 14. Hy en heeft geen Throon ter plaatse daar God zelf zit. pag. 186. cap. 34: 16, 17. Hy mag gevreest worden. pag. 191, 192. cap. 34: 8. en c. 35: 14, 15. p. 196. Zatan kan niet beletten het gedenken aan Gods goedertierene Barmhertigheyd. pag. 193. cap. 35: 5.

Ἐγγαστρίμυθος. 136: 1.

Een eenig Goddelijk getuygenisse is genoeg 74: 9.

Engelen, of se uyt de natuurlijke reden konnen beweesen worden. 29: 2, 3. Men en vraagt hier niet, hoe verre de Engelen konnen wercken, door Gods absolute macht; maar, hoe verre hare macht strekt, door Gods bepaalde macht. 30: 2, 3. Wy en weeten niet HOE deselve werken. Maar wel, dat se werken. 31: 3, 4—9. Sy zijn Geesten 37: 3. en br. pag. 47. Geschapen. 38: 6. en *br. pag.* 46, 47. Haare eygenschappen. 55: 1. en *br. pag.* 47: 17—40.

Engelen worden onderscheyden in goede en in quade Engelen. 79: 2. Hare ordre 83: 12. Draagen ons op de handen, ende hoe. 70: 1. haar verderven en was geen verderf te verkondigen. 71: 2. Seventig duysent man geslaagen door de peste. 72: 3. Dienende en Staande Engelen. 81: 10. Zijn werkende. 83: 1. Haar dienst op Sinai. 92--96: 1--2. en in 't vergaderen der geener, die geoordeelt sullen worden. 93: 5. Engel, die Gods volk geleyde. 94: 7. Bewaar-Engelen. Cap. 15. pag. 97: 1. Worden uytgesonden zonder getal te bepalen. 98: 2.

Engelen, hoe datse eeten. br. pag. 6: 8—12. Zijn Booden. br. p. 7: 12. Sy en zijn niet minder, als de geene, dien sy dienen. br. pag. 35: 37. Menschen Booden werden ook Engelen genaamt. 45: 12.

Engelen hebben kennisse 56: 3. en br. pag. 48: 18. Het Voorwerp van haare kennisse. 56: 4. en Br. p. 49: 22, 23. Sy en kennen ons herte niet. 57: 6. en br. pag. 48: 20. Ook en kennense niet alle toe-komende dingen br. pag. 48: 21. Sy en zijn Gods Raads-lieden niet. 57: 5. De wijse van hare werking is ons onbekend. 60: 9. en br. pag. 49. In haar is een mede-deeling der Gedachten. 61: 10--12. en br. pag. 50, 51. Haar Kracht is groot. 62: 13. en br. p. 52, 53--

ἔκστασις. pag. 16: 11.

ἐπίβουλος. 81: 9.

Evel, *siet St. Jans.*

Ἐξουσίαι. 167: 9. en 171: 16.

Eygen lof wanneer geoorloft. pag. 2, 3.

Franeker, word afgewesen een Historietje van een Vrouwe. 157: 6. en van een ander man. 159: 11.

Gadarenen. 158: 9, 10.

Galeni oordeel van de Herssen-siekte. br. pag. 221: 24.

Geest; beteekent veele dingen. 6: 16. wat wy alhier door Een Geest verstaan. 7: 19. Geesten zijn bepaalt na haar weesen en werken. 15: 7. Een geschapen Geest is maar op eene plaats. 17: 16. en *br. pag.* 74: 94.

94. Geest heeft geen gemeynschap met het Lichaam. 33:8--10.

Geest. Of het weesen van een Geest bestaat in *Denken*. br. pag. 64:73, 74. En of de Werkinge der Geesten alleen geschied, door haaren WILLE. *br. pag.* 65--70 § 77--88. Hoe een Geest ergens tegenwoordig is. *br. pag.* 71--75. § 89--98. Kan nooit op meer plaatsen te gelijk tegenwoordig zijn. *br pag.* 74: 94. Wy en besluyten niet, dat de Geesten werken, om dat God machtig is, om haar die krachten te geven. br. pag. 132: 73. Of de Geest in deesen kan genoomen worden voor Driften of Beweegingen. *br. pag.* 223: 26. 224: 29. De geschapene Geesten en konnen niet werken, door een bloot Bevel; dit is alleen Gode eygen. Br. pag 65, 66, 67: 58, 81. Gaat uyt ende keert weder. 151. cap 27: 3—8.

Geestes, met lucht gevoegt. 171: 17.

Gehazi 2 Reg. 6: 16, 17. pag. 84: 3.

Gereformeerde Kerke legt de schuld van hare sonden niet op den Duyvel. p. 194. Cap. 35: 7. Gevoelt geen dingen van den Duyvel, de welke, de waare Godsaligheyd, of het Christelijk geloove nadeelig zijn. Cap. 34. ende 35. Sy en mint geen *Ditheïsten*. br. 94: 120. Waarom B. B. alleen, geen *Monotheïst* is.

Geweld des doods. pag. 109: 5.

Gewrichte 76: 14.

Gierige dulle man. 159: 11.

God deser eeuwe is de Wereldsche begeerlijkheyd niet. 170: 15.

God is een Geest. 6: 16. en 10: 11. Men kan, door onsen Geest, opklimmen tot de Kennisse Gods. 9: 1--9, 12. God is maar *Een*. 10: 10. Is op de plaatsen, *vervullender wijse*. 13: 4, 5. God alleen, ende geen Geest kan werken door het gebied van sijnen Wille. *br. pag.* 65: 78. 66, 67. 81. Hy werkt in alle de Schepselen. 129: 2, 3. En hy word gesegt iets te doen, ook dan, als hy iets doet, door menschen, en andere Schepselen. *br. pag.* 11: 13. Hy heeft gewrocht in de Versoekinge Davids. 128: 1, 2. Ook in den Leugengeest van Achabs Propheeten. 144: 24, 25. God zend wel sijne Booden aan een Volk, dat hy wil verstokken. 54: 26. Kent alleen het herte. 57: 6.

God geeft zelf aan sijne Vyanden meerder, dan sy begeeren, br. pag. 12, 13: 12. word door de sonden getergt. br. p. 16.

Gods Soone word genaamt Engel. 92: 2.

Gods ordinaire, (ende by gevolg ook, de extraordinaire) werkingen moeten by ons opmerking verwekken. 176: 4.

Gode word als de eerste oorsaak, toegeschreven alle werkingen, die de tweede oorsaak doet. pag. 191. cap. 34: 7.

God blijft heylig in sijne werking met de sondige Schepselen. 145: 26. II. Straft de geene, die tegen het licht van haare Conscientie sondigen. 152: 6.

Gods werking op lichamen leert ons ook een gevolg van geschapene Geesten op de lichamen. 178: 2, 3.

Gods woord stelt ons veele dingen voor, door middel van eenig tusschen-komend teeken. 117: 3.

Griekschc Tale is in het N. T. om redenen, gebruykt. br. pag. 183: 14.

Grond-text moet in de saken van Verschil over de vertaling, het dispuit

eyr-

eyndigen. *br. pag.* 172.
Haalen door den Duyvel. pag. 185. cap. 33: 13.
Halve Goden. 12: 1.
הַמַּשְׁחִית *Hammaschchbijth*; verderver. 73: 6.
Hassaataan. 132: 7. br. pag. 10: 9.
Hebreeusche Tale is nu niet langer de moedertale van eenig volk. br. pag. 183.
Hebreeusche Bijbels. *Biblia Complutensia*, *Regia*, *Polyglotta*, *Bombergiana*, *Vatabli*, *Hutteri*, *Athias* &c. Doch *Niselius* is, om de veelheyd der Drukfouten, voor een zeer geringe prijs verkocht. pag. 229. lin. 9.
Heeden. 139: 8.
Helm, en die daar mede gebooren worden. Cap. 31.
Hemel en Aarde zijn geen onderscheydingen van menschen. 12: 15.
Herhaling, en geschied in het N. T. niet van alles dat in het oude T. is beschreeven. 89: 7, 8.
Heroës. *br. pag.* 149: 21, 26.
Helle, waar dat die is. 48: 16. Daar in moet men een plaats begrijpen, om dat daar in Lichamen zullen koomen. 48: 16. 51: 20.
Herts-tochten, en Passien 23: 18. en br. pag. 80. § 111.
הסית *Heesijth.* br. pag. 15: 16.
Hippocratis oordeel van de Bedaimonde. br. pag. 221: 24.
Hobbes geeft aan de *Wolke* den naam van Engel, het welke Bekker navolgt 94: 6. Maakt van de Beseteне, Dulle menschen. 155: 2 – Br. p 220, 221. Driften zijn by hem Geesten. Br. 223: 26. Onders. 50: 2. Christus liet het volk na zijn zin in de Dooling. 196, 197. enz.
Homerus maakte geen onderscheyd, tusschen de Goden en de Dæmones. *br. pag.* 149: 22.
Hoofd der boose Engelen, of 'er maar een is. pag. 186. Cap. 33: 15.
Huppesen der Segnijrijm. br. pag. 195: 39.
H Y word, door een uytgedrukt teeken, in het Hebreeusch te kennen gegeeven. *br. pag.* 9, 10, 16, 17, 131, 132.
Inbeelding word in tegenstelling gestelt tegen de Waarheyd. p. 229: III. Act. 12: 9: 11.
Jans Evel. 153: 8.
JEHOOVAA word niet verkleynt, als hy met den mensche wandelt. 90: 9. ging weg. 90: 10. toonde des anderen daags zijne werkingen te Sodom. 90: 10.
In dit werk word gebouwt, wegens het Hebreeusch, op de Voornaamste Hebreeuwsche Bijbels. br. pag. 229: 11. en niet op den vitiëusen Niselius.
Ingenieur. 168: 10.
Ingeven des Duyvels. 131: 5, 6.
Jobs Boek is een ware Historie. 145: 29.
Jobs Duyvel. 142, 143. § 1–21. br. 9–20. en 128–132.
Job 2: 7. staat het woord Hy uytdrukkelijk in de Grond-text. br. pag. 9. met pag. 131: 71, 72.
Kaatijghoor קָטֵיגוֹר *Beschuldiger* pag. 112: 9.
Kardiacos, wat voor een sieke die was br. pag. 222: 25.
Keetenen der duysternisse. 49: 17.
Kennisse der Engelen. *Siet Engelen.*
Kennisse des Satans onderscheyden van de salighmakende kennisse. 179: 7.
Kerken-raad van Amsterdam maakt Commissien, om het boek te exami-

mineeren. br. pag. 22. § 5. Haare Gecommitteerden wierden van D. B. beschuldigt van dat se de Extracten niet ter goeder trouwe hadden opgestelt. Waar tegen de Gecommitteerden satisfactoir repliceerden. br. pag. 23: 8. Verfoeyt het Boek van D. Bekker. br. pag. 24: 9. Haare Gedeputeerden verschijnen op het Synodus. br. pag. 27: 17, 18.
Kinderen der ongehoorsaamheyd 165: 5. en 172: 18.
K. Jacobs word in een staaltje ontdekt. br. pag. 136.
Knatschbul over Matth. 17: 21. pag. 163: 6.
Koelman lijd om twee puncten die de ordre betreffen. br. pag. 39 — § 61.
Koning van Vrankrijk, mag zonder zonden te doen, gevreest worden. pag. 197. Cap. 35: 15.
Koninkrijken der Weereld. br. pag. 113: 35.
Koortse is niet de onreyne Geest. 155: 2. ende heeft nooit tegen Jesum gesprooken. 155: 2.
Kracht der Engelen. 62: 13. in de brieven p. 52, 53. Hare werkingen vergeleeken by de werkingen der menschen. 65: 18.
Krachten, Overheeden en Machten. 169: 6—
Κύριος. 86: 3.
Kunánthroopos, wie dat was. br. pag. 222.
L. R. word in een staaltje drie a vier beproeft. br. 137—143.
Lastering uyt te spreeken. 133—135: 1—8.
Ledeken, ὁ in het Grieksch geeft een bepaling te kennen. 7: 10.
Legio waaren VEELE. 156: 4-8. waarom 'er soo veele in een mensch waren. 158: 8.
Leugen-geest, in Achabs Propheeten. 143: 22-30.
Leydekker. br. pag. 197. Ondersf. 33, 36: 8, 9.
Lichtfoot word tegen zijn meening van *D. Bekker* aangehaalt. br. pag. 221: 25.
Listige omleydingen des Duyvels 170: 15.
Listigheyd der Slange. 117 — 119: 5—8.
Lot. 85: 1.
Lucht. 171—173: 17—20. *Maahhaar*, Morgen beteekent geen preciesen dag, soo weynig als הַיּוֹם Hajjoom beteekent, dien præciesen dag 139: 8.
Maan-gesonde. 162: 2.
Maan-sieken. 161: 1— br. pag. 214: 13.
Macht des Satans. 108: 4. Siet Duyvel.
Machten, Krachten, Overheeden. 169: 6— en 171: 16.
Mannen, de drie aan Abraham verscheenen, quamen niet van Salem. 85: 1-- en 92: 15. Een van haar was Gods Zoone. 87: 4.
Mansveld. br. pag. 197.
Maria Magdalena. 159: 12.
Michael. pag. 79--81: 2--8. is Christus. 105: 5--8. is de selfde, die helpt, en die geholpen word. 124: 18. Zijn twist. 133: 1, 2, 3.
Miraculen, hoe dat de menschen daar ontrent konnen werken. p. 184: c. 33: 11. p. 183: 16. p. 190. c. 34: 4.
Molech, Afgod, ende haare dienst. br. pag. 187: 25.
Moses heeft waarheden gesprooken, wegens de Slange. 122: 15.
Moschelijm. 167: 9.
Mosis Lichaam, dat begraven is, 133: 2. of

2. of sijne wetten, of den Tempel, of Jerusalem. enz. 134:6.
Na-geslacht des Satans. 112:10.
Niselius. Siet Hebreeusche Bijbels.
Οἰκητήριον. 46:14.
Onkunde des Duyvels kan uyt Matth. 4:3. niet beslooten worden. br. pag. 106:23--25.
Oobh, gaf antwoord uyt een geswollen buyk. 136:1.
Oogmerk dat goed is, word quaad, door quaade middelen. 4:10. en 55:27.
Oordeel des Duyvels. 102:8.
Openbaringen geeft God op sevenerley wijse. pag. 16:11. worden ook gegeven aan menschen, die God niet en vreesen. 58:7.
Ophitser van David. 129:1.-8.
Opstanding Christi is een fondamenteel stuk, en word niet alleen beweesen uyt Christi eeten. br. p. 6.
Origenes. br. p: 4:3.
Oude Slange. 111:9.
Overheden, Machten en Krachten. 169:6--
Oversetters te onrecht gelastert. br. pag. 9--20. br. 210:2. en meermaalen. Ziet het eerste Register pag. 198.
Oversten deser wereld. p. 168, 169. c. 30:10, 11.
Overste. 165:5. en 168:10--12.
Pauli Engel Satanas. 146:31. Vuystslagen, en scherpen-doorn. 147:33.
Peste. 72:3.
Persische Oversetting. br. pag. 156:41.
Philaleethees begon in Septemb. te schrijven. 1. *br. tweede druk titel blad verso.* en br. pag. 170. wacht geen anderen loon, als die de Gecommitteerden in Kerken-raad, Classes ende Synoden hadden ontfangen; ende heeft dat voor Jesus ten beste; Acht evenwel noodig sich selven te defenderen. br. pag. 170, 171. Wijst af het quaadaaardig schrift van *Charinus van Seegen.* br. pag. 170--175. Geeft redenen, waarom dat men in het Hebreeusch de Regelen van de Taalkonst moet aanhaalen. 1. *br. tweede-druk, Titel-blad verso. en pag. 9. en tweede brief.* 1 *druk Titel-blad verso.* Het selfde toont E. Van der Hooght, in sijn Ondersoeck pag. 3. §. 5. *Philal.* schrijft alleen, ende sijne brieven zijn geapprobeert. *Sevende* brief. Titel-blad verso.
Pilati Wijf droomt. 177:9.
Plaatse der Geesten. 12:2, 3. 15:7.--15.
Propheeten hebben sich nooit ingevoert, als Jehoovaa self. 89:8.
Pythius. 137:5.
Pytho, Python, 136:1--
Raad kan men geeven, zonder dat men weete wat dat iemand denkt. 132:7.
Rabbi Houna tegen sijn meening aangehaalt: br. pag. 222.
Rachels Na-geslacht. 112:10.
Reden, moet nooit verheven worden, boven de openbaring. 5:12.
Salem; ende de mannen, die daar van daan zouden zijn gekoomen. 92:15.
Samuel en is aan Saul niet verschenen. 137:5--10.
Saarijm. 167:9.
Satan beteekent zomtijts een partijdig mensch. 103:12. en 132:7.
Satan. 81:9. Wederpartye. 103:12. Werkingen des Satans. 110:6. Neemt het Woord weg. 110:7. Krygt voordeel over ons. 111:8. Sijn nageslacht. 111:10. Beteekent nooit de Verdorventheyd. 132:11. Porde David aan. 128--133:1-7.

Zijn Hooge School. 178: 11. cap. 32.
Satan staat alleen in het Enkel getal. br. pag. 160: §. 50--
Satan hoe in het Syrisch werd overgeset. br. pag. 157: 41.
Satans Vuyst-slagen. 146: 39.
Ziet voorder *Duyvel*, *Diabolos*, *Daimonia*. enz.
σα' τύρος. wat dit was. pag. 59: 8.
Saul vraagt raad aan den Waarseggenden Geest, hoort, word verslagen 138: 6, 7. meent dat hy met Samuel spreekt. 139: 9. komt om, met sijn Soonen. 140: 9.
Schaamte, hoe dit op onredelijke schepselen past? br. pag. 165: 68--75.
שדים Scheedhijm beteekenen de quade Geesten. br. pag. 186: 19. 20--
Schriftgeleerde. 168: 10.
Schrikachtige. 176: 5.
Schibhta, wat voor een quale. br. pag. 222.
Schrijvers, De Heylige Schrijvers hebben den nadruk van haare moedertaale, willen indrukken in vreemde woorden. br. pag. 156: 39.
שעירים Segniirijm, des zelfs verscheydene beteekenissen, ende ook de beteekenisse der Duyvelen br. pag. 188--195.
Sensus Compositus. 117: 3.
Seraphym, wat die zijn. 82: 11.
Simeon in den Tempel waarlijk Jesum nemende. br. pag. 230.
SIRE beteekent een Vorst. 77: 16.
Sinai, de dienst der Engelen, aldaar vertoont. 92: 1--12.
σκόλοψ, Voet-angel, enz. 146.
Slange. Waarom Moses Gen. 3. alleen de Slange ende noyt den Duyvel noemt. 121: 12. is onder het Gedierte des Velds. 121: 13. Hoe hy op den Buyk gaat. 121: 13. Haar Vyandschap met den mensch. 123: 16. haar spys. 122: 15.
Slange is de Verleyder. 116: 2, 3. is listig. 117: 5--8. hoe dat de selve gesprooken heeft. 119: 9.
Slangen opneemen 154: 9.
Socratis dæmon. br. pag. 149: 22.
Son gaat op, en dan het schijnsel. 151: 8. Des selfs beweegen of stil staan word hier niet bedisputeert. 153: 8.
Sparen. 53: 24.
Spelding, der Duytsche woorden. br. pag. 230: VIII.
Spinosa. br. p. 197. pag. 224: 28.
Spooken. 175--1--
Spotters sijn niet Godsalig. br. pag. 5: 2. 3.
Spreeken met nieuwe tongen. 154: 9.
Stephani gesicht. Act. 7: 55. br. 120: 5--
Strik des Duyvels. 102: 9.
σύνδεσμος band. 103: 10.
S. W. S. F. word afgeweesen. br. pag. 175, 176. en 229, 230.
Sweerd uytgestrekt. 72: 3.
Swynen. 158: 9.
Synodus verfoeyt het Boek van D. Bekker met EENPARIGE stemmen, ende is GANTSCH niet voldaan met sijne responsiven in de *Acta*. art. 45. Briev. pag. 36: 45. en geeft last aan de Classis van Amsterdam. br. pag. 36: 45, 48.
Synodale Gedeputeerden vraaghden den 20. Nov. 1691. of de E. Classis van Amsterdam gereed was, om de saake van D. *Bekker*, op dien dag finaal te termineeren. br. pag. 178.
Syrische Oversetting is, boven andere te achten. *br. pag.* 155: 39. pag. 162: 57.
Syrische Taale, was Christi moedertaale,

taale, br. pag. 155: 38.
Taalen zijn van God of door mededeeling, of door de Verwerring; doch hangen ook af van de menschen. br. pag. 180--186. en onders. 6: 16.
Targum is de Chaldeeusche Oversetting des Bybels. br. pag 229: VI.
Tergen. *siet God.*
Tinne des Tempels. br. pag. 108: 28-30.
Tucht-huys-boeven komen noch wel eens uyt de boeyen. br. pag. 177: 77, 78.
Ventriloquus. 136: 1.
Verborgentheden Gods zijn voor de geene, die hem vreesen. 58: 7.
Verdorventheyd word niet begrepen, onder den naame des Satans. 113: 10. NB. en cap. 35: 8.
Verleydinge der eerste Ouderen. 116: 1—
Verklager der Broederen. 111: 9.
Versoekinge in het Paradys. 116--127: 1--24. Gen. 3. en die mag niet verbloemender wijse werden opgenoomen. 127: 124.
Versoekinge Christi. br. pag. 99--127.
Vijfde brief Cap. 6. Of se geschied zy, na waarheyd, of in een verbeelding. br. pag. 100. en 175, 176, 229, 230. en in 't Onders. pag. 127, 128. §. 1--17.
Verspieders van het Land Canaan. Num. 13: 2, 3. pag: 42: 6--11.
Verstant en des zelfs Daden. 22: 9--13.
Verstand der Duyvelen. Siet Duyvel.
Verwerring der Talen. br. pag. 182.
Voordeel krijgt de Satan over den mensche. 111: 18.
Waarachtig iets zijn, word gestelt tegen een gesichte. br. pag. 229: III. Act. 12: 9, 11.
Waarseggende Geesten. 135: 1--4
Weg-neemen van het woord door den Satan. 110: 7.
Werkinge der Engelen is ons, ten opsicht van des selfs wijse, onbekent. 60: 9. 62: 14.
Werkingen tegen de natuure. 33. §. 7.
Wyse, σοφὸς, 168: 10.
Wille, heeft tot haar Voorwerp het goede. 22: 14. en br. pag. 79. Hoe se is Vry. 23: 15. br. pag. 79, 80. Onderscheyden van de passien. 23: 18. en br. pag. 80.
Wille der Engelen. br. pag. 51, 52. §. 29—33.
Wille der Duyvelen. *Siet Duyvel.* Of de werkingen der Duyvelen moeten gebracht worden, tot haaren WILLE. br. pag. 63—70.
Wolke is geen Engel. 94: 6, 7. 95: 9. nam Jesum weg. Act. 1: 9. pag. 73: 8.
Wonder-teekenen. cap. 33. §. 11. en cap. 34: 4. pag. 185, 186, 189, 190. Hoe de selve gedaan worden door menschen. 65: 18, 19.
Woonsteede van de Engelen verlaten. 46: 14.
Woord Gods, leert geen Ambachten, of Konsten, met opset. 6: 15. spreekt altijt na waarheyd. 11: 14. en noit na onse meening 11: 14, 15.
Woorden: Verscheyde woorden, de welke een andere beteekenisse hebben in het Enkel getal, als in het Veel-getal. *br. pag.* 161: 50—55.
Worsteling Jacobs. Gen. 32.
Zaad des Duyvels. 107: 2.
t'Zamen-gestelden sin. 117: 4.
ξενίσαντες *herbergende* 89: 7.
Ziele is een Geest, en Gode gelijk, ook

ook in de geestelijkheyd. 19: 1, 2. Ziele is onderscheyden van het Lichaam, en haar werkingh op malkanderen. 33: 8, 9. Sy en is niet gemaakt uyt het Lichaam. 21: 5. is daarse lieft. 17: 14. is maar een eenige. 21: 6. Haar *Verstand*, *Wille*, 21: 8—22. en br. pag. 78: 80. Haare vereeniging met het Lichaam. 24: 19. is nauw. 24: 20. en br. pag. 80, 81. hoe verre die af hangt van de zinnen. 25: 22. en br. pag. 81. Is onsterffelijk. 25: 24—33. Van haare verschijning. 28: 2. *Dat* en *Hoe* se werkt op het Lichaam. 32: 6, 7.

Ziele der Beesten. 19: 3, 4.

ζόφος Donkerheyd. 52: 23.

Zwarex Br. pag. 4: 5.

Zwinglii Droom. 177: 7.

EYNDE.

Antwoord des Autheurs,

Op den

TWEEDE BRIEF,

Van

BALTHASAR BEKKER.

Predikant tot Amsterdam.

Heer Balthasar!

IK heb in den Druk gesien uwen Brief / geschreeven aan my / uyt Franeker, den $\frac{3}{13}$ van Somermaand deses Jaars 1692. Na lecture des selfs en kon ik niet anders verneemen / als dat U E. daar inne heeft willen ruchtbaar maken / dat gy voor die tijdt waart in een zeer quaad humeur / ende / met dat gemoed / geneegen om verscheyde Kerkelijke Collegien / na uwen bekenden stijl / wat onsacht te ontmoetten. Ik en hebbe tot noch toe niemand van verstand konnen spreeken / die dit u E. Schrift anders opnaame / als een openbaare Betuyging / dat gy in u opgenoomene Dwaling noch bleeft persisteeren / en daar toe hebt willen op-soeken een schaare van Getuygen van dese uwe laatste Doods-stuypen. De Stof en Inhoud van uw gedachte Missive en vereyschte geen anderen Wederlegger / als uw eygene letteren; ende daarom heb ik / liever met dit mijn werk / als (na uw voorbeeld) met woorden / zonder saaken / u willen bescheyd doen. Gy segt pag. 9. dat gy van de seven Brieven maar de eene hebt gelesen / en echter weet gy / waar dat des zelfs Schrijver zich op het meest als een geleerde toonen wil; ende Gy weet / wie hem daar in heeft beantwoord. Het zijn wonderen / dat men zich zulk een oordeel aanmatigt over schriften / die men niet geleesen heeft. En het is / tot uwer schande / dat gy den ongestudeerden opdraagt een oordeel over veele saken / die sy niet en konnen weeten. Doch dese Schrijver behoeft sich over dese uwe passiëuse woorden niet eens gevoelig te toonen; om dat gy wel gewoon zijt de Grootste van onse Kerke te stellen achter een Linnen-persser tot Haarlem / als se maar uwen Afgod niet willen eeren. Ende ons alle is het getuygenisse van de Heeren Professooren (die de Brieven hebben geleesen en voor goed gekeurt) met der zelver inhoud / genoegsaam / om ons daar van sorgeloos te bedienen. Ende de paalen (die nu ontrent 17000. Jaaren in Gods huys gestaan hebben) en zijn zoo licht niet te versetten. Gy had u ook te schaamen / als gy

 schrijven

schrijven derft: dat de Schrijver der Brieven GEEN ANDER ANTWOORD geeft/dan datse die niet weerdig zyn. Doch dit is ook een teeken van de ongestalte uwer Gewisse. Altijt roept gy/dat men uw Boek veroordeelt/zonder leesen; Is dit onbetaamelijk? Waarom roemt gy dan uw onbetamelijk oordeel aldus onbeschroomd voor al de weereld? Wanneer de Rechters (die over uwe saaken Richten moeten/) uw Boek leesen/ door haare Gecommitteerden/ ende u zelf in persoon over haare extracten hooren/ dan behoeven se niet meer/ als maar de kennisse van de aangenoomene (ende by u onderteekende) Leere/ te voegen by u mondelijke/ of schriftelijke bekentenisse/ en dan zijn uwe Richters in staat/ om over u te vonnissen: Want sy hebben maar te verklaaren/ of gy de waarheyd/ dan of gy de dwaling aanhangt. Maar die oordeelen zal/ waar dat iemand de meeste geleertheyd wil toonen, die maakt een Comparatie/ ende daar toe vereyscht men/ een omstandig leesen. Aldus is dan uw eygene hand een getuyge tegen u zelf. Hoe weet gy ook/ of de ongestudeerde/ geen ander antwoord krijgen/ dan gy stoutmoedig schrijven durft? Of is't u genoeg/ dat sy het seggen? Of en weet gy niet/ datse u getrouw navolgen/ in niet de STELLINGEN uwer partijen/ maar alleen haare opgesochte verdraeyingen te wederleggen. De proefjens daar van kond gy (soo het u gelieft) eens soeken in de *Brieven pag.* 130.-143. en 170/176. en *pag.* 229/230. Of wat u aangaat/in dit mijn werk in het Eerste REGISTER. pag. 198.

Voorts segt gy/ dat gy niet geneegen zijt/ om de geheymen over uwe saaken openbaar te maken. Ende gy bekent met een: Hoe gy dikwils by u zelven overleid hebt; hoe gy eens van die onderhandeling een verhaal zoud doen, enz. Ik hebbe al lang geweeten/ dat gy genegen waard/ om zelfs de Conferentien/ die met u door de vier Gedeputeerden/ gehouden zijn/ ter zijner tijd/ in Druk te brengen/ ende in uw laatste BEDENKINGEN, geeft gy daar van genoegsame Blijkken. Maar wie zijn se doch/ die het alderéerste de Procedurren/ die met u gehouden zijn/ hebben aan den dag gebracht? Soo het niet is D. Bekker, ende sijn Aanhang? Zelfs dit u geschrift/ door u hand onderteekent/ is daar van een seeker en vast Getuyge. Nooit hebbe ik iets in uwe saaken gedrukt gesien; of het was/ na dat de selfde saake/ door de uwe/ verkeerdelijk was uytgestrooit. Waarom bedisputeert gy dan een oprecht verhaal aan een ander/ daar gy uw zelven daar toe als gerechtigt opwerpt?

Het herdrukken van uwen eersten Brief is my en andere een gewis teeken van uwen onversettelijken Imborst. Ik had in mijn Antwoord op den zelven/u aangeweesen de nietigheid van des zelfs Inhoud/Item/het gebrek van uwe oprechtigheid/ in uw Taale over de Hebreeusche Letteren/ als gy se met de puncten egaal stelt; Ook in de voor u zeer nadeelige Citatie van Drusius. Ende in het opstellen van eenige halve extracten/ die in des Schrijvers Brief (niet/ onder den Titel van Beschimpingen en swaare Beschuldigingen, Doch) alleen voor Overslappingen in soo veele afgebrookene redenen dienden. Ik had u getoont/ dat gy den Schrijver der Brieven t'onrecht beschuldigde/ van dat hy afweek van de Oversetting; ende daar in gaat gy/ met u voorige

Be-

Beschulding / nu al voort. Wie kan dan gelooven / dat gy met oprechtigheyd belooft / dat gy wilt beteren / het geene men u als een gebrek aanwijst? Daar gy nochtans in zulke notoire mis-stellingen / niet het alderminste toegeeft.

Zelfs ziet men in uwe Invoegselen / dat gy uw misslag tegen de Oversetters / wegens het woordeken [Hy.] woud herstellen. Maar gy en doet het niet / met die oprechtigheyd / die / daar toe / vereyscht wierd. Ende als gy het argument van den Bloed-wreeker vallen laat / dan haalt gy wederom voor den dag / een nieuwen vond over Josua 10. en Jud. 4. Waar over den Schrijver der Brieven u ten eersten aangreep pag. 128–132. Alle dese dingen zijn tegen het Voorwensel in het slot van den eerste Brief / den welken gy aan my geschreeven hebt.

Tot in de voorleedene Maant van Juny / en wist ik niet / dat 'er tusschen U E. ende my / eenig het minste personeel misnoegen ooit getoont was. Zelfs mijn tegenwoordige Ondersoekingen konnen pag. 4. §. 8. getuygen / dat ik geerne (daar ik kan) tot uwen lof / ende voorts onpartijdig tegen u persoon heb trachten te wandelen. Maar zulke Stof en Stijl als ik tegenwoordig in uwen Brieb zie / doet my niet weynig vreesen voor een zeer quaade gestalte uwer Gewisse. Men zegge my: Waar dat men in uw Brieb vind de Wijsheyd van een Doctor; De Voorsichtigheid van een oud man; de Ken-teekenen van een Christen; ofte slechts maar de Beschepdentheid van een Heyden.

Of is dat Doctoraal dat men (niet het Pit der saaken /) maar slechts wat nietige omstandigheden / en die noch verdraeyt / in een Doctoraal schrift zeer breed verhandelen gaat? Wat hinder geeft het ons doch dat de Schrijver der Brieven / eens zijn Studeer-kamer den naam van Rust-plaats gegeven heeft? Wie hoorde ooit zoo een Beschrijving van een Classis Continuata, als gy ons daar schrijven derft? In hondert jaar en had geen Nieuweling zulks derven denken; of (zoo dit al / zonder laechen / was aangehoort) men vraagde hem dan te rechte / of niet wel dan met dese Beschrijving alle de Classes / continuatæ, te noemen waren.

In wat zin de Schrijver der Brieven de onderhandelingen der 4. Gedeputeerden met U / Heymelijk, genoemt hadde / staat in het Postscriptum duydelijk genoeg aangeweesen. Ende uwe nietige omslag over het verklaaren van het woord / OPSTELLEN, (pag. 12/13.) en brengt ons / tot het weesen der saake / niet het minste ligt aan; Want het den leeser even veel is / of het opstellen der articulen van u geschied zy / door of zonder middel van een ander. Men ziet daar een Man / die daar in van sig selven spreekt / onder de eerste persoon IK, ende die zig onder aan noemt B. BEKKER. Voorts zijn die Articulen / (als zodanig) door last des Classis onderteekent van haaren Scriba Do. B. Homoet. Kan men nu zulke schriften niet voor authentijk gebruyken? zoo en behoeft men nooit eenig menschen Schrift immermeer aan te neemen.

Met sulke nietige Beuselingen / wilt gy den gemeenen man verbijsteren;

 ende

ende gy zoudse wel willen wijs maken / dat een Lid des Kerken-raads niet zoude moogen eyschen opening van saaken / de welke hare Afgesondene op het Classis / soo wel uyt den naame der Ouderlingen / als der Predikanten / verrighten. Wonder! dat men dan / in een lager Vergadering / altijt moet verantwoorden / het geene de Gecommitteerde / wegens ende uyt den name van hare Committenten / in een hooger Vergadering verrigten. Ende alhoewel 'er in dese uwe saaken eenige dingen waren uyt haare handen / zoo zoude het my echter zeer licht vallen / om aan de Wereld te doen blijken / dat de E. E. Broederen Ouderlingen / (ook in desen) tijdig en na ordre spraaken. Maar gy kont (met u believen) uyt den Inhoud van dit mijn Boek / verneemen: dat het my om saaken / ende niet om de Nouvelles te doen is.

Echter hebbe ik eens willen na-zien / en verneemen / of 'er ook ietwes ware in het Postscriptum van dien Brief (daar van gy spreekt) / het geene aan dien Schrijver (die by die handelingen noyt present is) abusivelyk mogte wesen opgegeven; ende als ik dan uwen Brief aan my geaddresseert / vergelijke met het Postscriptum van dien Schrijver / soo en vinden Ik en Andere geen het minste Wesentlijke Deel; Waar in dit Postscriptum niet en is gestelt na Waarheyd en trouwe. Alleen heeft die Schrijver zich daar in willen wagten van eenige Collegien opsettelijk te schenden. En dit laatste schijnt wel (pace tua dixerim) uw hooghste Doelwit / in 't opstellen van uw twee laatste Schriften. Ik zegge dan / dat het waarheyd is / het geene in dit Postscriptum staat te leesen. Ik segge dat de Gedeputeerden zijn Beschreven / ende gy zegt het ons in uw' nodige Bedenkingen / (daar na / misschien beter onderrigt) ook zelf. Ik zegge dat uw saake op den 27. van Maart / ook om de veelheyd der Besigheden wierde uytgestelt. Want behalven de Ordinaria / die daar waaren te verhaalen / zoo waren 'er voor die Tijd / meerder andere Toevallen / ende het ging al na den Avond / als ik met mijn eygen ooren een voornaam Lid hoorde seggen: Wy zijn tot nu toe / met dat eene . . . . belet en opgehouden.

Doch dit en andere dingen / (die gy dus komt sisten) zijn niet meer als nietige Omstandigheden. Het weesen van de saaken / is tusschen u ende dien Schrijver al af gedaan. Men ziet daar nu de Verklaring van het Eerwaarde Classis van AMSTERDAM, als se op het Gravamen van HOORN antwoord / dat die bekende Articulen geensins zijn voldoende *in totum*: maar alleen *in tantum*, en voor die tijd / doe'er noch hoop scheen / om u te brengen tot betere gedachten. Item als dat Classis daar by / u verklaart INTOLERABEL in de Gereformeerde Kerke. Ende als het selve Classis versoekt / dat u saake van het aanstaande Synodus / *Stante Synodo* mag werden afgedaan. Disputeert nu daar eens Vriend! of uw' saake reeds is afgedaan / ende of gy u recht hebt uytgestaan. Verwyt haar daar eens / dat se u ontroeren / en / met u / niet na ordre procedeeren; gelijk gy zoo onvoorsichtig in uw' twee laatste Schriften meer als een maal seggen wilt. Voor my / Ik zal het aansien / ende niet na-laten / om den Alderhoogsten te smeeken / dat HY u bewaare voor DEN BOOSEN; ende ondertusschen zijn

Kerke

Kerke redde uyt het Verderf, het geene dat uw' Boek nu al zoo verre over haar / ende over haare Kinds-kinderen gebracht heeft.

De eygene Antwoord van ons Classis van Edam, op het gedachte Gravamen van Hoorn / kan ik / noch mag ik u niet / van woord tot woord / doen leesen. En ik hebbe met misnoegen bevonden / dat gy de eygene woorden van het voorgaande Synode derft doen Drukken. Alhoewel ik my / (voor mijn particulier) daar mede / zoo verre vermaakte / dat gy daar door ons beneemt de moeyte / om te wederleggen uwen War-soekenden Aanhang. De welke altijt hebben geloochent / dat de Leeden van het Christelijke Synodus in haare stemming waren EENPARIG, en die Openbaar hebben derven seggen en schrijven : dat 'er VEELE door uwe antwoorden waren voldaan. Nu konnen se in dien artikel leesen / dat se GANTSCH niet voldaan waren, ende dat haare Sententie was EENPARIG. Wat de andere Classes in uwe Saken besluytten / zal binnen tien dagen aan den Dag zijn.

Voor my ik laate dat aan het oordeel van haar / die daar toe-gestelt zijn / ende hebbe het Advijs van de Kerke van Nieuwendam, den 21 July (na Kerken-ordre) ingebracht in de Classis van Edam / waar onder wy in onsen Circel zijn betrokken. Lust het u daar na te verneemen / gy zult bevinden / dat ik / in mijn Advijs / niet anders als de Conclusie van onse Kerke / aan de E. Vergadering hebbe bekent gemaakt. Ende voorts ons Classicale Antwoord / over het bekende Gravamen van Hoorn / (*qualitate qua*) hebbe geoucheert na de Conclusie van D. Præses, en achter-volgens de intentie van de Vergadering. Dit zegge ik / om dat gy my ende mijne Kerke in uwen schriften zoo tastelijk uytdrukt; ende ik moet daar by noch meer zeggen: dat ik / na het leesen van uwen Brief / ter eerster Vergadering onser Kerken-raad / alle de Broederen gevraagt hebbe / of haar E. ook bekent was / dat wy in onse gemeente Ledematen hadden / die u ende uw gevoelen / nu noch favoriseerden; ende sy zeyde alle / datse zulke geen twee op onse plaatse kenden : ende (op dat gy het klaar zoud mogen vatten) zy voegden 'er alle dese reden by / dat haar gemeynte (wegens het grootste gedeelte) bestaat uyt menschen die van haare 10 a 12. tot ontrent haar 50 en hooger jaren ter Zee / (ende gemeenlijk na Oost- of West-Indiën) varen. Dit was haare reden / (gy kont gissing maken) waar uyt sy besloten / dat 'er geen Ledematen op haare plaatse waren die bequaam waren om beter / als soo veel Kerken-raden / Classen / ende Synoden / van uw Boek te konnen spreeken. Het geene ik in desen schrijve / is uyt last ende op den naame van onse Kerken-raad. In de welke de meeste stemmen veel harder / als ik / tegen uw gevoelen en persoon besloten. Want zy en zien niet / dat 'er iets in uw boek is / het geene haar tot God / ende na den Hemel brengen kan. Vraagt gy haar / of zy uw Boek wel hebben door ende door geleesen; zy zullen uw antwoorden / dat se wel wat nuttigers / als uw Boek / voor haare ziele te leesen hebben; ende datse in haar advijs / zig hebben gedragen / even als sy haar gewoonlijk in haar Rechtbank dragen; Daar sy (voor het uytspreeken van de Sententie) eerst consuleeren met de

Vermaartste Advocaten/ en dan na der selver oordeel/ ende/ zoo verre het haar daar na goed-dunkt/ spreeken zy het Vonnis; Welke proceduuren in Rechten werden gerechtveerdigt; ende ook wel van Haar Ed. Groot Mog. in Kerkelijke Voorvallen worden geobserveert. Waarom dan ook de Theologische Faculteyt tot Leyden, in saken van eenig Kerkelijk verschil/ (even gelijk ook nu) zoo lang stil sit/ tot dat se daar over/ van de Souvraine van den Lande word gevraagt.

Weest dan in het toekomende wat voorsichtiger/ eer dat gy de praatjens van de geene (die gy noemt uw' goede Vrienden) zoo ligt te boek stelt. En weest vry verseekert/ dat alle dese personaliteyten uwe zaaken niet en helpen/ maar veel eerder ten toon stellen/ by alle de geene/ dien den aanwas in waarheyd en deugden boven alles aan het herte legt. En/ Balthasar! wat hebt gy doch met al dat calangeren van soo veel Kerken-raden, Classen, Synoden, en van zoo veel particulieren gewonnen? Immers niet anders/ als dat gy uwen Aanhang in desen/ u leert volgen/ ende daar door uwen schuld voor God maar/ dag op dag/ vermeerdert. In het Ondersoeken van uw Schrijven/ heb ik dikwils gedacht/ dat gy zoo niet zoud schrijven/ indien niet de Heere, met sijnen Geest/ van u geweeken ware. En Balthasar! (vergeest het my zoo ik daar in misse.) Daar doen zig in uw schrijven/ ende in uw gantsche directie dingen op/ de welke God ende sijn Geest ten hoogsten tergen: Opsettelijk weder-staat gy de Redenen/ die u (gelijk een ander) moesten overtuygen. Uw' Lasteringen tegen de Kerke ende hare Voor-standers schreeuwen na den Hemel. Gy zoekt als een Monotheist, (ik seg niet als een Monotheos) boven een ander uyt-te-steeken; Uw nieuwe print geeft daar de proef van/ ende die u prijsen/ doen by na alles wel/ als sy u maar verheffen ende de oude Waarheyd met des selfs Voor-standers op het meeste schenden. Haar ende hare Schriften rechtveerdigt gy na uw vermogen. Dog gy zijt/ met haar/ zoo wijs/ dat gy hare namen stil swijgt; en niemand is noch ooit zo dwaas geweest/ dat hy haar het noemen weerdig kende. Gy erkent se voor uw Volk/ even gelijk Christus (als een Hooft onder de zijne) zijn Volk hadde. De andere/ die u tegen zijn/ zijn maar Geveynsde/ onsuyverder als de Phariseën/ Koelmannisten, booser als de uwe/ en wat dies meer is. Meent gy Balthasar, dat dit zoo (in Gods Oyerschaar) door gaat? Ik geloove voor my/ dat dit sijn zonden/ die den HEERE tergen/ en wy houden het daar voor/ dat de swaartste plage/ de welke God de Heere aan iemand toe-send/ is de Verstokking des Herten/ en het overgeven in een verkeerden sin. Rom. 1: 28. of in het senden van een KRAGT der DWALING, 2 Thess. 2: 11. waar door men zelfs de Leugen ende de valsche Leere gelooft/ als of se Waarheyd ware.

Spreek ik (in uw zin) wat te hard/ Balthasar! het is om dat ik (met de gemeene Kerke) van u/ in het Oordeel over de saake (nu in quæstie) verschille; ende daarom is het by my *Pieus* ende Godvruchtig te weesen/ als men uw' verderffelijke leere tegen-gaat. Ik meyne ook/ dat de Schrijver van den Sevenden Brief niet misdaan heeft/ als hy historischer wijse verhaalde/ dat men

men den 24 May 1692. aan den pieüsen yver van de Volgende Synoden niet en twijfelde. Ik voor my; ik ook en twyfele daar niet aan. En hebbe redenen om van haare Vergaderinge/ het beste voor Gods kerke te wachten. Ende dat gy van het Synodus van Vriesland getuygt/ komt ons niet voor/ als een waarachtige Historie. Want de ordinaire Gedeputeerden van Leeuwaarden hebben/ op het E. Synodus van Vriesland/ geseeten. De extraordinare Gecommitteerden om haar Gravamen te verdedigen/ waren in verwachting/ datse zoude verschreeven worden tegen den tijd/ als haar uytschryving van haar Gravamen zoude dienen; ende zy waren wel grootelijks t'onvreede/ wanneer se niet beschreeven wierden. Het was nu zulks/ dat men haar præsentie onnoodig achte; om dat gy (door uw Reysen) zoo veel verworven had/ dat men in de meeste Classes van Vriesland niet en hadde geresolveert op het Gravamen van Leeuwaarden; en ook/ soo en is daar uwe saake niet gerechtveerdigt: maar alleen een jaar verschooven/ ende over-gelaaten aan uw' Rechters in Noord-Holland. Wy hadden ondertusschen wel gewenscht/ dat gy ook verhaalt had/ het geene u/ soo tot Leeuwaarden, als tot Franeker was voor-gekomen/ dan had de weereld ook konnen weeten/ het geene/ dat uw' sake in Vriesland niet weynig tegen-gaat. Doch dit zal u/ daar na/ tijts genoeg ontmoeten. Gy en ik weeten wat u (tusschen vier oogen gesegt is) en wat 'er uyt de Acta van het Classis van Franeker gelesen wierd.

Terwijle ik dit schrijve/ soo ontfang ik een Brief/ in de welke ik uw Verhaal van het Classis van Woerden/ ende van den Predikant van die Stad D. van Ottelen, bevinde te zijn tegen de openbare Waarheyd. En wat kan uyt alle dese dingen volgen/ anders als dat gy u en een ander maar meer en meer verbijstert? Wat kan 't u ook baten/ dat gy de goede Ledematen van Amsterdam daar afteekent als Koelmannisten? hebbense in haar leven J. Koelman wel ooit gesien of gesproken? Of/ zoo ze hem gesprooken hebben/ volgen se hem na in het geene/ waar in hy van de gemeene kerke verschilt? Soo neen! Waarom zijnse dan Koelmannisten? En neemt eens sy volgden hem in die 2. a 3. particuliere dingen na? Wat verschilt doch D. Koelman, in de quæstie (die gy nu opwerpt) van het gevoelen van de gemeene kerke? Gy zelve stelt hem/ in een regel/ nevens de Heeren Leydekker, Brink, en andere. Onder dese Koelmannisten, word boven een ander genoemt Juriaan .... Geersma, een man/ dien ik (noch Proponent zijnde) hebbe leere kennen/ als een man/ dien waarlijk is needrig/ vreedsaam/ begeerig na kracht van Godsaligheyd/ ende na menschen/ die de waarheyd in liefde zoeken te betrachten. Gy noemt hem ende de zijne Koelmannisten, maar gy wilt seggen/ datse zijn een Overblijffsel van de Leerlingen van uw voorgaande Collegen/ ende/ onder haar/ van dien Eerwaardigen Laurentius HOMMA, P. M. wiens sterkte gy in den Ingang tot de Amsterdamsche Kerke zoo gevoelt hebt/ dat gy niet veel hert en liefde toont voor al de gene/ die hem/ tot heyl van hare Zielen/ minden.

Maar sy hebben alle misdaan/ die maar uwen toe-leg stuyten. Hierom moeten dan lijden/ soo wel Lidmaat als Leeraar: soo wel de leeden in de

Con-

Consistorie/ als daar buyten; so wel die met u confereerden/ als die buyten de Commissie waren. Want het middelpunt/ daar het al op uytkomt/ is/

Τιμώμενοι γὰρ πάντες ἥδονται βροτοί.

En waarlijk daar dit plaats grijpt/ daar schijnt men te besluyten/ *Pereat Ecclesia, modo ego Imperem.* Zonder dit gebrek en had gy niet geprezen de boose daden van de geene/ die u/ ende uwe saken/ tot nadeel van Gods Eer en Kerke prijsen. Hier telt gy 'er onder haar/ die gy daar toe bequaam acht.

Maar/ Balthasar! wist gy zoo wel te weegen als te tellen/ gy zoud in waarheyd denken/ dat het u tot schande is/ wanneer gy zulke menschen prijsen wilt. Een van haar en had noch door jaaren/ noch door aansien/ niet de alderminste achting. Men zag in sijn schrift Griekschc en Hebreeusche letteren. Iemand nam de moeyte/ om hem vijf fouten in een woord te wijsen. Hy/ even opgeblasen/ antwoord met sijn Keervau, die in de vijf fouten niet eens te pas quam/ en soo zijn al zijn dingen. Een ander leerde zijn wetten van sijn spelling/ en hy weet niet/ dat men Salomon (van שלם) met geen Zeta, en Timonszoon (van Τιμάω) met geen u psilon spellen mag. Hoe Ervaren/ dat hy in de rest is/ kan men gissen/ als men lette/ op dese 2 a 3 staaltjens in dat sijn schrijven. Hy zoude eens iets bewijsen uyt mijne Aanmerkingen over de Ordre van een wel-gestelde Predicatie. Ende hy gebruykt daar toe dese woorden: Aanmerkingen van Everhardt. Soo wijs is de man/ dat hy niet en weet/ dat/ in de I (in de plaats van US) het woordeken VAN begrepen is. De Schrijver der Brieven had sijn Vijfde Capittel begrepen in den Derden, ende in den Vierden Brief, en of 'er schoon in den Derden Brief verhandelt waren eenige dingen/ die tot dat Capittel behoorden/ soo was het evenwel betamelijk/ dat de geheele inhoud van dat Capittel stond in den Titel van den Vierden Brief, ende hier op bouwt die Held een onchristelijken laster. Daar was in den Sesden Brief gesprooken van de Daimonia, ende daar was bevestigt/ hoe de Daimonia wat anders waren/ na de meeninge der Heydenen/ ende wat anders waren na de Verklaringe Christi ende sijner Apostelen. Als nu dese man (soo hy spreekt) de spillen in de asch wilde laten vallen/ soo laat hy 'er geheel uyt/ de woorden: VOLGENS de mening van de Afgodendienaars, dewelke in de Brieven/ pag. 158. cap. 7. §. 44. klaar staan, en daar het verschil op aankomt; ende hy bouwt daar op dan eenige lasteringen. Voorts verwart hy onder malkanderen het gevoelen van de geheele Kerke/ ende het gevoelen van een particuliere Piscator of Origines, &c. Dan wil men eens niet sien dat D. B. Cap. 24: § 3. toonen wil; hoe God de Heere wel aan sijne Vrienden/ maar niet aan sijne Vyanden/ meerder geeft/ dan zy wel begeeren. Dan word 'er eens misduyd de klare verklaring van een wettig Appel, van een lager na een hooger Vergadering/ en men brengt het woord wettig (dat maar op de ordre zag) over tot de sake/ waar over het Appel gemaakt word. Dan wil men ook niet zien/ dat D. B. in sijne Inboegselen/ pag. 13. lin. 4. van onderen, gebruykt de woorden/ Geheel van God vervreemt. Ende soo geheel van God vervreemt te

zijn,

zijn, stelt men in eenen graad / met het lijden van de straffe des Gevoelens ende des Ontbeerens. Want men verwart onder een de straffe / met des selfs onderscheydene trappen. Word 'er geleert / dat de Heere de verklaring van het woord Beëlzebul, siende op het Hoofd der Duyvelen / in zijn waarde en onwaarde laat: men brengt dat ten eersten over tot de Daimonia in het gemeen: even of daar uyt volgen moest / dat de Heere Jesus de leere van de selve geheel in haar waarde ende onwaarde gelaten hadde. Dus doet uw' volk / want sy wouden de Voor-standers van de Rechtsinnige Leere uyt maken voor Warsoekende, ende daarom wildense eerst een Warring verdichten / op dat dit werk wat schijn hadde. Soo en was 'er ook nooit geloochent / dat de Daimonia werken / door Gods ordinantie; Dit staat by de Kerke vast. Maar daar was in de Brieven pag. 58. § 56. afgesneeden de Vrage der Scholastijcquen, die daar by stellen dat hier in ook zy het bevel van een OPPERHOOFT onder haar; ende alhoewel de saake aldaar pag. 58. door het bydoen van het woordeken alleen wel klaarder hadde konnen gestelt worden / soo is echter het woordeken DAN, daar tot een onderscheyd gebruykt / in een saake / daar men wist / dat het eerste van de Kerke niet in twijfel wierd getrokken. Dat 'er voorts over Matth. 4. gesien wierde / op een ONNATUURLYK by het lyf vatten van Christus, dat wesen de Capitaal-letteren genoegsaam aan. En wat middelen dat de Geesten gebruyken, als se / door middel van het verstand des lijders / werken door eenige Voorwerpen te brengen voor het verstand / het welke dan werkt op den wille / dat is klaar genoeg onderscheyden van Gods onmiddelijke neyging van de Wille; doch gy zeght / dat gy het niet gelesen hebt. Had gy dan ook slechts niet ge-oordeelt / dan had gy geen deel gehad / aan die quaadaardige lasteringen / waar van die schriften krielen. En / Balthasar! wie heeft ooit zig opgemaakt / om sulke lasteringen met lasteringen te betaalen? ja wie heeft ooit haare naamen / slechts eens / ontdekt? Prijst gy dit als het gedaan word aan menschen / die nooit anders als de Gereformeerde Leere voorstaan / als se dit lijden van de geene / die ook Gereformeerde willen wesen? Wat kan men dan anders van u denken / als dat gy vermaak hebt in de ont-eering van de geene / die voor de Gereformeerde waarheyd spreeken?

Uw Neef C. J. maakte het met den Heer SCHAAK en my zoo bot / dat gy zelf hem het schrijven hebt afgeraden. Het ging al gaande hooger ende hooger / te met beschuldigde hy de Gereformeerde Kerke ende my van Godslastering. Ik (sonder met iemand daar over te concerteeren) vond geraden / om daar van / met aanwijsing van het Schrift en Blad / kennisse te geven aan de Eerw. Kerken-Raad van Amsterdam / ende met een te doen blijken / dat die man / die sich eerst K. Jakobs ende daar na Heuraleethees noemde / uw Neef was. Gy self præsent zynde / stond op uyt de Vergadering / om te verneemen / of ik wiste het geene gy self tegen iemand gesegt had. Als gy nu daar verseekert wierd / dat ik wel de beschrijving / maar niet den eygen naam van dien Neef kende / keerde gy wederom na de Consistorie / ende als de Advijsen van boven af / vry sensibel waren tot uw nadeel / zoo versocht gy

wat versachting in d'Advijsen. De Conclusie van de Consistorie was / dat men daar in niets kan doen / zoo lang men den man niet wel en kende; dat het ook was een Boose tijd / ende noch niet tijdig / om sulk volk / na haar waarde / te bestraffen. Dat boven dit niet alleen ik / maar nevens my veele Vermaarde mannen daar door leeden / ende dat men daarom wel best zoude doen / als men haar verachte / gelijk zy te verachten waren. Dit wierd my / den 21 December 1691 / uyt den naame des E. Kerkenraads / door den Heer Præses / in beleefde termen / geantwoord.

Twee dagen daar na wierd ik / door een eerlijk man / seer ernstig begroet / en gebeeden: Ik zoude dog den Eygen-name van dien K. Jacobsz. in geen publijcq schrift vermelden. Men bewoog my / dat ik nu occasie had / om my te beproeven / of ik wel bereyd was / om / voor God en Christi saake / smaatheden gewillig te verdragen. De Beweeger vermag veel op mijn Gemoed / en heeft zig / tot hier toe / daar op gerust verlaten. Verscheyden maalen is dit Klagen aan den Kerken-raad, als een misdaad uyt-gekreeten. Tot noch toe heb ik daar op gesweegen / om dat die Schenders geen antwoord verdienden.

Nu derft gy Balthasar van dat geheym / als van een misslag spreeken; zegt my dog wat hier misdaan is? Dat iemand al de dwase lasteringen van uwen Neef voor by gaat / en maar straffe versoekt over een Lidmaat van soo een aansienlyke Gemeinte / om dat hy (zijn geloof niet verstaande / schoon gy dikwils in zijn huys komt) zijn eygen Religie uyt-maakt / door een Gods-lasterlijke Leere. Want alleen over die ende geen andere Posten was de Klagte. Of meent gy dat die aansienelijke Consistorie / met u Neef / zoo ik hem / ter dier tijd / hadde gekent ende bekent gemaakt / anders soude handelen / als met den Pr. H. M Wanneer hy dat dicht / op uwen penning schrijven dorst. Of verstaat gy / dat de Gereformeerde Kerke zich tegen den schuld van Gods Lastering niet VERWEEREN kan? Dan is het wel goed / dat uw eygen Classis den 21 July 1692. verstaan heeft / dat gy in de Gereformeerde Kerke INTOLERABEL (dat is / niet te dulden) zijt. Zoo moet dan uw' fout wel groot zijn / als die mannen / (waar van gy in uw' Brief pag. 17. schrijft / dat se u lief hadden) in haar antwoord zoo ernstaftig van u spreeken.

Uw' andere Vriend J. H. . . . kan sijn bescheyd leesen in de Brieven pag. 170-175.

Onder den Troep is een Luyters-man. De andere Hoop is van noch veel slechter stof, En met desen Troup waagt gy den kans / terwijl uw Waterschip nu vast aan 't sinken is. Ik zoud u raden / dat gy haar van een beeter Approbatie / als die van Balthasar Bekker socht te bedienen. Want als de Tijd komt / dat men haar zal dringen op de Voldoening van den 55 Artikel Synodi Nationalis (aan de welke alle Ledematen van de Gereformeerde Kerke gebonden zijn) zoo zal het berouw over haar schrijven / net zoo veel te laat zijn / even zoo als nu haar stoutigheyd te vroeg is. Het zijn andere Mannen / die tot de Approbatie dienst doen / als gy Heer Bekker! En / of

gy

gy haar doen nu billijkt/ om datse u volgen in het schelden en verdraepen; Zoo zy u nochtans kennelijk/ dat het getuygenis van een Intolerable Bekker, (welkers VERDRAEYINGEN nu genoeg bekent zijn) niet zullen konnen te niet doen / het getuygenisse van de RECHTSINNIGE Heeren PROFESSOREN, de welke mijn werk hebben door-geleesen/ ende de welke daar van getuygen / dat se het hebben Gesien, Voor-goedgekeurt, ende datse het aan-prijsen. En bent gy een Eerlijk man/ soo verdedigt u (sonder verdraepingen) tegen het Register van uw Valsche Citatien, de welke de Wereld in mijn eerste Register. pag. 197/ en 198. leesen kan: ende/ de welke van een swaarder gewichte zijn/ als die beuselingen/ de welke gy uyt den eersten Brief/ als Beschimpingen en sware Beschuldingen, met afgebrookene woorden/ en/ door verscheydene misduydingen/ hebt ter neder gestelt. Gy had beter gedaan/ als gy liever een Register had gemaakt van alle/ die beschimpingen, Smaad-redenen, en sware Beschuldigingen; waar mede gy de Kerke ende haare Voorstanders in uw Boek ende laatste schriften/ soo ongenadig/ door-strijkt. Gy schijnt daar in u vermaak te hebben/ dat gy het woord Onbeschaamde Verdraayingen met noch grooter Letters laat drukken/ dan het in den eersten Brief stond. En ik moet u daar van seggen/ dat die woorden van den Schrijver der Brieven (soo de Copy te kennen geeft) nooit en zijn geschreven; Het moet 'er dan van iemand wesen by gezet/ die uwen Geest/ veel beter als Hy/ (door dien tijd) kende. Doch het eene woord Intolerabel, dat van het Eer-weerdige Classis van Amsterdam gebruykt word/ sluyt in/ alles het geen ooit iemand van u gezeydt heeft. En wilt gy uwe Verdraepingen beweesen zien/ gy sult se in mijn Boek vinden. Een staaltje uyt uw Brief, geeft ons daar den proef van/ pag. 8. Daar toont gy DRIE tastelijke ONWAARHEDEN. Als gy (1) zegt; dat my mede de groot-achting des Duyvels zoo ter herten gaat, dat ik zelf niet lijde, dat gy hem een Band-rekel noemt. Waar by gy (2) voegt/ dat ik bewesen hebbe/ dat sulk een naam op hem niet past/ om dat hy Gods-schepsel, ende alzoo Metaphysicè goed is. Gy (3) wederlegt dat/ sonder noodsaakelijkheyd/ door den Hond; ende gy bouwt daar op een derde onwaarheyd, dat al mijn schrijven, op sulke schijven rolt. Ziet daar een staaltje uwer onbeschaamde Verdraayingen, Balthasar! En hoor eens wat ik u daar op zegge.

De Schrijver der Brieven las in uw Boek/ pag. 147. cap. 20. §. 16. dat „ dat gy het Gode onbetaamelijk acht/ dat God den Duyvel onder zijne „ oogen laat koomen, ende met hem soo gemeensaam zoude spreeken. Om de kracht van dit uw argument te breekken/ zoo antwoorde die Schrijver/pag. 19. cap. 3. §. 20. dat men den Duyvel moet aanmerken/ als Gods schepsel, het welk maaksel Gods (*in genere entis*, en *metaphysicè*) goed is. Gen. 1:31. met 2:1. en zoo voort/ als daar verbreyd word. Ende hy wilde u doen zien/ dat 'er gantsch geene onbetaamelijkheyd in steekt/ dat God de Heere met een Godloosen verworpen mensch ende zoo ook met den Duyvel/ als zijnde beyde Gods maaksel/ eenige onderhandelinge heeft. Wat komt hier nu by te pas

 een

een Hond / die geen redelijk schepsel is? De zelfde Schrijver raakt ook in het voor by gaan eens aan uw Spreek-wijse van Band-rekel, om dat hy vernam dat men / uyt zulke onschriftuurlijke spreekwijsen eenig voordeel socht / ende hy en zeyd niet / dat hy den Duyvel te groot acht / om zoo genaamt te worden; maar dat hy (voor die tijd) U / ende niet het UYTSCHOT VAN VOLK te groot achte om den Duyvel zoo te noemen. De eygene woorden luyden aldus: „ De ongemanierde spreekwyse van Band-rekel past beter by „ het Uytschot van Volk, als in een Doctoraal schrift. Waar mede die reden door een punct gesloten word. Ziet nu eens / Balthasar! of gy de lieden geen sand in de oogen werpt / ende of gy u nu niet zoekt te behelpen met Castelijke onwaarheden; Ziet / of het een Doctor past / op zulke nulliteyten / een argument te maken / een ander publijcq te Calangeren / ende / ondertusschen de wesentlijke argumenten voor by te gaan. Dese drie dingen vertoont gy in uw hedendaagsche Schriften / ende daarom versoek ik den Leeser, in mijn VOOR-REEDEN, datse mijn schrift (als door de E. E. Heeren Professooren voor goed gekeurt en aangepreesen.) niet gelieven verdacht te houden / op de valsche misduydingen; de welke een Intolerable Bekker, nu reeds op de Brieven heeft willen ruchtbaar maaken / ende de welke ik zeekerlijk te gemoet zie / om dat nu all' uwe schriften op dese schijven rollen. Gy zult doch / om dat gy voor-loopt / ende zonder approbatie schrijven kont / eerder met uwe Verdraeyingen / als ik met mijn Antwoord / gereed zijn.

Hier mede dagt ik te sluyten / indien ik u niet hadde te zeggen / dat de 21. Gedeputeerden van de Nederlandsche Synodens wel wisten / dat se niet gelast en waren / om (wegens haare Principaalen) over uw persoon by sijn Majesteyt van Groot Brittannien te spreeken, ende datse dit / in haare Ombrage / wel duydelijk hebben doen hooren. Maar Gy en Ik weeten wel / dat alle Gedeputeerden altijt gelast zijn / om het Interest van de Religie by alle occasien te bevorderen. Dat ook sommige Synoden / over uw sake reeds hadden geconcludeert. Dat daar benevens de Leeden van de Synodus van Gelderland, &c. gelast waren / om by hare Magistraaten te verzoeken de suppressie van uw versocyde Boek; Want gy schrijft dat de Predikanten van Zutphen zulks al hadden geobtineert. Wat hebben se dan gedaan buyten haaren pligt? Vind gy in die Aanspraake uwe sake niet? Het is / om dat gy niet sien wilt / dat gy zijt onder die Dertele Verstanden, die in desen tyden zelf binnen de Kerke, de Formulieren van eenigheyd, ende de Authoriteyt van Gods woord ten hoogsten benadeeld. Maar doe gy dit zeyde / doe waard gy noch niet verklaart voor intolerabel in de Gereformeerde Kerke. Gy zult het licht binnen 12 dagen / noch wel netter begrijpen. Als gy zult gewaar worden / dat 'er geen VREEDE zonder de WAARHEYD met u te houden is / ende dat de genegentheid / om een dwalend Leeraar (tot præjudicie van de gantsche Kerke) te behouden / is deel te hebben aan eens anders zonden. Bent gy dan wat MURWER geworden / dat zal voor uw ziele wel het beste zijn Maar / Balthasar! de geene / die uw Boek ondersoeken (gelijk ik nu gedaan.

daan hebbe) die konnen genoeg zien / dat het u / om den Duyvel te bannen alleen niet te doen is. Hebt gy dan David Joris, Hobbes, Spinosa, en andere van die sorteering / op het eygenste moment van uw schrijven / niet in handen gehad / zoo zijn zy (of de geene / die / met haar kalf geploegt hebben) te vooren op die tijd / (de welke jaren insluypt) in uwe oogen en herte geweest. Zonder dat / soo en vond men in uwe ende in haare Schriften / zodanige Gelijkheid niet. Waar mede / voor dese reyse / afbreekende / (om dat uw andere Beuselingen geen antwoord weerdig zijn) zal ik God bidden / dat gy niet en moogt Zijn ende Blijven

Heer BALTHASAR BEKKER!

Die ik vreese dat gy zijt!

Voor my / Ik geloove dat'er een Drie-eenige God is, en ben uw Dienstveerdige,

EVERARDUS VAN DER HOOGHT.

Nieuwendam, desen 28. July, 1692.

P. S. Na het sluyten deses / krijg ik in handen uw' KORT BERICHT, in het welke gy voort gaat met het Verheffen van uwen Aanhang / ende in het door-strijkken van de geene / die voor het Gemeen gevoelen spreeken. Die bladeren hebbe ik daar van gelesen. Ik vinde dat ik daar sta aangeteekent / als hadde ik uw Voor-spreekers / met een quaden naam genoemt / Gy segt'er van / dat gy het weet, dat ik se zoo genoemt hebbe. Maar gy sult / by nader ondersoek / bevinden / dat ik en de Andere Man daar van niets en weeten. Voorts zie ik uw Taal over de Joodsche Kant-teekeningen des Hebreeuschen Bijbels / en zoo ook uw' spotachtige Taale over eenige Kladden / die hier of daar gebeurlijk zijn / &c. Gaat dit zoo door op de Stippen, het zal wel haast volgen op de Letters, ende wee dan de Goddelijke Autoriteyt van Gods woorden. Doch wy spoeden om te eyndigen / en sparen dat tot beter gelegentheydt. Gy kont hier boven eens nazien / of uw Voorspraaken den lof / dien gy haar / (hoewel noch met bepaling) geeft / wel waardig zijn.

Van de

DRUKFOUTEN.

De welke ik zoo hier ende daar gesien hebbe; gelieft te verbeteren.

Pag. 30. lin. 18. lees. (2.) lin. 27. lees *abus.* pag. 56. lin. 2. lees ἐςὶ. pag. 58. lin. 15. lees / Dat D. B. in desen / alleen met den Duyvel hadde te disputeeren. Daar en zoude dan / enz. pag. 59. lin. 7. lees Deelen. en lin. 37. lees Ps. 37. en 73. pag. 65. lin. 33. l. Men. Pag. 71. lin. 16. l. Maschchithijm. Pag. 75. lin. 6. adde, na Jacobs: Gen. 32. pag. 79. lin. 10. dele Luc. pag. 84. lin. 31. l. 2 Reg. 6. pag. 112. lin. 12. l. Kaathijghoor. pag. 125. lin. 23. l. 1 Cor. 15: 54. Pag. 128. l. paragr. 1/2. pag. 136. lin. 24. en 137. lin. 35. en 140. lin. 41. lees PYTHO ende Pythius. pag. 142. lin. ult. lees is / en niet 16. pag. 156. lin. 32. lees 33/35. pag. 172. lin. 27. lees der voor des. pag. 179. lin. 18. lees ה voor ך pag. 200. lin. 4. lees Ps. 18. en lin. 26. lees Jer. 50. pag. 216. lin. 21. lees / in de I. (in de plaatse van U S.)